FIRDUSII

LIBER REGUM

QUI INSCRIBITUR

SCHAHNAME

EDITIONEM PARISIENSEM DILIGENTER RECOGNITAM ET EMENDATAM LECTIONIBUS VARIIS ET ADDITAMENTIS EDITIONIS CALCUTTENSIS AUXIT NOTIS MAXIMAM PARTEM CRITICIS ILLUSTRAVIT

Joannes Augustus Vullers

Medicinae et Philosophiae doctor literarum orientalium in Universitate Ludoviciana Gissensi professor publicus ordinarius Magno Duci Hassiae a consiliis studiorum sanctioribus ordinum Hassiaci Philippi magnanimi pro meritis eques Russici St. Stanislai secundicerius Pontificii St. Sylvestri auratae militiae nuncupati eques complurium eruditorum societatum cum sodalis tum socius honorarius.

TOMUS PRIMUS.

LUGDUNI BATAVORUM

SUMTIBUS E. J. BRILL

MDCCCLXXVII.

1877

LUDOVICO IV

MAGNO DUCI HASSIAE ET AD RHENUM REL.

HOC OPUS

SUMMA REVERENTIA ET DEVOTIONE

D. D. D.

SERENISSIMI NOMINIS DEVOTISSIMUS CULTOR

JOANNES AUGUSTUS VULLERS.

PRAEFATIO.

Firdusii poematis celeberrimi, quod Schahname inscribitur, nova haec editio non nititur codicibus a nobis comparatis, sed duabus aliis editionibus satis notis Calcuttensi Turneri MACAN[1]) et Parisiensi Julii MOHL[2]), quae tamen non sunt ita comparatae, ut tum discentium tum docentium usui sufficiant. Calcuttensis enim editio, quum omnia eius exemplaria sint divendita, nonnisi maximo pretio comparari solet, Mohlii autem permagno sane prostat, sed ob rudiorem libri formam, qua editor usus est, haud facile manu tractari potest. Praeterea utraque editio vitiis et typographicis et sermonis scatet, quorum tamen plurima, si id quod proprium est Schahnamiani sermonis bene perspectum habemus, critica ratione adhibita facile emendari possunt. Quae quum ita sint, novam celeberrimi poematis Firdusii editionem quam maxime esse necessariam nemo infitiabitur.

---

1) The Shah Nameh, an heroic poem containing the history of Persia from Kioomurs to Yesdejird; that is, from the earliest times to the conquest of that empire by the Arabs. By Abool Kasim Firdousee. Carefully collated with a number of the oldest and best manuscripts and illustrated by a copious glossary of obsolete words and obscure idioms, with an introduction and life of the author in English and Persian, and an appendix, containing the interpolated Episodes etc. found in different manuscripts by Turner Macan. Vol. I—IV Calcutta 1822, 8°.

2) Le livre des rois par Abou'l-Kasim Firdousi, publié, traduit et commenté par M. Jules Mohl. Paris tome I, 1838, II, 1842, III, 1846, IV, 1855, V, 1866, VI, 1868. Totum opus a Mohlio imperfectum relictum vir literis persicis maxime eruditus Barbier de Meynard perficere sibi proposuit. Praeterea versio gallica editionis Mohlii etiam separatim propediem edetur.

Deliberanti mihi autem, utra novae nostrae editioni tanquam fundamentum servire possit, circumspectis rebus omnibus rationibusque subductis optimum visum est, Mohlii editionem ea potissimum ratione Calcuttensi praeferre, quod magna versuum subditiciorum mole, qua haec editio laborat, iam exonerata est. Tales versus aut verbosius describunt proelia et res gestas et fortitudinem heroum (112 not. 6; 299, 5 et 6; 301, 4; 304 not. 1; 370, not. 4; 379, not. 9; 383, not. 4; 391, not. 5; 423 not. 1; 483 not. 8), venationes (417, not. 7), dona et res pretiosas (401, not. 6), compotationes (294, 7), ortum et occasum solis (398, not. 5); aut meditationes et admonitiones longiores addunt et pluribus exponunt res humanas esse caducas (113 not. 4; 211, not. 8; 242, not. 13; 278, not. 2; 309, not. 5; 315, not. 2; 322, not. 4; 512, not. 7) et nimis augent res per literas nuntiandas (393, not. 3; 404, not. 9) al. Attamen quum difficillimum sit vera a falsis semper recte distinguere et haud pauci versus, qui re vera genuini sunt, aut a Mohlio sint repudiati (14 not. 8; 57 not. 3; 107 not. 10; 156, 10; 161, 9; 219, 5; 268, 9; 284, 2; 295, 1; 301, 2; 302, 1; 306, 3; 320, 3; 335, 5; 337, 3; 341, 6; 344, 5; 356, 5; 363, 10; 365, 3 et 4; 369, 7; 504, not. 4); aut in editione Calc. omissi (375 tres vss. 944—946; P. 2, 206 vs. 142—156) al., omnia additamenta editionis Calc. in notas recipere placuit, quo simul artis criticae studiosis recensendi occasionem offeram magnumque praestem adiumentum.

Quod ad textum attinet utraque editio veteribus quidem codicibus nititur, sed permagnus est variarum lectionum numerus, quibus Parisiensis editio a Calcuttensi differt. Saepissime enim Mohlii lectiones non solum metro repugnant et vitiosae sunt, sed etiam a poetico sermone Firdusii plane abhorrent, qua de causa eas aut correxi aut cum melioribus editionis Calcuttensis commutavi, variis lectionibus, ut alii quoque diiudicare possint, simul in notas receptis. At quum novam editionem adornaturus initio Mohlii operi nimium tribuerem, in primo praesertim fasciculo haud paucas meliores lectiones editionis Calcuttensis in textum recipere omisi, quas nunc instar supplementi apparatui critico inserere placuit.

Praeterea mihi contigit, ut praeter censuram primi voluminis editionis Mohlii, quam RÜCKERTUS in ephem. Societatis German. orien-

talis (vol. VIII, p. 239—329 et vol. X, p. 127—282) divulgavit [1]) aliud praeclarum adiumentum adhibere possem. Est censura editionis Mohlii in Bibliotheca nationali Parisiensi deposita, folia 102 complectens, forma maxima, quam anno (H. 1285) 1868 sua manu scripsit MEHREM, poeta aulicus regis Persarum, sed ultra tomum secundum illius editionis non persecutus est [2]). Auctor censuram in sex columnas hoc modo describens: 1 صفحه, 2 شعر, 3 مصراع, 4 غلط, 5 صحيح, 6 بيان چگونگى غلطات non solum id quod metro repugnat et a sermone poetico abhorret diligentissime annotavit, sed etiam vitia typographica et quidquid ab usitato Persarum scribendi more alienum est accuratissime recensuit. Quo autem codice vel adiumento in emendanda Mohlii editione Mehrem usus sit, non constat; plurimae eius emendationes in coniecturis positae esse videntur, aliae ex editione Teheranensi [3]) assumptae sunt, quae cum editione Calcuttensi maxi-

1) Rückerto in scribenda hac censura sola Lumsdenii editio in promtu erat, quae prodiit Calcuttae 1811 sed ultra vol. primum non progressa est.

2) Vita poetae aulici Mehrem, qui كسراوى et هرمزانى cognominatur, quia originem ab Sasanidarum rege Hormuz trahit (محرم از اكابر بزرگان اكاسره عجم), pluribus descripta est in opere گنج شايگان در ستايش خدايگان فى تراجم اعيان دولت ناصر الدّين شاه قاجار وشعراءهم واحوالهم واشعارهم تاليف ميرزا طاهر اصفهانى منشى المتخلّص بشعرى inscripto, quod prodiit in urbe Teheran anno (H. 1272) 1855, d. q. v. Dorn, Catalogue des ouvrages Arabes, Persans et Turcs publiés à Constantinople, en Égypte et en Perse, qui se trouvent au Musée asiatique de l'Académie, St. Petersb. 1866, p. 56 num. 65. — In extrema priore parte censurae auctor sua manu scripsit: بسم اللّه على اوّله وآخره بحول اللّه وقوّته وقدرته محرم كسراوى هرمزانى الملقّب بلسان الحقّ ملك الشعراى عراقين عرب وعاجم خليفهء مدرسهء مباركه دار الفنون et in fine libri diem, quo censuram absolvit, ascribens dicit: الحمد لله الذى وفّقنى بتصحيح هذه الاوراق وكان ذلك فى غرّه شهر ذى الحجّة الحرام ١٢٨٥ وانا الدّاعى لدوام دولت البهيّه محرم الكسراوى الملقّب بلسان ملك الشعراى فى العراقين.

3) Haec editio lithographica inscripta: شاهنامهء حكيم ابو القاسم فردوسى طوسى, quam curavit Mohammed MEHDI (مهدى) Ispahanensis, prodiit in urbe Teheran anno (H. 1267) 1850 fol.

mam partem consentit; haud paucis tamen locis difficilioribus meliorem lectionem aliunde afferre omisit. Cuius autem censurae describendae quum primo fasciculo typis excusso Parisiis demum mihi commoranti copia esset data, quae praetermisissem pro appendice in apparatu critico supplere constitui, ut quae esset emendandi et argumentandi ratio poetae aulici bene perspici posset.

Qui sequitur apparatus criticus, in quo Mehremi censuram perlustrans quae melior sit variarum lectionum diligenter eruere et locos quosdam difficiliores recte interpretari conati sumus, primum continet emendationes, quae pertinent ad meliorem explicationem auctoris et incorruptam sanitatem sermonis, secundo emendationes dubias vel non probandas, tertium emendationes orthographicas. Libri finem facit index capitum primi voluminis.

Gissae mense Julio MDCCCLXXVII. J. A. VULLERS.

کتاب

شاهنامهٔ

فردوسی

کتاب شاهنامه

تصنیف

ابو القاسم الطوسی المتخلّص بفردوسی

که بسعی واهتمام این کمترین

یوحنا اغوستوس وُلّرس
معلّم السنهٔ شرقیّه در دار الفنون گیسن

بدو نسخهٔ منطبعه در پاریز وکلکتّه مقابله وتصحیح یافته
بانضمام حاشیه چند در شهر لَیدَن
صورت انطباع پذیرفته است

جلد اوّل

در شهر
لَیدَن
بمطبع بریل
در سنه ۱۸۷۷ عیسوی
مطابق سنه ۱۲۹۴ هجروی

Ce titre doit être placé avant la première page du texte persan.

APPARATUS CRITICUS.

Mehremi poetae aulici regis Persarum censura editionis Mohlii, cui additae sunt variae lectiones editionis Calcuttensis.

1) Emendationes, quae pertinent ad meliorem explicationem auctoris et incorruptam sanitatem sermonis.

Pag. Vs.

1, 12 Mehrem recte legit باید cum C. pro باشد (غلط عبارتی باید که خستو شوی).[1]

2, 27 وآنِ (C. ووان; ed. Teh. زو دان vitiose) pro وآن‌را, pron. dem. ad praecedens نگهبان referens, ut vertendum sit: (27) «*custos est animae et gratiarum actionis*, (28) *quae persolvitur auribus, oculis et lingua*" (غلط عبارتی آنِ ضمیری اشارت می باشد ومرجع وی نگهبان است یعنی نگهبان جان است ونگهبان سپاس).

2, 30 چه بود cum C. pro که بود (غلط عبارتی که برای اشخاص وچه برای اشیاء استعمال شود).

5, 86 زگردش pro که گردش, ut recte sit dictum (غلط معنوی). De lectione editionis Calc. v. not. 5 ad hunc versum.

6, 96 ووحی cum C. (غلط عبارتی).

6, 104 نسبتی cum C. pro بستنی, sed addit, non esse versum Firdusii (این شعر از جناب فردوسی نیست از ملحقاتست تا دانند).

7, 115 ماه cum ed. Teh. pro مای (غلط عبارتی).

9, 146 گوی وخوش طبع cum C. pro گفتن خوب (غلط عبارتی).

---

1) Mehremi verba uncis inclusa sunt et sola lit. M. significatur Mehrem.

10, 164 بیک cum C. pro یکی, nam loquendi genus با کس بیک پوست بودن met. significat *alicui amicissimum esse* (غلط عبارتی بیک پوست بودن کنایه از زیادتی دوستی است چون دو مغز در یك پوست).

14, 15 فرّه بر شده بخت cum ed. Teh. pro بر شده فرّه وبخت ed. P. et فرّه وبر شده بخت ed. C. recte annotans: غلط عبارتی واو عطف زیاد است وبر شده صفت بختست نه فرّه.

15, 34 شده cum C. pro شدش, quum suff. ش ad دیو referendum ob sequens دیورا superfluum sit (غلط عبارتی ضمیر شین زیاد است چون را که علامت مفعول است آخر دیو آورده ودیو که مفعول است ذکر شده).

15, 35 بر آویخت cum C. pro بیاویخت, quod disertius est dicendi genus (بیاویخت غلط نیست ولی بر آویخت فصیحتر میباشد).

15, 38 زشت pro دشت affirmans, melius dici زشت دیو (دشت نیز معنی دارد ولی خوب نیست زشت بهتر است).

18, 17 تازیان‌را pro تازیان, quum dativus particula مر sequente را exprimatur, coll. grammat. nostra ling. pers. p. 172 § 206, allata hac interpretatione: غلط عبارتی میفرماید آنوقت آتش قبله بود مثلا آنیکه عربهارا حجر الاسود محراب وقبله میباشد. In C. deest hic versus.

24, 30 کار شان همگنان cum C. pro همگنان کار شان.

26, 62 چندی pro چندین, quod non legi affirmat nisi cum nomine coniunctum, oppositum چندی, quod verbo sequente definitur (چندین بی اسم موصوف استعمال نمیشود وچندی معیّن فعل زمانی میباشد) coll. 452, 316. Quod tamen discrimen inter چندی et چندین in editionibus non semper observatum videtur, quum P. 2, 196 vs. 21 legatur وچندان سوار et in C. وچندی سوار.

27, 78 گاشت pro گشت et نماندی pro نماند (غلط عبارتی بر گاشت روی یعنی رو گردان شد ونماندی فعل ماضی میباشد چنانچه بفرانسه درست ترجمه فرموده).

31, 153 وآورد یکبیك pro ویکبیك بیاورد, ut metri ratio habeatur. Varia lectio ed. C. in not. 6 ad hunc vs. allata est.

34, 213 چه cum C. pro چو et نخواهد نمودن ببد نیز چهر cum

C. pro که خواهد نمودن بمن مهر چهر allata hac interpretatione: در مصراع اوّل چه گوئی استفهام ولی مصراع دوم یکجا غلط است منظور حکیم اینست که اگر با بدی زمانه نیز راضی باشی آنهم پایدار نیست درین صورت از مهر او چه گفتگو میکنی; sed Rück. praefert lectionem ed. Par. et vertit مهر چهر »*die Sonne des Antlitzes.*”

34, 214 وشادی cum C. pro ونازی ob rhythmum finalem (غلط قافیه چون در مصراع دوم قافیه بر گشادی است در مصراع اوّل باید شادی باشد نازی غلط است بدوی ردیف است دخلی بقافیه ندارد), qui tamen rhythmus secundum Lumsdenii editionem legitur etiam infra 249, 101, d. q. v. not. 8 ad hunc versum.

37, 44 دیریاز pro دیرباز in P. et C. consentiens cum lex. Bh. auctore, qui falsam dicit lectionem دیرباز, quam lexica pers. etiam offerunt, d. q. v. lex. nostrum s. v.

37, 57 بگو تا چه pro بگوئی چه, quod proprium esse dicit sermonis Schahnamiani (کلام حکیم فردوسی میباشد). In C. est alia lectio.

38, 68 ومردم ومرغ cum C. pro ومرغ ومردم, quod disertius dictum esse affirmat (غلط فصاحتی).

39, 81 کی آید cum C. pro کی آرد allata hac interpretatione: غلط عبارتی است کی آرد بسر فعل متعدّی است کی آید بسر فعل لازم منظور اینست که روزگار من کی بآخر میرسد; sed Rück. praefert lectionem کی آرد, quod pro که آرد scriptum dicit, sic vertens: »*wer wird über mich den Zeitlauf* (oder das Geschick) *zu Ende bringen?*”

39, 82 که pro گر quia sequitur وگر (حرف شرط در مصراع ثانی هست تکرار آن لازم نیست), cui tamen lectioni praeferenda videtur lectio همه راز editionis Calc.

39, 84 بجان است پیگار وتن در گداز pro شود جان بیکبار وجان نی بهاست ed. P. et بجانست پیگار وجان نی بهاست ed. C. repetitionem vocis جان repudians (غلط ظاهرست تکرار جان نی معنی میباشد), qua quidem emendatione sensus posterioris hemistichii, quod Rück. vertit: »*so geht's ans Leben das un-*

schätzbar," fere idem manet, sed sententia verbis magis dilucidis et apertis exprimitur. In priore hem. M. legit: راست گوئیم باز.

42, 154 بد cum C. pro یك, quum بد روزگار sit epitheton Zohaki (غلط عبارتی بد روزگار صفت ضحّاك است نه یك روزگار كه معیّن فعل خبر شدن باشد).

45, 205 نجوید pro نخواهد, quod Firdusium scripsisse affirmat et praecedenti نگوید etiam respondere dicit (نخواهد نیز معنی دارد ولی جناب حکیم نجوید فرموده وبا نگوید مصراع اوّل توضیع دارد).

46, 217 وبر من یکی در pro بـر من یکیرا, quum ببخشای non ad sequens referendum sit, quod ut magis appareat pro بر etiam وبر legendum esse dicit (غلط عبارتی واو عطف بعد از ببخشای لازم است. بـر من یکیرا معنی ندارد بـر من یکی در نگر). Consentit ed. C., quae tamen pro وبـر legit در. Rück. lectionem ed. P. praeferens vertit: »*verschone mir nur den einen! o sieh*" et lectionem ed. C. sic vertit: »*verschone! blick einmal her auf mich.*"

47, 243 گوئی cum C. pro گفتی (غلط عبارتی).

48, 257 بپوئید cum C. pro بگوئید (غلط عبارتی بپوئید یعنی بروید).

48, 258 آمد cum C. pro آید allata hac interpretatione: غلط عبارتی پدید آمد فعل ماضی منظور اینست که بواسطهٔ آن پوست صدای دوست ودشمن از هم تمیز داده شد.

51, 319 پیش cum ed. Teh. pro بیش, quod ad نغلطید referendum est, quum poeta dicat: »*saxum ne minimum quidem provolvebatur*" (غلط انطباعی یکی ذرّه پیش یعنی نزدیك نه یکذرّه بیش یعنی زیادتر).

54, 380 بر آن cum C. pro مر آن (غلط عبارتی بر آن مفعول با واسطه فعل آمدن است).

54, 387 بودن pro بردن (غلط عبارتی).

54, 391 آید pro آمد (غلط عبارتی); C. آری.

56, 427 سرو وبچهر cum C. pro سروان بچهر (غلط عبارتی).

59, 491 باز جوئید یـك pro باره جوئید یکی (غلط بحری ومعنوی). Lectionem ed. C. نـه زین باره جوید کسی falsam dicit Rück.

60, 502 بخت cum C. pro بوم [P. وبوم] annotans: غلط عبارتی واو عطف نمیخواهد بوم معنی دارد ولی از فصاحت دور است. Rück. praefert ببوم.

61, 525 بجائی که مغزش بسود pro بجائی که مغزش نبود (غلط عبارتی).

63, 13 نیابی pro نیابد (غلط فصاحتی); C. نبینی.

64, 36 ونیکو cum C. pro ونیکی (غلط عبارتی نیکی اسم است نیکو صفت است).

66, 77 شمن pro سمن addita hac interpretatione: یعنی بت پرست کنایه است از فرط اطاعت او در خدمت.

66, 83 نیز pro چیز hanc emendationem sic probans: غلط عبارتی نیز صحیح چون چیزرا در مصراع دوم آورده در مصراع اوّل لازم نیست. Rück. legi vult وچیز »*und Güter.*"

67, 108 بیامد cum C. pro بر آمد (غلط عبارتی) et بانبوه اندیشگان cum C. pro باندوه اندیشناك, quod metro repugnat (غلط بحری).

74, 232 پشت cum C. pro برز.

75, 253 ببره نه pro بیراه et روی بد افسر بتهمت زسر pro وگر نه نهمت افسر بد خوی, quae emendatio nostrae lectioni praeferenda videtur.

76, 266 سزد از pro سزاید, quum سزیدن s. سزائیدن cum از ps. construi soleat.

77, 277 نه آغاز تیزی pro [P. male خوشی] باغاز شیری et دلیری فزود pro دلیری نمود, quae est emendatio lectionis Par., quam sensum turbare et rhythmo finali repugnare dicit (غلط معنوی وقافیه).

83, 394 خماند cum C. pro چماند et خمانده cum C. pro چماننده ed. P. respiciens vs. praecedentem, in quo de dorso incurvato sermo est (غلط تصحیفی میفرماید چنانکه روزگار پشت مرا خم کرد پشت شمارا همان طور خم خواهد نمود), sed Rück. egregiam dicit lectionem editionis Par. germanice sic vertens: »*Auch euch gängelt nun die Zeit, doch wird sie euch nicht immer gängeln.*"

87, 477 تازەتر cum C. pro تارەتر (غلط انطباعی).

90, 529 وپاسخ cum C. (غلط فصاحتی).

93, 618 مناچهررا شد pro lectione editionis Par. مناچهررا داد, quae metro repugnat (غلط بحری); cf. not. 4 ad hunc versum.

97, 661 آن شان pro ایشان, quae lectio praeferenda est Calcuttensi آنسان et hisce verbis recte illustratur: یعنی آن امیدواری نبود ایشان که عذر شان قابل شنیدن باشد.

101, 733 نه cum C. pro مه (مه بمعنی نه نیامده). Pro part. neg. نه simplici et repetita in P. saepius legitur part. prohibitiva مه e. g. 184, 993; P. 2, 532, 1170; 4, 534, 2088 al., quae tamen commutatio nescio an auctoritate veteris cuiusdam codicis Mohlii nitatur.

107, 846 بغر cum C. pro بزور (غلط فصاحتی) et نمانم pro نمایم addita hac interpretatione: غلط عبارتی نمانم اورا دستگاه یعنی نمیگذارم برای او قدرتی که بتواند مژه برهم زند, quae lectio praeferenda videtur.

113, 910 وبد cum C. pro وزید annotans: غلط عبارتی ومعنوی زنیك وبد روزگار میگویند زنیك وزید روزگار هرگز نگویند.

114, 920 کار cum C. pro راه (غلط فصاحتی).

115, 938 بدان cum C. pro بدین, qua tamen in re animadvertendum est, utramque editionem in usu pron. این et آن saepissime inter se dissentire.

117, 959 بنزدیکیء دز cum C. pro بنزدیك دریا (غلط معنوی).

119, 1001 بار cum C. pro بارهٔ (غلط انطباعی).

119, 1004 مرد کاکوی کاکوی et کاکوی وکاکوی کیست pro چیست کاکوی وکاکوی pro مرد کیست. Cum lectione کاکوی وکاکوی consentit etiam C. et quum M. emendet کیست pro چیست, in posteriore hem. ob rhythmum finalem legendum est نیست. Versus igitur verba haec sunt:

کدامست کاکوی وکاکوی کیست   که آورد تو در جهان مرد نیست

121, 1037 شوم cum C. pro وشوم (شوم مضاف الیه است نه معطوف).

126, 1115 جهان pro بدید, quod metro repugnat, d. q. v. not. 7 ad hunc vs.

127, 1125 بر cum C. pro با constructionis discrimen simul hisce verbis exponens: غلط فصاحتی با سپاه نیز داخل بخشش بود بر سپاه بخشید آن پولرا.

130, 24 بد کنش cum C. pro دینور, quod metro repugnat. De lectione بهر دینوری v. not. 6 ad hunc vs.

135, 118 وبا cum C. pro وگر.

136, 125 وبر جستنش بر بایست cum C. pro بر جستنش بر مایست addita hac interpretatione: غلط عبارتی واو لازم است یعنی آماده شو وبجستن زال ثابت قدم باش, ut sensus sit: »*accinge te et in illo investigando persiste*," quem quidem sensum negative expressum nostra quoque lectio e codice desumpta et ab Rück. probata praebet, in qua بر جستنش cum بیارای construendum est et vertendum: »*accinge te ad illum investigandum nec subsiste*," sed quum non satis mihi constet, an آراستن *se parare, accingere* ad rem etiam cum بر rei construi possit loco dativi vel praepositionis به, quae est constructio usitata, illa lectio nostrae praeferenda videtur.

142, 241 آئین شاهی ونام cum C. pro آئینهارا تمام (غلط عبارتی وفصاحتی).

144, 281 طبقها pro طبقهای, quum absolute positum sit (غلط رسم الخطّی کلمایت که ها علامت جمع فارسی دارند بجز وقتی که مضاف باشند یا متّصل بها نشود که های بنویسند).

147, 326 بنزاد pro نزاد in textum receptum rectum esse dicit hisce verbis: غلط معنوی اگر کسی با گناه از مادر متولّد شد من آن کسم والّا هیچ طفل با گناه متولّد نشده است; v. not. 1 ad hunc vs.

150, 387 رخانش cum C. pro دهانش.

158, 526 سنون دو ابرو cum C. pro ستونست بینی, quum sit elegantius dictum (غلط فصاحتی).

158, 532 همسر cum C. pro همبر.

160, 566 داده pro داد, quia verbum ad pluralem بندگان referendum est (غلط معنوی).

162, 596 در است cum C. pro نبود et واز لشکر است cum C. pro لشکر نبود, quam lectionem ex ed. P. in textum receptam sensum turbare et rhythmo finali repugnare dicit (غلط قافیه ومعنوی), sed conf. not. 3 ad hunc vs.

162, 611 بسرنگ cum C. pro بسر et واین نیست ننگ cum C. pro واینست فر quia est elegantius dicendi genus (غلط فصاحتی).

164, 642 وخورشید cum C. pro خورشید. Conf. quae infra in extremo apparatu critico de usu copulae Vav exposuimus.

165, 656 روی وموی cum C. pro گفتگوی (غلط عبارتی).

166, 668 وطوق cum C. pro بسا طوق, quum sit elegantius dictum (غلط فصاحتی).

168, 714 ماند pro باشد (غلط عبارتي)

169, 724 گوئی pro گوئید in vs. ex P. in notam 5 recepto, quod metro repugnat.

171, 764 داد cum C. pro حکم.

173, 802 چگونه بزاید چه باشد cum C. pro چگونه بر آید همانا.

174, 824 نام اورا pro همه نام او, quod metro repugnat, d. q. cf. not. 10 ad hunc vs.

177, 869 بزن آب در آتش pro یکی آب بسر زن برین, quae emendatio lectioni ed. P. et C. praeferenda videtur.

177, 874 بیامد بجستنش برو آستی pro نیامد بجستنش برو راستی ed. C. et بیامد بجستنش بزور آستی ed. P. Recte emendatum videtur.

180, 921 بندگان pro ریدکان, quum ریدکان sit verbum obscoenum (غلط وجدانی اهل زبان قبیح این کلمه‌را میدانند در صورت اینکه ریدکان هم باشد با کاف عربی است).

187, 1055 گشت cum C. pro کردم.

188, 1064 سرپاز pro سرباز addita hac interpretatione: سرپاز یعنی سرگرای ومایل بسوی سر. سرباز غلط آشکاراست وباین معنی نیامده.

201, 1300 هدیه‌را pro falso هدیهٔ ed. P. et C.

204, 1353 که گفتار تو pro وگفتار او, quae est lectio ed. P. in not. 11 ad hunc vs. allata

213, 1522 همام pro falso همان ed. P. et تمام ed. C., d. q. v. not. 11 ad hunc vs.

215, 1538 نهان i. e. *animus* pro مهان ed. C. et میان ed. P.

224, 1707 گردکی i. e. *heros parvus* pro کودکی, quae est bona emendatio.

228, 1772 هم از تیر وناوك pro همی تیر ناوك. Lectio sine dubio praeferenda.

228, 1777 پس آنگه بایوان cum C. pro بگورابه اندر, de qua lectione ed. P. Mehrem haec annotat: غلط تطبیری حال هنگام شادی وعیش است بگورابه روی نهادن صورتی ندارد; cf. not. 8 ad hunc vs.

239, 1976 بسنزد سپهدار وزی هم کسی pro lectione ed. P. بسنزد سپهدار گردنکشی, quae rhythmo finali repugnat; cf. not. 8 ad hunc vs.

241, 2006 زیان pro زمان, quae emendatio ob praecedens سود et rhythmi finalis causa facta videtur.

256, 224 نادیده cum C. pro ناخورده.

256, 227 وسان pro وشان, quum سان sit vox persica.

258, 266 زاو pro زاد ed. C. et زاوه ed. P., nam زاو significat i. q. درّه *montium intervallum* (غلط عبارتی زاو کوه یعنی درّهٔ کوه), quod probant etiam lex. Bh. et Gl. Sch. auctores. In appendice lex. Burh. legitur زاوه کوه significatione *nomen montis.*

259, 273 بوده pro بود, quo sensus non mutatur. Lectionem ed. P. v. in not. 6 ad hunc vs.

261, 317 سزد pro بود ed. C. et P.

262, 321 خیر خیر آمده pro خیره خیر آمدند, quum آمدند metro repugnet et خیره خیر in lingua pers. non reperiatur (غلط نحوی وعبارتی خیر خیر وخیره هم دو آمده. ولی خیره خیر هیچ استعمال نشده). In C. desunt vss. 320 et 321.

274, 524 ببر جامهٔ pro بخون پدر ed. C. De lectione ed. P. v. not. 1 ad hunc vs.

274, 528 بسازید نو کین pro کنون تازه سازید. Est emendatio lectionis Mohlii, d. q. v. not. 4 ad hunc vs.

274, 539 آئین pro آرام ed. C. et P.

277, 592 چه جای خرد بود pro lectione ed. P. که جای خرد نیست in not. 9 ad hunc vs. allata.

286, 77 آرد pro دارد, qua tamen emendatione sensus non mutatur.

287, 99 شبه خایه pro سیه خایه editionis P. et C., nam poeta comparat testiculos equi Rustami cum شبه i. e. lapide nigri coloris et splendente, qui mollitie et lenitate succino similis est, d. q. v. lex. nostrum s. v.

289, 129 رسد pro سزد ob rhythmum finalem.

290, 152 روی cum C. pro بوی.

290, 155 وبرز کیان pro وگرز کیان ed. P., quae emendatio etiam praeferenda est lectioni وبخت جوان ed. Calc.

298, 1 آن قباد pro کی قباد, quae lectio ed. P. metro repugnat; cf. not. 1 ad hunc vs.

300, 29 آنکه قارن چه کرد cum C. pro آنچه قارن بکرد. Elegantius dicendi genus.

300, 30 عنان کرد پیچان pro عنان شد بپیچید, quia haec lectio editionis P. in not. 9 ad hunc vs. allata metro repugnat.

301, 31 افراسیاب cum C. pro پور پشنگ, quod quidem non esse mendum affirmat sed a Firdusii sermone alienum (پور پشنگ غلط نیست ولی جناب حکیم فردوسی افراسیاب فرموده).

308, 126 کین‌توز pro کین بود ed. P. et کان بود ed. C. Emendatio optima, nam کین‌توز significat i. q. کین‌انگیز *hostilia faciens*, unde *pugnator*, *bellator*, ad analogiam vocis رزم‌توز P. 3, 436 vs. 303; cf. etiam کین توختن P. 2, 278 vs. 993, ubi pro بد آموختن cum C. legendum est بکین توختن et P. 2, 426 vs. 2734, ubi in P. et C. legitur کین توختن.

329, 222 بزّه pro برده allata hac interpretatione: بزّه بمعنی گناه برده معنی ندارد. Vox antiquior videtur بزه *crimen*, *iniuria*, respondens pars. *baza* et in lex. Burh. sine Taschdid scribitur, sed lex. Raschidi auctor etiam formam بزّه affert hisce verbis: بَزَّه گناه وشاخص مسکین مرحوم وبدین معنی بتشدید زا نیز استعمال کنند اما این معنی در کلام قدما بنظر نرسیده از مستحدثاتست.
Cf. lex. nostrum s. v.

393, 232 نه زفتی pro نه رفتی annotans: غلط معنوی میفرماید نه حیله ومکر در جنگ خوبست نه زفتی وسختی مثل نهنگ دلاور یعنی کار باعتدال خوبست et Gl. Sch. auctor vocem زفتی significare dicit i. q. سختی ودرشتی.

440, 124 نشان cum C. pro بسان ed. P., quod quidem etiam sensum praebere dicit sed a Firdusio non esse scriptum affirmat (اگرچه بسان پدر نیز معنی دارد ولی حکیم نشان پدر فرموده).

475, 674 تخت بلند pro بخت بلند ed. C. et P.

476, 693 چونین pro خونین allata hac interpretatione: چونین وچنان معیّن فعل هستند یعنی چنین بزاری وخواری افکند اورا.

478, 719 پیشه pro پیش, nam پیشه کردن significat *exercere* et lectio پیشه confirmatur etiam vs. 727: نه بینی جز از راستی پیشه‌ام et 728: بکیتی به از راستی پیشه نیست, in quibus etiam پیشه legitur.

2) Emendationes dubiae vel non probandae.

9, 148 ابا خود pro ابا بد (غلط عبارتی ابا خــود صحیح است چون غرض حکیم مذمّت دقیقی است), qua tamen emendatione sensus idem manet, quum بد de mala indole (خوی بد) intelligendum sit et خود de ipso iuvene Dakiki tali indole praedito.

14, 14 ودام وهر pro ودام هر (غلط عبارتی), sed copulam و addere non necesse est, quum هر جانور sit appositio praecedentis دد ودام, quod vocali i metrica pronuntiandum est, d. q. v. grammat. nostra linguae pers. p. 164, § 198.

15, 23 اهریمن pro آهرمن, quod metro repugnare dicit (غلط بحری آهرمن هیچ ببحر تقارب نمیگنجد) eamque ob causam pro آهرمن semper legit اهریمن e. g. 27, 74; 31, 152; 48, 257 al., quum tamen آهَرمَن auctoritate lex. Burh. nitatur et plane ut altera forma اهریمن tribus syllabis longis constet, ita ut una alterave forma adhibita metrum turbari non possit. Praeterea آهرمن sexcenties legitur in ed. Calcuttensi.

16, 44 بادرنگ pro باده رنگ annotans: باده رنگ غلط است چون مصراع اوّل پیروزه رنگ است قافیه مکرّر میشود رخ بادرنگ کنایه از پر چین بودن رخ میباشد. Sed lexica ignorant significationem met. *facies rugosa* vocis بـادرنـگ et quod Mehrem perhibet, rhythmum finalem duplicem fieri, si باده رنگ legatur, nullius momenti est, quum eadem voce eadem significatione in fine versus adhibita rhythmus finalis in syllabam praecedentem cadere soleat. Cf. infra P. 2, 282 vs. 1033, ubi M. etiam pro بـاده رنگ legit بـادرنـگ, quod hisce verbis interpretatur: بـادرنـگ قسمی از مرکبات میباشد که پوستش چین چین وخشن است.

20, 4 تختگاه pro تخت وگاه, quum تخت idem significet ac گاه et h. l. تختگاه de sede regia intelligendum sit. Synonymae autem voces in poetico sermone saepius coniunctae leguntur ad vim significationis magis augendam et in ed. Calc. etiam aliis locis legitur تخت وگاه coll. 250, 123. Compositum copulativum esse videtur, in quo copula aut addi aut omitti potest, d. q. v. gram. nostra ling. pers. p. 264, 6.

21, 18 خوررا pro خدارا, quod legitur in ed. P., d. q. cf. not. 2

ad hunc vs. (غلط معنوی خوررا نیایش کنید یعنی خورشیدرا نیایش کنید), sed poetam de Deo loqui, non de sole (خور) probat etiam sequens جهان آفرین in posteriore hem., ad quod کاینرا, quae est lectio ed. C., referendum est.

28, 91 دوشان pro دوشا, ut de eis qui mulgent intelligendum sit (غلط عبارتی گاو فرمانبری نمیکنند بلکه آنها که دوشندگان گاو بودند فرمانبری مینمودند); sed de vaccis sermonem esse ex sequente تازی اسپ facile intelligi potest, quae animalia regi Merdas obedire dicit poeta sensu metaphorico.

32, 177 غمین pro غمی annotans, غمین ex غمگین decurtatum esse (مخفف غمگین) et غمی in libro Schahnamiano falso adhiberi (غمی استعمالش درین مورد صحیح نیست), quum tamen utraque forma غمین et غمی in libris manuscriptis et impressis saepissime alternet. Praeterea legitur غمی rhythmum efficiens cum زمی 178, 877, quam formam زمی in libro parsico Minokhired solam usitatam esse affirmat Spiegel (Grammat. der Parsisprache p. 118), et Gl. Sch. auctor dicit: غمی شدن کنایه از خسته شدن.

35, 19 رفت از دری i. q. از راهٔ وحیلهٔ pro رفت آوری annotans, in lingua pers. non in usu esse رفت آوری sed رفت آمدی, quod tamen h. l. rhythmo finali repugnet (رفت آوری استعمال نشده در فارسی رفت آمدی آمده لیکن اینجا قافیه بخوالیگری نمیشود). Docente autem Gl. Sch. auctore رفت آوری significat *ultro citroque ire*, *frequentatio* (آمد ورفت کردن) eaque significatione hanc vocem in nostro vs. usurpatam esse dicit.

43, 163 گفتم pro گفتنی posterius hem. sic interpretans: فرانك بفریدون میگوید که نژاد ترا بگویم وهرچه من گفتم تو بمردان بگوی i. e. Feranek Feriduno dicit: »*de stirpe tua certiorem te faciam et omnia, quae dixi, renuntia hominibus*," quae tamen interpretatio sine dubio falsa est, quum hoc hem. ad verbum sic vertendum sit: »*dicam tibi omne, quod dixisti, dic*" i. e. *dicam tibi omnia, quae dicere me iussisti.*

43, 165 وی آزار pro بی آزار, quae tamen emendatio non probanda videtur, quum بی آزار sit epitheton vocis praecedentis گرد.

49, 294 کرد pro برد (غلط فصاحتی), sed cum lectione برد con-

sentit utraque editio P. et C. et similis phrasis سر بر ابر بردن legitur etiam in lex. Bh. coll. lex. nostro pers.-lat. t. II, p. 246, b.

50, 297 گردون‌کش pro گردن‌کش, quod interpretatur عراده‌کش i. e. *vehiculum trahens*. Emendatio sine dubio falsa est, nam گردن‌کش *collum trahens* met. significat *fortis*, *strenuus*, *arrogans*, *contumax* eaque significatione saepe etiam de elephantis usurpatur; cf. 97, 652.

55, 395 lectionem nostram huius vs. improbans (غلط عبارتی) sic legit: که آمد که گیرد سر تخت تو فریدون بفرّ ومرد بخت تو quae tamen emendatio nostrae lectioni non praeferenda videtur.

62, 593 پیره ضحّاک pro پیرِ ضحّاک (غلط بلاغتی), sed est appositio, in qua etiam Izafet usurpatur coll. grammat. nostra ling. pers. p. 164, § 198.

66, 72 مهتر وآفرین pro مهتری آفرین annotans: غلط انطباعی ترجمه فرنسه‌را درست فرموده اند واو عطف بعد از مهتر واجب است, quae tamen emendatio minime probanda est. Pro مهتری C. legit کهتری.

71, 181 سپیدند pro کشیدند; nihil emendandum est, quum verb. کشیدن significatione *ire*, *proficisci* saepius in libro Schahn. usurpetur.

74, 223 دهقان pro موبد, quum agricola (دهقان) non vero Mobed pinus serere soleat (غلط فصاحتی صنوبر کشتن کار موبد نیست کار دهقان است); sed موبد significatione vulgari *sapiens*, *prudens* etiam de agricola dici potest.

90, 521 نیایدت pro نیامدت dicens, praeteritum h. l. admitti non posse, quum Iredsch nondum trucidatus sit (غلط فصاحتی در اینجا فعل بزمان حال باید باشد نه ماضی چون هنوز ایرج‌را نکشته), sed si nondum trucidatus tamen a Turo vitae illius insidiante iam verberibus caesus est.

90, 530 پاك در خون كشيد pro چادر خون كشيد, ut sensus sit »*totum illius corpus cruore contaminavit*, ut legitur infra 223, 1682 همه پهلوی ماه در خون کشد, sed non est quod emen-

des, quum poeta translatione utens dicat: »*totum illius corpus cruore tanquam velamine texit.*"

93, 589 بچشم وفغانش pro وفغان ودو چشم, ut sit coniunctio inter utrumque hemist. (غلط عبارتی وفصاحتی اگر ضمیر فغانش بفریدون راجع نشود با مصراع دوم ربط بهم نمیرساند), sed pronomen elegantius omissum videtur.

94, 607 چو یکچند pro ویکچند, quae quidem emendatio perspicuitatis causa admitti potest, sed minime necessaria est.

97, 663 راد مرد pro زاد مرد annotans, زاد مرد non legi significatione vocis آزاده مرد (غلط تصحیفی راد مرد یعنی جوانمرد زاد بمعنی آزاده مرد نیامده), qua tamen in re discrepat cum interpretatione lexicographorum pers., qui vocem آزاده et formas ex ea decurtatas آزاد et زاد idem significare affirmant, d. q. v. lex. nostrum lat.-pers. s. v. Eadem de causa legit etiam infra 103, 767; 164, 638; 165, 653 al. راد pro زاد.

101, 735 گوینند pro گوینند که, ut legitur in ed. P. contra metrum, cui tamen lectioni praeferenda est nostra گوید که ex ed. C. desumpta.

126, 1117 بماند pro نماید addita hac interpretatione: غلط فصاحتی بماند هنر یعنی از تربیت تو هنر ونیکنامی در جهان باقی بگذارد که تو سبب آن نیکنامی باشی نماید فصیح نیست; sed utraque lectio نماید et نماند aptum sensum praebet.

144, 273 وبادانشان pro وهم موبدان, ut magis respondeat sequenti نشان in posteriore hem., sed rhythmus finalis efficitur terminatione ان vocum موبدان et نشان et literae, quae ردف praecedunt, saepissime dissimiles sunt. Aliae eiusdem generis mutationes sunt 130, 17, ubi pro روی گریان legit اورمزدان ob sequens زیزدان; 151, 396, ubi pro نیام legit حسام ob praecedens سام coll. 106, 824, ubi tamen eandem lectionem non immutat; 184, 1002, ubi pro جهان legit ردان ob praecedens موبدان al.

145, 298 آمیختند pro بر آمیختند praepositione بر metri causa reiecta, sed elegantior est lectio ed. C. بر بیختند in textum recepta.

146, 325 نوان pro توان annotans: غلط فصاحتی نوان دلتنگ وغمگین معیّن فعل است از معیّن فعل ایدر اگر از توانستن

بایست توانست بفرماید, quae tamen emendatio minime probanda est, quum توان etiam per se significat i. q. توانست, ut supra p. 1 vs. 11, nam verbum substantivum supplendum esse docent Persarum grammatici, d. q. plura v. in grammat. nostra linguae pers. p. 154, § 182. Poeta dicit: »*quomodo, si vellem, vitam hic degere possem?*"

153, 476 خامست pro که خامست reiecto که, quod metrum turbat, sed melior est lectio کای خام ex ed. C. desumpta.

156, 492 با مرغ وجادو pro با مرغ جادو ut legit P. (غلط فصاحتی). Emendatio minime probanda, nam مرغ جادو *avis magica* est compositum determinativum appositionale respondens sequenti در چاره آهو i. e. *dorcas magica* coll. gram. uostra ling. pers. p. 267, A. Cum lectione nostra consentit etiam ed. Calc.

156, 497 ناچار pro بیچاره, sed non est quod emendes, quum بیچاره aptum sensum praebeat et in utraque editione P. et C. reperiatur.

165, 653 پس باره pro پس از باره, quae est emendatio non probanda. De راد pro زاد posito v. quae supra ad 97, 663 annotavimus.

187, 1044 زجاه تو کوتاه دست بدان, quae est emendatio lectionis Par. ad conservandam vocem کوتاه, quae metro repugnat, cui tamen praeferenda est lectio ed. C. in textum recepta.

187, 1055 نغز pro مغز in priore hem., quia sequitur eadem vox مغز, ut rhythmus finalis servetur (غلط قافیه); sed nihil mutandum est, quum h. l. rhythmus finalis in voces proxime praecedentes کوفتم et هیبتم cadat.

192, 1131 نیست pro هست. Emendatio non probanda.

233, 1860 کشت وارز pro falsa lectione کشت وورز ed. Par.; sed utraque lectio repudianda est et cum C. legendum کشتورز, quod est compositum et sec. Gl. Sch. significat i. q. کشت کننده i. e. *seminator, agricola.*

246, 50 et 53 تازه pro باز, sed usitatum est dicendi genus باز چیز شدن *ad rem redire* et باز پیمان شدن significat *ad pactum redire* coll. infra 470, 584, ubi Mehrem non corrigit lectionem باز پیمان شود. Simili modo dicitur باز جای شدن i. q. باز جای آمدن *in locum redire* P. 2, 692 vs. 1572 et

694 vs. 1596; بــاز جــای آوردن *reducere* 390, 180; بــاز جــای یافتن *recipere*, *recuperare* 513, 1337.

249, 101 که کار سپهرا pro بکارزار سپهرا, quod metro repugnat. Praeferenda autem est lectio ed. C. in textum recepta.

249, 103 بودیش هّمیشه دل pro بودی همیشه بدل, ut legit ed. Par.; sed lexica persica ignorant formam هّمیشه et lectio ed. C. in textum recepta sine dubio praeferenda est.

271, 481 کُشت پرّ آتش درد وغم pro lectione ed. P. کرد پــرّ آتش زدرد وزغم, quae metro repugnat, sed nostra lectio praeferenda videtur.

281, 45 ومــلال cum C. pro ووبـــال, quae tamen mutatio non placet, quum significatio vocis وبال *noxa*, *molestia* (سخـتــی ودشــواری Bh. رنج Gl. Sch.) h. l. optime quadret.

287, 95 رفــت از رنـگ pro lectione رنـگ رانندند ed. P., quae metro repugnat; sed poetico sermoni magis convenit تاخت pro رفت, ut legit ed. Calc.

288, 102 وکُه pro کُه, quae tamen emendatio non probanda est, quum poeta comparare videatur equum Raksch cum leone fortissimo in monte Bistun habitante.

290, 146 خــورد وخــواب cum C. pro خــور وخــواب sed خــور significat i. q. خورد et legitur etiam خور وخواب infra p. 476 in vs. not. 13 ex ed. Calc. allato.

302, 51 دهـد جنگ روز نخستین pro دهـد روز جـــنـگ نخستینش omisso suff. ش et voce نـخـســتــین ad روز relata, quae tamen emendatio non probanda videtur.

303, 62 پس آنـگـاه راه pro بـر آمـد وراه, quae emendatio nescio an codice quodam veteri nitatur.

374, 925 ونشك pro وبشك annotans: بشك بمعنی نـشـك نیامده, sed in lexicis persicis Burh. Bh. et Raschidi نشك significat *pinus arbor* (صـنـوبـر) et بـشـك *dens caninus*, *exsertus bestiae*. Solus lexici Ferh. auctor utramque vocem commutans نشك falso significare dicit i. q. بشك exemplo non allato.

428, 701 تــازنــان pro تــازیــان i. q. تــازان allata hac interpretatione: تــازنان یعنی تازان از تاختن تازیان غلط است باین معنی, quam

tamen vocem تازنان lexica persica ignorant. Vox تازیان *currens*, *festinans* et *festinanter* (تاخته تاخته ودوان دوان وقصد کنان Burh.) a verbo تازیدن = تاختن ope suff. ان formata est, ut گریان *flens* a گریستن s. گرئیدن, شایان *decens*, *aptus*, *dignus* a شایستن s. شائیدن eiusque pronuntiatio primaria تأزیان metri causa in تازیان mutata videtur, quod saepissime in libro Schahn. legitur.

464, 489 نان pro خوان, quum tamen lexici Burh. auctore خوان met. significet i. q. نان.

465, 491 سه دیگر, repudians syncopen literae ه in سدیگر a Mohlio h. l. et alias adhibitam. Sed lexica persica praeter hanc vocem alias afferunt eodem modo mutatas, ut سپنج pro سه پنج, سرش pro سه رش, سصد pro سه صد al., d. q. v. lexicon s. v. et grammat. nostra ling. pers. p. 56, 2, i et p. 184 not.

3) Emendationes orthographicae.

Variae sunt scribendi rationes in libris persicis usitatae. Nos in adornanda nova hac editione id potissimum spectavimus, ut ad auctorem recte intelligendum et interpretandum magnum praestarem adiumentum. Qua de causa compositi determinativi regiminis duo membra in unam vocem coniuncta scribere solemus, si posterius est ipsa verbi radix, quae in compositione participii praesentis vel praeteriti locum occupat, ut in سایه‌فگن 8, 129; نامجوی 49, 289 گردن‌کش 96, 639, تیغ‌زن ibid., al. coll. grammat. nostra ling. pers. p. 268, C., 269, c, d et 270 e. Eadem coniungendi ratio in aliis quoque compositis saepe observata est. Praeterea ut in legendo facilius artis metricae ratio haberi possit, duas syllabas, quae metro postulante quasi in unam coniunctae pronuntiandae sunt, coniunctas scribere praetulimus. Coniunximus igitur Mohlium secuti verbum است cum praecedente litera ه muta in syllabam ـست, literis ا et ه simul reiectis, et scripsimus e. g. چارست pro چاره است 161, 579; گشتست pro گشته است 191, 1115, quocum etiam consentit ed. C., quum scribat ساختست et پرداختست pro ساخته است et پرداخته است 482, 788, interdum

tamen servata litera ا, ut in شنيدست وديداست 469, 568, coll. P. 2, 292 vs. 1131, ubi P. et C. آتشكده است et بيهده است et ed. Teh. آتشكداست et بيهداست et in چاراست 161, 579. Omnino autem hunc scribendi morem repudiat Mehrem, qui etiam alia litera praecedente duas voces separare solet et scribit e. g. داد است *iustitia est* pro دادست 433, 5. — Pronomen هرچه sequente او idem scribit هرچ او 69, 132 et هرچ از si sequitur از.

Particulam separabilem به et inseparabilem ب ad arbitrium verbo praeponi posse docent grammatici coll. gram. nostra ling. pers. § 133 et 134 not. 3, a quo tamen praecepto decedit Mehrem, quum dicat, ante Praet. et Imp. formam inseparabilem ب scribendam esse, ut in

بزد et بزن (در زبان فارسی حرف با که اوّل ماضی وامر در آید متّصل نوشته شود مثلا بزد بزن). Aliud quoque praeceptum, quod tradit M. Ibrahim (grammatik der lebenden pers. Sprache, neu bearbeitet von Fleischer, p. 5, § 10) de adhibenda forma separabili به ante lit. ب idem repudiat, quum pro به بخشيد scribendum dicat ببخشيد 3, 46, pro به بسته 13, 226 ببسته et alia quoque exempla ببُرد et ببَر afferat.

Particula را cum voce in literam ه mutam exeunte coniungi non solet. Idem praecipit Mehrem, si praecedit syllaba ـَه ex ـَاه decurtata eamque ob causam repudiat سپهرا 112, 891 pro سپهرا scriptum (غلط رسم الخطّى).

Copulae persicae و duae sunt formae وَ et وُ, quarum prior in sermone pedestri usitata est et interdum in poetico sermone initio versus ante voces quasdam reperitur, ut وديگر 105, 797, ولیکن s. ولی 84, 410, وبا 106, 823. Non idem sentit Mehrem de voce وديگر, pro qua legendum praecipit دو ديگر non solum, si significat *secundo*, ut 168, 739; 439, 106, sed etiam significatione *porro*, si tertium quid non enumeratur, ut 115, 933 (وديگر خلاف فصاحت است). Usitatius autem videtur وديگر, quod offert etiam utraque editio P. et C. — Posterior forma وُ initio vocis a vocali incipientis in consonantem و transit, ut in واين s. وين *wîn;* وآن *wân;* وَر *wer* pro وَار; وَز *wez* pro

وَاَز; وَگَر *weger* pro وَاَگَر et pronuntiatur *u* post consonantem vocali non affectam, litera و vel scripta vel omissa, ut in گُفتُوگُوى s. گُفتُگوى. Omnino autem reiiciatur necesse est copula و post vocem in duas literas vocali non distinctas exeuntem, quarum priori antecedit vocalis longa ـَا vel ـُو vel ـِى eiusque loco litera finalis vocali i metrica distinguenda est, ne metrum turbetur e. g. که یال یلان داشت فرّ کیان 226, 1732. Talem و Mehrem nominat مقدّر i. e. *mente supplendam* (واو عطف اینجا مقدّر است اگر ظاهر بیاوریم از بحر خارج میشود). Praeterea Mehrem in addenda aut omittenda copula و saepe non consentit cum ed. P. et C., quum aut adiectiva cum substantivis commutet, ut 8, 138 وزان نامداران فرّخ گوان, ubi legit وفرّخ گوان dicens: غلط عبارتی حرف عطف اینجا لازم میباشد et 422, 636 چو برزین وفرهاد جنگآوران, ubi legit وجنگآوران dicens: جنگآوران اسم است, cf. etiam 503, 1165 نامداران گردنکشان, ubi P. et Mehrem وگردنکشان; aut ob elegantiam sermonis unum alterumve dicendi genus praeferat, ut 14, 14 دد ودام هر جانور کش بدید, ubi legit وهر (غلط فصاحتی); 43, 146 خردمند وگرد ی آزار بود, ubi legit وبی آزار dicens: افصح واصحّ است. Qua de re ipsae editiones dissentiunt, e. g. 98, 672 P. et M. legunt وروشن, ubi C. recte omittit copulam, quum hac voce incipiat apodosis; 164, 642 editio C. post نگه کرد addit copulam cum Mehrem legens نگه کرد وخورشید رخرا بدید coll. 176, 860 نگه کرد سیندخت اورا بدید, ubi copulam omittunt et 500, 1109 C. legit همی کرد نخجیر یادش نبود, P. et Mehrem autem addunt و ante یادش.

INDEX CAPITUM PRIMI VOLUMINIS.

EMENDATIONIBUS IN APPARATU CRITICO ALLATIS ADDE

CORRIGENDA.

Pag.	vs.	
4	69	pro سرنجام leg. سرانجام
9		l. ult. pro 8) C. leg. 8) P.
13		l. 17 pro اول leg. اوّل
28	98	» بزرگی leg. بزرگی
30	129	» مهتری leg. مهتر
32	178	» ببرّید leg. ببرید
33	188	» سوی leg. سوئی
35	7	» بودند leg. بدند
41	132	» روشنده leg. رخشنده
42	155	» کین leg. کینه
46	232	» پادشاه leg. پادشا
47		l. atplt. leg.: 3) P. کنی
59	483	» کاوسار leg. کاوسر
62	540	» پانصد leg. پنجصد
64		nota 1 pro نیکو leg. ونیکو
73		l. 1 pro آزمون leg. آزمودن
96	644	» جفاپیشگان leg. جفاپیشگان
96		lin. 11 pro آگاهی leg. آگاه
99	691	pro زرینش بفرمود leg. زرینش فرمود
100	722	» وکوبند leg. وکوبند
105	805	» سراپرده leg. سراپرده
106	827	» وسلم leg. وبسلم
107	843	» شناسنده leg. شناسنده
113	911	» آن leg. از
114	916	» وزیبای leg. وزیبائی
115	933	» وپوزش leg. پوزش
118	987	» خروشی leg. خروش
134	94	» شبیرخوره leg. شیرخواره
142	242	» چراخوار leg. چرا خوار
161		supra in margine dele 217.
172		nota 2 leg. سپهبد
173		lin. 14 pro بر leg. در
175	831	pro شازین آرد l. آردش ازین
175	835	» برگذشت leg. درگذشت
230	1800	» زرمنزلی leg. زر منزلی
287	85	» بیارید leg. بیارند

در كاخ بر بست وتاختش بكند زبالا دژ آورد ويستش [1] فكند
در خانهارا [2] سيه كرد پاك زكاخ ورواقش [3] بر آورد خاك
فرو هشت جائى كه بد جاى [4] بزم ازان بزمگه رفته بودش [5] برزم
بپوشيد پس جامهٔ نيلگون همان نيلگون غرق گشته [6] بخون
بروز وبشب مويه [7] كرد وگريست پس از مرگ سهراب سالى بزيست
سرانجام هم در غم او بمرد روانش بشد سوى سهراب گرد
چنين گفت بهرام نيكو [8] سخن كه با مردگان آشنائى مكن
نه ايدر همى ماند خواهى دراز بسبيچيده باش ودرنگى مساز [9]
بتو داد يكروز نوبت پدر سزد گر ترا نوبت آيد بسر
چنين است ورازش نيامد [10] پديد نيابى بخيره چه جوئى كليد
در بستهرا كس نداند گشاد بدان [11] رنج عمر تو گردد بباد
وليكن كه اندر گذشت از قضا چنين بد قضا از خداوند ما [12]
دل اندر سراى سپنجى مبند سپنجى نباشد [13] بسى سودمند
ازين داستان روى بر تافتم بكار سياوش بپرداختم [14]
يكى داستانست پر آب چشم دل نازك از رستم آيد بخشم

---

1) P. بر آورد وخوارش. 2) P. كاخهارا. 3) P. وزايوان et in C. inversus est ordo vss. 1447 et 1448. 4) P. هشت آن جاى وماواى. 5) P. كز آن بزمگه رفته بود او. 6) P. كرده. 7) P. نوحه. 8) C. شيرين. 9) C. inserit vs. spurium:

چنين است رسم سراى كهن سرش هيچ پيدا نه بينى زبن

10) P. رازش نيايد. 11) P. دربن. 12) Deest in C. 13) P. مباشد vitiose. 14) In C. pro vss. 1459 et 1460 legitur vs. 1459 sic mutatus:

بدين داستان من سخن ساختم دگر بر سياوش بپرداختم

کتاب شاهنامه

آغاز کتاب

بسم الله الرحمن الرحیم

بنام خداوند جان وخرد — کزین برتر اندیشه بر نگذرد
خداوند نام وخداوند جای — خداوند روزی ده رهنمای
خداوند کیوان [1] وگردان سپهر — فروزندهء ماه وناهید ومهر
زنام ونشان وگمان برتر است — نگارندهء بر شده گوهر است
به بینندگان آفریننده را — نه بینی مرنجان دو بیننده را
نیابد بدو نیز اندیشه راه — که او برتر از نام واز جایگاه
سخن هرچه زین گوهران بگذرد — نیابد بدو راه جان وخرد
خرد گر سخن بر گزیند همی — همان‌را گزیند که بیند همی [2]
ستودن نداند کس اورا چو هست — میان بندگی‌را ببایدت بست
خردرا وجان‌را همی سنجد او — در اندیشهء سخته [3] کی گنجد او
بدین آلت ورای وجان وروان — ستود آفریننده‌را چون [4] توان
بهستیش باید [5] که خستو شوی — زگفتار بیکار یکسو شوی

---

1) C. گیهان. 2) In C. versibus 8 et 9 antepositi sunt vs. 10 et 11.
3) P. سختن. 4) C. کی. 5) C. باید.

پرستنده باشی وجوینده راه   بفرمانها ژرف کردن نگاه
توانا بود هرکه دانا بود   زدانش دل پیر برنا بود
ازین پرده برتر سخن گاه نیست   بهستیش اندیشه‌را راه نیست

گفتار اندر ستایش خرد

کنون ای خردمند ارج[1] خرد   بدین جایگه گفتن اندر خورد
بگو تا چه داری بیار از خرد   که گوش نیوشنده زو بر خورد
خرد بهتر از هرچه ایزدت داد   ستایش خردرا به از راه داد[2]
خرد رهنمای وخرد دلگشای   خرد دست گیرد بهر دو سرای
ازو شادمانی ازویت غم است[3]   ازویت فزونی ازویت کم است[4]
خرد تیره ومرد روشن روان   نباشد همی شادمان یک زمان
چه گفت آن هنرمند مرد خرد   که دانا زگفتار او بر خورد
کسی کو خردرا ندارد زپیش   دلش گردد از کردهٔ خویش ریش
هشیوار دیوانه خواند ورا   همان خویش بیگانه خواند ورا
ازوئی بهر دو سرای ارجمند   گسسته خرد پای دارد به بند
خرد چشم جان است چون بنگری   تو بی چشم شادان[5] جهان نسپری
نخست آفرینش خردرا شناس   نگهبان جان است وآن‌را[6] سپاس
سپاس تو گوش است وچشم وزبان   کزینت[7] رسد نیک وبد بی گمان
خردرا وجانرا که یارد ستود   وگر من ستایم که یارد شنود
حکیما چو کس نیست گفتن چه سود   ازین پس بگو کافرینش که[8] بود

1) P. وصف.   2) Post vs. 18 C. addit duos alios:
خرد افسر شهریاران بود   خرد زیور نامداران بود
خرد زندهٔ جاودانی شناس   خرد مایهٔ زندگانی شناس
3) C. وزو مردمیست.   4) C. وزویت کمیست.   5) P. جان آن male.   6) C. ووان vitiose, pro quo ed. Teher. legit زو دان.   7) C. کزین سه.   8) C. چه.

توئی کردهٔ کردگار جهان   شناسی همی آشکار ونهان
همیشه خردرا تو دستور دار   بدو جانت از ناسزا دور دار
بگفتار دانندگان راه جوی   بگیتی بپوی وبهر کس بگوی
زهر دانشی چون سخن بشنوی   از آموختن[1] یك زمان نغنوی
چو دیدار یابی بشاخ سخن   بدانی که دانش نیاید به بن

گفتار در آفرینش عالم

زآغاز باید که دانی درست   سر مایهٔ گوهران از نخست
که یزدان زناچیز چیز آفرید   بدان تا توانائی آمد پدید
وزو مایهٔ گوهر آمد چهار   بر آورده بی رنج وبی روزگار
یکی آتشی بر شده تابناك   میان باد وآب از بر تیره خاك
نخستین که آتش زجنبش دمید   زگرمیش پس خشکی آمد پدید
وزانپس زآرام سردی نمود   زسردی همان باز تری فزود
چو این چار گوهر بجای آمدند   زبهر سپنجی سرای آمدند
گهرها یك اندر دگر ساخته   زهر گونه گردن بر افراخته
پدید آمد این گنبد[2] تیزرو   شگفتی نمایندهٔ نو بنو
ابر ده ودو[3] هفت شد کدخدای   گرفتند هر یك سزاوار جای
درو بخشش وداد[4] آمد پدید   به بخشید دانندهرا چون سزید
فلکها یك اندر دگر بسته[5] شد   بجنبید چون کار پیوسته شد
چو دریا وچون کوه وچون دشت وراغ   زمین شد بکردار روشن چراغ
ببالید کوه آبها بر دمید   سر رستنی سوی بالا کشید
زمینرا بلندی نبد جایگاه   یکی مرکزی تیره بود[6] وسیاه

1) C. زآموختن. 2) C. گنبذ. 3) C. دو وده. 4) C. ودادن. 5) P. ساخته. 6) P. بد contra metrum.

ستاره بسر بر شگفتی نمود بخاك اندرون روشنائی فزود
همی بر شد آتش فرود آمد آب همی گشت گرد زمین آفتاب
گیا رست با چند گونه درخت ببالا بر[1]) آمد سران شان زبخت
ببالد ندارد جز این نیروئی[2]) نپوید چو پویندگان هر سوئی[3])
وزانپس چو جنبنده آمد پدید همه رستنی زیر خویش آورید
خور وخواب وآرام جوید همی وزان زندگی کام جوید همی
نه گویا زبان ونه جویا خرد زخار وزخاشاك تن پرورد
نداند بد ونیك فرجام كار نخواهد ازو بندگی کردگار
چو دانا توانا بد ودادگر ازیرا نکرد ایچ پنهان هنر
چنین است فرجام كار جهان نداند کسی آشكار ونهان

گفتار در آفرینش مردم

چو زین بگذری مردم آمد پدید شد این بندهارا سراسر کلید
سرش راست بر شد چو سرو بلند بگفتار خوب وخرد كاربند
پذیرندهٔ هوش ورای وخرد مر اورا دد ودام فرمان برد
زراه خرد بنگری اندكی كه معنی مردم چه باشد یکی
مگر مردمی خیره دانی همی جز اینرا ندانی نشانی همی
ترا از دو گیتی بر آورده اند بچندین میانجی به پرورده اند
نخستین فطرت پسین شمار توئی خویشتنرا ببازی مدار
شنیدم زدانا دگر گونه زین چه دانیم راز جهان آفرین
نگه کن سرانجام خودرا ببین چو كاری بیابی بهی بر گزین
برنج اندر آری تنترا رواست كه خود رنج بردن بدانش سزاست
چو خواهی كه یابی زهر بد رها سر اندر نیاری بدام بلا[4])

---

1) C. بزبر اندر. 2) C. نیروی 3) C. سوی. 4) Duos versus 71 et

بوی در دو گیتی زبد رستگار — نکو کار گردی بر کردگار
نگه کن ازین [1]) گنبد تیزگرد — که درمان ازویست وزویست [2]) درد
نه گشت زمانه بفرسایدش — نه این رنج وتیمار بگزایدش
نه از جنبش [3]) آرام گیرد همی — نه چون ما تباهی پذیرد همی
ازو دان فزونی ازو [4]) دان شمار — بد ونیك نزدیك او آشكار

گفتار اندر آفرینش آفتاب

زیاقوت سرخ است چرخ کبود — نه از باد وآب ونه از گرد ودود
بچندان فروغ وبچندان چراغ — بیاراسته چون به نوروز باغ
روان اندرو گوهر دلفروز — کزو روشنائی گرفتست روز
که هر بامدادی چو زرّین سپر — زمشرق بر آرد فروزنده سر
زمین پوشد از نور پیراهنا — شود تیره گیتی بدو روشنا
[illegible] از مشرق او سوی خاور کشد — زمشرق شب تیره سر بر کشد
نگیرند مر یك دگررا گذر — نباشد ازین یك روش راست‌تر
ایا آنکه تو آفتابی همی — چه بودت که بر من نتابی همی

در آفرینش ماه

چراغیست مر تیره شب‌را بسیچ — ببد تا توانی تو هرگز مپیچ
دو روز ودو شب روی ننمایدا — همانا که گردش بفرسایدا [5])
پدید آید آنگاه باریك وزرد — چو پشت کسی کو غم عشق خورد

---

72 hoc loco omittit C. et paulo infra post vs. 94 inserit, pro نکو کار legens نکو نام باشی گردی.

1) C. ببرین. 2) P. ازویست. 3) C. گردش. 4) C. وزو. 5) C. hunc vs. sic legit:

چو سی روز گردش به پیمایدا — دو روز ودو شب روی ننمایدا

چو بیننده دیدارش از دور دید   هم اندر زمان او [1] شود ناپدید
دگر شب نمایش کند بیشتر [2]   ترا روشنائی دهد بیشتر
بدو هفته گردد تمام ودرست   بدان باز گردد که بود از نخست
بود هر شبانگاه باریکتر   بخورشید تابنده نزدیکتر
بدینسان نهادش خداوند داد   بود تا بود هم بدین یك نهاد

ستایش پیغمبر ویارانش

ترا دانش ودین رهاند درست   ره رستگاری ببایدت جست [3]
اگر دل نخواهی که باشد نژند   نخواهی که دائم بوی مستمند [4]
بگفتار پیغمبرت راه جوی   دل از تیرگیها بدین آب شوی
چه گفت آن خداوند تنزیل وحی [5]   خداوند امر وخداوند نهی
که خورشید بعد از رسولان مه   نتابید بر کس زبوبکر به
عمر کرد اسلامرا آشکار   بیاراست گیتی چو باغ بهار
پس از هر دو آن بود عثمان گزین   خداوند شرم وخداوند دین
چهارم علی بود جفت بتول   که اورا بخوبی ستاید رسول
که من شهر علمم علیّم درست   درست این سخن قول پیغمبرست
گواهی دهم کین سخن راز اوست   تو گوئی دو گوشم بر آواز اوست [6]
علیرا چنین دان [7] ودیگر همین   کزیشان قوی شد بهر گونه دین
نبی آفتاب وصحابان چو ماه   بهم بستنی [8] یکدگر راست راه [9]
منم بندهٔ اهل بیت نبی   ستایندهٔ خاك پای وصی

1) C. رو. 2) P. پیشتر. 3) Hic versus legitur in C. post vs. 95.
4) Post hunc versum C. addit duos versus praecedentes 71 et 72.
5) C. ووحی. 6) Post hunc versum C. addit alium:
بدان باش کو گفت زان بر مگرد   چو گفتار ورایت نیارد بدرد
7) C. گفت. 8) C. نسبتی. 9) Qui sequuntur duo vss. 105 et 106 desunt in C.

ابا دیگران مر مرا کار نیست — جزین مر مرا راه گفتار نیست
حکیم این جهانرا چو دریا نهاد — بر انگیخته موج زو[1]) تند باد
چو هفتاد کشتی برو ساخته — همه بادبانها بر افراخته
یکی پهن کشتی بسان عروس — بیاراسته هم چو چشم خروس
محمّد بدو اندرون با علی — همان اهل بیت نبی ووصی
خردمند کز دور دریا بدید — کرانه نه پیدا وبن ناپدید
بدانست کو موج خواهد زدن — کس از غرق بیرون نخواهد شدن
بدل گفت گر[2]) با نبی ووصی — شوم غرقه دارم دو یار وفی
همانا که باشد مرا دستگیر — خداوند تاج ولوا وسریر
خداوند جوی ومی وانگبین — همان چشمهٔ شیر وماء معین
اگر چشم داری بدیگر سرای — بنزد نبی ووصی گیر جای
گرت زین بد آید گناه منست — چنین است آئین وراه منست
برین زادم وهم برین بگذرم — چنان دان که خاك پی حیدرم[3])
دلت گر براه خطا مایلست — ترا دشمن اندر جهان خود دلست
نباشد جز از بی پدر دشمنش — که یزدان بآتش بسوزد تنش
هر آنکس که در دلش بغض علیست — ازو زارتر در جهان زار کیست[4])
نگر تا نداری ببازی جهان — نه بر گردی از نیك‌پی همرهان
همه[5]) نیکیت باید آغاز کرد — چو با نیکنامان بوی همنورد[6])
ازین در سخن چند رانم همی — همانا کرانش ندانم همی

گفتار اندر فراهم آوردن شاه نامه

سخن گفته شد گفتنی هم نماند — من از گفته خواهم یکی با تو راند[7])

1) P. et C. ازو. 2) P. et C. اگر. 3) Hic versus deest in C. 4) Vs. 121 deest in C. 5) C. همان. 6) C. بوی در نبرد et addit alium:
نکوئی بهر جا چو آید بکار — نکوئی گزین وز بدی شرم دار
7) Vs. 125 deest in C.

سخن هرچه گویم همه گفته اند ‌‌ بر باغ دانش همه رفته اند
اگر بر درخت برومند جای ‌‌ نیابم که از بر شدن نیست رای
کسی کو شود زیر نخل بلند ‌‌ همان سایه زو باز دارد گزند
توانم مگر پایگه ساختن ‌‌ بر شاخ آن سرو سایه‌فکن
کزین نامهٔ نامور شهریار ‌‌ بگیتی بمانم یکی یادگار
تو اینرا دروغ وفسانه مدان ‌‌ بیك سان روش در زمانه مدان
ازو هر چه اندر خورد با خرد ‌‌ وگر بر ره رمز معنی [1] برد
یکی نامه بود از گه باستان ‌‌ فراوان بدو اندرون داستان
پراگنده در دست هر موبدی ‌‌ ازو بهرهٔ برده هر بخردی
یکی پهلوان بود دهقان نژاد ‌‌ دلیر وبزرگ وخردمند وراد
پژوهندهٔ روزگار نخست ‌‌ گذشته سخنها همه باز جست
زهر کشوری موبدی سال خورد ‌‌ بیاورد کین [2] نامه‌را گرد کرد
بپرسید شان از نژاد کیان ‌‌ وزان نامداران فرخ گوان
که گیتی بآغاز چون داشتند ‌‌ که ایدر [3] بما خوار بگذاشتند
چگونه سر آمد به نیك اختری ‌‌ بریشان همه روز کنداوری [4]
بگفتند پیشش یکایك مهان ‌‌ سخنهای شاهان وگشت جهان
چو بشنید زیشان سپهبد سخن ‌‌ یکی نامور نامه افگند بن
چنان یادگاری شد اندر جهان ‌‌ برو آفرین از کهان ومهان

داستان دقیقی شاعر

چو از دفتر این داستانها بسی ‌‌ همی خواند خواننده بر هر کسی
جهان دل نهاده بدین داستان ‌‌ همه [5] بخردان نیز وهم [6] راستان

1) C. ومعنی. 2) C. واین. 3) C. ایدون. 4) C. کنند آوری.
5) C. همان. 6) C. بخردان وهمان.

جوانی بیامد گشاده زبان سخن گفتن خوب[1] وروشن روان
بنظم آرم این نامه‌را گفت من ازو شادمان شد دل انجمن
جوانیش‌را خوی بد یار بود ابا بد همیشه به پیکار[2] بود
ببرو تاختن کرد ناگاه مرگ بسر بر نهادش[3] یکی تیره ترگ
بدان خوی بد جان شیرین بداد نبود از جهان دلش یکروز شاد
یکایك ازو بخت بر گشته شد بدست یکی بنده بر کشته شد[4]
برفت او واین نامه ناگفته ماند چنان بخت بیدار او خفته ماند
خدایا به بخشا[5] گناه ورا بیفزای در حشر جاه[6] ورا

گفتار در بنیاد نهادن کتاب

دل روشن من چو بر گشت زوی سوی تخت شاه جهان کرد روی
که این نامه‌را دست پیش آورم زدفتر بگفتار خویش آورم
به پرسیدم از هر کسی بی شمار به ترسیدم از گردش روزگار
مگر خود درنگم نباشد بسی ببایدم سپردن بدیگر کسی
ودیگر که گنجم وفادار نیست همان رنج‌را کس خریدار نیست
زمانه سراسر[7] پر از جنگ بود بجویندگان بر جهان تنگ بود
برین گونه یك چند بگذاشتم سخن‌را نهفته همی داشتم
ندیدم کسی کش سزاوار بود بگفتار این مر مرا یار بود
زنیکو سخن به چه اندر جهان برو آفرین از کهان ومهان
اگر به نبودی سخن از خدای نبی کی[8] بدی نزد ما رهنمای

---

1) C. سخن گوی وخوش طبع. 2) P. بیکاری male. 3) C. inverso ordine: نهادش بسر بر. 4) C. addit versum:
زگشتاسپ وارجاسپ بیتی هزار بگفت وسر آمد برو روزگار
5) C. بکن عفو یا رب. 6) P. جاهی. 7) C. سرای. 8) C. که.

بشهرم یکی مهربان دوست بود — تو گفتی که با من یکی پوست[1] بود
مرا گفت خوب آمد این رای تو — به نیکی گراید همی[2] پای تو
نبشته من این نامهٔ پهلوی — به پیش تو آرم مگر نغنوی
گشاده زبان وجوانیت هست — سخن گفتن پهلوانیت هست
تو[3] این نامهٔ خسروان باز گوی — بدین جوی نزد مهان آبروی
چو آورد این نامه نزدیك من — بر افروخت این جان تاریك من

اندر ستایش ابو منصور بن محمّد

بدین نامه چون دست کردم دراز — یکی مهتری بود گردن‌فراز
جوان بود از[4] گوهر پهلوان — خردمند وبیدار وروشن روان
خداوند رای وخداوند شرم — سخن گفتن خوب وآوای نرم
مرا گفت کز من چه باید[5] همی — که جانت سخن بر گراید همی
بچیزی که باشد مرا دسترس — بکوشم نیازت نیارم بکس
همی داشتم چون یکی تازه سیب — که از باد ناید[6] بمن بر نهیب
بکیوان رسیدم زخاك نژند — ازان نیکدل نامدار ارجمند
بچشمش همان خاك وهم سیم وزر — بزرگی[7] بدو یافته زیب وفر
سراسر جهان پیش او خوار بود — جوانمرد بود ووفادار بود
چنان نامور گم[8] شد از انجمن — چو از باد[9] سرو سهی از چمن
نه زو زنده بینم نه مرده نشان — بدست نهنگان مردم‌کشان[10]
دریغ آن کمربند وآن گردگاه — دریغ آن کئی برز وبالای شاه
گرفتار زو دل[11] شده ناامید — روان لرز لرزان بکردار بید[12]

1) C. بیك پوست. 2) C. خرامد مگر. 3) C. شو. 4) P. واز. 5) C. چه آید. 6) P. نیاید contra metrum. 7) C. کریمی. 8) P. کم. 9) P. چو در باغ. 10) Hic versus legitur in C. post vs. 181. 11) C. دل زو. 12) Post hunc vs. alium addit C.:
ستم باد بر جان آن ماه وسال — کجا بر تن شاه شد بد سگال

یکی پند آن شاه یاد آورم   زکژّی روان سوی داد آورم
مرا گفت کاین [1]) نامهٔ شهریار   گرت [2]) گفته آید بشاهان سپار
دل من بگفتار او رام شد   روانم بدین شاد وپدرام شد [3])
بدین نامه من دست کردم دراز   بنام شهنشاه گردن‌فراز
خداوند تاج وخداوند تخت   جهاندار پیروز وبیدار بخت [4])

اندر ستایش سلطان محمود

جهان آفرین تا جهان آفرید   چنو شهریاری [5]) نیامد پدید
چو خورشید بر گاه بنمود تاج   زمین شد بکردار تابنده عاج
چه گوئی که خورشید تابان که بود   کزو در جهان روشنائی فزود
ابو القاسم آن شاه فیروز بخت   نهاد از بر تاج خورشید تخت
زخاور بیاراست تا باختر   پدید آمد از فرّ او کان زر
مرا اختر خفته بیدار گشت   بمغز اندر اندیشه بسیار گشت
بدانستم [6]) آمد زمان سخن   کنون نو شود روزگار کهن *
بر اندیشهٔ شهریار زمین   بخفتم شبی لب [7]) پر از آفرین
دل من چو نور اندر آن تیره شب   بخفته گشاده دل وبسته لب
چنان دید روشن روانم بخواب   که رخشنده شمعی بر آمد زآب
همه روی گیتی شب لاجورد   *ازان شمع گشتی چو یاقوت زرد
درو دشت بر سان دیبا شدی   یکی تخت پیروزه پیدا شدی
نشسته برو شهریاری چو ماه   یکی تاج بر سر بجای کلاه
رده بر کشیده سپاهش [8]) دو میل   بدست چپش هفت صد زنده پیل

1) P. که این. 2) C. اگر. 3) C. addit versum:
چو جان رهی پند او کرد یاد   دلم گشت از پند او راد وشاد
4) In C. huic versui praecedit sequens 188. 5) P. مرزبانی. 6) C. چو دانستم. 7) C. دل. 8) C. سپاه از.

یکی پاك دستور پیشش بپای   بداد وبدین شاه‌را رهنمای
مرا خیره گشتی سر از فرّ شاه   وزان ژنده پیلان وچندین سپاه
چو آن چهرهٔ خسروی دیدمی   ازان نامداران بپرسیدمی
که این چرخ وماه است یا تاج وگاه   ستارست ¹) پیش اندرش یا سپاه
یکی گفت این شاه روم است وهند   زقنّوج ²) تا پیش دریای سند
به ایران وتوران ورا بنده اند   برای وبفرمان او زنده اند
بیاراست روی زمین‌را بداد   بپردخت زان تاج بر سر نهاد
جهاندار محمود شاه بزرگ   بآبشخور آرد همی میش وگرگ
زکشمیر تا پیش دریای چین   برو شهریاران کنند آفرین
چو کودك لب از شیر مادر بشست   بگهواره محمود گوید نخست
تو نیز آفرین کن که گویندهٔ   بدو نامْ جاوید جویندهٔ
نه پیچد کسی سر زفرمان او   نیارد گذشتن زپیمان او ³)
چو بیدار گشتم بجستم زجای   چه مایه شب تیره بودم بپای
بر آن شهریار آفرین خواندم   نبودم درم جان بر افشاندم ⁴)
بدل گفتم این خواب‌را پاسخ است   که آواز او ⁵) در جهان فرّخ است
برو آفرین کو کند آفرین   بر آن بخت بیدار وتاج ونگین
زفرّش جهان شد چو باغ بهار   هوا پر زابر وزمین پر نگار
زابر اندر آمد بهنگام نم   جهان شد بکردار باغ ارم
بایران همه خوبی از داد اوست   کجا هست مردم همه یاد اوست ⁶)
ببزم اندرون آسمان وفاست   برزم اندرون تیز چنگ ⁷) اژدهاست
بتن ژنده پیل وبجان جبرئیل   بکف ابر بهمن بدل رود نیل

1) C. ستاره است. 2) P. زقانوج. 3) C. اوی in utroque hemist. 4) P. بر افشانیدم. 5) C. آوازه‌اش. 6) C. جهان شادمان از دل شاد اوست; P. بیار اوست, quod ob rhythmum finalem mutavi in بیاد اوست. 7) C. تیز دم.

سر بخت بدخواه از[1] خشم اوی   چو دینار خوارست بر چشم اوی
نه کنداوری گیرد از تاج وگنج   نه دل تیره دارد زرزم وزرنج
هر آنکس که دارد زپروردگان   زآزاد واز نیک دل بردگان
شهنشاه‌را سر بسر دوستدار   بفرمان به بسته کمر استوار
شده هر یکی شاه بر[2] کشوری   روان نام شان در همه دفتری[3]
نخستین برادرش کهتر بسال   که در مردمی کس ندارد همال
زگیتی پرستندهٔ فرّ نصر   زید شاد در سایهٔ شاه عصر
کسی کش پدر ناصر الدّین بود   سر[4] تخت او تاج پروین بود
خداوند مردی ورای وهنر   بدو شادمان مهتران سر بسر
ودیگر[5] دلاور سپهدار طوس   که در جنگ بر[6] شیر دارد فسوس
ببخشد درم هرچه یابد زدهر   همی[7] آفرین جوید از دهر بهر
بیزدان بود خلق‌را رهنمای   سر شاه خواهد که ماند بجای
جهان بی سر وتاج خسرو مباد   همیشه بماناد جاوید شاد
همیشه تن آباد[8] با تاج وتخت   زدرد وغم آزاد وپیروز بخت
کنون باز گردم بآغاز کار   سوی نامهٔ نامور شهریار

آغاز داستان

پادشاهی گیومرت اول ملوك عجم سی سال بود

سخن گوی دهقان چه گوید نخست   که تاج[9] بزرگی بگیتی که جست

---

1) C. با. 2) C. هر. 3) C. منبری. 4) C. پی. 5) C. بویژه.
6) P. در. 7) C. همه. 8) P. آزاد. 9) C. نام.

که بود آن که دیهیم بر سر نهاد   ندارد کس از روزگاران[1] بیاد
مگر کز پدر یاد دارد پسر   بگوید ترا یک بیک از پدر
که نام بزرگی که آورد پیش   کرا بود زان برتران پایه بیش
پژوهندهٔ نامهٔ باستان   که از پهلوانان زند داستان
چنین گفت کائین تخت وکلاه   کیومرت آورد واو[2] بود شاه
چو آمد ببرج حمل آفتاب   جهان گشت با فرّ وآئین وآب
بتابید زانسان زبرج بره   که گیتی جوان گشت زو[3] یکسره
کیومرت شد بر جهان کدخدای   نخستین بکوه اندرون ساخت جای
سر تخت وبختش بر آمد زکوه   پلنگینه پوشید خود با گروه
ازو اندر آمد همی پرورش   که پوشیدنی نو بد ونو[4] خورش
بگیتی درون سال سی شاه بود   بخوبی چو خورشید بر گاه بود
همی تافت از تخت شاهنشهی   چو ماه دو هفته زسرو سهی
دد ودام هر جانور کش بدید   زگیتی بنزدیک او آرمید
دوتا میشدندی بر تخت او[5]   ازان بر شده فرّه وبخت او[6]
برسم نماز آمدندیش پیش   ازان جایگه بر گرفتند کیش
پسر بد مر اورا یکی خوبروی   هنرمند وهمچون[7] پدر نامجوی
سیامک بدش نام وفرخنده بود   کیومرت را دل بدو زنده بود
زگیتی بدیدار او شاد بود   که بس بارور شاخ بنیاد بود
بجانش بر از مهر گریان بدی   زبیم جدائیش بریان بدی[8]
بر آمد برین کار یک روزگار   فروزنده شد دولت شهریار

1) P. روزگار آن. 2) C. کو. 3) P. ازو. 4) C. نه بد ونه. 5) C. اوی. 6) C. ازان فرّهٔ وبر شده بخت اوی. 7) C. همچون. 8) Post hunc versum C. addit alium:

چنین است آئین ورسم جهان   پدررا بفرزند باشد توان

بگیتی نبودش کسی دشمنا مگر در[1] نهان ریمن آهرمنا
برشك اندر آهرمن بد سگال همی رای زد تا بیالید بال[2]
یکی بچّه بودش چو گرگ سترگ دلاور شده با سپاه بزرگ
سپه کرد ونزدیك او راه جست همی تخت ودیهیم کی شاه جست
جهان شد بران دیو بچّه سیاه زبخت سیامك هم از بخت شاه
همی گفت با هر کسی راز خویش جهان کرد یکسر پر آواز خویش
کیومرث زین خود کی آگاه بود که اورا بدرگاه بدخواه بود[3]
یکایك بیامد خجسته سروش بسان پرّی[4] پلنگینه پوش
بگفتش براز این سخن در بدر که دشمن چه سازد همی با پسر[5]

کشته شدن سیامك بر دست دیو

سخن چون بگوش سیامك رسید زکردار بدخواه دیو پلید
دل شاه بچّه بر آمد بجوش سپاه انجمن کرد وبگشاد گوش
بپوشید تنرا بچرم پلنگ که جوشن نبد آنگه آئین جنگ
پذیره شدش[6] دیورا جنگجوی سپهرا چو روی اندر آمد بروی
سیامك بیامد برهنه تنا بیاویخت[7] با پور آهرمنا
بزد چنگ وارونه دیو سیاه دوتا اندر آورد بالای شاه
فگند آن تن شاه بچّه[8] بخاك بچنگال کردش جگرگاه چاك
سیامك بدست چنان زشت[9] دیو تبه گشت وماند انجمن بی خدیو
چو آگه شد از مرگ فرزند شاه زتیمار گیتی برو شد سیاه
فرود آمد از تخت ویله کنان بناخن تنش گوشت پاره[10] کنان

1) C. جز اندر. 2) C. تا بیاگند یال. 3) C. که تخت مهیرا جز او شاه بود. 4) P. پری با male. 5) P. پدر vitiose. 6) C. شده. 7) C. برآویخت. 8) C. زاده. 9) C. سیامك برای خود ودست. 10) C. زنان بر سر ودست وبازو.

دو رخساره پر خون ودل سوگوار   دژم کرده بر خویشتن روزگار
سپه سر بسر زار وگریان شدند   بران آتش سوگ بریان شدند[1]
خروشی بر آمد زلشکر بزار   کشیدند صف بر در شهریار
همه جامها کرده پیروزه رنگ   دو چشمان پر از خون ورخ باده رنگ
دد ومرغ ونخچیر گشته گروه   برفتند ویله کنان سوی کوه
برفتند با سوگواری ودرد   زدرگاه کی شاه بر خاست گرد
نشستند سالی چنین سوگوار   پیام آمد از داور کردگار
درود آوریدش خجسته سروش   کزین بیش مخروش وباز آر هوش
سپه ساز وبر کش بفرمان من   بر آور یکی گرد زان[2] انجمن
ازان بدکنش دیو روی زمین   بپرداز وپردخته کن دل زکین
کی[3] نامور سر سوی آسمان   بر آورد وبد خواست بر بدگمان
بدان برترین[4] نام یزدانش را   بخواند وبپالود مژگانش را
وزان پس بکین سیامک شتافت   شب وروز آرام وخفتن نیافت

رفتن هوشنگ وکیومرت به جنگ دیو سیاه

سیامک خجسته یکی پور داشت   که نزد نیا جای دستور داشت
گرانمایه را نام هوشنگ بود   تو گفتی همه هوش وفرهنگ بود
بنزد نیا یادگار پدر   نیا پرورید مر اورا ببر
نیایش بجای پسر داشتی   جز او بر کسی چشم نگماشتی
چو بنهاد دل کینه وجنگ را   بخواند آن گرانمایه هوشنگ را
همه رفتنیها[5] بدو باز گفت   همه رازها بر گشاد از نهفت
که من لشکری کرد خواهم همی   خروشی بر آورد خواهم همی

1) Vs. 42 deest in C. 2) P. از آن. 3) C. کئی. 4) C. برتری.
5) C. گفتنیها.

ترا بود باید همی پیش رو   که من رفتنی ام تو سالار نو
پری وپلنگ انجمن کرد وشیر   زدرندگان گرگ وببر دلیر[1]
سپاه دد ودام ومرغ وپری   سپهدار با کبر وکنداوری[2]
پس پشت لشکر کیومرث شاه   نبیره بپیش اندرون با سپاه
بیامد سیه دیو با ترس وباک   همی باسمان بر پراکند خاک
زهرّای درّندگان چنگ[3] دیو   شده سست بر چشم کیهان خدیو
بهم در فتادند هر دو گروه   شدند از دد ودام دیوان ستوه
بیازید هوشنگ چون شیر چنگ   جهان کرد بر دیو نستوه تنگ
کشیدش سراپای یکسر دوال   سپهبد برید آن سر بی همال
بپای اندر افگند وبسپرد خوار   دریده برو چرم وبر گشته کار
چو آمد مر آن کینهرا خواستار   سر آمد کیومرثرا روزگار
برفت وجهان مردری ماند ازوی   نگر تا کرا نزد او آبروی
جهان فریبندهرا گرد کرد   ره سود پیمود[4] ومایه نخورد[5]
جهان سربسر چون فسانست وبس[6]   نماند بد ونیك بر هیچکس

هوشنگ

پادشاهی هوشنگ چهل سال بود

جهاندار هوشنگ با رای وداد   بجای نیا تاج بر سر نهاد

---

1) Post hunc vs. C. alium addit:

بفرمان شاه جهان بد همه   سپاهی ووحشی ومرغ ورمه

2) C. کنداوری. 3) C. جنگ male. 4) P. بنمود. 5) C. hunc vs. sequenti postponit. 6) C. فسانه است بس.

بگشت از برش چرخ سالی [1]) چهل — پر از هوش مغز وپر از داد دل
چو بنشست بر جایگاه مهی — چنین گفت بر تخت شاهنشهی
که بر هفت کشور منم پادشا — بهر جای پیروز وفرمان روا
بفرمان یزدان پیروزگر — بداد ودهش تنگ بسته کمر
وزان پس جهان یکسر آباد کرد — همه روی گیتی پر از داد کرد
نخستین یکی گوهر آمد بچنگ — بدانش زآهن جدا کرد سنگ
سر مایه کرد آهن آب گون — کزان سنگ خارا کشیدش برون
چو بشناخت آهنگری پیشه کرد — کجا زو [2]) تبر ارّه وتیشه کرد
چو این کرده شد چارهٔ آب ساخت — زدریا بر آورد وهامون نواخت
بجوی وبرود [3]) آبرا راه کرد — بفرّ کئی رنج کوتاه کرد
چو آگاه مردم بران [4]) بر فزود — پراگندن [5]) تخم وکشت ودرود
بسیچید پس هر کسی نان خویش — بورزید وبشناخت سامان خویش
ازان پیش کاین کارها شد بسیچ — نبد خوردنیها جز از میوه هیچ
همه کار مردم نبودی به برگ — که پوشیدنی شان همه بود برگ
نیارا همی [6]) بود آئین وکیش — پرستیدن ایزدی بود پیش
بدان گه بُدی آتش خوبرنگ — چو مر تازیان است محراب سنگ [7])
بسنگ اندر آتش ازو شد پدید — کزو روشنی در جهان گسترید

بنیاد نهادن جشن سده [8])

یکی روز شاه جهان سوی کوه — گذر کرد با چند کس هم گروه
پدید آمد از دور چیزی دراز — سیه رنگ وتیره تن وتیز تاز

---

1) P. سال 2) C. زد vitiose. 3) C. انگهی. 4) P. برو. 5) P. پراگنده. 6) C. همین, hoc hemist. posteriori praeponens. 7) Hic vs. deest in C. 8) Non apte P. hoc caput praecedente vs. 16 incipit.

دو چشم از بر سر چو دو چشمه خون   زدود دهانش جهان تیره گون
نگه کرد هوشنگ با هوش وسنگ   گرفتش یکی سنگ وشد پیش جنگ
بزور کیانی بیازید دست [1]   جهانسوز مار از جهانجو بجست
بر آمد بسنگ گران سنگ خُرد   همان وهمین سنگ بشکست خرد
فروغی پدید آمد از هر دو سنگ   دل سنگ گشت از فروغ آذرنگ
نشد مار کشته ولیکن زراز   پدید آمد آتش ازان سنگ باز
هر آنکس که بر سنگ آهن زدی   ازو روشنائی پدید آمدی
جهاندار پیش جهان آفرین   نیایش همی کرد وخواند آفرین
که اورا فروغی چنین هدیه داد   همین آتش آنگاه قبله نهاد
بگفتا فروغیست این ایزدی   پرستید باید اگر بخردی
شب آمد بر افروخت آتش چو کوه   همان شاه در گرد او با گروه
یکی جشن کرد آن شب وباده خورد   سده نام آن جشن فرخنده کرد
زهوشنگ ماند این سده یادگار   بسی باد چون او دگر شهریار
کز آباد کردن جهان شاد کرد   جهانی به نیکی ازو یاد کرد
بدان ایزدی فرّ وجاه کیان   زنخچیر گور وگوزن ژیان
جدا کرد گاو وخر وگوسپند   بورز آورید آنچه بد سودمند
جهاندار هوشنگ با هوش گفت   بدارید شانرا جدا جفت جفت
بدیشان بورزید وزیشان خورید [2]   همی باجرا [3] خویشتن پرورید
زپویندگان هرکه مویش نکوست   بکشت وزایشان بر آهیخت پوست
چوسنجاب وقاقم [4] چو روباه گرم [5]   چهارم سمورست کش موی نرم [6]
بدین گونه از چرم پویندگان   بپوشید بالای گویندگان

---

1) P. رهانید زدست contra metrum. 2) P. وزیشان خرید male.
3) P. تاجرا. 4) P. چو قاقم contra metrum. 5) C. روباه نرم male.
6) C. گرم male.

بیخشید وگسترد وخورد وسپرد   برفت وجز از نام نیکی نبرد [1]
بسی رنج برد اندر آن روزگار   بافسون واندیشهٔ بی شمار
چو پیش آمدش روزگار بهی   ازو مردری ماند تخت مهی
زمانه نه دادش زمانی درنگ   شد آن شاه هوشنگ با هوش وسنگ [2]
نه پیوست خواهد جهان با تو مهر   نه نیز آشکارا نمایدت چهر

طهمورث

پادشاهی طهمورث دیوبند سی سال بود

پسر بد مر اورا یکی هوشمند   گرانمایه طهمورث دیوبند
بیامد بتخت پدر بر نشست   بشاهی کمر بر میان بر ببست
همه موبدانرا زلشکر بخواند   بچربی چه مایه سخنها براند
چنین گفت کامروز این تخت وگاه   مرا زیبد وتاج وگرز وکلاه
جهان از بدیها بشویم برای   پس آنگه کنم در کُهی [3] گردپای
زهر جای کوته کنم دست دیو   که من بود خواهم جهانرا خدیو
هر آن چیز کاندر جهان سودمند   کنم آشکارا گشایم زبند
پس از پشت میش وبره پشم وموی   برید وبرشتن نهادند روی
بکوشش ازان کرد پوشش بجای   بگستردنی هم بُد او [4] رهنمای
زپویندگان هر که بد تیز [5] رو   خورش کرد شان سبزه وکاه وجو

---

1) Post hunc vs. C. addit alium:
چهل سال با شادکامی وناز   بداد ودهش بود آن سرفراز
2) C. با رای وهنگ. 3) P. پس آنگه زگیتی کنم گردپای. 4) C. بد هم او.
5) C. نیك.

رمنده ددان‌را همه بنگرید — سبه گوش ویوز از میان بر گزید
بچاره بیاوردش از دشت وکوه — ببند آمدند آنکه بُد زان گروه
زمرغان همان آنکه بُد نیك ساز — چو باز وچو شاهین گردنفراز
بیاورد وآموختن شان گرفت — جهانی بدو مانده اندر شگفت
بفرمود شان تا نوازند گرم — نخوانند شان جز بآواز نرم
چو این کرده شد ماکیان وخروس — کجا بر خروشد گه زخم کوس
بیاورد ویکسر[1]) چنان چون سزید — نهفته همه سودمندی گزید
چنین گفت کاینرا[2]) نیایش کنید — جهان آفرین‌را ستایش کنید
که او داد مان بر ددان دستگاه — ستایش مر اورا که بنمود راه
مر اورا یکی پاك دستور بود — که رایش زکردار بد دور بود
خنیده[3]) بهرجای وشیداسپ نام — نزد جز به نیکی بهر جای گام
همه روز بسته زخوردن دو لب[4]) — بپیش جهاندار بر پای شب
همان بر دل هر کسی بوده دوست — نماز شب وروزه آئین اوست[5])
سر مایه بُد اختر شاه‌را — وزو بند بُد جان بدخواه‌را
همه راه نیکی نمودی بشاه — هم از راستی خواستی پایگاه
چنان شاه پالوده گشت از بدی — که تابید زو فرّهٔ ایزدی[6])
برفت اهرمن‌را بافسون ببست — چو بر تیزرو بارگی بر نشست
زمان تا زمان زینش بر ساختی — همی گرد گیتیش بر تاختی
چو دیوان بدیدند کردار او — کشیدند گردن زگفتار او
شدند انجمن دیو بسیار مر — که پردخته[7]) مانند ازو تاج زر

1) C. یکسر. 2) P. خدارا contra metrum. 3) P. گزیده. 4) C. زخوردن همه روز بر بسته لب. 5) Versus spurius est sec. Rückert.
6) Post hunc vs. C. addit alium:
چو دستور باشد چنین کاردان — تو شه‌را هنر نیز بسیار دان
7) P. پرداخته.

چو طهمورث آگه شد از کار شان   بر آشفت وبشکست بازار شان
بفرّ جهاندار بستش[1] میان   بگردن بر آورد[2] گرز گران
همه نرّه دیوان وافسونگران   برفتند جادو سپاهی گران
دمنده سیه دیو شان پیش رو   همی باسمان بر کشیدند غو
هوا تیره‌فام وزمین تیره گشت   دو دیده درو اندرون خیره گشت
جهاندار طهمورث بافرین   بیامد کمر بستهٔ رزم وکین
زیکسو غو آتش ودود دیو   زیکسو دلیران گیهان خدیو
یکایک بیاراست با دیو جنگ   نبد جنگ شانرا فراوان درنگ
ازیشان دو بهره بافسون ببست   دگر شان بگرز گران کرد پست
کشیدند شان خسته وبسته خوار   بجان خواستند آن زمان[3] زینهار
که مارا مکش تا یکی نو هنر   بیاموزی از ما کت آید ببر
کی[4] نامور داد شان زینهار   بدان تا نهانی کنند آشکار
چو آزاد شان شد سر از بند او[5]   بجستند ناچار پیوند او[5]
نبشتن بخسرو بیاموختند   دلشرا بدانش بر افروختند
نبشتن یکی نه که نزدیك سی   چه رومی چه تازی وچه پارسی
چه سغدی چه چینی وچه پهلوی   نگاریدن آن کجا بشنوی
جهاندار سی سال ازین بیشتر   چگونه پدید آوریدی هنر
برفت وسر آمد برو روزگار   همه رنج او ماند ازو یادگار
جهانا میپرور چو خواهی درود   چو میبدروی پروریدن چه سود
بر آری یکیرا بچرخ بلند   سپاریش ناگه بخاك نژند

1) C. بسته. 2) C. بر آورده. 3) C. آنگهی. 4) C. کئی. 5) C. اوی in utroque hemistichio.

جمشید

پادشاهی جمشید هفت صد سال بود

گرانمایه جمشید فرزند اوی　　کمر بسته ودل پر از پند اوی [1]
بر آمد بران تخت فرّخ پدر　　برسم کیان بر سرش تاج زر
کمر بست با فرّ شاهنشهی　　جهان سر بسر گشت [2] اورا رهی
زمانه بر آسوده [3] از داوری　　بفرمان او دیو ومرغ وپری
جهانرا فزوده بدو آبروی　　فروزان شده تخت شاهی بدوی
منم گفت با فرّهٔ ایزدی　　همم شهریاری وهم موبدی
بدانرا زبد دست کوته کنم　　روانرا سوی روشنی ره کنم
نخست آلت جنگرا دست برد　　در نام جستن بگردان سپرد
بفرّ کئی نرم کرد آهنا　　چو خود وزره کرد وچون جوشنا
چو خفتان وچون درع وبرگستوان [4]　　همه کرد پیدا بروشن روان
بدین اندرون سال پنجاه رنج　　ببرد وازین چند [5] بنهاد گنج
دگر پنجه اندیشهٔ جامه کرد　　که پوشند هنگام [6] بزم [7] ونبرد
زکتّان وابریشم [8] وموی وقز　　قصب کرد پرمایه دیبا وخز
بیاموخت شان رشتن وتافتن　　بتار اندرون پودرا بافتن
چو شد بافته شستن ودوختن　　گرفتند زو [9] یکسر آموختن
چو این کرده شد ساز دیگر [10] نهاد　　زمانه بدو شاد واو نیز شاد

---

1) Huic versui C. praeponit alium:

چو رفت از میان نامور شهریار　　پسر شد بجای پدر نامدار

2) C. گشته. 3) C. بر آسود. 4) P. برگستوان. 5) P. ببیمود وزین, C. ببرد وازین ساز, چند. 6) P. بهنگام contra metrum. 7) C. ننگ. 8) C. وزابریشم. 9) P. et C. ازو. 10) P. دگر contra metrum.

ز هر پیشه‌ور انجمن گرد کرد   بدین اندرون نیز پنجاه خورد
گروهی که کاتوزیان[1] خوانیش   برسم پرستندگان دانیش
جدا کرد شان از میان گروه   پرستنده‌را جایگه[2] کرد کوه
بدان تا پرستش بود کار شان   نوان پیش روشن جهاندار شان
صفی بر دگر دست بنشاندند   همی نام نیساریان خواندند
کجا شیر مردان جنگ آورند   فروزندهٔ لشکر وکشورند
کزیشان بود تخت شاهی بجای   وزیشان بود نام مردی بپای
نسودی سه دیگر گُره‌را شناس   کجا نیست بر کس ازیشان سپاس
بکارند وورزند وخود بدروند   بگاه خورش سرزنش نشنوند
زفرمان سر آزاده وژنده[3] پوش   زآواز پیغاره آسوده گوش
تن آزاد وآباد گیتی بروی   بر آسوده از داور وگفتگوی[4]
چه گفت آن سخن گوی آزاده مرد   که آزاده‌را کاهلی بنده[5] کرد
چهارم که خوانند اهنوخوشی[6]   همان دست ورزان با سرکشی
کجا همگنان کار شان[7] پیشه بود   روان شان[8] همیشه پر اندیشه بود
بدین[9] اندرون سال پنجاه نیز   بخورد وببخشید بسیار چیز
ازین هر یکی‌را یکی پایگاه   سزاوار بگزید وبنمود راه
که تا هر کس اندازهٔ خویش‌را   ببیند بداند کم وبیش‌را
بفرمود دیوان ناپاک‌را   بآب اندر آمیختن خاک‌را
هر آنچه از گل[10] آمد چو بشناختند   سبک خشت‌را کالبد ساختند
بسنگ وبگچ دیو دیوار کرد.   نخست از برش هندسی کار کرد

1) P. آموزیان. 2) P. جایگاه contra metrum. 3) C. خود ژنده. 4) In C. duo hemist. inverso ordine leguntur et pro بروی legitur بدوی et آباد repetitur pro آزاد. 5) P. بند. 6) P. اهنوخوشی. 7) C. کارشان همگنان. 8) P. وزانسان. 9) P. برین male. 10) P. ز گل contra metrum, quum primus pes sit هر آنچه از = هرآنچ از.

چو گرمابه وکاخهای بلند چو ایوان که باشد پناه از گزند
زخارا گهر جست. یکروزگار همی کرد زو روشنی خواستار
بچنگ آمدش چند گونه گهر چو یاقوت وبیجاده وسیم وزر
زخارا بافسون برون آورید شد آن بندهارا سراسر[1] کلید
دگر بویهای خوش آورد باز که دارند مردم ببویش نیاز
چو بان وچو کافور وچون مشکناب چو عود وچو عنبر چو روشن گلاب
پزشکی ودرمان هر دردمند در تندرستی وراه گزند
همان[2] رازها کرد نیز آشکار جهانرا نیامد چنو خواستار
گذر کرد زان پس بکشتی بر[3] آب زکشور بکشور بر آمد شتاب
چنین سال پنجه بورزید نیز ندید از هنر بر خرد بسته چیز
همان[4] کردنیها چو آمد پدید بگیتی جز از خویشتن کس[5] ندید
چو آن کارهای وی آمد بجای زجای مهین[6] برتر آورد پای
بفرّ کیانی یکی تخت ساخت چه مایه بدو گوهر اندر نشاخت
که چون خواستی دیو بر داشتی زهامون بگردون بر افراشتی
چو خورشید تابان میان هوا نشسته برو شاه فرمانروا
جهان انجمن شد بر تخت او[7] فرو مانده از فرّهٔ بخت او[8]
بجمشید بر گوهر افشاندند مر آن روزرا روز نو خواندند
سر سال نو هرمز فرودین. بهر آسوده از رنج تن دل زکین[9]

---

1) C. شد آراسته بندهارا. 2) C. همه. 3) P. در. 4) P. همه. 5) C. خویستنرا; scripsi cum P. خویشتن کس, ut in vs. 64. 6) C. مهی. 7) C. اوی. 8) C. ازان بر شده فرّهٔ باخت اوی. 9) In C. sequitur alius versus.

بنوروز نو شاه گیتی فروز بران تخت بنشست فیروز روز

بزرگان بشادی بیاراستند — می وجام ورامشگران [1] خواستند
چنین روز [2] فرّخ ازان روزگار — بمانده ازان خسروان یادگار
چنین سال سی صد همی رفت کار — ندیدند مرگ اندران روزگار
زرنج وزبد شان نبود آگهی — میان بسته دیوان بسان رهی [3]
بفرمانش مردم نهاده دو گوش — زرامش جهان بد پر آواز [4] نوش
چنین تا بر آمد برین سالیان — همی تافت از شاه فرّ کیان
جهان بُد بآرام زان [5] شادکام — زیزدان بدو نو بنو بُد پیام
چو چندین بر آمد برین روزگار — ندیدند جز خوبی از شهریار
جهان سر بسر گشته [6] اورا رهی — نشسته جهاندار با فرّهی
یکایك بتخت مهی بنگرید — بگیتی جز از خویشتن کس [7] ندید
منی کرد آن شاه یزدان شناس — زیزدان بپیچید وشد ناسپاس
گرانمایگانرا زلشکر بخواند — چه مایه سخن پیش ایشان براند
چنین گفت با سالخورده مهان — که جز خویشتنرا ندانم جهان
هنر در جهان از من آمد پدید — چو من نامور [8] تخت شاهی ندید
جهانرا بخوبی من آراستم — چنان گشت گیتی که من خواستم [9]
خور وخواب وآرام تان از من است — همان [10] پوشش وکام تنان از من است

1) C. می ورود رامشگران. 2) C. جشن. 3) In C. huic vs. praecedit alius:

نیارست کس کرد بیکارئی — نبد دردمندی وبیمارئی

eumque sequuntur quatuor alii versus:

یکی تخت پرمایه کرده بپای — برو بر نشسته جهان کدخدای
نشسته بران تخت جمشید کی — بچنگ اندرون خسروی جام می
مران تخترا دیو بر داشته — زهامون بابر اندر افراشته
بر افراز تخت سپهبد زده — سراسر زمرغان همه صف زده

4) C. جهان پر زآوای. 5) P. از آن. 6) P. گشت مر contra metrum. 7) P. خویشتنرا; cf. supra vs. 47. 8) C. تاجور. 9) In C. aliud est posterius hemist.: زروی زمین رنج من کاستم. 10) P. همه.

بزرگی ودیهیم وشاهی مراست   که گوید که جز من کسی پادشاست
بدارو ودرمان جهان گشت راست   که بیماری ومرگ کسرا نکاست
جز از من که بر داشت مرگ از کسی   وگر بر زمین شاه باشد بسی
شمارا زمن هوش وجان در تن است   بمن نگرود هر که آهرمن است
گر ایدون که دانید 1) من کردم این   مرا خواند باید جهان آفرین
همه موبدان سر فگنده نگون   چرا کس نیارست گفتن نه چون
چو این گفته شد فر یزدان ازوی   گسست وجهان شد پر از گفتگوی
هر آنکس زدرگاه بر گشت روی   نماند بپیشش یکی نامجوی 2)
سه وبیست سال از در بارگاه   پراگنده گشتند یکسر سپاه
منی 3) چون بپیوست 4) با کردگار   شکست اندر آورد وبر گشت 5) کار
چه گفت آن سخن‌گوی با فر 6) وهوش   چو خسرو شوی 7) بندگیرا بکوش
بیزدان هر آنکس که شد ناسپاس   بدلش اندر آید زهر سو هراس
بجمشید بر تیره گون گشت روز   همی کاست زو 8) فر گیتی‌فروز 9)
همی راند از دیده 10) خون در کنار   همی کرد پوزش بر 11) کردگار
همی کاست زو 12) فرهٔ ایزدی   بر آورده بر وی شکوه بدی

داستان ضحاک با پدرش

یکی مرد بود اندران روزگار   زدشت سواران نیزه گذار

1) P. دانید که quae si lectio vera est, pronuntiandum est دانند ex دانید decurtatum. 2) Hic vs. deest in C. 3) P. هنر. 4) P. نه پیوست. 5) P. وبر بست male. 6) C. با ترس. 7) C. شدی. 8) P. آن male. 9) Hunc vs. sequuntur in C. duo alii:

ازو پاک یزدان چو شد خشمناک   بدانست وشد شاه با ترس وباک
که آزرده شد پاک یزدان ازوی   بدان درد درمان ندیدند روی

10) C. راند جمشید. 11) P. در male. 12) P. ازو.

گرانمایه هم شاه وهم نیکمرد   زترس جهاندار با باد سرد
که مرداس نام گرانمایه بود   بداد ودهش برترین پایه[1]) بود
مر اورا زدوشیدنی چارپای   زهر یك هزار آمدندی بجای
بز واشتر ومیشرا همچنین   بدوشندگان داده بُد پاکدین
همان گاو دوشا بفرمانبری   همان تازی اسپ رمنده خری[2])
بشیر آن کسیرا که بودی نیاز   بدان خواسته دست بردی فراز[3])
پسر بد[4]) مر آن پاکدینرا یکی   کش از مهر بهره نبود اندکی
جهانجویرا نام ضحّاك بود   دلیر وسبکسار وناباك بود
همان[5]) بیورسپش همی خواندند   چنین نام بر پهلوی راندند
کجا بیور از پهلوانی شمار   بود در[6]) زبان دری ده هزار
از اسپان تازی بزرّین ستام   اورا بود بیور که[7]) بردند نام
شب وروز بودی دو بهره بزین   زراه بزرگی نه از راه کین
چنان بد که ابلیس روزی پگاه   بیامد بسان یکی نیکخواه
دل مهتر[8]) از راه نیکی ببرد   جوان گوش گفتار اورا سپرد
همانا خوش آمدش گفتار اوی   نبود آگه از زشت کردار اوی
بدو داد هوش ودل وجان پاك   بر آگند بر تارك خویش خاك
چو ابلیس دانست کو دل بداد   بر افسانهاش گشت نهمار شاد[9])
فراوان سخن گفت زیبا ونغز   جوانرا زدانش تهی بود مغز
همی گفت دارم سخنها بسی   که آنرا جز از من نداند کسی
جوان گفت بر گوی وچندین[10]) مپای   بیاموز مارا تو ای نیك رای

---

1) P. مایه. 2) P. اسپان همچون پری. 3) P. دراز male. 4) P. بود contra metrum. 5) P. کجا. 6) C. بر. 7) C. چو. 8) P. دل پورش.
9) P. hunc versum sic legit:
چو ابلیس دید آن که او دل بباد   بر افگند از آن گشت بسیار شاد
10) C. چندین.

بدو گفت پیمانت خواهم نخست   پس آنگه سخن بر[1] گشایم درست
جوان نیکدل[2] بود پیمانش[3] کرد   چنان کو[4] بفرمود سوگند خورد
که راز تو با کس نگویم زبن   زتو بشنوم هرچه گوئی سخن
بدو گفت جز تو کسی در سرای   چرا باید ای نامور کدخدای
چه باید پدر چون پسر چون تو بود   یکی پندت از من بباید شنود
زمانه بدین خواجهٔ سالخورد   همی دیر ماند تو اندر نورد
بگیر این سر مایه درگاه اوی   ترا زیبد اندر جهان جاه اوی
برین گفتهٔ من چو داری وفا   جهانرا تو باشی یکی پادشا[5]
چو ضحّاک بشنید اندیشه کرد   زخون پدر شد دلش پر زدرد
بابلیس گفت این سزاوار نیست   دگر گوی کین از در کار نیست
بدو گفت گر بگذری زین سخن   بتابی زپیمان وسوگند من
بماند بگردنت سوگند وبند   شوی خوار وماند[6] پدرت ارجمند
سر مرد تازی بدام آورید   چنان شد که فرمان او بر گزید
بپرسید کین چاره با[7] من بگوی   نه بر تابم از رای تو هیچ روی[8]
بدو گفت من چاره سازم ترا   بخورشید سر بر فرازم ترا
تو در کار خاموش میباش وبس   نباید مرا یاری از هیچکس
چنان چون بباید بسازم تمام   تو تیغ سخن بر مکش از نیام
مر آن پادشارا در اندر سرای   یکی بوستان بود بس دلگشای
گرانمایه شبگیر بر خاستی   زبهر پرستش بیاراستی
سر وتن بشستی نهفته بباغ   پرستنده با او[9] نبردی چراغ
بران رای[10] وارونه دیو نژند   یکی ژرف چاهی بره بر بکند

1) P. در. 2) C. ساده دل. 3) C. فرمانش. 4) P. که. 5) C. همی کدخدا. 6) C. ماند. 7) P. بر. 8) In C. posterius hemist. est: چه رویست اینرا بهانه مجوی. 9) C. با وی. 10) P. راه.

پس ابلیس وارونه این[1] ژرف چاه   بخاشاك پوشید وبسپرد راه
شب آمد سوی باغ بنهاد روی   سر تازیان مهتری[2] نامجوی
چو آمد بنزدیك آن ژرف چاه   یکایك نگون شد سر بخت شاه
بچاه اندر افتاد وبشکست پست   شد آن نیکدل مرد یزدان پرست
بهر نیك وبد شاه آزاد مرد   بفرزند برنا زده باد سرد
همی پروریدش بناز وبرنج   بدو بود شاد وبدو داد گنج
چنان بدکنش شوخ فرزند اوی   نجست از ره شرم[3] پیوند اوی
بخون پدر گشت[4] همداستان   زدانا شنیدستم این داستان
که فرزند بد گر بود نرّه شیر   بخون پدر هم نباشد دلیر
اگر[5] در نهانی سخن دیگر است   پژوهنده را راز با مادر است[6]
فرومایه[7] ضحّاك بیدادگر   بدین چاره بگرفت گاه پدر
بسر بر نهاد افسر تازیان   بریشان ببخشود سود وزیان
چو ابلیس پیوسته دید آن[8] سخن   یکی بند دیگر نو[9] افگند بن
بدو گفت چون سوی من تافتی   زگیتی همه کام دل یافتی
اگر همچنین نیز پیمان[10] کنی   نپیچی زگفتار وفرمان[11] کنی
جهان سر بسر پادشاهی تراست   دد ودام با مرغ[12] وماهی تراست
چو این گفته شد ساز دیگر گرفت   دگرگونه چاره گرفت[13] ای شگفت

---

1) C. ابلیس بیره سر. 2) C. نامور et duo hemist. inverso ordine exhibet. 3) C. مهر. 4) C. گشته. 5) C. مگر. 6) Post hunc vs. C. addit alium:

پسر کو رها کرد رسم پدر   تو بیگانه خوان وبخوانش پسر

7) C. سبك مایه. 8) P. این. 9) C. بند نو دیگر, P. بند دیگر نو. 10) C. فرمان. 11) C. زفرمان وپیمان. 12) C. دد ومردم ومرغ. 13) C. گزید.

خوالیگری کردن ابلیس

جوانی بر آراست از خویشتن   سخن گوی[1]) وبینا دل وپاك تن
همیدون بضحّاك بنهاد روی   نبودش جز از[2]) آفرین گفتوگوی
بدو گفت گر شاهرا در خورم   یکی نامور پاك خوالیگرم
چو بشنید ضحّاك بنواختنش   زبهر خورش جایگه ساختنش
کلید خورش خانهٔ پادشا   بدو داد دستور فرمان‌روا
فراوان نبود آنزمان پرورش   که کمتر بُد از کشتنیها[3]) خورش
جز از رستنیها نخوردند چیز   زهر چز زمین سر بر آورد نیز[4])
پس آهرمن بدکنش رای کرد   بدل کشتن جانور جای کرد
زهر گونه[5]) از مرغ وُاز چارپای   خورش کرد ویکیك بیاورد[6]) بجای
بخونش بپرورد بر سان شیر   بدان تا کند پادشارا دلیر
سخن هرچه گویدش فرمان کند[7])   بفرمان او دل گروگان کند
خورش زردهٔ خایه دادش نخست   بدان داشتش چند گه تن درست[8])
بخورد وبرو[9]) آفرین کرد سخت   مزه یافت زان[10]) خوردنش نیکبخت[11])
چنین گفت ابلیس نیرنگ ساز   که جاوید زی شاه گردنفراز
که فردات زین[12]) گونه سازم خورش   کزو باشدت[13]) سر بسر پرورش
برفت وهمه شب سگالش گرفت   که فردا چه سازد زخوردن شگفت
دگر روز چون گنبد لاجورد   بر آورد وبنمود یاقوت زرد
خورشها زکبك وتذرو سفید   بسازید[14]) وآمد دلی[15]) پر امید

---

1) P. گو.   2) C. بجز.   3) C. خوردنیها.   4) In C. deest hic vs. et چز contractum est ex چه از.   5) C. گوشت.   6) C. خورش کرده آورد یکیك.   7) P. برد.   8) In C. deest hic vs.   9) C. بدو.   10) P. از آن.   11) C. زان مهتر شوربخت.   12) P. از آن.   13) C. آیدت.   14) P. بسازد contra metrum.   15) P. et C. دل; recepi دلی ex ed. Lumsdenii.

شه تازیان چون بخوان دست برد　　سر کم خرد مهر اورا سپرد
سوم روز خوانرا بمرغ وبره　　بیاراستنش گونه گون یکسره
بروز چهارم چو بنهاد خوان　　خورش ساخت از پشت گاو جوان
بدو اندرون زعفران وگلاب　　همان سالخورده می ومشکناب
چو ضحّاك دست اندر آورد وخورد　　شگفت آمدش زان هشیوار مرد
بدو گفت بنگر که تا آرزوی　　چه خواهی بخواه از من ای نیکخوی
خورشگر بدو گفت کای پادشا　　همیشه بزی شاد وفرمان‌روا
مرا دل سراسر پر از مهر تست　　همه توشهٔ جانم از چهر تست
یکی حاجتستم زنزدیك[1]) شاه　　وگرچه مرا نیست این[2]) پایگاه
که فرمان دهد شاه تا[3]) کتف اوی　　ببوسم بمالم برو چشم وروی
چو ضحّاك بشنید گفتار اوی　　نهانی ندانست بازار اوی
بدو گفت دادم من این کام تو　　بلندی بگیرد مگر نام تو
بفرمود تا دیو چون جفت او　　همی بوسهٔ داد بر کفت[4]) او
چو بوسید شد در زمین ناپدید　　کس اندر جهان این شگفتی ندید
دو مار سیه از دو کتفش برست　　غمی گشت وازهر سوی چاره جست
سرانجام ببرّید هر دو زکفت[5])　　سزد گر بمانی ازین در شگفت
چو شاخ درخت آن دو مار سیاه　　بر آمد دگر باره از کفت شاه
پزشکان فرزانه گرد آمدند　　همه یك بیك داستانها زدند
زهر گونه نیرنگها ساختند　　مر آن دردرا چاره نشناختند
بسان پزشکی پس ابلیس تفت　　بفرزانگی نزد ضحّاك رفت
بدو گفت کین بودنی کار بود　　بمان تا چه ماند[6]) نباید درود
خورش ساز وآرام شان ده بخورد　　نشاید جز این چارهٔ نیز کرد

---

1) C. بنزدیك.　2) C. آن.　3) C. دهد تا سر.　4) P. کتف.
5) C. از هر دو کفت et P. کتف pro کفت.　6) C. گردد.

بجز مغز مردم مده شان خورش   مگر خود بمیرند زین[1] پرورش[2]
نگر نرّه دیو اندرین[3] جستوجو   چه جست وچه دید اندرین گفتگو
مگر تا یکی چاره سازد نهان   که پردخته ماند زمردم جهان

تباه شدن روزگار جمشید

ازان پس بر آمد زایران[4] خروش   پدید آمد از هرسوی جنگ وجوش
سیه گشت رخشنده روز سپید   گسستند پیوند از[5] جمّشید
برو تیره شد فرّهٔ ایزدی   بکژّی گرائید ونابخردی
پدید آمد از هر سوی خسروی   یکی نامداران[6] زهر پهلوی
سپه کرده وجنگرا ساخته   دل از مهر جمشید پرداخته
یکایك از ایران بر آمد سپاه   سوی تازیان بر گرفتند راه
شنودند کانجا یکی مهتر است   پر از هول شاه[7] اژدها پیکر است
سواران ایران همه شاه جوی   نهادند یکسر بضحّاك روی
بشاهی برو آفرین خواندند   ورا شاه ایران زمین خواندند
کی[8] اژدهافش بیامد چو باد   بایران زمین تاج بر سر نهاد
از ایران واز تازیان لشکری   گزین کرد گردان هر کشوری
سوی تخت جمشید بنهاد روی   چو انگشتری کرد گیتی بروی
چو جمشیدرا بخت شد کندرو   بتنگ آوریدش جهاندار نو
برفت وبدو داد تخت وکلاه   بزرگی ودیهیم وگنج وسپاه

---

1) P. et C. ازین. 2) In C. post hunc vs. sequuntur duo alii:

دوای تو جز مغز آدم چو نیست   برین درد ودرمان بباید گریست
بروزی دو کس بایدت کشت زود   پس از مغز سر شان بباید درود

qui tamen spurii videntur. 3) P. اندران, C. ازین دیوان سر نرّه. 4) P. از ایران. 5) P. با. 6) C. نام جوئی. 7) C. آن. 8) C. کئی.

نهان گشت وگیتی برو شد سیاه   سپرده [1] بضحّاك تخت وكلاه
چوصد سالش اندرجهان کس ندید   زچشم همه مردمان ناپدید
صدم سال روزی بدریای چین   پدید آمد آن شاه ناپاك دین
چو ضحّاکش آورد ناگه بچنگ   یکایك ندادش زمانی درنگ
باره مر اورا بدو نیم کرد   جهانرا ازو پاك وبی بیم کرد
نهان بود چند از دم اژدها   بفرجام هم زو نیامد رها
شد آن تخت شاهی وآن دستگاه   زمانه ربودش چو بیجاده کاه
ازو بیش [2] بر تخت شاهی که بود   ازان رنج بردن چه آمدش سود
گذشته برو [3] سالیان هفت صد   پدید آوریدش [4] بسی نیك وبد
چه باید همی زندگانی دراز   که گیتی نخواهد گشادنت راز
همی پرورانددت با شهد ونوش   جز آواز ترمت نیاید بگوش
یکایك چو گوئی که گسترد مهر   که خواهد نمودن بمن مهر چهر [5]
بدو شاد باشی ونازی بدوی [6]   همه راز دل بر گشادی بدوی [7]
یکی نغز بازی برون آورد   بدلت اندر از درد خون آورد [8]
دلم سیر شد زین سرای سپنج   خدایا مرا زود برهان زرنج

ضحّاك

پادشاهی ضحاك هزار سال بود

چو ضحّاك بر تخت شد شهریار   برو سالیان انجمن شد هزار

---

1) P. سپردش. 2) C. ازین پیش. 3) P. بدو. 4) C. آوریده. 5) C. نخواهد نمودن به بد نیز چهر. 6) C. همه شاد باشی وشادی بدو. 7) C. بدو. 8) In C. sequitur alius versus:

چنین است گیهان ناپایدار   تو در وی بجز تخم نیکی مکار

سراسر زمانه بدو گشت باز   بر آمد برین روزگار[1] دراز
نهان گشت آئین فرزانگان   پراگنده شد کام دیوانگان
هنر خوار شد جادوی ارجمند   نهان راستی آشکارا گزند
شده بر بدی دست دیوان دراز   زنیکی نبودی سخن جز براز
دو پاکیزه از خانهٔ جمّشید   برون آوریدند لرزان چو بید
که جمشیدرا هر دو خواهر[2] بودند   سر بانوانرا چو افسر بدند
زپوشیده رویان یکی شهرناز   دگر ماهروئی بنام ارنواز
بایوان ضحّاك بردند شان   بدان اژدهافش سپردند شان
بپرورد شان از ره بدخوی[3]   بیاموخت شان تنبل[4] وجادوی[5]
ندانست خود جز بد آموختن   جز از کشتن وغارت وسوختن
چنان بد که هر شب دو مرد جوان   چه کهتر چه از تخمهٔ پهلوان
خورشگر ببردی بایوان شاه   وزو ساختی راه درمان شاه
بکشتی ومغزش برون آختی[6]   مر آن اژدهارا خورش ساختی
دو پاکیزه از کشور[7] پادشا   دو مرد گرانمایهٔ پارسا
یکی نامش ارمایل پاکدین   دگر نام کرمایل پیش‌بین
چنان بد که بودند روزی بهم   سخن رفت هر گونه از بیش وکم
زبیدادگر[8] شاه واز لشکرش   وزان رسمهای بد اندر خورش
یکی گفت مارا بخوالیگری   بمباید بر شاه رفت آوری
وزان پس یکی چارهٔ ساختن   زهر گونه اندیشه انداختن
مگر زین دو تنرا که ریزند خون   یکیرا توان آوریدن برون

1) C. مروزگاری   2) P. دختر.   3) P. et C. بدخوئی.   4) P. شان کنّری.   5) P. et C. وجادوئی et in C. sequitur alius versus:

بدین بود بنیاد ضحّاك شوم   جهان شد مر اورا چویك مهره موم

6) P. ومغزش بپرداختنی.   7) C. گوهر.   8) C. زبیدادئی.

برفتند وخوالیگری ساختند   خورشها باندازه پرداختند
خورش خانهٔ پادشاه جهان   گرفت آن دو بیدار خرّم نهان[1]
چو آمدش هنگام خون ریختن   بشیرین[2] روان اندر آویختن
ازان روزبانان مردم[3] کُشان   گرفته دو مرد جوانرا کَشان
دمان[4] پیش خوالیگران تاختند   زبالا بروی اندر انداختند
پر از درد خوالیگرانرا جگر   پر از خون دو دیده پر از کینه سر
همی بنگرید این بدان آن بدین   زکردار بیداد[5] شاه زمین
ازان دو یکیرا بپرداختند   جز این چارهٔ نیز نشناختند
برون کرد مغز سر گوسپند   بر آمیختن با مغز آن ارجمند
یکیرا بجان داد زنهار وگفت   نگر تا بیاری سر اندر نهفت
نگر تا نباشی بآباد شهر   ترا در جهان کوه ودشتست بهر
بجای سرش زان سر بی بها   خورش ساختند از پی اژدها
ازین گونه هر ماهیان سی جوان   ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدندی ازیشان دویست   برانسان که نشناختندی که کیست
خورشگر بریشان بزی چند ومیش[6]   بدادی وصحرا نهادیش پیش
کنون کُرد زان تخمه دارد نژاد   کز آباد ناید[7] بدل برش یاد
بود خانها شان سراسر پلاس   ندارند در دل زیزدان هراس
پس آئین ضحّاك وارونه خو[8]   چنان بُد که چون میبدش آرزو[9]
زمردان جنگی یکی خواستی   بکشتی که با دیو بر خاستی[10]
کجا[11] نامور دختر خوبروی   بپرده درون پاك بی گفتوگوی

1) C. روشن روان. 2) P. زشیرین. 3) P. ومردم. 4) P. زنان. 5) C. وبیداد. 6) P. بز وچند میش. 7) P. نیاید contra metrum; C. آباد بر دل نیایدش. 8) C. خوی. 9) C. آرزوی. 10) In C. deest hic versus et in ed. Lumsd. legitur چو pro که. 11) C. یکی.

پرستنده کردیش بر پیش خویش   نه رسم کئی بُد نه آئین نه کیش [1]

اندر خواب دیدن ضحاک فریدون را

چو از روزگارش چهل سال ماند   نگر تا بسر برش یزدان چه راند
در ایوان شاهی شبی دیرباز   بخواب اندرون بود با ارنواز
چنان دید کز شاخ [2] شاهنشهان   سه جنگی پدید آمدی ناگهان
دو مهتر یکی کهتر اندر میان   ببالای سرو وبچهر [3] کیان
کمر بستن ورفتن شاهوار   بچنگ اندرون گرزهٔ گاوسار
دمان پیش ضحّاک رفتی بجنگ   زدی بر سرش گرزهٔ گاورنگ
یکایک همان گُرد کهتر بسال   زسر تا بپایش کشیدی [4] دوال
بدان زه دو دستش ببستی چو سنگ   نهادی بگردن برش پالهنگ
بدین خواری وزاری وگرم ودرد   پراگنده بر تارکش خاک وگرد [5]
همی تاختی تا دماوند کوه   کشان ودوان [6] از پس اندر گروه
بپیچید ضحّاک بیدادگر   بدرّیدش از بیم گفتی جگر [7]
یکی بانگ بر زد بخواب اندرون   که لرزان شد آن خانهٔ صد ستون
بجستند خورشید رویان زجای   ازان غلغل نامور کدخدای
چنین گفت ضحّاکرا ارنواز   که شاها چه بودت بگوئی براز
بآرام خفته تو [8] در خان خویش   چه دیدی بگوئی چه آمدت پیش [9]
جهانی سراسر بفرمان تست   دد ودیو ومردم نگهبان تست [10]

1) C. وکیش pro نه کیش. 2) C. کاخ. 3) C. بفرّ. 4) C. کشیدی زسر تا بپایش. 5) In C. deest hic vs. 6) P. ودمان. 7) P. بلرزید بدینسان چه ترسیدی .C (9 .توخفته بآرام .C (8 .وناگه بر آورد سر از جان خویش. 10) In C. duo versus 58 et 59 sic leguntur:

همان هفت کشور بفرمان تست   دد ودیو ومردم نگهبان تست
جهانی سراسر بشاهی تراست   سر ماه تا پشت ماهی تراست

زمین هفت کشور بشاهی تراست   سر ماه تا پشت ماهی تراست
چه بودی گرانسان بجستی زجای   بما باز گو ای جهان کدخدای
بخورشید روبان سپهدار گفت   که این خوابرا باز باید[1]) نهفت
گر ایدون که این داستان بشنوید   شود تان دل از جان من ناامید
بشاه گرانمایه گفت ارنواز   که بر ما بباید گشادنت راز
توانیم کردن مگر چارهٔ   که بی چارهٔ نیست پتیارهٔ
بر آورد پس او[2]) نهان از نهفت   همه خواب یکبیك بدیشان بگفت
چنین گفت با نامور خوبروی   که مگذار اینرا ره چاره جوی
نگین زمانه سر تخت تست   جهان روشن از نامور بخت تست
تو داری جهان زیر انگشتری   دد ومرغ ومردم ودیو وپری
زهر کشوری گرد کن بخردان   زاختر[3]) شناسان واز موبدان
سخن سربسر موبدانرا بگوی   پژوهش کن ورازها[4]) باز جوی
نگه کن که هوش تو بر دست کیست   زمردم نژاد ار زدیو وپریست
چو دانستیش چاره کن[5]) آن زمان   بخیره مترس از بد بدگمان
شه پر منشرا[6]) خوش آمد سخن   که آن سرو سیمین بر افگند[7]) بن
جهان از شب تیره چون پر زاغ   هم آنگه سر از کوه بر زد چراغ
تو گفتی که بر گنبد لاجورد   بگسترد خورشید یاقوت زرد
سپهبد هر آنجا که بد موبدی   سخندان وبیدار دل بخردی
زکشور بنزدیك خویش آورید   بگفت آن جگر خسته خوابی که دید
بخواند وبیك جای شان گرد کرد   وزیشان همیجست درمان درد

---

1) C. که چونین شگفتی بشاید. 2) C. سپهبد گشاد آن. 3) C. از اختر. 4) C. وراستی. 5) C. چو دانسته شد چاره ساز. 6) C. شه بدمنش‌را. 7) C. سرو بن پاسخ افگند.

بگفتا مرا زود آگه کنید ‏ روانرا سوی روشنی ره کنید
نهانی سخن کرد شان خواستار ‏ زنیك وبد[1] گردش روزگار
که بر من زمانه کی آرد[2] بسر ‏ کرا باشد این تاج وتخت وکمر
گر این راز[3] بر ما بباید گشاد ‏ وگر سر بخواری بباید نهاد
لب موبدان خشك ورخساره زرد[4] ‏ زبان پر زگفتار ودل پر زدرد[5]
که گر بودنی باز گوئیم راست ‏ شود جان بیکبار[6] وجان بیبهاست
وگر نشنود بودنیها درست ‏ بباید هم اکنون زجان دست شست
سه روز اندران[7] کار شد روزگار ‏ سخن کس نیارست کرد آشکار
بروز چهارم بر آشفت شاه ‏ بران[8] موبدان نماینده راه
که گر زنده تان دار باید بسود ‏ وگر بودنیها بباید نمود
همه موبدان سر فگنده نگون ‏ بدو نیمه دل دیدگان پر زخون
ازان نامداران بسیار هوش ‏ یکی بود بینا دل وراست کوش
خردمند وبیدار وزیرك بنام ‏ ازان موبدان او زدی پیش گام
دلش تنگتر گشت وبی باك شد ‏ گشاده زبان پیش ضحاك شد
بدو گفت پردخته کن سر زباد ‏ که جز مرگرا کس زمادر نزاد
جهاندار پیش از تو بسیار بود ‏ که تخت مهیرا سزاوار بود
فراوان غم وشادمانی شمرد ‏ چو روز درازش سر آمد بمرد
اگر باره آهنینی بپای ‏ سپهرت بساید نمانی بجای
کسیرا بود زین سپس تخت تو ‏ بخاك اندر آرد[9] سر بخت تو
کجا نام او آفریدون بود ‏ زمینرا سپهری[10] همایون بود

1) P. وزبد. 2) C. کی آید et کی est i. q. که. 3) C. همه راز. 4) P. سرد, quod mutavi in زرد, epitheton notum genarum et in versione gallica Mohlii voce *pâle* redditum. Fortasse autem praeferenda est lectio رخسار تر editionis C. 5) C. زگفتار با یکدگر. 6) C. بجانست پیکار. 7) C. اندرین. 8) P. بدان. 9) C. آرید male. 10) C. سپهر.

هنوز آن سپهبد زمادر نزاد   نیامد گه ترسش وسرد باد
چو او زاید از مادر پر هنر   بسان درختی بود بارور
بمردی رسد بر کشد سر بماه   کمر جوید وتاج وتخت وکلاه
ببالا شود چون یکی سرو برز   بگردن بر آرد زپولاد گرز
زند بر سرت گرزهٔ گاو روی   ببندت در آرد زایوان [1] بکوی
بدو گفت ضحّاك ناپاك دین   چرا بنددم چیست با منش [2] کین
دلاور بدو گفت گر بخردی   کسی بی بهانه نجوید [3] بدی
بر آید بدست تو هوش پدرش   وزان درد گردد پر از کینه سرش
یکی گاو برمایه خواهد بدن   جهانجویرا دایه خواهد بدن
تبه گردد آن هم بدست تو بر   بدین کین کشد گرزهٔ گاوسر
چو ضحّاك بشنید بگشاد [4] گوش   زتخت اندر افتاد وزو رفت هوش
گرانمایه از پیش تخت بلند   بتابید رویش زبیم گزند
چو آمد دل تاجور باز جای   بتخت کیان [5] اندر آورد پای
نشان فریدون بگرد جهان   همی باز جست آشکار ونهان
نه آرام بودش نه خواب ونه خورد   شده روز روشن بدو لاجورد

اندر زادن فریدون

بر آمد برین روزگاری دراز   که شد اژدهافش بتنگی فراز
خجسته فریدون زمادر بزاد   جهانرا یکی دیگر آمد نهاد
ببالید بر سان سرو سهی   همی تافت زو فرّ شاهنشهی [6]
جهانجوی با فرّ جمشید بود   بکردار تابنده خورشید بود
جهانرا چو باران ببایستگی   روانرا چو دانش بشایستگی

1) C. از ایوان.   2) C. با منش چیست.   3) C. نسازد.   4) P. وبگشاد.   5) C. کئی.   6) Versus 116—124 spurios habet Rückert.

بسر بر همی گشت گردان سپهر   شده رام با آفریدون بمهر
همان گاو کش نام برمایه[1] بود   زگاوان ورا برترین پایه بود
زمادر جدا شد چو طاوس نر   بهر موی[2] بر تازه رنگی دگر
شده انجمن بر سرش بخردان   ستاره شناسان وهم موبدان
که کس در جهان گاو چونان ندید   نه از پیر سر کاردانان شنید
زمین کرد ضحّاك پر گفت‌وگوی   بگرد زمین در همین جست‌وجوی
فریدون که بودش پدر آبتین   شده تنگ بر آبتین بر زمین
گریزان واز خویشتن گشته سیر   بر آویخت ناگاه در دام شیر
ازان روزبانان ناپاك مرد   تنی چند روزی بدو باز خورد
گرفتند وبردند بسته چو یوز   برو بر سر آورد ضحّاك روز
خردمند مام فریدون چو دید   که بر جفت او بر چنان بد رسید[3]
فرانك بدش نام وفرخنده بود   بمهر فریدون دل آگنده بود
روان گشت ودل خسته[4] از روزگار   همی رفت گریان[5] سوی مرغزار
کجا نامور گاو برمایه بود   که روشنده[6] بر تنش پیرایه بود
بپیش نگهبان آن مرغزار   خروشید وبارید خون در کنار
بدو گفت کین کودك شیر خوار   زمن روزگاری بزنهار دار
پدروارش از مادر اندر پذیر   وزین[7] گاو نغزش بپرور بشیر
اگر[8] باره خواهی روانم تراست   گروگان کنم جان بدان کت هواست
پرستندهٔ بیشه وگاو[9] نغز   چنین داد پاسخ بدان پاك مغز
که چون بنده بر پیش فرزند تو   بباشم پذیرندهٔ پند تو

---

1) P. پرمایه male; cf. infra vs. 132. 2) C. موش. 3) In C. sequitur alius vs.:

زنی بود آرایش روزگار   درختی کزو فرّ شاهی ببار

4) C. دوان خسته دل گشته. 5) C. پویان. 6) C. بایسته. 7) C. ازان.
8) C. وگر. 9) C. بیشهٔ گاو.

فرانك بدو داد فرزندرا   بگفتش بدو گفتنی پندرا
سه سالش پدروار ازان گاو شیر   همی داد هشیار[1] زنهار گیر
نشد سیر ضحّاك زان[2] جستوجوی   شد از گاو گیتی پر از گفتوگوی
دوان مادر آمد سوی مرغزار   چنین گفت با مرد زنهار دار
که اندیشهٔ در دلم ایزدی   فراز آمدست از ره بخردی
همی کرد باید کزان چاره نیست   که فرزند وشیرین[3] روانم یکیست
ببرّم پی از خاك جادوستان   شوم با پسر سوی هندوستان
شوم ناپدید از میان گروه   مر اینرا برم تا بالبرز کوه[4]
بیاورد فرزندرا چون نوند   چو غرم ژیان سوی کوه بلند
یکی مرد دینی بران[5] کوه بود   که از کار گیتی بی اندوه بود
فرانك بدو گفت کای پاك دین   منم سوگواری از ایران زمین
بدان کاین گرانمایه فرزند من   همی بود خواهد سر انجمن
ببرّد سر وتاج[6] ضحّاکرا   سپارد کمربند او خاکرا
ترا بود باید نگهبان اوی   پدروار لرزنده بر جان اوی
بپذرفت فرزند او نیك مرد   نیاورد هرگز بدو باد سرد
خبر شد بضحّاك یك[7] روزگار   ازان بیشه وگاو[8] وآن مرغزار
بیامد پر از کین[9] چون پیل مست   مر آن گاو برمایهرا کرد پست
همه هرچه دید اندرو چارپای   بیفگند وزیشان بپردخت[10] جای
سبك سوی خان فریدون شتافت   فراوان پژوهید وکسرا نیافت
بایوان او آتش اندر فگند   زپای[11] اندر آورد کاخ بلند

---

1) P. هشیوار contra metrum. 2) P. از آن. 3) C. شیرین. 4) C. سوی البرز کوه et addit alium versum:
چو گفت این سخن خوب رخرا ببرد   زبس داغ او خون دل می سترد
5) P. بدان. 6) C. تاج. 7) C. بد. 8) C. ازان گاو برمایه. 9) C. بران کینه. 10) P. ازیشان et C. بپرداخت. 11) C. بپای male.

پرسیدن فریدون نژاد خودرا زمادر

چو بگذشت بر آفریدون دو هشت   زالبرز[1]) کوه اندر آمد بدشت
بر مادر آمد پژوهید وگفت   که بگشای بر من نهان از نهفت
بگو مر مرا تا که بودم پدر   کیم من بتخم از کدامین گهر
چه گویم کیم بر سر انجمن   یکی دانشی داستانی بزن
فرانك بدو گفت كای نامجوی   بگویم ترا هرچه[2]) گفتی بگوی
تو بشناس کز مرز ایران زمین   یکی مرد بُد نام او آبتین
زتخم کیان بود وبیدار بود   خردمند وگرد بی آزار بود
زطهمورث گرد بودش نژاد   پدر بر پدر بر همی داشت یاد
پدر بُد ترا مر مرا[3]) نیك شوی   نبد روز روشن مرا جز بدوی
چنان بُد که ضحّاك جادو پرست   از ایران بجان تو یازید دست
ازو من نهانت همی داشتم   چه مایه ببد روز بگذاشتم
پدرت آن گرانمایه مرد جوان   فدا کرد پیش تو شیرین[4]) روان
ابر کتف ضحّاك جادو دو مار   برست وبر آورد زایران[5]) دمار
سر بابت از مغز پرداختند   مر آن[6]) اژدهارا خورش ساختند
سرانجام رفتم سوی بیشهٔ   که کسرا نبود ایچ[7]) اندیشهٔ
یکی گاو دیدم چو خرّم بهار   سراپای او پر زرنگ[8]) ونگار
نگهبان او پای کرده بکش   نشسته بپیش اندرون شاهفش

---

1) P. از البرز. 2) P. هرکه. 3) P. ومرا. Post hunc versum C. addit alium:

بضحّاك گفتش ستاره شمر   که روز تو آرد فریدون بسر

qui tamen post vs. 168 aptiorem locum occupat. 4) P. روشن. 5) P. به ایران male. 6) C. همان. 7) P. نبود هیچ, C. نبد ایچ utrumque contra metrum. 8) C. سراپای نیرنگ ورنگ.

بدو دادمت روزگاری [1] دراز   همی پروریدت ببر بر [2] بناز
زپستان آن گاو طاوس رنگ   بر افراختی چون دلاور نهنگ
سرانجام زان گاو وآن مرغزار   یکایك خبر شد سوی [3] شهریار
زبیشه ببردم ترا ناگهان   گریزان [4] زایران واز خان ومان
بیامد بکشت آن گرانمایه‌را   چنان بی زبان مهربان [5] دایه‌را
وز ایوان ما تا بخورشید خاك   بر آورد وکرد از [6] بلندی مغاك
فریدون بر آشفت وبگشاد گوش   زگفتار مادر بر آمد بجوش
دلش پر زدرد وسرش [7] پر زکین   بر ابرو [8] زخشم اندر آورد چین
چنین داد پاسخ بمادر که شیر   نگردد مگر بازمودن [9] دلیر
کنون کردنی کرد جادو پرست   مرا برد باید بشمشیر دست
بپویم بفرمان یزدان پاك   بر آرم زایوان ضحّاك خاك
بدو گفت مادر که این رای نیست   ترا با جهان سربسر پای نیست
جهاندار ضحّاك با تاج وگاه   میان بسته فرمان اورا سپاه
چو خواهد زهر کشوری صد هزار   کمر بسته آید [10] کند کارزار
جز این است آیین پیوند وکین   جهانرا بچشم جوانی مبین
که هر کو نبید جوانی چشید   بگیتی جز از خویشتنرا ندید
بدان مستی اندر دهد سر بباد   ترا روز جز شاد وخرّم مباد
ترا ای پسر پند من یاد باد   بجز گفت مادر دگر باد بباد

داستان ضحّاك با کاوهٔ آهنگر

چنان بُد که ضحّاك خود روز وشب   بیاد [11] فریدون گشادی دو لب

1) C. روزگار. 2) C. ببر بر همی پروریدت inverso ordine. 3) C. خبر شد یکایك بر. 4) C. بریدم. 5) C. مهربان بی زبان. 6) P. آن. 7) C. دلش گشت پر درد وسر. 8) C. بابرو. 9) C. بازمایش. 10) P. اورا. 11) C. بنام.

بدان برز بالا زبیمش [1]) نشیب — دلش زافریدون شده [2]) پر نهیب
چنان بُد که یک روز بر تخت عاج — نهاده بسر بر زپیروزه تاج
زهر کشوری مهترانرا [3]) بخواست — که در پادشاهی کند پشت راست
ازان پس چنین گفت با موبدان — که ای پر هنر نامور [4]) بخردان
مرا در نهانی یکی دشمنست — که بر بخردان این سخن روشنست [5])
ندارم همی دشمن [6]) خرد خوار — بترسم همی از بد روزگار
همی زین فزون بایدم لشکری — هم از مردم وهم زدیو وپری
یکی لشکری خواهم انگیختن — ابا دیو مردم بر آمیختن [7])
بباید برین بود همداستان — که من نا شکیبم بدین [8]) داستان
یکی محضر اکنون بباید نبشت — که جز تخم نیکی سپهبد نکشت
نگوید سخن جز همه راستی — نخواهد بداد اندرون کاستی
زبیم سپهبد همه راستان [9]) — بدان کار گشتند همداستان
دران محضر اژدها ناگزیر — گواهی نبشتند برنا وپیر
هم آنگه یکایک زدرگاه شاه — بر آمد خروشیدن دادخواه
ستم دیده‌را پیش او خواندند — بر نامدارانش بنشاندند
بدو گفت مهتر بروی دژم — که بر گوی تا از که دیدی ستم
خروشید وزد دست بر سر زشاه — که شاها منم کاوهٔ دادخواه
بده داد من آمدستم [10]) دوان — همی نالم از تو برنج روان

---

1) C. زبیم. 2) C. شدی از فریدون دلش. 3) C. موبدانرا. 4) C. باگهر. 5) In C. sequuntur tres alii versus:

بسال اندکی وبدانش بزرگ — گوی بر نژادی دلیری سترگ
اگرچه بسال اندک است این جوان — چنین گفت موبد بپیش گوان
که دشمن اگرچه بود خوار وخرد — مر اورا بنادان نباید شمرد

6) C. دشمنی. 7) C. درآویختن. 8) P. برین. 9) P. مهتران. 10) P. کآمدستم.

اگر داد دادن بود کار تو — بیفزاید ای شاه مقدار تو
زتو بر من آمد ستم بیشتر — زنی[1]) بر دلم هر زمان نیشتر
ستمگر نداری تو بر من روا — بفرزند من دست بردن چرا
مرا بود هژده[2]) پسر در جهان — ازیشان یکی مانده است این زمان
ببخشای بر من یکی‌را[3]) نگر — که سوزان شود هر زمانم جگر
شها من چه کردم یکی باز گوی — وگر بی گناهم بهانه مجوی
بحال من ای تاجور[4]) در نگر — میفزای بر خویشتن درد سر
مرا روزگار اینچنین[5]) کوژ کرد — دلی بی[6]) امید وسری پر زدرد
جوانی نماندست وفرزند[7]) نیست — بگیتی چو فرزند پیوند نیست
ستمرا میان وکرانه بود — همیدون ستمرا بهانه بود
بهانه چه داری تو بر من بیار — که بر من سگالی بد روزگار
یکی بی زیان مرد آهنگرم — زشاه آتش آید همی بر سرم
تو شاهی وگر اژدها پیکری — بباید بدین داستان داوری
اگر هفت کشور بشاهی تراست — چرا رنج وسختی همه بهر ماست
شماریت با من بباید گرفت — بدان تا جهان ماند اندر شگفت
مگر کز شمار تو آید پدید — که نوبت بفرزند من[8]) چون رسید
که مارانترا مغز فرزند من — همی داد باید بهر انجمن
سپهبد بگفتار او بنگرید — شگفت آمدش کان سخنها شنید[9])
بدو باز دادند فرزند اوی — بخوبی بجستند پیوند اوی
بفرمود پس کاوه‌را پادشاه — که باشد بدان محضر اندر گوا
چو بر خواند کاوه همه محضرش — سبک سوی پیران آن کشورش

---

1) C. زند. 2) Pro هژده Mohl legisse videtur هفده, quum vertat *dixsept.* In C. deest hic vs. 3) C. در من یکی در. 4) C. نامور. 5) P. روزگاری چنین. 6) C. پر. 7) C. فرزند. 8) P. زگیتی بمن. 9) P. کان شگفتی بدید.

خروشید کای پایمردان دیو بریده دل از ترس کیهان خدیو
همه سوی دوزخ نهادید روی سپردید دلها بگفتار اوی
نباشم بدین محضر اندر گوا نه هرگز بر اندیشم از پادشا
خروشید وبر جست لرزان زجای بدرّید وبسپرد محضر بپای
گرانمایه فرزند او[1] پیش اوی از ایوان برون شد خروشان بکوی
مهان شاهرا خواندند آفرین که ای نامور شهریار زمین
زچرخ فلك بر سرت باد سرد[2] نیارد گذشتن بروز نبرد
چرا پیش تو کاوهء خام گوی بسان همالان بود[3] سرخ روی
همی محضر ما بپیمان تو بدرّد بپیچد زفرمان تو
سر ودل پر از کینه کرد وبرفت تو گفتی که عهد فریدون گرفت
ندیدیم ما کار زین زشتتر[4] بماندیم خیره بدین کار در
کی[5] نامور پاسخ آورد زود که از من شگفتی بباید شنود
که چون کاوه آمد زدرگه[6] پدید دو گوش من آوای اورا شنید
میان من واو بایوان[7] درست یکی آهنی کوه گفتی برست
همیدون چو او زد بسر بر[8] دو دست شگفتی مرا در دل آمد شکست
ندانم چه شاید بدن[9] زین سپس که راز سپهری ندانست کس
چو کاوه برون آمد از پیش[10] شاه برو انجمن گشت بازارگاه
همی بر خروشید وفریاد خواند جهانرا سراسر سوی داد خواند
ازان چرم کاهنگران پشت پای بپوشند هنگام زخم درای
همان کاوه آن بر سر نیزه کرد همانگه زبازار بر خاست گرد
خروشان همی رفت نیزه بدست که ای نامداران یزدان پرست

---

1) C. در. 2) C. مرد vitiose. 3) P. کند. 4) P. ندیدیم ازین کار ما زشتتر. 5) C. کئی. 6) P. زدرگاه contra metrum. 7) C. در ایوان. 8) C. هر. 9) C. شدن. 10) C. برون شد زدرگاه.

کسی کو هوای فریدون کند　　سر از بند ضحّاك بیرون کند
یکایك بنزد فریدون شویم　　بدان سایهٔ فرّ او بغنویم
بگوئید [1]) کین مهتر آهرمنست　　جهان آفرینرا بدل دشمنست
بدان بی بها نا سزاوار پوست　　پدید آید آواز [2]) دشمن زدوست
همی رفت پیش اندرون مرد گرد　　سپاهی برو انجمن شد نه خرد
بدانست خود کافریدون کجاست　　سر اندر کشید وهمی رفت راست
بیامد بدرگاه سالار نو　　بدیدندش از دور وبر خاست غو
چو آن پوست بر نیزه بر دید کی　　بنیکی یکی اختر افکند پی
بیاراست آنرا بدیبای روم　　زگوهر برو پیکر از زرّ [3]) بوم
بزد بر سر خویش چون گرد ماه　　یکی فال فرّخ پی افکند شاه
فرو هشت زو سرخ وزرد [4]) وبنفش　　همی خواندش کاویانی درفش
ازان [5]) پس هر آنکس که بگرفت گاه　　بشاهی بسر بر نهادی کلاه
بران بی بها چرم آهنگران　　بر آویختی نو بنو گوهران
زدیبای پرمایه وپرنیان　　بران گونه گشت اختر کاویان
که اندر شب تیره خورشید بود　　جهانرا ازو دل پر امید بود
بگشت اندرین نیز چندی جهان　　همی بودنی داشت اندر نهان
فریدون چو گیتی بران گونه دید　　جهان پیش ضحّاك وژونه دید
سوی مادر آمد کمر بر میان　　بسر بر نهاده کلاه کیان
که من رفتنی ام سوی کارزار　　ترا جز نیایش مباد ایچ کار
زگیتی جهان آفرین برتر است　　بدو [6]) زن بهر نیك وبد هر دو [7]) دست
فرو ریخت آب از مژه مادرش　　همی خواند با خون دل داورش
بیزدان همی گفت زنهار من　　سپردم بتو [8]) ای جهاندار من

---

1) C. بپوئید. 2) C. آمد آوای. 3) C. پیکر وزرش. 4) C. از زرد وسرخ. 5) C. وزان. 6) P. درو. 7) C. بهر کار دشوار. 8) C. ترا.

بگردان زجانش نهیب بدان   بپرداز گیتی زنابخردان
فریدون سبك ساز رفتن گرفت   سخنرا زهر کس نهفتن گرفت
برادر دو بودش دو فرّخ همال   ازو هر دو آزاده مهتر بسال
یکی بود زیشان[1]) کیانوش نام   دگر نام پرمایهٔ شادکام
فریدون بریشان سخن بر گشاد   که خرّم زئید ای دلیران وشاد
که گردون نه گردد بجز[2]) بر بهی   بما باز گردد کلاه مهی
بیارید دانندهٔ آهنگران   یکی گرز سازند[3]) مارا گران
چو بگشاد لب هر دو بشتافتند[4])   ببازار آهنگران تافتند
ازان پیشه هر کس که[5]) بد نامجوی   بسوی فریدون نهادند روی
جهانجوی پرگار بگرفت زود   وزان گرز پیکر بدیشان[6]) نمود
نگاری نگارید بر خاك پیش   همیدون بسان سر گاومیش
بدان[7]) دست بردند آهنگران   چو شد ساخته کار گرز گران
بپیش جهانجوی بردند گرز   فروزان بکردار خورشید برز
پسند آمدش کار پولادگر   ببخشید شان جامه وسیم وزر
همی[8]) کرد شان نیز فرّخ امید   بسی داد شان مهتری‌را نوید
که گر اژدهارا کنم زیر خاك   بشوییم شمارا سر از گرد پاك
جهانرا همه سوی داد آورم   چو از نام دادار یاد آورم

رفتن فریدون بجنگ ضحاك

فریدون بخورشید بر برد سر   بکین پدر تنگ بستش کمر[9])
برون شد بشادی[10]) بخرداد روز   بنیك اختر وفال گیتی فروز
سپاه انجمن شد بدرگاه او[11])   بابر اندر آمد سر گاه او[11])

1) P. et C. ازیشان. 2) C. مگر. 3) C. سازید. 4) C. بر ساختند. 5) C. هرانکس کزان پیشه. 6) P. بریشان. 7) C. بران. 8) C. بسی. 9) C. alio ordine کمر تنگ بستش بکین پدر. 10) C. رفت شادان. 11) C. اوی.

بپیلان گردنکش وگاومیش   سپه‌را همی توشه بردند پیش
کیانوش وپرمایه بر دست شاه   چو کهتر برادر ورا نیکخواه
همی رفت منزل بمنزل چو باد   سری پر زکینه دلی پر زداد
رسیدند بر تازیان[1]) نوند   بجائی که یزدان پرستان بدند
در آمد بدین[2]) جای نیکان فرود   فرستاد نزدیک ایشان درود
چو شب تیره‌تر گشت زانجایگاه   خرامان بیامد یکی نیکخواه
فرو هشته از مشك تا پای موی   بکردار حور بهشتیش روی
سروشی بدو[3]) آمده از بهشت   که تا باز گوید بدو خوب وزشت
سوی مهتر آمد بسان پری   نهانش بیاموخت[4]) افسونگری
که تا بندها‌را بداند کلید   گشاده بافسون کند ناپدید
فریدون بدانست کین[5]) ایزدیست   نه آهرمنی[6]) ونه کار بدیست
شد از شادمانی رخش ارغوان   که تنرا جوان دید ودولت جوان
خورشها بیاراست خوالیگران[7])   یکی پاك خوان از در مهتران[8])
چو شد نوش[9]) خورده شتاب آمدش   گران شد سرش رای خواب آمدش
چو آن ایزدی رفتن کار[10]) اوی   بدیدند وآن بخت بیدار اوی
برادر سبك هر دو بر خاستند   تبه کردنشرا بیاراستند
یکی کوه بود از برش[11]) برز کوه   برادرش هر دو نهان از گروه
بپائین که شاه خفته بناز   شده یك زمان از شب دیریاز
بکه بر شدند آن دو بیدادگر   وزیشان نبد هیچکسرا خبر[12])
چو ایشان ازان کوه کندند سنگ   بدان تا بکوبد[13]) سرش بی درنگ

---

1) P. تازیانی. 2) C. دران. 3) C. بُد آن. 4) P. نهانی بیاموختش contra metrum. 5) C. کان. 6) C. اهریمنی. 7) C. خوالیگرش. 8) C. مهترش. 9) C. توشه. 10) P. وکار.. 11) P. بر. 12) Post hunc vs. C. addit alium minime reiiciendum:

زخارا بکندند سنگی گران   ندیدند مر کار بدرا کران

13) P. بکوبند contra metrum.

ازان [1]) کوه غلطان فرو هشتند مر آن خفته‌را کشته پنداشتند
بفرمان یزدان سر خفته مرد خروشیدن سنگ بیدار کرد
بافسون همان سنگ بر جای خویش ببست ونغلطید یك ذرّه بیش
برادر بدانست کان ایزدیست نه از راه بیکار ودست بدیست [2])
فریدون کمر بست واندر کشید نکرد آن سخنرا بدیشان [3]) پدید
براند وبُدش کاوه پیش سپاه بر افراز راند او ازان جایگاه [4])
بر افراشته کاویانی درفش همایون همان خسروانی درفش
باروند رود اندر آورد روی چنان چون بود مرد دیهیم‌جوی
اگر پهلوانی ندانی زبان بتازی تو اروندرا دجله خوان
دگر [5]) منزل آن شاه آزاد مرد لب دجله وشهر [6]) بغداد کرد
چو آمد بنزدیك اروند رود فرستاد زی رودبانان درود
که کشتی وزورق هم اندر شتاب گذارید یکسر برین [7]) روی آب
بدان تازیان گفت پیروز شاه که کشتی بر افگن هم اکنون براه [8])
مرا با سپاهم بدان سو رسان ازینها یکیرا [9]) بدین سو ممان
نیاورد کشتی نگهبان رود نیامد بگفت فریدون فرود
چنین داد پاسخ که شاه جهان چنین گفت با من سخن در نهان
مرا گفت کشتی مران [10]) تا نخست جوازی بیابی بمُهرم [11]) درست
فریدون چو بشنید شد خشمناك ازان ژرف دریا نیامدش باك
بتندی میان کیانی ببست بران [12]) بارهٔ شیر دل بر نشست
سرش تیز شد کینه وجنگرا بآب اندر افگند گلرنگرا

---

1) P. وزان. 2) Rückert. pro بیکار legendum coniicit پیکار. In C. deest hic vs., cui similis est praecedens 307. 3) C. بر ایشان. 4) In C. posterius hemist. sic legitur: دلش پر زکینه زضحّاك شاه. 5) C. سوم. 6) C. دجلهٔ شهر. 7) P. بران. 8) In C. deest hic vs. 9) C. کسیرا, P. یکیرا بدان. 10) C. که کشتی کسیرا مده. 11) C. بمهرم بیابی. 12) P. بدان.

ببستند یارانش یکسر کمر   همیدون[1]) بدریا نهادند سر
بران[2]) بادپایان با آفرین   بآب اندرون غرقه کردند زین
سر سرکشان اندر آمد بخواب[3])   زتازیدن بادپایان بآب[4])
بآب[5]) اندرون تن بر آورده یال[6])   چنان چون شب تیره بازی[7]) خیال[8])
بخشکی رسیدند سر کینه[9]) جوی   ببیت المقدّس نهادند روی
چو بر پهلوانی زبان راندند   همی گنگ دژهوختش خواندند
بتازی کنون خانهٔ پاك خوان   بر آورده ایوان ضحّاك دان
چو از[10]) دشت نزدیك شهر آمدند   ازین[11]) شهر جوینده بهر آمدند
زیك میل کرد آفریدون نگاه   یکی کاخ دید اندران شهر شاه
که ایوانش برتر زکیوان نمود   تو گفتی ستاره بخواهد ربود
فروزنده چون مشتری بر سپهر   همه[12]) جای شادی وآرام ومهر
بدانست کان خانهٔ اژدهاست   که جای بزرگی وجای بهاست
بیارانش گفت آنکه زین[13]) تیره خاك   بر آرد[14]) چنین جا بلند از مغاك
بترسم همی آن که با او جهان   یکی راز دارد مگر در نهان
همان به که مارا برین[15]) جای جنگ[16])   شتابیدن آید بجای درنگ
بگفت وبگرز گران دست برد   عنان بارهٔ تیزتگ‌را سپرد
تو گفتی یکی آتشی شد[17]) درست   که پیش نگهبان ایوان برست
گران گرز بر داشت از پیش زین   تو گفتی همی در[18]) نوردد زمین

---

1) C. پیاپی. 2) P. بدان. 3) C. زخواب. 4) C. زنادیدن چارپایان در آب. 5) P. زآب. 6) P. بر آورد ویال. 7) P. تار. 8) Hic vs. consentit cum ed. Lumsd.; in C. autem sic legitur:

بآب اندرون تن در آورده پاك   چنان چون کند خور شب تیره چاك

9) C. جنگ. 10) P. ازان. 11) P. ازان. 12) P. همی. 13) C. از. 14) P. بر آورد contra metrum. 15) C. درین. 16) C. تنگ. 17) C. آتشستی. 18) C. بر. Fortasse vs. 354 spurius est.

باسپ اندر آمد بکاخ بزرگ   جهان ناسپرده جوان سترگ[1])
کس از روزبانان بدر بر نماند   فریدون جهان آفرینرا بخواند

دیدن فریدون خواهران جمشیدرا

طلسمی که ضحّاك سازیده بود   سرش باسمان بر[2]) فرازیده بود
فریدون زبالا فرود آورید   که آن جز بنام جهاندار دید
یکی گرزهٔ گاوپیکر[3]) سرش   زدی هرکه آمد همی در برش
وزان جادوان کاندر ایوان بدند[4])   همه[5]) نامور نرّه دیوان بدند[6])
سران شان بگرز گران کرد پست   نشست از بر گاه جادو پرست
نهاده بر[7]) تخت ضحّاك پای   کلاه کئی جست وبگرفت جای
زهر سو بایوان او بنگرید   نشانی ازو هیچ گونه ندید[8])
برون آورید از شبستان اوی   بتان سیه چشم خورشید روی
بفرمود شستن تنان شان[9]) نخست   روان شان پس از تیرگیها بشست
ره داور پاك بنمود شان   از آلودگیها[10]) بپالود شان
که پروردهٔ بت پرستان بدند   سراسیمه بر سان مستان بدند
پس آن خواهران[11]) جهاندار جم   زنرگس گل سرخرا داده[12]) نم
گشادند بر آفریدون سخن   که نو باش تا هست گیتی کهن
چه اختر بُد این از تو ای نیکبخت   چه باری زشاخ کدامین درخت
که ایدون ببالین شیر آمدی   ستمگاره مرد دلیر آمدی
چه مایه کشیدیم رنج وبلا   ازین اهرمن کیش دوش اژدها

---

1) In C. vs. 356 male praeponitur versui 355. 2) P. سرش‌را بآسمان. 3) C. گاو سر بر. 4) C. بدید. 5) C. همان. 6) C. بدید. 7) C. نهاد از بر. 8) In C. deest hic vs. 9) C. سران شان. 10) P. زآلودگیها. 11) P. دختران. 12) P. سرخ دادند.

چه مایه جهان گشت بر ما ببد — زکردار این جادو[1] کم خرد
ندیدیم کس کینچنین زهره داشت — بدینجایگه[2] از هنر بهره داشت
کش اندیشهٔ گاه او آمدی — وگرش[3] آرزو جاه او آمدی
چنین داد پاسخ فریدون که تخت[4] — نماند بکس جاودانه نه بخت[5]
منم پور آن نیکبخت آبتین — که ضحّاك بگرفت زایران[6] زمین
بکشتش بزاری ومن کینهجوی — نهادم سوی تخت ضحّاك روی
همان گاو برمایه کم دایه بود — زپیکر تنش همچو پیرایه بود
زخون چنان بی زبان چارپای — چه آمد مر آن[7] مرد ناپاك رای
کمر بسته ام لاجرم جنگجوی — از ایران بکین اندر آورده روی
سرشرا بدین[8] گرزهٔ گاوچهر — بکوبم نه بخشایش آرم نه مهر
سخنها چو بشنید زو ارنواز — گشاده شدش بر دل پاك راز
بدو گفت شاه آفریدون[9] توئی — که ویران کنی تنبل وجادوئی
کجا هوش ضحّاك بر دست تست — گشاده[10] جهان از کمربست تست
زتخم کیان ما دو پوشیده پاك — شده رام با او زبیم هلاك
همی خفتن وخاست با جفت مار — چگونه توان بردن ای شهریار
فریدون چنین پاسخ آورد باز — که گر چرخ دادم دهد از فراز
ببرّم پی اژدهارا زخاك — بشوییم جهانرا زناپاك پاك
بباید شمارا کنون گفت راست — که آن بی بها اژدهافش کجاست
برو خوبرویان گشادند راز — مگر اژدهارا سر آمد[11] بکاز
بگفتند کو سوی هندوستان — بشد تا کند بند جادوستان

---

1) C. جادوی et praeponit hunc vs. praecedenti vs. 372. 2) P. بدانجایگه. 3) P. وگر. 4) C. بخت. 5) C. تخت. 6) C. که بگرفت ضحّاك زایران. 7) C. بران. 8) P. بدان. 9) P. شاها فریدون. 10) P. کشاد. 11) C. سر آری.

ببرّد سر بی گناهان هزار — هراسان شدست از بد روزگار
کجا گفته بودش یکی پیش‌بین — که پردخته ماند زتو این[1]) زمین
فریدون بگیرد[2]) سر تخت تو — همیدون فرو پژمرد بخت تو
دلش زان زده فال[3]) پر آتشست — همان زندگانی برو ناخوشست
همی خون دام ودد ومرد وزن — بگیرد[4]) کند در یکی آبزن
مگر کو سر وتن بشوید بخون — شود گفت[5]) اختر شناسان نگون
همان نیز زان مارها بر دو کفت — برنج درازست مانده شگفت
ازین[6]) کشور آید بدیگر شود — زرنج دو مار سیه نغنود
بیامد کنون گاه باز آمدنش — که جای[7]) نباشد فراز آمدنش
گشاد آن نگار جگر خسته راز — نهاده بدو گوش گردنفراز

داستان فریدون با وکیل ضحاک

چو کشور زضحّاك بودی تهی — یکی مایه‌ور بُد بسان رهی
که او داشتی تخت وگنج وسرای — شگفتی بُدلسوزگی کدخدای
ورا کندرو خواندندی بنام — بکندی زدی پیش بیداد گام
بکاخ اندر آمد دوان[8]) کندرو — در ایوان یکی تاجور دید نو
نشسته بآرام در پیشگاه — چو سرو بلند از برش گرد ماه
زیکدست[9]) سرو سهی شهرناز — زدست[10]) دگر ماه روی ارنواز
همه شهر یکسر پر از لشکرش — کمربستگان صف زده بر درش
نه آسیمه گشت ونه پرسید راز — نیایش کنان رفت وبردش نماز
برو آفرین کرد کای شهریار — همیشه بزی تا بود روزگار

1) P. که پردختگی گردد از تو. 2) P. که آید که گیرد. 3) P. فالیش male. 4) C. بریزد. 5) C. فال. 6) P. وزان. 7) Metri causa fortasse legendum est جائی. 8) P. روان. 9) C. بیکدست. 10) C. بدست.

خجسته نشست تو با فرّهی — که هستی سزاوار شاهنشهی
جهان هفت کشور ترا بنده باد — سرت برتر از ابر بارنده باد
فریدون بفرمود [1]) تا رفت پیش — بگفت آشکارا همه راز خویش
بفرمود شاه دلاور بدوی — که رو آلت بزم [2]) شاهی بجوی
نبیذ آر ورامشگرانرا بخوان — بپیمای جام وبیارای خوان
کسی کو برامش سزای منست — ببزم اندرون دلگشای منست
بیار انجمن کن بر تخت من — چنان چون بود در خور بخت من
سخنها چو بشنید زو کندرو — بکرد آنچه گفتش جهاندار نو
می روشن آورد ورامشگران — هم اندر خورش باگهر مهتران
فریدون چو می خورد ورامش[3]) گزید — شبی کرد جشنی چنان چون سزید
چو شد بامدادان [4]) روان کندرو — بیرون آمد از پیش سالار نو
نشست از بر بارهٔ راهجوی — سوی شاه ضحّاك بنهاد روی
بیامد چو پیش سپهبد رسید — مر اورا بگفت آنچه دید وشنید
بدو گفت کای شاه گردنکشان — زبرگشتن کارت آمد نشان
سه مرد [5]) سرافراز با لشکری — فراز آمدند از دگر کشوری
ازین سه یکی کهتر اندر میان — ببالای سروان بچهر[6]) کیان
بسالست کمتر[7]) فزونیش بیش — ازان مهتران او نهد [8]) پای پیش
یکی گرز دارد چو یك لخت کوه — همی تابد اندر میان گروه
باسپ اندر آمد بایوان شاه — دو پرمایه با او همیدون براه
بیامد بتخت کئی بر نشست — همه بند ونیرنگ تو کرد پست
هر آنکس که بود اندر ایوان تو — زمردان مرد وزدیوان تو

---

1) C. فریدونش فرمود. 2) C. تخت. 3) C. رامش. 4) P. بامداد آن. 5) P. مردی. 6) C. سرو وبچهر. 7) C. کهتر. 8) P. نهاد contra metrum.

سر از باره یکسر فرو ریختشان   همی [1] مغز با خون بر آمیختشان
بدو گفت ضحّاك شاید بدن   که مهمان بود شاد باید بدن
چنین داد پاسخ ورا [2] پیشکار   که مهمان ابا گرزهٔ گاوسار [3]
بمردی نشیند در آرام تو   ز تاج وکمر بسترد نام تو
بآئین خویش آورد ناسپاس   چنین گر تو مهمان شناسی شناس
بدو گفت ضحّاك چندین منال   که مهمان گستاخ بهتر بفال
چنین داد پاسخ بدو کندرو   که آری شنیدم تو پاسخ شنو
گر این نامور هست مهمان تو   چه کارستش اندر شبستان تو
که با خواهران [4] جهاندار جم   نشیند زند رای بر بیش وکم
بیك دست گیرد رخ شهرناز   بدیگر عقیق لب ارنواز
شب تیره‌گون خود بتر زین کند   بزیر سر از مشك بالین کند
چه [5] مشك آن دو گیسوی دو ماه تو   که بودند همواره دلخواه تو
بر آشفت ضحّاك بر سان گرگ   شنید این [6] سخن آرزو کرد مرگ
بدشنام زشت وبآواز سخت   بتندی [7] بشورید با شور بخت
بدو گفت هرگز تو در خان من   ازین پس نباشی نگهبان من
چنین داد پاسخ ورا پیشکار   که ایدون گمانم من ای شهریار
کزین پس نیابی تو از بخت بهر   بمن چون دهی کدخدائی شهر
چو بی بهره [8] باشی زگاه [9] مهی   مرا کار سازندگی چون دهی
زگاه بزرگی چو موی از خمیر   برون آمدی مهترا چاره گیر [10]

1) C. همه. 2) P. برو cf. infra vs. 448. 3) Post hunc vs. C. addit alium, qui hoc loco etiam recipiendus est:

بمهمانت آید تو زو کن حذر   گذشت او زمهمان نگه دار سر

4) P. دختران. 5) P. چو. 6) P. آن. 7) C. شگفتی. 8) P. بهر. 9) P. زکار. 10) Post hunc vs. C. duos alios addit:

ترا دشمن آمد بگاهت نشست   یکی گرزهٔ گاو پیکر بدست
همه بند ونیرنگ ارزنگ برد   دلارام بگرفت وگاهت سپرد

چرا بر نسازی همی[1]) کار خویش   که هرگز[2]) نیامد چنین کار پیش

بند کردن فریدون ضحاک را

جهاندار ضحاک زان گفت‌وگوی   بجوش[3]) آمد وتیز[4]) بنهاد روی
بفرمود تا بر نهادند زین   بران راه‌پویان باریک‌بین
بیامد دمان با سپاهی گران   همه نره دیوان وجنگ‌آوران
زبی‌راه مر کاخرا بام ودر   گرفت وبکین اندر آورد سر
سپاه فریدون چو آگه شدند   همه سوی آن راه بیره شدند
زاسپان جنگی فرو ریختند   دران[5]) جای تنگی بر آویختند
بهر[6]) بام ودر مردم شهر بود   کسی کش زجنگ‌آوری بهر بود
همه در هوای فریدون بدند   که از جور ضحاک پر خون بدند
زدیوارها خشت واز بام سنگ   بکوی اندرون تیغ وتیر خدنگ
بباریدچون ژاله زابر سیاه   کسیرا نبد بر زمین جایگاه
بشهر اندرون هر که برنا بدند   چو پیران که در جنگ دانا بدند
سوی لشکر آفریدون شدند   زنیرنگ ضحاک بیرون شدند
زآواز گردان بتوفید کوه   زمین شد زنعل ستوران ستوه
بسر بر زگرد سیه[7]) ابر بست   بنیزه دل سنگ خارا بخست
خروشی بر آمد زآتشکده   که بر تخت گر شاه باشد دده
همه پیر وبرناش فرمان بریم   یکایک زگفتار[8]) او نگذریم
نخواهیم بر گاه ضحاک را   مر آن اژدها دوش ناپاک را
سپاهی وشهری بکردار کوه   سراسر بجنگ اندرون همگروه
ازان شهر روشن یکی تیره گرد   بر آمد که خورشید شد لاجورد

1) P. تو از male. 2) P. هرگزت contra metrum. 3) C. ببهوش. 4) P. وزود. 5) C. بدان. 6) C. همه. 7) C. سپه vitiose. 8) C. زفرمان.

هم [1]) از رشك ضحّاك شد چاره‌جوی   زلشکر سوی کاخ بنهاد روی
بآهن سراسر بپوشید تن   بدان تا نداند کس از انجمن
بر آمد بیکایك بکاخ بلند   بدست اندرون شست بازی کمند
بدید آن سیه نرگس شهرناز   پر از جادوئی با فریدون بناز [2])
دو رخساره روز ودو زلفش چو شب   گشاده بنفرین ضحّاك لب
بدانست کان کار هست ایزدی   رهائی نیابد زدست بدی
بمغز اندرش آتش رشك خاست   بایوان کمند اندر افگند راست
نه از تخت یاد ونه جان ارجمند   فرود آمد از بام کاخ بلند
همان تیز خنجر کشید از نیام   نه بگشاد راز ونه بر گفت نام [3])
بچنگ اندرش آبگون دشنه بود   بخون پری چهرگان تشنه بود
زبالا چو پی بر زمین بر نهاد   بیامد فریدون بکردار باد
بدان گرزهٔ گاوسار دست برد   بزد بر سرش ترگرا [4]) کرد خرد
بیامد سروش خجسته دمان   مزن گفت کورا نیامد زمان
همیدون شکسته ببندش چو سنگ   ببر تا دو کوه آیدت پیش تنگ
بکوه اندرون به بود بند اوی   نیاید برش خویش وپیوند اوی
فریدون چو بشنید ناسود [5]) دیر   کمندی بیاراست از چرم شیر
ببندی ببستش دو دست ومیان   که نگشاید آن بند پیل ژیان
نشست از بر تخت زرّین اوی   بیفگند ناخوب آئین اوی
بفرمود کردن بدر بر خروش   که ای نامداران با فرّ وهوش [6])
نباید که باشید با ساز جنگ   وزین باره جوئید یکی [7]) نام ونگ
سپاهی نباید که با پیشه‌ور   بیکروی جویند هر دو هنر

1) C. پس. 2) C. براز. 3) In C. hic vs. post sequentem 481 legitur. 4) C. ترك او. 5) P. نیاسود contra metrum. 6) C. که هر کس که دارید بیدار هوش. 7) C. نه زین باره جوید کسی. In lectione editionis Par. جوئید duae syllabae longae pronuntiandae sunt, ac si scriptum sit جوئِد.

یکی کارورز ودگر گرزدار سزاوار هر کس پدیدست کار
چو این کار آن [1]) جوید آن [2]) کار این پر آشوب گردد سراسر زمین
ببند اندرست آن که ناپاك بود جهانرا زکردار او باك بود
شما دیر مانید وخرّم بوید برامش سوی ورزش خود شوید
شنیدند مردم سخنهای شاه ازان پر هنر مرد با دستگاه [3])
وزان پس همه نامداران شهر کسیرا که بود از زر وگنج بهر
برفتند با رامش وخواسته همه دل بفرمانش آراسته
فریدون فرزانه بنواخت شان زراه خرد پایگه ساخت شان
همه پند شان داد وکرد آفرین همی یاد کرد از جهان آفرین
همی گفت کین جایگاه منست بفال اختر بوم [4]) تان روشنست
که یزدان پاك از میان گروه بر انگیخت مارا زالبرز کوه
بدان تا جهان از بد اژدها بفرّ من آید [5]) شمارا رها
چو بخشایش آورد نیکی دهش بنیکی بباید سپردن رهش
منم کدخدای جهان سربسر نباید [6]) نشستن بیکجای بر
وگر نه من ایدر همی بودمی بسی با شما روز پیمودمی
مهان پیش او خاك دادند بوس زدرگاه بسر خاست آوای کوس
همه شهر دیده بدرگاه بر خروشان بران [7]) روز کوتاه بر
که تا اژدهارا برون آورید ببند کمندی چنانچون سزید
دمادم برون رفت لشکر زشهر وزان شهر نایافته هیچ بهر
ببردند ضحّاکرا بسته خوار بپشت هیونی بر افگنده زار
همی راند زین [8]) گونه تا شیرخوان جهانرا چو این بشنوی پیر خوان
بسا روزگارا که بر کوه ودشت گذشتست وبسیار خواهد گذشت

1) C. او. 2) C. او. 3) Hic vs. deest in C. 4) P. وبوم, C. بخت. 5) C. آمد. 6) C. نشاید. 7) C. بدان. 8) P. همی برد ازین.

بدان[1] گونه ضحّاکرا بسته سخت   سوی شیرخوان برد بیدار بخت
همی راند اورا بکوه اندرون   همی خواست کارد سرشرا نگون
بیامد همانگه[2] خجسته سروش   بخوبی یکی راز گفتش بگوش
که این بستهرا تا دماوند کوه   ببر همچنین تازیان بی گروه
مبر جز کسیرا که نگزیردت   بهنگام سختی به بر گیردت
بیاورد ضحّاکرا چون نوند   بکوه دماوند کردش ببند
چو بندی بران بند بفزود نیز   نبود از بد بخت مانیده چیز
ازو نام ضحّاك چون خاك شد   جهان از بد او همه پاك شد
گسسته شد از خویش وپیوند او[3]   بمانده بکوه اندرون بند او[3]
بکوه اندرون جای تنگش گزید   نگه کرد غاری بنش ناپدید
بیاورد مسمارهای گران   بجائی[4] که مغزش نبود اندران
فرو بست دستش بدان[5] کوه باز   بدان تا بماند بسختی دراز
بماند او برین گونه آویخته   وزو خون دل بر زمین ریخته
بیا تا جهانرا ببد نسپریم   بکوشش همه دست نیکی بریم
نباشد همی نیك وبد پایدار   همان به که نیکی بود یادگار
همان گنج ودینار وکاخ بلند   نخواهد بدن مر ترا سودمند
سخن ماند از تو همی یادگار   سخنرا چنین خوار مایه مدار
فریدون فرّخ فرشته نبود   زمشك وزعنبر سرشته نبود
بداد ودهش یافت آن نیکوئی   تو داد ودهش کن فریدون توئی
فریدون زکاری که کرد ایزدی   نخستین[6] جهانرا بشست از بدی
یکی پیشتر[7] بند ضحّاك بود   که بیدادگر بود وناپاك بود

1) P. بران. 2) P. همانگاه contra metrum. 3) C. اوی in utroque hemist. 4) P. et C. بجای sed metri causa scripsi بجائی. 5) C. بران. 6) C. نخست این. 7) P. بیشتر.

ودیگر که کین پدر باز خواست — جهان ویژه بر خویشتن کرد راست
سه دیگر که گیتی زنابخردان — بپالود وبستد زدست بدان
جهانا چه بدمهر وبدگوهری — که خود پروراننی وخود بشکری
نگه کن کجا آفریدون گرد — که از پیر ضحّاك شاهی ببرد
به بُد در جهان پانصد [1] سال شاه — بآخر شد وماند زو جایگاه
برفت وجهان دیگریرا سپرد — بجز حسرت از دهر چیزی نبرد
چنینیم یکسر کِه ومِه همه — تو خواهی شبان باش وخواهی رمه

فریدون

پادشاهی فریدون پانصد سال بود

بر تخت نشستن فریدون

فریدون چو شد بر جهان کامگار — ندانست جز خویشتن شهریار
برسم کیان تاج وتخت مهی — بیاراست با کاخ شاهنشهی
بروز خجسته سر مهر ماه — بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
زمانه بی اندوه گشت از بدی — گرفتند هر یك ره ایزدی
دل از داوریها بپرداختند — بآئین کی [2] جشن نو ساختند
نشستند فرزانگان شادکام — گرفتند هر یك زیاقوت جام
می روشن وچهرهٔ شاه نو — جهان گشت روشن سر [3] ماه نو

---

1) C. پنجصد. 2) P. یکی. 3) C. جهان پر زداد وسر.

بفرمود تا آتش افروختند   همه عنبر وزعفران سوختند
پرستیدن مهرگان دین اوست   تن آسانی وخوردن آئین اوست
کنون یادگارست ازو ماه مهر   بکوش وبرنج ایچ منمای چهر
ورا بُد جهان سالیان پانصد [1]   که نفگنند یك روز بنیاد بد
جهان چون برو بر نماند ای پسر   تو نیز آز مپرست وانده مخور
نماند چنین دان جهان بر کسی   درو شادکامی نیابد [2] بسی
فرانك نه آگاه بُد زین نهان   که فرزند او شاه شد بر جهان
زضحّاك شد تخت شاهی تهی   سر آمد برو روزگار مهی [3]
پس آگاهی آمد زفرّخ پسر   بمادر که فرزند شد تاجور
نیایش کنان شد سر وتن بشست   بپیش جهاندار [4] آمد نخست
نهاد آن سرش پست بُر خاك بر   همی خواند نفرین بضحّاك بر
همی آفرین خواند بر کردگار   بران شادمان گردش روزگار
ازان [5] پس هر آنکس [6] که بودش نیاز   همی داشت روز بد خویش راز
نهانش نوا کرد وکسرا نگفت   همان راز او داشت اندر نهفت
یکی هفته زین گونه بخشید چیز   چنان شد که درویش نشناخت نیز
دگر هفته مر بزمرا کرد ساز   مهانرا [7] که بودند گردن‌فراز
بیاراست چون بوستان خان خویش   مهانرا همه کرد مهمان خویش
ازان [8] پس همه گنج آراسته   فراز آورید از [9] نهان خواسته
در [10] گنجهارا گشادن گرفت   نهاده همه رای دادن گرفت
گشادن در گنجرا گاه دید   درم خوار شد [11] چون پسر شاه دید
همان جامه وگوهر شاهوار   همان اسپ تازی بزرّین فسار [12]

---

1) C. پنجصد. 2) C. شادمانی نبینی. 3) P. بهی. 4) C. جهان داور. 5) P. وزان. 6) P. بر آنکس. 7) C. مهانی. 8) P. وزان. 9) P. آوریده. 10) C. همه. 11) P. دید. 12) P. عذار.

همان جوشن وخود وزوپین وتیغ — کلاه وکمر هم نبودش دریغ
همه خواسته بر شتر بار کرد — دل پاك سوی جهاندار کرد
فرستاد نزدیك فرزند چیز — زبانی پر از آفرین داشت نیز
چو آن خواسته دید شاه زمین — بپذرفت وبسر مام کرد آفرین
بزرگان لشکر چو بشناختند — بسر شهریار جهان تاختند
که ای شاه پیروز یزدان شناس — ستایش مر اورا وزوبت سپاس
چنین روز روزت فزون باد بخت — بداندیشگانرا نگون باد بخت
ترا باد پیروزی از آسمان — مبادی بجز راد ونیکی[1]) گمان
وزان پس جهاندیدگان پیش شاه — زهر گوشهٔ بر گرفتند راه
همه زر وگوهر بر آمیختند — بتاخت سپهبد فرو ریختند
همان مهتران از همه کشورش — بدان خرّمی[2]) صف زده بر درش
زیزدان همه خواندند آفرین — بران تاج وتخت وکلاه ونگین
همه دست بر داشته باسمان — همی خواندندی بنیکی گمان[3])
که جاوید بادا چنین روزگار[4]) — برومند بادا چنین شهریار[5])
وزان پس فریدون بگرد جهان — بگردید ودید آشکار ونهان
هر آن چیز کز راه بیداد دید — هر آن بوم وبر کان نه آباد دید
بنیکی ببست او همه[6]) دست بد — چنین[7]) کز ره شهریاران[8]) سزد
بیاراست گیتی بسان بهشت — بجای گیا سرو وگلبن بکشت
زآمل گذر سوی تمّیشه کرد — نشست اندران نامور بیشه کرد
کجا کز جهان[9]) کوس خوانی همی — جز این نام نیزش ندانی همی[10])

---

1) C. نیکو. 2) C. فرّهی. 3) C. گشاده برو بر زنیکی زبان. 4) P. چنان. 5) P. روزگار. باد اینچنین شهریار. 6) C. او درو. 7) C. چنان. 8) C. هوشیاران. 9) Alia lectio est کجا نام آن in lex. nostro pers.-lat. sub voce کوس 8 ex F. allata. 10) In C. alius est versuum ordo: 43. 47. 48. 44. 45 et 46.

فرستادن فریدون جندل‌را بیمن

زسالش چو یك پنجه اندر کشید[1] — سه فرزندش آمد گرامی پدید
ببخت جهاندار هر سه پسر — سه فرّخ[2] نژاد از در تاج زر
ببالا چو سرو وبرخ چون بهار — بهر چیز مانندهٔ شهریار
ازین سه دو پاکیزه از شهرناز — یکی کهتر از خوب چهر[3] ارنواز
پدر نوز[4] نا کرده از ناز نام — همی پیش پیلان نهادند گام
ازان پس بدیشان نگه کرد شاه — که گشتند زیبای تخت وکلاه
فریدون ازان نامداران خویش — یکی‌را گرانمایه‌تر[5] خواند پیش
کجا نام او جندل راه‌بر — بهر کار دلسوز بر شاه بر
بدو گفت بر گرد گرد جهان — سه دختر گزین از نژاد مهان
بخوبی سزای سه فرزند من — چنان چون بشایند پیوند من
پدر نام نا کرده از ناز شان — بدان تا نخوانند باواز شان
سه خواهر زیك مادر ویك پدر — پری چهره وپاك وخسرو گهر
ببالا ودیدار هر سه یکی — که اینرا ندانند زان اندکی[6]
چو بشنید جندل زخسرو سخن — یکی رای پاکیزه افگند بن
که بیدار دل بود وپاکیزه مغز — زبان چرب وشایستهٔ کار نغز
زپیش سپهبد برون شد براه — ابا چند تن مر اورا نیکخواه
یکایك زایران سر اندر کشید — پژوهید وهر گونه گفت وشنید
بهر کشوری کز جهان مهتری — بپرده درون داشتی دختری
نهفته بجستی همه راز شان — شنیدی همه نام وآواز شان
زدهقان[7] پرمایه کسرا ندید — که پیوستهٔ آفریدون سزید

1) P. رسید. 2) C. خسرو. 3) P. رخ. 4) P. بود. 5) C. گرانمایه بر.
6) In C. deest hic vs. et in P. legitur ازان pro زان. 7) P. از ایران.

خردمند وروشن دل وپاك تن   بیامد بر سرو شاه یمن
نشان یافت جندل مر اورا درست   سه دختر چنانچون فریدون بجست
خرامان بیامد بنزدیك سرو   بشادی چو پیش گل آید تذرو
زمینرا ببوسید وپوزش نمود   بران مهتری آفرین بر فزود
که جاوید بادا سرافراز شاه   همیشهٔ فروزندهٔ تاج وگاه
بجندل چنین گفت شاه یمن   که بی آفرینت مبادا دهن
چه پیغام داری چه فرمان دهی   فرستادهٔ یا گرامی مهی
بدو گفت جندل که خرّم بَدی [1]   همیشه زتو دور دست بَدی
از ایران یکی کهترم چون سمن   پیام آوریده بشاه یمن
درود فریدون فرّخ دهم   سخن هرچه پرسیم [2] پاسخ دهم
ترا آفرین از فریدون گرد   بزرگ آن کسی کو نداردش خُرد
مرا گفت شاه یمنرا بگوی   که بر گاه تا مشك بوید ببوی
همیشه تن آزاد بادت زرنج   پراگنده رنج وبر [3] آگنده گنج
بدان ای سر مایهٔ تازیان   کز اختر بوی جاودان بی زیان
که شیرینتر از جان وفرزند چیز   همانا که چیزی نباشد بنیز
پسندیدهتر کس زفرزند نیست   چو پیوند فرزند پیوند نیست
بسه دیده اندر جهان گر کس است   سه فرزند مارا سه دیده بس است
گرامیتر از دیده آنرا شناس   که دیده بدیدنش دارد سپاس
چه گفت آن خردمند پاکیزه مغز   کجا داستان زد زپیوند نغز
که پیوند کسرا نیاراستم   مگر کش به از خویشتن خواستم
خرد یافته مرد نیکی سگال   همی دوستیرا بجوید همال
چو خرّم بمردم بود روزگار   نه نیکو بود بی سپه [4] شهریار

1) بَدی pro بادی 2 ps. sg. imp. opt., d. q. v. lex. nostrum s. v. بَدی 2. 2) C. پرسی تو. 3) C. وبِر. 4) C. پسر.

مرا پادشاهیء آباد هست — همان ¹) گنج ومردی ²) ونیروی دست
سه فرزند شایستهء تاج وگاه — خردمند با دانش ودستگاه ³)
زهر کام وهر خواسته بی نیاز — بهر آرزو دست ایشان دراز
مر این سه گرانمایه‌را در نهفت — ببایـد همی شاه زاده سه جفت
زکار آگهان آگهی یافتم — بدین آگهی تیز بشتافتم
کجا از پس پرده پوشیده روی — سه پاکیزه داری تو ای نامجوی
مر آن هر سه‌را نوز ناکرده نام — چو بشنیدم این شد دلم شادکام
که ما نیز نام سه فرّخ نژاد — چو اندرخور آید نکردیم یاد
کنون این ⁴) گرامی دوگونه گهر — بر آمیخت باید ابا یکدگر
سه پوشیده رخ‌را سه دیهیم‌جوی — سزا در سزا کار بی گفت وگوی
فریدون پیامم برین گونه داد — تو پاسخ گذار آنچه آیدت یاد
پیامش چو بشنید شاه یمن — بپژمرد چون زاب ⁵) کنده سمن
بدل گفت گر پیش بالین من — نه بینند سه ماه این جهانبین من
مرا روز روشن شود تیره ⁶) شب — نباید گشادن بپاسخ دو لب
گشاده بر ایشان بود راز من — بهر کار باشند ⁷) انباز من
شتابی نباید بپاسخ کنون — مرا چند راز است با رهنمون
فرستاده‌را جایگاهی گزید — پس آنگه بکار اندرون بنگرید ⁸)
بس، آمد ⁹) در بار دادن ببست — باندوه اندیشناك ¹⁰) در نشست
فراوان کس از دشت نیزه‌وران — بر خویش خواند آزموده ¹¹) سران
نهفته برون آورید از نهفت — همه رازها پیش ایشان بگفت

---

1) P. هما. 2) C. ومردان 3) In C. alio modo legitur hic vs.:
سه پور گرانمایه دارم چو ماه · سزاوار دیهیم وتخت وکلاه
4) P. ای. 5) C. آب. 6) P. تار. 7) C. بهر نیك وبد بوده. 8) In C. hic vs. 107 post vs. 108 locum habet. 9) C. بیامد. 10) C. بانبوه اندیشگان. 11) C. آن نبرده.

که مارا زگیتی زپیوند[1] خویش — سه شمعست روشن بدیدار پیش
فریدون فرستاد زی من پیام — بگسترد[2] پیشم یکی خوب دام
همی کرد خواهد زچشمم جدا — یکی رای خواهم زدن با شما
فرستاده گوید چنین گفت شاه — که مارا سه شاهست زیبای گاه[3]
گراینده مهر وپیوند تو[4] — بسه روی پوشیده فرزند تو[5]
اگر گویم آری ودل زان تهی — دروغ ایچ نندر[6] خورد با شهی
وگر آرزوها سپارم بدوی — شود دل پر آتش پر از آب روی
وگر سر بپیچم زگفتار اوی — هراسان شود دل زآزار اوی
کسی کو شود[7] شهریار زمین — نه بازیست با او سگالید کین
شنید آن[8] سخن مردم راهجوی — که ضحاکرا زو چه آمد بروی
ازین در سخن هرچه تان است یاد — سراسر بمن بر بباید گشاد
جهان آزموده دلاور سران — گشادند یکیک بپاسخ زبان
که ما همگنان این[9] نبینیم رای — که هر بادرا تو بجنبی زجای
اگر شد فریدون چنین شهریار — نه ما بندگانیم با گوشوار
سخن گفتن ورنجش[10] آئین ماست — عنان وسنان تافتن[11] دین ماست
بخنجر زمینرا میستان کنیم — بنیزه هوارا نیستان کنیم
سه فرزند گر بر تو هست ارجمند — در گنج بگشای[12] ولبرا ببند
وگر چاره کرد خواهی همی — بترسی ازین پادشاهی همی
ازو آرزوهای پرمایه جوی — که کردار آنرا نبینند روی
چو بشنید از[13] کاردانان سخن — نه سر دید آنرا بگیتی نه بن

---

1) P. وپیوند. 2) C. بگسترده. 3) C. با تاج وگاه. 4) C. گراینده هر. 5) C. سه به پیوند من. 6) P. دروغ آن نه اندر. 7) C. بود. 8) C. این. 9) P. آن. 10) P. وبخشش. 11) C. باختن. 12) C. سر بدره بگشا. 13) P. از آن.

پاسخ دادن شاه یمن جندلرا

فرستادهٔ شاهرا پیش خواند … فراوان سخنرا بخوبی[1] براند
که من شهریارِ ترا کهترم … بهر چه او[2] بفرمود فرمان برم
بگویش که گرچه تو هستی بلند … سه فرزند تو بر تو هست[3] ارجمند
پسر خود گرامی بود شاهرا … بویژه که زیبا بود گاهرا
سخن هرچه گفتی پذیرم همی … زفرزند اندازه گیرم همی
اگر پادشا دیده خواهد زمن … وگر دشت گردان وتخت یمن
مرا خوارتر چون سه[4] فرزند خویش … نبینم بهنگامِ بایست پیش
پس ار شاهرا اینچنین است کام … نشاید زدن جز بفرمانش گام
بفرمان شاه این[5] سه فرزند من … برون آنکه آید زپیوند[6] من
کجا من ببینم سه شاه ترا … فروزندهٔ تاج وگاه ترا
بیایند شادان بنزدیک من … شود روشن این جان[7] تاریک من
شود شادمان دل بدیدار شان … ببینم روانهای بیدار شان
پس آنکه سه روشن جهانبین من … بدیشان سپارم بآئین من[8]
چوبینم[9] که شان دل پر از داد هست … بزنهار شان دست گیرم بدست
گر آید بدیدار ایشان نیاز … فرستم سبک شان بر شاه باز
سراینده جندل چو پاسخ شنید … ببوسید تختش چنانچون سزید
پر از آفرین لب زبان اوی … سوی شهریار جهان کرد روی

1) C. بچربی. 2) چه او una syllaba longa pronutiandum est, acsi scriptum sit چاُو = چُو reiecta lit. ه, ut ex کہ اُو fit کاُو = کُو. Cf. gramm. nostra linguae pers. § 77. 3) P. است. 4) P. خوارتر زان که. 5) P. آن. 6) C. زدربند. 7) C. این خان, P. آن. 8) In C. inversus est versuum 143 et 144 ordo. 9) P. ببینم pro چو بینم.

بیامد چو نزد فریدون رسید   بگفت آن کجا گفت وپاسخ شنید
سه فرزندرا خواند شاه جهان   نهفته برون آورید از نهان
ازان رفتن جندل ورای خویش   سخنها همه پاك بنهاد پیش
چنین گفت کین شهریار یمن   سر انجمن سرو سایه‌فگن
زناسفته[1]) گوهر سه دخترش بود   نبودش پسر دختر افسرش بود
سروش ار بیابد چو ایشان عروس   مگر پیش هر سه دهد خاك بوس
زبهر شما از پدر[2]) خواستم   سخنهای بایسته آراستم
کنون تان بباید بر او شدن   زهر بیش وکم رای فرخ زدن
سراینده باشید وبسیار[3]) هوش   بگفتار او بر نهاده دو گوش
بچربی[4]) سخنهاش پاسخ دهید   چو پرسد سخن رای فرخ نهید
ازیرا که پروردهٔ پادشا   نباید که باشد مگر پارسا
سخن‌گوی وروشن دل وپاك دین   بکاری که پیش آیدش[5]) پیش‌بین
زبان راستی‌را بیاراسته   خرد خواسته گنج ناخواسته[6])
شما هرچه گویم زمن بشنوید   اگر کار بندید خرم بوید[7])
یکی ژرف‌بین است شاه یمن   که چون او نباشد بهر انجمن
سخن‌گوی روشن دل وپاك تن   سزای ستودن بهر انجمن[8])
همش گنج بسیار وهم لشکرست   همش دانش ورای وهم افسرست
نباید که یابد شمارا زبون   بکار آورد مرد دانا فسون
بروز نخستین یکی بزمگاه   بسازد شمارا دهد پیشگاه
سه خورشید رخرا چو باغ بهار   بیارد پر از بوی ورنگ ونگار
نشاند بران تخت شاهنشهی   سه خورشید رخرا چو سرو سهی

1) C. چو ناسفته. 2) C. شما هر سه‌را. 3) C. بسیار. 4) C. بخوبی. 5) P. آیدت. 6) C. خرد داشته عقل پیراسته. 7) C. شوید. 8) In C. deest hic versus.

ببالا وديدار هر سه يکی   که از مه ندانند باز اندکی
ازين هر سه کهتر بود پيشرو   مهين از پس ودر ميان ماه نو
نشيند کهين نزد مهتر پسر   مهين باز نزد کهين تاجور
ميانه نشيند هم اندر ميان   بدان کت زدانش نيايد زيان
بپرسد شمارا کزين سه همال   کدامين شناسيد مهتر بسال
ميانه کدامست وکهتر کدام   ببايد بدين گونه تان برد نام
بگوئيد کان برترين کهترست   مهينرا نشستن نه اندرخورست
ميانه خود اندر ميانست راست   بر آمد ترا کار وپيکار کاست [1]
گرانمايه وپاك هر سه پسر [2]   همه دل نهاده بگفتن پدر
زپيش فريدون برون آمدند   پر از دانش وپر فسون آمدند
باجز رای ودانش چه اندرخورد   پسررا که چون آن پدر پرورد [3]

رفتن پسران فريدون نزد شاه يمن

برفتند وهر سه بياراستند   ابا خويشتن موبدان خواستند [4]
کشيدند با لشکری چون سپهر   همه نامداران خورشيد چهر
چو از آمدن شان شد آگاه سرو   بياراست لشکر چو پرّ تذرو [5]

1) C. addit tres alios versus:
بدين گونه رانيد يکسر سخن   زخورشيد رويان سرو چمن
بدين گفتنيهای من بگرويد   هم اين رازهای مرا بشنويد
که فرهنگ تان هست وارج هنر   بدانيد اينرا همه در بدر
2) C. گهر. 3) C. addit hunc versum:
سوی خانه رفتند هر سه چو باد   شب آمد بخفتند پيروز وشاد
4) In C. huic versui praecedit alius:
چوخورشيد زد عکس بر آسمان   پراگند بر لاجورد ارغوان
5) P. تذرو.

فرستاد شان لشکر[1]) کشن پیش — چه بیگانه فرزانگان وچه خویش
شدند این[2]) سه پرمایه اندر یمن — برون آمدند از یمن مرد وزن
همه گوهر وزعفران ریختند — همه مشك با می بر آمیختند
همه یال اسپان پر از مشك ومی — پراگنده دینار در زیر پی
یکی[3]) کاخ آراسته چون بهشت — همه سیم وزر اندر[4]) افگنده خشت
بدیبای رومی بیاراسته — چه مایه بدو اندرون خواسته
فرود آورید اندر آن کاخ شان — چو شب روز شد کرد گستاخ شان
سه دختر چنانچون فریدون بگفت — سپهبد برون آورید از نهفت
بدیدار هر سه چو تابنده ماه — نشایست کردن بدیشان نگاه
نشستند هر سه بران هم نشان — که گفتنش[5]) فریدون بگردنکشان
ازین[6]) سه گرانمایه پرسید مه — گزین سه ستاره کدامست که
میانه کدام است ومهتر کدام — بباید برین گونه تان برد نام
بگفتند زان گونه کاموختند — سبك[7]) چشم نیرنگ بر دوختند
شگفتی فرو ماند سرو یمن — همیدون دلیران آن انجمن
بدانست شاه گرانمایه زود — کز آمیختن رنگ نامدش[8]) سود
چنین گفت آری همین است ره — کهینرا بکه داد ومهرا بمه
بدانگه که پیوسته شد کار شان — بهم در کشیدند بازار شان
سه افسرور از[9]) پیش سه تاجور — رخانشان پر از خون[10]) زشرم پدر
سوی خانه رفتند با[11]) ناز وشرم — پر از رنگ رخ لب[12]) پر آواز نرم

---

1) P. لشکری. 2) P. آن. 3) P. همه. 4) C. همه از زر وسیم. 5) P. گفتنست male et contra metrum. 6) P. ازان. 7) P. بیك. 8) P. نیایدش male et contra metrum. 9) C. سه دختر فرا. 10) C. خوی. 11) P. پر. 12) P. پر از خون رخ ولب.

افسونگری آزمون سرو بر پسران فریدون

سر تازیان سرو شاه یمن — می آورد ومی‌خواره کرد انجمن
برامش بیاراست بگشاد [1] لب — همی خورد [2] تا تیره‌تر گشت شب
سه پور فریدون سه داماد اوی — بخوردند می جز همه [3] یاد اوی
بدانگه که می چیره شد بر خرد — کجا خواب وآسایش اندر خورد
سبک بر سر آبگیر گلاب — بفرمود شان ساختن جای خواب
بپالیز زیر گل‌افشان درخت — بخفت آن [4] سه آزادهٔ نیکبخت
سر [5] تازیان شاه افسونگران — یکی چاره اندیشه کرد اندران
برون آمد از گلشن خسروی — بیاراست آرایش جادوی [6]
بر آورد سرما وبادی دمان — بدان تا سر آرد بریشان [7] زمان
چنان شد که بفسرد هامون وراغ — بسر بر نیارست پرّید زاغ
سه فرزند آن شاه افسون‌گشای — بجستند زان سخت سرما زجای
بدان ایزدی فرّ وفرزانگی — بافسون شاهان ومردانگی
بران [8] بند جادو ببستند راه — نکرد ایچ سرما بدیشان نگاه
چو خورشید بر زد سر از تیغ کوه — بیامد سبک مرد دانش [9] پژوه
بنزد سه داماد آزاد مرد — که بیند رخان‌شان شده لاجورد
فسرده بسرما وبر گشته کار — بمانده سه دختر بدو یادگار
چنین خواست کردن بدیشان نگاه — نه بر آرزو گشت خورشید وماه
سه آزاده‌را دید چون ماه نو — نشسته بران خسروی گاه نو
بدانست [10] افسون نیامد [11] بکار — نباید بدین برد خود روزگار

---

1) P. وبگشاد male. 2) C. بود. 3) C. بر سه هم می. 4) C. این. 5) C. شه. 6) P. جادوئی falso. 7) P. بدیشان. 8) C. بدان male. 9) C. افسون. 10) P. بدانست که. 11) P. نباید.

نشستنگهی ساخت شاه یمن   همه نامداران شدند انجمن
در گنجهای کهن کرد باز   گشاد آن که یکچند که بود راز
سه خورشید رخرا چو باغ بهشت   که موبد چو ایشان صنوبر نکشت
ابا تاج وبا گنج نادیده رنج   مگر زلفشان دیده رنج شکنج
بیاورد وهر سه بدیشان سپرد   که سه ماه نو بود [1]) وسه شاه گرد
زکینه بدل گفت شاه یمن   که بد زافریدون نیامد بمن
بد از من که هرگز مبادم نشان   که ماده شد از تخم نرّه [2]) کیان
به اختر کسی دان که دخترش نیست   چو دختر بود روشن اخترش نیست
بپیش همه موبدان سرو گفت   که زیبا بود ماهرا شاه جفت
بدانید کین سه جهان‌بین من   سپردم بدیشان بآئین من
بدان تا چو دیده بدارند شان   چو جان پیش دل بر نگارند شان
خروشید وبار عروسان [3]) ببست   ابر برز [4]) شرزه هیونان مست [5])
زگوهر یمن گشته [6]) افروخته   عماری یك اندر دگر دوخته [7])
چو فرزند باشد بآئین وفر   گرامی بدل بر چه ماده چه نر
عماری بپشت هیونان مست   چنانچون بود ساز وآئین ببست [8])
ابا چتر [9]) وبا خواسته شاهوار   گسی کرد شان وبر آراست کار [10])
بسوی فریدون نهادند روی   جوانان بیدار دل راه [11]) جوی

---

1) P. بد contra metrum. 2) C. شد این نرّه تخم. 3) C. غریبان, sed ed. Teher. legit عروسان. 4) C. پشت. 5) P. ببست male; cf. vs. 235. 6) P. گشت. 7) C. addit alium versum:

چنین هر یکی‌را جدا خواسته   زهر چیز شان کرد آراسته

8) In C. deest hic versus, recte ut videtur, quum repetat sententiam versu praecedente 232 iam prolatam. 9) C. مال. 10) C. همیشه بکار اندرون نیك یار. 11) P. بینادل وراه.

آزمودن فریدون پسران خودرا

چو از باز گردیدن آن [1] سه شاه   شد آگه فریدون بیامد براه
زدل شان همی خواست کاگه شود   زبدها گمانیش کوته شود
بیامد بسان یکی اژدها   کزو شیر گفتی نیابد رها
خروشان وجوشان بجوش [2] اندرون   همی از دهانش آتش آمد برون
چو هر سه پسررا بنزدیک دید   بگرد اندرون کوه تاریک دید
بر انگیخت گرد وبر آورد جوش   جهان گشت زاواز [3] او پر خروش
بیامد دمان [4] سوی مهتر پسر   که او بود پرمایه وتاجور
پسر گفت با اژدها روی جنگ   نبیند [5] خرد یافته مرد هنگ
سبك پشت بنمود وبگریخت زوی   پدر زی برادرش بنهاد روی
میانه برادر چو اورا بدید   کمانرا بزه کرد واندر کشید
چنین گفت گر کارزارست کار   چه شیر دمنده چه جنگی سوار [6]
چو کهتر پسر نزد ایشان رسید   خروشید کان اژدهارا بدید [7]
بدو گفت کز پیش ما باز شو   پلنگی [8] تو در [9] راه شیران مرو
گرت نام شاه فریدون بگوش   رسیدست با ما [10] بدینسان مکوش
که فرزند اوئیم هر سه پسر   همه گرزداران پرخاشخر
گر از راه بیراه یکسو شوی   وگر نه نهمت افسر بد خوی [11]
فریدون فرّخ چو بشنید ودید   هنرها بدانست وشد ناپدید

---

1) C. این. 2) P. بخشم. 3) P. et C. از آواز. 4) C. دوان. 5) P. نسازد male. 6) Post hunc vs. legitur alius in C.:

بگفت این وبنهاد رخ در گریز   اگر چند بودش دل پر ستیز

7) C. post hunc vs. addit alium:

سبك تیغرا بر کشید از نیام   عنانرا گران کرد وبر گفت نام

8) P. نهنگی. 9) C. بر. 10) P. هرگز. 11) P. بد روی, C. بد خوئی; cf. pg. 9 vs. 148.

برفت وبیامد پدروار پیش — چنانچون سزاید [1]) بآئین وکیش [2])
ابا کوس وبا ژنده پیلان مست — همان گرزهٔ گاو پیکر بدست
بزرگان لشکر پس پشت اوی — جهان آمده پاك در مشت اوی
چو دیدند پرمایگان روی شاه — پیاده دوان بر گرفتند راه
برفتند وبر خاك دادند بوس — فرو مانده از شور [3]) پیلان وکوس
پدر دست بگرفت وبنواخت شان — بر اندازه بر پایگه ساخت شان
چو آمد بکاخ گرانمایه باز — بپیش جهان داور [4]) آمد براز
بسی آفرین کرد بر کردگار — کزو دید نیك وبد روزگار
وزان پس سه فرزند خودرا بخواند — بتخت گرانمایگی بر نشاند
چنین گفت کان اژدهای دژم — کجا خواست گیتی بسوزد بدم
پدر بُد [5]) که جست از شما مردمی — چو بشناخت بر گشت [6]) با خرّمی
کنون نام تان ساختستیم نغز — چنانچون سزاید خداوند [7]) مغز
توئی مهتر وسَلم نام تو باد — بگیتی بر آگنده کام تو باد
که جستی سلامت زکام [8]) نهنگ — بگاه گریزش نکردی درنگ
دلاور که نندیشد از پیل وشیر — تو دیوانه خوانش مخوانش [9]) دلیر
میانه کز آغاز تیزی نمود — زآتش مر اورا دلیری فزود
ورا تور خوانیم شیر دلیر — کجا ژنده پیلش نیارد بزیر
هنر خود دلیریست بر جایگاه — که بد دل نباشد خداوند [10]) گاه
دگر کهتر آن مرد با هنگ [11]) وجنگ — که هم با شتابست وهم با درنگ
زخاك وزآتش میانه گزید — چنان کز ره هوشیاران سزید
دلیر وجوان وهشیوار بود — بگیتی جز اورا نباید [12]) ستود

---

1) P. سزا بد. 2) P. خویش. 3) C. برجای. 4) C. دار. 5) P. بود contra metrum. 6) P. برخاست. 7) C. بباید سزاوار. 8) P. زچنگ. 9) P. نخوانش. 10) C. سزاوار. 11) C. سنگ. 12) C. نشاید.

کنون ایرج اندرخور نام اوی — همه[1] مهتری باد فرجام اوی
بدان کو بآغاز شیری[2] نمود — بگاه درشتی دلیری نمود[3]
بنام پری چهرگان عرب — کنون بر گشایم بشادی دو لب
زن سلمرا نام کرد آرزوی — زن تورورا ماه آزاده خوی
زن ایرج نیك پیرا[4] سهی — کجا بُد سهیلش بخوبی[5] رهی
پس از اختر گرد گردان سپهر — که اختر شناسان نمودند چهر
نوشته بیاورد وبنهاد پیش — بدید اختر نامداران خویش
بسلم اندرون جست[6] زاختر نشان — نبودش مگر مشتری با کمان[7]
دگر طالع تور فرخنده شیر — خداوند خورشید سعد دلیر
چو کرد اختر فرّخ ایرج نگاه — کشف دید طالع[8] خداوند ماه
از اختر بدینسان[9] نشانی نمود — که آشوبش وجنگ بایست بود
شد اندوهگین شاه چون آن بدید — یکی باد سرد از جگر بر کشید
به ایرج بر آشفته دیدش سپهر — نبد سازگاریش با او بمهر
به اندیشهٔ پور روشن روان — نبد جز به اندیشهٔ بدگمان

بخش کردن فریدون جهان‌را بر پسران

نهفته چو بیرون کشید از نهان — بسه بخش[10] کرد آفریدون جهان[11]
یکی روم وخاور دگر[12] ترك وچین — سوم دشت گردان وایران[13] زمین

---

1) P. در. 2) P. خوشی. 3) C. addit versum:

دلیر وخردمند وبا رای بود — بهر جایگه پای بر جای بود

4) C. پاك خورا. 5) C. بخوبی سهیلش. 6) P. بود. 7) P. وکمان. 8) P. طالع آمد. 9) C. بدیشان. 10) C. بهر. 11) In C. hoc caput incipit versu spurio:

چو شاه اینچنین دید کردار چرخ — کزو ایرجش‌را نبد ایچ برخ

12) P. یکی. 13) P. et C. ایران, sed addendum esse و patet ex vs. 300 et 321.

نخستین بسلم اندرون بنگرید   همه روم وخاور مر اورا گزید
بفرمود تا لشکری بر کشید   گرازان سوی خاور اندر کشید
بتخت کیان اندر آورد پای   همی خواندندیش خاور خدای
دگر توررا داد توران زمین   ورا کرد سالار ترکان وچین
یکی لشکری نامزد کرد شاه   کشید آنگهی تور لشکر براه
بیامد بتخت مهی [1] بر نشست   کمر بر میان بست وبگشاد دست
بزرگان برو گوهر افشاندند   جهان پاك توران شهش خواندند
پس آنگه نیابت [2] به ایرج رسید   مر اورا پدر شهر ایران گزید
هم ایران وهم دشت نیزهوران   همان تخت شاهی وتاج سران
بدو داد کورا سزا دید گاه   همان تیغ ومُهر ونگین وکلاه [3]
سرانرا که بُد هوش وفرهنگ ورای   مر اورا چه خواندند ایران خدای
نشستند هر سه به آرام وشاد [4]   چنان مرزبانان فرّخ [5] نژاد

رشك بردن سلم بر ایرج

بر آمد برین روزگار [6] دراز   زمانه بدل در همی داشت راز
فریدون فرزانه شد سالخورد   بباغ بهار اندر آورد گرد
برین گونه گردد سراسر سخن   شود سست نیرو چو گردد کهن
چو آمد بکار اندرون تیرگی   گرفتند پرمایگان خیرگی [7]
بجنبید مر سلمرا دل زجای   دگر گونهتر شد به آئین ورای
دلش گشته [8] غرقه به آز اندرون   به [9] اندیشه بنشست با رهنمون

---

1) C. کئی. 2) C. وزان پس چو نوبت. 3) C. وهمان تخت عاج in priori hemist. simul تاج pro گاه posito. 4) C. شاد. 5) C. خسرو. 6) C. روزگاری. 7) In C. sequitur alius vs., quem recte omittit P.:
کنون باز گردم بکردار سلم   که چون ریخت زایرج همی خون گرم
8) P. گشت. 9) P. پر.

نبودش پسندیده بخش پدر — که دادش بکهتر پسر تخت[1]) زر
بدل پُر زکین شد برخ پر زچین — فرستنده فرستاد زی شاه چین
بگفت آنچه اندر دل اندیشه بود — هیونی بران سو بر افگند زود[2])
فرستاد نزد برادر پیام — که جاوید زی خرّم وشادکام
بدان ای شهنشاه ترکان وچین — گسسته دل روشن از به گزین[3])
زگیتی زیان کرده مارا پسند — منش پست وبالا چو سرو بلند
به بیدار دل بنگر این داستان — کزین گونه نشنیدی از باستان
سه فرزند بودیم زیبای تخت — یکی کهتر از ما مِه[4]) آمد ببخت
اگر مهترم من بسال وخرد — زمانه بمُهر من اندر خورد
گذشته زمن تاج وتخت وکلاه — نزیبد مگر بر تو ای پادشاه
سزد گر بمانیم هر دو دژم — کزینسان پدر کرد بر ما ستم
چو ایران ودشت یلان ویمن — به ایرج دهد روم وخاور بمن
سپارد ترا دشت ترکان وچین — که از ما سپهدار ایران زمین
بدین بخشش اندر مرا پای نیست — بمغز پدرت اندرون رای نیست
هیونی فرستاد وبگذارد[5]) پای — بیامد بنزدیک توران خدای
بخوبی[6]) شنیده همه یاد کرد — سر تور بی‌مغز پر باد کرد
چو این راز بشنید تور دلیر — بر آشفت ناگاه چون تند شیر
چنین داد پاسخ که با شهریار — بگوی[7]) این سخن همچنین یاد دار
که مارا بگاه جوانی پدر — ازین گونه بفریفت ای دادگر
درخت است[8]) این خود نشانده بدست — کجا بار او خون وبرگش کبست

1) C. تاج. 2) In C. hic vs. postponitur sequenti vs. 313 et in P. فرستاده‌را legitur pro هیونی بران سو. 3) In C. huic versui antecedit alius:
بنزد برادر جهان گیر تور — که بود از دلش رای واندیشه دور
et posterius hemist. in P. sic legitur هنرمند وروشن دل وبه گزین. 4) P. به male. 5) P. چون باد. 6) C. بچربی. 7) C. بگو. 8) P. درختیست.

ترا با من اکنون برین گفت وگوی — بباید بروی [1] اندر آورد روی
زدن رای هشیار وکردن سپاه [2] — هیونی بر افگند نزدیک [3] شاه
زبان آوری چرب گوی از مهان — فرستاد نزدیک [4] شاه جهان
بدو گفت کز من بگوی [5] این پیام — که ای شاه بینادل ونیک نام [6]
بجای فزونی [7] وجای فریب — نباید که یابد دلاور شکیب
نشاید [8] درنگ اندرین کار هیچ — که خام [9] آید آسایش اندر بسیچ
فرستاده چون پاسخ آورد باز — برهنه شد آن روی [10] پوشیده راز
برفت آن برادر زروم این زچین — بزهر اندر آمیخته [11] انگبین
رسیدند پس یک بدیگر فراز — سخن راندند آشکارا وراز

پیغام سلم وتور بنزدیک فریدون

گزیدند پس موبدی تیزویر — سخن گوی وبینا [12] دل ویادگیر
زبیگانه پردخته کردند جای — سگالش گرفتند هر گونه رای
سخن سلم پیوند کرد از نخست — زشرم پدر دیدگانرا بشست
فرستادهرا گفت ره در [13] نورد — نباید که یابد ترا باد وگرد
برو زود نزد فریدون چو باد — بجز راه رفتنت کاری مباد
چو آئی بکاخ فریدون فرود — نخستین زهر دو پسر ده درود
ودیگر بگویش که ترس خدای — بباید که باشد بهر دو سرای
جوانرا بود روز پیری امید — نگردد سیه موی گشته سپید
چو سازی درنگ اندرین جای تنگ — شود تنگ بر تو سرای درنگ
جهان مر ترا داد یزدان پاک — زتابنده خورشید تا تیره خاک

1) C. برو. 2) C. نگاه. 3) P. بنزدیک contra metrum. 4) P. بنزدیک contra metrum. 5) P. از من et C. بگو. 6) C. وشادکام. 7) P. زبونی et C. inverso ordine exhibet duo hemist. 8) P. نسازد. 9) P. خوار. 10) P. برهنه ازو گشت. 11) C. آمیختند. 12) C. بینا. 13) P. بر.

همه بارزو خواستی رسم وراه — نکردی بفرمان یزدان نگاه
نکردی [1]) جز از کژّی وکاستی — نجستی [2]) ببخش اندرون راستی
سه فرزند بودت خردمند وگرد [3]) — بزرگ آمده نیز پیدا زخرد
ندیدی هنر با یکی بیشتر — کجا دیگری زو فرو برد سر
یکیرا دم اژدها ساختی — یکیرا بابر اندر افراختی
یکی تاج بر سر ببالین تو — بدو شاد گشته [4]) جهانبین تو
نه ما زو بمام وپدر کمتریم — که بر تخت شاهی نه اندر خوریم
ایا دادگر شهریار زمین — برین [5]) داد هرگز مباد آفرین
اگر تاج زان تارك [6]) بی‌بها — شود دور ویابد [7]) جهان زو رها
سپاری بدو گوشهٔ از جهان — نشیند چو ما خسته اندر [8]) نهان
وگر نه سواران ترکان وچین — هم از روم گردان جوینده کین
فراز آورم [9]) لشکری گرزدار — از ایران وایرج بر آرم [9]) دمار
چو بشنید موبد پیام درشت — زمین‌را ببوسید وبنمود پشت
برانسان [10]) بزین اندر آورد پای — که از باد آتش بجنبد زجای
بدرگاه شاه آفریدون رسید — بر آورده از دور ایوان بدید [11])
بابر اندر آورده بالای اوی — زمین کوه تا کوه پهنای اوی
نشسته بدر بر گرانمایگان [12]) — بپرده درون جای آزادگان [13])
بیك دست بر بسته شیر وپلنگ — بدست دگر زنده پیلان جنگ
زچندان گرانمایه گرد دلیر — خروشی بر آمد چو آوای شیر

---

1) C. نجستی. 2) C. نکردی. 3) C. گرد. 4) C. بدو گشته روشن. 5) P. بدین. 6) P. از آن تارکی. 7) C. یابد. 8) C. ما گشته از تو. 9) P. آوریم et آریم contra metrum; fortasse lectio ed. C. آورم et آرم pronuntianda est آورم et آرم, ut decurtata ex آوریم et آریم cf. infra vs. 399 et 400 not. 10) C. بدانسان. 11) C. بر آوردهٔ دید سر ناپدید. 12) C. گران سایگان vitiose. 13) C. جای پرمایگان.

سپهریست پنداشت ایوان بجای پری [1]) لشکری گردش اندر بپای
برفتند بیدار کار آگهان بگفتند با شهریار جهان
که آمد فرستادهٔ نزد شاه یکی پر منش مرد با دستگاه
بفرمود تا پرده بر داشتند زاسپش بدرگاه بگذاشتند
چو چشمش بروی فریدون رسید همه دیده ودل پر از شاه دید
ببالای [2]) سرو وچو خورشید روی چو کافور موی وچو گل سرخ روی [3])
دو لب پر زخنده دو رخ پر زشرم کیانی زبان پر زگفتار نرم
فرستاده چون دید سجده نمود زمینرا سراسر ببوسه بسود
نشاندش هم آنگه فریدون زپای سزاوار دادش [4]) یکی خوب جای
بپرسیدش از دو گرامی نخست که هستند شادان دل وتندرست [5])
دگر گفت کاین دشت وراه دراز شدی رنجه اندر [6]) نشیب وفراز
فرستاده گفت ای گرانمایه شاه مبیناد بی تو یکی [7]) پیشگاه
زهر کس که پرسی بکام تو اند همه پاك زنده بنام تو اند
منم بندهٔ شاهرا ناسزا چنین بر تن خویش ناپارسا
پیامی [8]) درشت آوریده بشاه فرستنده پر خشم ومن بی گناه
بگویم چو فرمایدم شهریار پیام جوانان ناهوشیار
بفرمود شه [9]) تا زبان بر گشاد سخنها همه [10]) سر بسر کرد یاد

پاسخ دادن فریدون پسرانرا

فریدون بدو پهن بگشاد گوش چو بشنید مغزش بر آمد بجوش
فرستادهرا گفت کای هوشیار نبایست پوزش ترا خود [11]) بکار

1) C. بُدی. 2) C. ببالا چو. 3) C. کافور گرد گل سرخ موی. 4) C. کردش. 5) P. ودین درست, ex تندرست corrupta lectio videtur. 6) C. چگونه سپردی. 7) C. کسی. 8) P. پیبام. 9) C. پس. P. شاه contra metrum. 10) C. سخن شنیده. 11) C. ترا خود نبایست پوزش.

که من چشم خود همچنین داشتم   همین بر دل خویش بگماشتم
بگو آن [1] دو ناپاك بیهوده‌را   دو آهرمن مغز پالوده‌را
انوشه که گردید گوهر پدید   درود از شما خود بدینسان سزید
زپند من ار مغز تان شد تهی   همان [2] از خرد تان نبود [3] آگهی
ندارید ترس ونه شرم [4] از خدای   شمارا همانا جز این نیست رای [5]
مرا پیشتر قیرگون بود موی   چو سرو سهی قدّ وچون ماه روی
سپهری که پشت مرا کرد کوز   نشد پست گردان [6] بجایست نوز
شمارا چماند [7] همان روزگار   نماند چمانده [8] هم پایدار
بدان برترین نام یزدان پاك   برخشنده خورشید وآرنده [9] خاك
بتاخت وکلاه وبناهید وماه   که من بد نکردم شمارا نگاه
یکی انجمن کردم از بخردان   ستاره‌شناسان وهم موبدان
بسی روزگاران [10] شدست اندرین   که کردیم [11] بر داد بخش زمین
همه راستی خواستم [12] زین سخن   زکژّی نه سر بُد مر اینرا [13] نه بن
همه ترس یزدان بد اندر نهان   همه راستی خواستم [14] در [15] جهان
چو آباد دادند [16] گیتی بمن   نجستم پراگندن انجمن
مگر همچنان گفتم آباد تخت   سپارم بسه دیده‌ٔ نیکبخت
شمارا کنون گر دل از رای من [17]   بکژّی وتاری کشید اهرمن
ببهنید تا کردگار بلند   چنین از شما کرد خواهد پسند

---

1) P. بگوی این. 2) C. چرا. 3) C. نماند. 4) C. شرم ونه ترس. 5) C. خرد نیست ورای. 6) P. پشت وگردان male. 7) C. خماند. 8) C. خمانده. 9) C. وتاریك. 10) P. روزگار آن male. 11) P. بکردیم. 12) P. خواستیم contra metrum, nisi legatur خواستِم pro خواستیم aut sg. خواستَم. Idem dicendum est de v. خواستیم in vs. 400. 13) C. سر بود پیدا. 14) P. خواستیم contra metrum; cf. vs. 399 not. 15) C. زین. 16) P. دارند male. 17) P. کنون از دل ورای من. C. از راه من.

یکی داستان گویم ار بشنوید همان بر که[1]) کارید خود بدروید
چنین گفت با ما سخن رهنمای جز اینست جاوید مارا سرای
بتخت خرد بر نشست آز تان چرا شد چنین دیو انباز تان
بترسم که در چنگ[2]) آن اژدها روان یابد از کالبد تان رها
مرا خود زگیتی گه رفتن است نه هنگام تیزی وآشفتن است
ولیکن چنین گوید آن سالخورد که بودش سه فرزند آزاد مرد
که چون آز گردد زدلها تهی همان خاك وهم گنج شاهنشهی
کسی کو برادر فروشد بخاك سزد گر نخوانندش از آب پاك
جهان چون شما دید وبیند بسی نخواهد شدن رام با هرکسی
کنون هرچه دانید کز[3]) کردگار بود رستگاری بروز شمار
بجوئید واین[4]) توشهء ره کنید بکوشید تا رنج کوته کنید
فرستاده بشنید گفتار اوی زمینرا ببوسید وبر گاشت روی
زپیش فریدون چنان باز گشت تو گفتی که با باد انباز گشت
فرستادهء سلم چون گشت باز شهنشاه بنشست وبگشاد راز
گرامی جهانجوی‌را پیش[5]) خواند همه بودنی پیش او باز راند
ورا گفت کان دو پسر جنگجوی زخاور سوی ما نهادند روی
از اختر چنان هست[6]) شان بهره خود که باشند شادان[7]) بکردار بد
دگر شان زدو کشور آبشخورست که آن بومهارا درشتی برست
برادرت چندان برادر بود کجا مر ترا بر سر افسر بود
چو پژمرده شد روی رنگین تو نگردد کسی گرد بالین تو
تو گر پیش شمشیر مهر آوری سرت گردد آزرده[8]) از داوری
دو فرزند من از[9]) دو گوشه جهان برینسان گشادند بر من نهان

1) P. همانا که male. 2) C. جنگ. 3) P. که از. 4) C. وآن. 5) C. باز. 6) C. چنین است. 7) C. شاد آن male. 8) C. آسوده. 9) C. کز.

گرت سر بکارست بپسیچ کار   در گنج بگشای وبر بند بار
تو گر چاشترا دست یازی بجام   وگرنه خورند ای پسر بر تو جام
نباید زگیتی ترا یار جست   بی‌آزاری وراستی یار تست
نگه کرد پس ایرج پر هنر   بدان مهربان شاه[1] فرّخ پدر
چنین داد پاسخ که ای شهریار   نگه کن بدین[2] گردش روزگار
که چون باد بر ما همی بگذرد   خردمند مردم چرا غم خورد
همی پژمراند رخ[3] ارغوان   کند تیره دیدار روشن روان
به آغاز گنج است وفرجام رنج   پس از رنج رفتن زجای سپنج
چو بستر زخاکست وبالین زخشت   درختی چرا باید امروز کشت
که هرچند روز[4] از برش بگذرد   بنش[5] خون خورد کینه بار آورد[6]
خداوند شمشیر وگاه ونگین   چو ما دید بسیار وبیند زمین
از[7] آن تاجور شهریاران پیش   ندیدند کین اندر آئین خویش
چو دستور باشد مرا[8] شهریار   همان نگذرانم[9] ببد روزگار
نباید مرا تاج وتخت وکلاه   شوم پیش ایشان[10] دوان بی سپاه
بگویم که ای نامداران من   چنان چون گرامی تن وجان من
مگیرید خشم ومدارید کین   نه زیباست کین از خداوند دین[11]
بگیتی چه دارید چندین[12] امید   نگر تا چه بد کرد با جمّشید
بفرجام هم شد[13] زگیتی بدر   نماند او[14] همان تاج وتخت وکمر
مرا با شما هم بفرجام کار   بباید چشیدن همان روزگار[15]

1) C. پاك. 2) P. برین. 3) C. گل. 4) C. چرخ. 5) C. تنش. 6) C. بار کین آورد. 7) P. که. 8) C. دستور یابم من از. 9) C. بگذرانم male. 10) C. پیش هر دو. 11) In C. hic vs. sic legitur:

به بیهوده از شهریار زمین   مدارید خشم ومجوئید کین

12) P. بگیتی مدارید چندان. 13) C. شد هم. 14) C. نماندش. 15) C. بد روزگار et addit alium versum hoc loco minime reiiciendum:

بباشیم با یکدگر شادمان   شویم ایمن از دشمن بدگمان

دل کینه‌ور شان بدین آورم   سزاوارتر زان که[1] کین آورم
بدو گفت شاه ای خردمند پور   برادر همی رزم جوید تو سور[2]
مرا این سخن یاد باید گرفت   زمه روشنائی نباشد شگفت
زتو پر هنر[3] پاسخ ایدون سزید   دلت مهر وپیوند ایشان گزید
ولیکن چو جان وسر بی‌بها   نهد بخرد اندر دم اژدها
چه پیش[4] آیدش جز گزاینده زهر   که از آفرینش چنین است بهر
ترا ای پسر گر چنین است رای   بر آرای کار وبپرداز جای
پرستنده چند از میان سپاه   بفرمای کایند[5] با تو براه
زدرد دل اکنون یکی نامه من   نویسم فرستم بدان انجمن
مگر باز بینم ترا تن درست   که روشن روانم بدیدار تست

رفتن ایرج نزد برادران

یکی نامه بنوشت شاه زمین   بخاور خدای وبسالار چین
سر نامه کرد آفرین خدای   کجا هست وباشد همیشه بجای[6]
چنین گفت کین نامهٔ پندمند   بنزد دو خورشید گشته بلند
دو سنگی دو جنگی دو شاه زمین   یکی شاه خاور یکی شاه چین[7]
ازانکس که هر گونه دید او[8] جهان   شده آشکارا برو بر نهان
گرایندهٔ تیغ وگرز گران   فروزندهٔ نامدار افسران
نمایندهٔ شب بروز سپید   گشایندهٔ گنج بیم وامید[9]

---

1) P. چه.   2) Huic versui antecedit alius in C.:

فریدون چو بشنید گفتار اوی   دلش شادمان شد بدیدار اوی

3) C. خرد.   4) P. بیش male.   5) P. که آیند.   6) In C. deest hic vs.

7) In C. aliud est posterius hemist.: میان کیان چون درخشان نگین.

8) P. آن.   9) C. بیش از امید.

همه رنجها گشته آسان بروی [1]   بدو روشنی اندر آورده روی [2]
نخواهم همی خویشتنرا کلاه   نه آگنده گنج ونه تخت ونه گاه [3]
سه فرزندرا خواهم آرام وناز   ازان پس که بردیم رنج دراز
برادر کزو بود دل تان بدرد   اگرچه [4] نزد بر کسی باد سرد
دوان آمد از بهر آزار تان   همان آرزومند دیدار تان
بیفگند شاهی شمارا گزید   چنان کز ره نامداران سزید
زتخت اندر آمد بزین بر نشست   بدینسان میان [5] بندگیرا ببست
بدان کو بسال از شما کهترست   بمهر ونوازیدن اندر [6] خورست
گرامیش دارید ونوشه [7] خورید   چو پرورده ام تن [8] روان پرورید
چو از بودنش بگذرد روز چند   فرستید نزد منش ارجمند
نهادند بر نامه بر مهر شاه   از ایوانش [9] ایرج گزین کرد راه
بشد با تنی چند برنا وپیر   چنانچون بود راهرا ناگزیر
چو تنگ اندر آمد بنزدیک شان   نبود آگه از رای تاریک شان
پذیره شدندش بآئین خویش   سپه سر بسر باز بردند پیش
چو دیدند روی برادر بمهر   یکی تارهتر [10] بر گشادند چهر
دو پرخاشجو با [11] یکی نیکخوی   گرفتند پرسش نه بر آرزوی
دو دل پر زکینه یکی دل بجای   برفتند هر سه بپرده سرای
به ایرج نگه کرد یکسر سپاه   که او بد سزاوار تخت وکلاه
بی آرام شان شد دل [12] از مهر اوی   دل از مهر ودیده پر [13] از چهر اوی
سپاه پراگنده شد جفت جفت   همه نام ایرج بد اندر نهفت

---

1) P. ازوی. C. کنون رنجها گشت آسان بروی. 2) C. posterius hemist. sic legit: برو خلق گیتی در آورده روی. 3) C. تخت وسپاه. 4) C. وگرچه. 5) C. برفت ومیان. 6) C. ونوازندگی در. 7) C. توشه male. 8) C. ام زو. Rück. coniicit پرورده تن شد. 9) C. بایوان بر. 10) C. تازهتر. 11) P. پر خاشجویا male. 12) C. دل شد. 13) P. مهر ودو دیده male.

که اینت [1]) سزاوار شاهنشهی   جز اینرا مبادا کلاه مهی
بلشکر نگه کرد سلم از کران   سرش گشت زان کار لشکر [2]) گران
بخرگه در [3]) آمد دلی پر زکین   جگر پر زخون ابروان پر زچین
سراپرده پرداخت از انجمن   خود وتور بنشست با رای‌زن
سخن شد پژوهیده از هر دری   زشاهی وتاج وزهر [4]) کشوری
بتور از میان سخن سلم گفت   که یکیک سپاه از چه گشتند جفت
بهنگامهٔ باز گشتن زراه   همانا نکردی بلشکر نگاه
که چندان کجا راه بگذاشتند   یکی چشم زایرج نه بر داشتند [5])
سپاه دو شاه از پذیره شدن   دگر بود ودیگر زباز [6]) آمدن
از ایرج دل من همی [7]) تیره بود   بر اندیشه اندیشها بر فزود
سپاه دو کشور چو کردم نگاه   ازین پس جز اورا نخواهند شاه
اگر بیخ او نگسلانی زجای   زتخت بلند اوفتی [8]) زیر پای
برین گونه از جای بر خاستند   همه شب همی چاره آراستند

کشته شدن ایرج بر دست برادران

چو بر داشت پرده زپیش آفتاب   سپیده بر آمد بپالود خواب
دو بیهوده‌را دل برین [9]) کار گرم   که دیده بشویند هر دو زشرم
برفتند هر دو گرازان زجای   نهادند سر سوی پرده سرای
چو از خیمه ایرج بره بنگرید   پر از مهر دل پیش ایشان دوید

1) P. اینرا male. 2) C. یکسر. 3) C. بلشکرگه. 4) P. واز تاج هر.
5) Post hunc vs. C. addit duos alios:
هم از چاره تدبیر کردش بسی   بدان تا بدو بنگرد هر کسی
ببینند این فرّ واورند اوی   بدل بر گزینند پیوند اوی
6) C. بباز. 7) C. دل ما همه. 8) P. بلندی فتی. 9) C. بران.

برفتند با او بخیمه درون — سخن بیشتر بر چرا رفت وچون
بدو گفت تور ار تو از ما کهی — چرا بر نهادی کلاه مهی
ترا باید ایران وتخت مهان [1] — مرا بر در ترك بسته میان
برادر که مهتر بخاور برنج — بسر بر ترا افسر وزیر گنج
چنین [2] بخششی کان جهانجوی کرد — همه سوی کهتر پسر روی کرد
چو از تور بشنید ایرج سخن — یکی پاکتر [3] پاسخ افگند بن
بدو گفت کای مهتر [4] نامجوی — اگر کام دل خواهی آرام جوی
نه تاج کئی خواهم اکنون نه گاه — نه نام بزرگی نه ایران سپاه
من ایران نخواهم نه خاور نه چین — نه شاهی نه گسترده روی زمین
بزرگی که فرجام او [5] تیرگیست — بدان برتری [6] بر بباید گریست
سپهر بلند ار کشد زین تو — سرانجام [7] خشتست بالین تو
مرا تخت ایران اگر بود زیر — کنون گشتم از تاج واز تخت سیر
سپردم شمارا کلاه ونگین — مدارید با من شما نیز [8] کین
مرا با شما نیست جنگ ونبرد — نباید بمن هیچ دل رنجه کرد
زمانه نخواهم به آزار تان — وگر دور مانم زدیدار تان
جز از کهتری نیست آئین من — نباشد بجز [9] مردمی دین من
چو بشنید تور این همه سر بسر — بگفتارش اندر نیاورد سر
نیامدش گفتار ایرج پسند — نه نیز [10] آشتی نزد او ارجمند
زکرسی بخشم اندر آورد پای — همی گفت وبر جست هزمان زجای
یکایك بر آمد زجای نشست — گرفت آن گران کرسی [11] زر بدست
بزد بر سر خسرو تاجدار — ازو خواست ایرج [12] بجان زینهار

1) C. کیان. 2) P. چنان. 3) C. خوبتر. 4) P. مهتری male.
5) C. آن. 6) C. مهتری. 7) C. سرانجام. 8) P. هیچ. 9) C. جز از.
10) P. آن. 11) C. کرسئی. 12) P. خسرو.

نیامدت گفت ایچ ترس از خدای　　نه شرم از پدر خود همین است رای
مکش مر مرا کت سرانجام کار　　بگیرد بخون منت روزگار[1]
مکن خویشتنرا زمردم کشان　　کزین پس نیابی خود[2] از من نشان
پسندی وهمداستانی کنی　　که جانداری وجانستانی کنی
میازار موری که دانه‌کش است　　که جان دارد وجان شیرین خوشست[3]
پسنده کنم زین جهان گوشهٔ　　بکوشش فراز آورم توشهٔ
بخون برادر چه بندی کمر　　چه سوزی دل پیر گشته پدر
جهان خواستی یافتی خون مریز　　مکن با جهاندار یزدان ستیز
سخن چند بشنید پاسخ[4] نداد　　دلش بود پر[5] خشم وسر پر زباد
یکی خنجر از موزه بیرون کشید　　سراپای او چادر خون کشید
بدان تیز زهر آبگون خنجرش　　همی کرد چاک آن کیانی برش
فرود آمد از پای سرو سهی　　گسست آن کمرگاه شاهنشهی
دوان خون بران[6] چهرهٔ ارغوان　　شد آن نامور شهریار جوان
سر تاجور از تن پیلوار　　بخنجر جدا کرد وبر گشت کار
جهانا بپروردیش در[7] کنار　　وزان پس ندادی بجان زینهار
نهانی ندانم ترا دوست کیست　　بدین[8] آشکارت بباید گریست
تو نیز ای بخیره خرف گشته مرد　　زبهر جهان دل پر از داغ ودرد[9]
چو شاهان بکینه‌کشی خیره خیر　　ازین دو ستمکاره اندازه گیر
بیاگند مغزش بمشک وعبیر　　فرستاد نزد جهانبخش پیر

---

1) P. sic legit posterius hemist.: بپیچاند از خون من کردگار. 2) P. تو.
3) In C. hic vs. sequenti postponitur eumque sequitur alius:
سپاه اندرون باشد وسنگدل　　که خواهد که موری شود تنگدل
4) C. وپاسخ. 5) P. پر از contra metrum, nisi legatur بُد pro بود.
6) P. ازان. 7) P. بر. 8) C. بران. 9) In C. deest hic vs.

چنین گفت کاینك سر آن بناز[1] ‌ ‌ ‌ که تاج نیاگان بدو گشت باز
کنون خواه تاجش ده وخواه تخت ‌ ‌ ‌ شد آن سایه‌گستر کیانی[2] درخت
برفتند باز آن دو[3] بیداد شوم ‌ ‌ ‌ یکی سوی چین شد یکی سوی روم

آگاهی یافتن فریدون از کشته شدن ایرج

فریدون نهاده دو دیده براه ‌ ‌ ‌ سپاه وکلاه آرزومند شاه
چو هنگام بر گشتن شاه بود ‌ ‌ ‌ پدر زان سخن خود کی آگاه بود
همی شاهرا تخت پیروزه ساخت ‌ ‌ ‌ همان تاجرا گوهر اندر نشاخت
پذیره شدنرا بیاراستند ‌ ‌ ‌ می ورود ورامشگران خواستند
تبیره ببردند وپیل از درش ‌ ‌ ‌ ببستند آذین همه کشورش
بدین اندرون بود شاه وسپاه ‌ ‌ ‌ یکی گرد تیره بر آمد زراه
هیونی برون آمد از تیره گرد ‌ ‌ ‌ نشسته[4] برو بر سواری بدرد
خروشی بر آمد ازان[5] سوگوار ‌ ‌ ‌ یکی زرّ تابوتش اندر کنار
بتابوت زرّ اندرون پرنیان ‌ ‌ ‌ نهاده سر ایرج اندر میان
ابا ناله وآه وبا روی زرد ‌ ‌ ‌ بپیش فریدون شد آن نیکمرد[6]
زتابوت زر تخته بر داشتند ‌ ‌ ‌ که گفتار او خیره پنداشتند
زتابوت چون پرنیان بر کشید ‌ ‌ ‌ بریده سر ایرج آمد پدید
بیفتاد زاسپ[7] آفریدون بخاك ‌ ‌ ‌ سپه سربسر جامه کردند چاك
سیه شد رخان دیدگان شد سپید ‌ ‌ ‌ که دیدن دگر گونه بود از[8] امید
چو خسرو برین[9] گونه آمد زراه ‌ ‌ ‌ چنین باز گشت از پذیره سپاه
دریده درفش ونگون کرده[10] کوس ‌ ‌ ‌ رخ نامداران شده[11] آبنوس

1) C. نیاز vitiose. 2) C. شاخ گستر نیازی. 3) P. تازآن در vitiose. 4) P. نشستی male. 5) C. خروشان بزاری ودل. 6) C. شوخ مرد. 7) P. بیافتاد از اسپ male et contra metrum. 8) C. بودش. 9) C. بدان. 10) C. ونگونسار. 11) C. برنگ.

تبیره سیه کرده وروی پیل پراگنده بر تازی اسپانش نیل
پیاده سپهبد پیاده سپاه پر از خاك سر بر گرفتند راه
خروشیدن پهلوانان بدرد کنان گوشت بازو بران زاد[1]) مرد
مبر خود بمهر زمانه گمان نه نیکو بود راستی در[2]) کمان
بربین[3]) گونه گردد بما بر سپهر بخواهد ربودن چو بنمود چهر
چو دشمنش گیری نمایدت چهر[4]) وگر دوست خوانی نبینیش مهر[5])
یکی پند گویم ترا من درست دل از مهر گیتی ببایدت شست
سپه داغ دل شاه با های وهوی سوی باغ ایرج نهادند روی
بروزی کجا جشن شاهان بُدی ورا بیشتر جشنگاه آن بدی
فریدون سر شاه پور جوان بیامد ببر بر گرفته نوان
بران تخت شاهنشهی بنگرید سر تخترا تیره بی شاه دید[6])
سر حوض شاهی وسرو سهی درختی گل‌افشان وبید وبهی
بر افشاند بر تخت خاك سیاه بکیوان بر آمد فغان سپاه
همی کرد هوی وهمی کند موی همی ریخت اشك وهمی خست روی[7])
میانرا بزنّار خونین ببست فگند آتش اندر سرای نشست
گلستانش بر کند وسروان بسوخت بیکبارگی چشم شادی بدوخت
نهاده سر ایرج اندر کنار سر خویش کرده سوی کردگار
همی گفت کای داور دادگر بدین بیگنه کشته اندر نگر
بخنجر سرش خسته در پیش من تنش خورده شیران آن انجمن

---

1) P. گوشت از بازو آزاده. 2) C. از. 3) C. بدین. 4) P. مهر.
5) P. چهر. 6) In ed. Teh. pro تیره legitur نیز. P. سر شاهرا نیز بی شاه دید et ed. Lumsd. سر شاهرا نه از درِ تاج دید i. e. „caput regis throno dignum non vidit", in qua lectione نه از pronuntiandum est نَزْ. Qui sequitur vs. 570 deest in C. 7) In C. hic vs. sic legitur:

همی سوخت کاخ وهمی خست روی همی ریخت اشك وهمی کند موی

دل هر دو بیداد زانسان[1]) بسوز   که هرگز نبینند جز تیره روز
بداغ جگر شان کنی آژده   که بخشایش آرد بر ایشان[2]) دده
همی خواهم ای داور کردگار   که چندان امان یابم از روزگار
که از تخم ایرج یکی نامور   ببینم ابر[3]) کینه بسته کمر
چو این بیگنه‌را بریدند سر   ببرّد سر آن دو بیدادگر
چو دیدم چنین[4]) زانسپس شایدم   کجا خاك بالا بپیمایدم
برین گونه بگریست چندان بزار   همی تا گیا رستش اندر کنار
زمین بستر وخاك بالین اوی   شده تیره روشن جهانبین اوی
در بار بسته گشاده زبان   همی گفت زار ای نبرده جوان
کس از تاجداران بدینسان[5]) نمرد   که تو مردی ای نامبردار گرد
سرت‌را بریده بخوار[6]) اهرمن   تنت‌را شده کام شیران کفن
خروش وفغان ودو چشم[7]) پر آب   زهر دام ودد برده آرام وخواب
سراسر همه کشورش مرد وزن   بهر جای کرده یکی انجمن
همه دیده پرّ آب ودل پر زخون   نشسته بتیمار ودرد[8]) اندرون[9])
چه مایه چنین روز بگذاشتند   همه زندگی مرگ پنداشتند

گفتار اندر زادن دختر ایرج

بر آمد برین نیز یکچند گاه   شبستان ایرج نگه کرد شاه
فریدون شبستان یکایك بگشت   بر آن ماه رویان همه[10]) بر گذشت
یکی خوب چهره پرستنده دید   کجا نام او بود ماه آفرید

1) P. از آنسان.   2) P. بدیشان.   3) C. بدین.   4) C. چنان.
5) P. بر آنسان.   6) C. بزور.   7) P. خروشی فغانی وچشم.   8) C. ومرگ.   9) Post hunc vs. C. addit alium:
همه جامه کرده کبود وسیاه   نشسته باندوه با سوگ شاه
10) C. همی.

که ایرج بدو [1] مهر بسیار داشت   قضارا کنیزک ازو بار داشت
پری چهرهرا بچّه بُد در نهان   ازان شاد شد شهریار جهان
ازان خوب رخ شد دلش پر امید   بکیین پسر داد دلرا نوید
چو هنگامهٔ زادن آمد [2] پدید   یکی دختر آمد زماه آفرید
شد امّید کوتاه بر شه دراز   بپروردش اورا بشادی وناز
جهانی گرفتند پروردنش   بر آمد بناز وبزرگی تنش [3]
سر آن لاله رخرا زسر تا بپای   تو گفتی مگر ایرجستی بجای
چو بر رست وآمدش هنگام شوی   چو پروین شدش روی وچون قیر موی
نیا نامزد کرد شویش پشنگ   بدو داد وچندی بر [4] آمد درنگ
پشنگ آنکه پور برادرش بود   نژاد از گرانمایه گوهرش بود
گوی بود از تخم جمشید شاه   سزاوار شاهیّ وتخت وکلاه
بدادش بدان نامبردار شوی   ویکچند گاهی بر آمد بروی [5]

زادن منوچهر از مادرش

بسر بر شگفتی نگر چون نمود   چو بر گشت نه ماه چرخ کبود [6]
یکی پور زاد آن هنرمند ماه   چگونه سزاوار دیهیم وگاه [7]
چو از مادر مهربان شد جدا   سبک تاختندش سوی [8] پادشا
برنده بدو گفت کای تاجور   یکی شاد کن دل بایرج [9] نگر
جهانبخشرا لب پر از خنده شد   تو گفتی مگر ایرجش زنده شد [10]
نهاد آن گرانمایهرا در کنار   نیایش همی کرد با [11] کردگار

---

1) P. بدو.   2) P. هنگام زادن بر آمد.   3) C. addit alium versum:
نیارا همی بود اندهگسار   بمانده زدرد پسر یادگار
4) P. در.   5) C. omittit hunc versum.   6) In C. posterius hemist. priore loco collocatum est یکچند pro نه ماه posito.   7) C. تخت وکلاه.
8) C. بر.   9) P. بر ایرج.   10) C. گشت in utroque hemist.   11) C. بر.

که ای کاجکی[1]) دیده بودی مرا — که یزدان رخ او نمودی مرا
زبس[2]) کز جهان آفرین کرد یاد — ببخشود ودیده بدو باز داد
فریدون چو روشن جهانرا بدید — بچهر نو آمد سبك بنگرید
همی گفت کین[3]) روز فرخنده باد — دل بد سگالان ما کنده باد
می روشن آورد وپرمایه جام — مناچهر دادش[4]) منوچهر نام
چنین گفت کز پاك مام وپدر — یکی شاخ شایسته آمد ببر
چنان پروریدش که باد وهوا[5]) — برو بر گذشتن ندیدی روا
پرستندهٔ کش ببر داشتی[6]) — زمینرا بپی هیچ نگذاشتی
بپای اندرش مشك سارا بدی — روان بر سرش چتر دیبا بدی
چنین تا بر آمد برین سالیان — نیامدش زاختر زمانی زیان
هنرها که بد پادشارا بکار — بیاموختنش نامور شهریار
چو چشم ودل پادشه باز شد — جهان نیز با او پر آواز شد[7])
نیا تخت زرین وگرز گران — بدو داد وپیروزه تاج سران
کلید در گنج زر وگهر[8]) — همان تخت وطوق وکلاه[9]) وکمر
سراپرده از دیبهٔ[10]) رنگ رنگ — بدو اندرون خیمهای پلنگ
چه اسپان تازی بزرین ستام — چه شمشیر هندی بزرین نیام
چه از جوشن وترك ورومی زره — گشادند[11]) مر بندهارا گره
کمانهای چاچی وتیر خدنگ — سپرهای چینی وژوپین جنگ

---

1) In P. legitur forma vulgaris کاشکی. 2) P. زپس male. 3) C. بگفتنا که این. 4) C. مر اورا نهادش, P. مناچهررا داد contra metrum, nisi pronunties دَد ex داد decurtatum, quae tamen difficultas evitatur, si cum Rückerto legitur: مناچهر دادش. De voce zend.-paz. منا cf. lex. nostrum lat.-pers. pg. 1552 l. 4. 5) P. هوا. 6) P. ببرداشتی vitiose. 7) C. legit: سپه نیز با وی هم آواز شد. 8) C. گنجهای گهر. 9) C. تخت زرین وتیغ. 10) C. سراپردهٔ دیبه از 11) P. گشاینده.

بدین گونه آراسته گنجها   بگرد آمده بر[1] بسی رنجها
سراسر سزای منوچهر دید   دل خویشتن زو پر از مهر دید[2]
همه پهلوانان لشکرشرا   همه نامداران کشورشرا
بفرمود تا پیش او آمدند   همه با دلی کینه‌جو آمدند
بشاهی برو آفرین خواندند   زبرجد بتاجش بر افشاندند
بجشن[3] نو آئین وروز بزرگ   شده در جهان میش همراه[4] گرگ
سپهدار چون قارن کاوگان[5]   سپه‌کش چو شیروی شیر ژیان[6]
چو گرشاسپ گردنکش تیغ‌زن   چو سام نریمان یل انجمن
قباد وچو کشواد زرین کلاه   بسی نامداران گیتی پناه
چو شد ساخته کار لشکر همه   بر آمد سر شهریار از رمه

آگاهی شدن سلم وتور از منوچهر

بسلم وبتور آمد این آگهی   که شد روشن آن تخت[7] شاهنشهی
دل هر دو بیداد شد پر نهیب   که اختر همی رفت سوی نشیب
نشستند هر دو پر اندیشگان   شده تیره روز جفاپیشگان
یکایک بران[8] رای شان شد درست   کزان روی شان چاره بایست جست
که سوی فریدون فرستند کس   بپوزش کجا چاره این بود وبس
بجستند زان انجمن هر دو آن   یکی پاک دل مرد چیره زبان
بدان مرد با رای وبا هوش وشرم   بگفتند با لابه بسیار[9] گرم
در گنج خاور گشادند باز   چو دیدند هول نشیب از فراز[10]

1) P. در.   2) Post hunc vs. C. addit alium:

کلید در گنج آراسته   بگنجور او داد با خواسته

3) C. به جشنی.   4) C. انباز.   5) C. کاوکان.   6) C. شیروی وچون. آوکان, ut آوکان sit nomen herois sec. Gl. Sch. collato vs. 774, ubi C. legit آوکان pro کاردان.   7) C. تاج.   8) C. بدان.   9) P. بگفتند بالا ببسیار male.   10) In C. duo hemist. huius vs. inverso ordine leguntur.

زگنج کهن[1]) تاج زر خواستند   همه پشت پیلان بیاراستند
بگردونها بر چه مشك وعبیر   چه دیبا ودینار وخزّ[2]) وحریر
ابا پیل گردنکش ورنگ وبوی   زخاور بایران نهادند روی
هر آنکس که بُد بر در شهریار   یکایك فرستاد شان یادگار
چوپردخته شان شد[3]) دل از خواسته   فرستاده آمد بر آراسته
بدادند[4]) نزد فریدون پیام   نخست از جهاندار بردند نام
که جاوید باد آفریدون گرد   که فرّ کئی ایزد اورا سپرد
سرش سبز باد وتنش ارجمند   منش بر گذشته زچرخ بلند
پیامی گزارم زهر دو رهی   بدین برز[5]) درگاه شاهنشهی
بدان[6]) کان دو بدخواه بیدادگر   پر از آب دیده زشرم پدر
پشیمان شده داغ دل پر گناه   همی سوی پوزش بجویند[7]) راه
ازیرا کجا چشم ایشان[8]) نبود   که گفتار شان کس تواند شنود
چه گفتند گفتند کای پر[9]) خرد   هر آنکس[10]) که بَد کرد کیفر برد
بمانند بتیمار ودل[11]) پر زدرد   چو ما مانده ایم ای شه زاد مرد
نوشته چنین بود مان از بوش   برسم بوش اندر آمد روش
هزبر جهانسوز ونرّ اژدها   زدام قضا هم نیابد رها
ودیگر که فرمان ناپاك[12]) دیو   ببرّد دل از بیم[13]) کیهان خدیو
بما بر چنین چیره شد رای اوی   که مغز دو فرزانه شد جای اوی
همی چشم داریم ازان تاجور   که بخشایش آرد بما بر مگر
اگرچه بزرگست مارا گناه   به بیدانشی بر نهد پیشگاه

---

1) C. زگنج وگهر. 2) P. چه خزّ male. 3) C. شد شان. 4) C. چو دادند. 5) C. بر آئین. 6) P. بدآن = به آن, sed legendum est بدان imp. verbi دانستن. 7) P. بیابند. 8) C. آنسان. 9) P. چه گفتند دانندگان. 10) P. که هر کس. 11) C. دل. 12) P. ی پاك male; C. ودیگر که ناپاك بی باك. 13) C. بریده دل از ترس.

ودیگر بهانه سپهر بلند ‌ ‌ که گاهی پناهست وگاهی گزند
سوم دیو کاندر میان چون نوند ‌ ‌ میان بسته دارد زبهر گزند
اگر پادشارا سر از کین ما ‌ ‌ شود پاك روشن[1] شود دین ما
منوچهررا با سپاهی گران ‌ ‌ فرستد بنزدیك خواهشگران
بدان تا چو بنده بپیشش بپای ‌ ‌ بباشیم جاوید واین[2] است رای
مگر کان درختی که از کین برست ‌ ‌ بآب دو دیده توانیم شست
بپوئیم تا آب ورنجش دهیم ‌ ‌ چو تازه شود تاج وگنجش دهیم

پیغام فرستادن پسران نزد فریدون

فرستاده آمد دلی[3] پر سخن ‌ ‌ سخنرا نه سر دید[4] پیدا نه بن
ابا پیل وبا گنج وبا خواسته ‌ ‌ بدرگاه شاه آمد آراسته
چو نزد فریدون[5] رسید آگهی ‌ ‌ بفرمود تا تخت شاهنشهی
بدیبای رومی[6] بیاراستند ‌ ‌ کلاه کیانی بپیراستند
نشست از بر تخت پیروزه شاه ‌ ‌ چو سرو سهی بر سرش گرد ماه
ابا تاج وبا طوق وبا گوشوار ‌ ‌ چنان چون بود درخور شهریار
خجسته منوچهر بر دست شاه ‌ ‌ نشسته بسر بر نهاده کلاه
دو رویه بزرگان کشیده رده ‌ ‌ سراپای یکسر بزر آزده[7]
بزرین عمود وبزرین کمر ‌ ‌ زمین کرده خورشیدگون سربسر
بیك دست بر بسته شیر وپلنگ ‌ ‌ بدست دگر زنده پیلان جنگ
برون آمد از کاخ شاپور گرد ‌ ‌ فرستادهٔ سلمرا پیش برد
فرستاده چون دید درگاه شاه ‌ ‌ پیاده دوان اندر آمد زراه[8]

1) P. وروشن male, quum hac voce incipiat apodosis. 2) P. این.
3) C. دل male. 4) C. بود. 5) C. بشاه آفریدون. 6) C. چینی.
7) In C. aliud est hoc posterius hemist.: بطوق وبزنجیر زرین زده.
8) C. براه.

چو نزدیک شاه آفریدون [1]) رسید — سر تاج وتخت بلندش بدید
زبالا فرو برد سر پیش اوی — همی بر زمین بر بمالید روی
گرانمایه شاه جهان کدخدای — بکرسی زرینش بفرمود جای [2])
فرستاده بر شاه کرد آفرین — که ای نازش تاج وتخت ونگین
زمین گلشن از پایهء تخت تست — زمان [3]) روشن از مایهء بخت تست
همه بندهء خاک پای تو ایم — همه پاک زنده برای تو ایم
چو بر آفرین شاه بگشاد چهر — فرستاده پیشش بگسترد مهر
گشاده زبان مرد بسیار هوش — بدو داد شاه جهاندار گوش
پیام دو خونی بگفتن گرفت — همه راستیها نهفتن گرفت [4])
زکردار بد پوزش آراستن — منوچهررا نزد خود خواستن
میان بستن اورا بشان رهی — سپردن بدو تاج وتخت مهی
خریدن ازو باز خون پدر — بدینار ودیبا وگنج وگهر [5])
فرستاده گفت وسپهبد شنید — مر آن بندرا [6]) پاسخ آمد کلید [7])

پاسخ دادن فریدون پسرانرا

چو بشنید شاه جهان کدخدای — پیام دو فرزند ناپاک رای
یکایک بمرد گرانمایه گفت — که خورشیدرا چون توانی نهفت
نهان دل آن دو مرد پلید — زخورشید روشنتر آمد پدید
شنیدم همه هرچه گفتی سخن — نگه کن که پاسخ چه یابی زبن

1) P. فریدون. 2) Posterius hemist. C. sic legit: بفرمود اورا سزاوار جای. 3) C. هوا. 4) In C. hunc versum sequuntur duo alii asterisco notati et spurii:

*بگفتش بدان شاه کشته پسر — پیام دو فرزند بیدادگر
*که ما بندهء خاک پای تو ایم — ستاده بتدبیر ورای تو ایم

5) C. وتاج وکمر. 6) C. گفترا. 7) C. پدید.

بگوی آن دو بی‌شرم ناپاکرا دو بیداد بد مهر ناپاکرا
که گفتار خیره نیرزد بچیز ازین در سخن چند رانیم[1]) نیز
اگر بر منوچهر تان مهر خاست تن ایرج نامور تان کجاست
که کام دد ودام بودش نهفت سرش با[2]) یکی تنگ تابوت جفت
کنون چون از ایرج بپرداختند بخون منوچهر بر ساختند
نبینید[3]) رویش مگر با سپاه زپولاد بر سر نهاده کلاه
ابا گرز وبا کاویانی درفش زمین گشته[4]) از نعل اسپان بنفش
سپهدار چون قارن رزمخواه چو شاپور نستوه پشت سپاه
بیک دست شیدوش جنگی بپای[5]) چو شیروی[6]) شیر اوژن رهنمای
چو شاه تلیمان وسرو یمن بپیش سپاه اندرون رایزن
درختی که از کین ایرج برست بخون برگ وبارش بخواهیم شست
ازان تا کنون کین او کس نخواست که پشت زمانه ندیدیم راست
نه خوب آمدی با دو فرزند خویش که من جنگرا کردمی دست پیش
کنون زان درختی که دشمن بکند برومند شاخی بر آمد بلند
بیاید[7]) کنون چون هژبر ژیان بکین پدر تنگ بسته میان
ابا نامداران لشکر[8]) بهم چو سام نریمان وگرشاسپ جم
سپاهی که از کوه تا کوه جای بگیرند وگوبند گیتی بپای
ودیگر که گفتند باید که شاه زکین دل بشوید ببخشد گناه
که بر ما چنین گشت گردان سپهر خرد خیره شد تیره شد جای مهر
شنیدم همه[9]) پوزش نابکار چه گفت آن جهانجوی نابردبار[10])
که هر کس که تخم جفارا بکشت نه خوش روز بیند نه خرّم بهشت

1) C. خود نرانیم. 2) C. سرش‌را. 3) C. نبینند. 4) P. کرده. 5) C. بیک دست بر پیش او بر پای. 6) C شیرویه, alia forma. 7) C. بیامد. 8) C. ایران. 9) C. چنین. 10) C. جهانجوی با بردبار. P. جهاندار نابردبار.

گر آمرزش آید [1]) زیزدان پاك / شمارا زخون برادر چه باك
هر آنکس که دارد روانش [2]) خرد / گناه آن سگالد که پوزش برد
زروشن جهاندار تان نیست شرم / سیه دل زبان پر زگفتار نرم
مکافات این بد بهر دو سرای [3]) / بیابید از دادگر یك خدای [4])
سه دیگر فرستادن تخت عاج / بدین [5]) زنده پیلان وپیروزه تاج
بدین بدرهای گهر گونه‌گون / نجوئیم کین وبشوئیم خون
سر تاجداری [6]) فروشم بزر / که مه تاج باد ومه تخت ومه [7]) فر
سر بی‌بهارا ستانند بها / مگر بدتر از بچهٔ اژدها
که گوید [8]) که جان گرامی پسر / بها میکند [9]) پیم کشته پدر
بدین خواسته نیست مارا نیاز / سخن چند گوئیم چندین دراز
پدر تا بود زنده با پیم سر / ازین کین نخواهد گشادن کمر
پیامت شنیدم تو پاسخ شنو / یکایك بگیر وبزودی برو
فرستاده کان [10]) هول گفتار دید / نشست منوچهر سالار دید
بپژمرد وبر خاست [11]) لرزان زجای / همانگه [12]) بزین اندر آورد پای
همه بودنیها بروشن روان / بدید آن گرانمایه مرد جوان
که با تور وبا سلم گردان سپهر / نه بس دیر چین اندر آرد بچهر
بیامد بکردار باد دمان / سری پر زپاسخ دلی پر [13]) گمان
زدهدار چون خاور آمد پدید / بهامون کشیده سراپرده دید
بیامد بنزدیك [14]) پرده سرای / بپرده درون بود خاور خدای

---

1) P. آمد. 2) C. زدانش. 3) C. جهان. 4) C. بیابید واین هم نماند نهان. 5) P. برین. 6) C. تاجداران. 7) C. legit نه pro مه et ونه pro ومه. 8) P. گویند contra metrum. 9) C. فروشد بزر. 10) P. آن. 11) C. خواست vitiose. 12) P. همانگاه contra metrum. 13) C. بد. 14) C. بدرگاه.

یکی خیمهٔ[1]) پرنیان ساخته — ستاره زده[2]) جای پرداخته
دو شاه دو کشور نشسته براز — بگفتند کامد[3]) فرستاده باز
بیامد همانگاه سالار بار — فرستادهرا برد زی شهریار
نشستنگهی نو بیاراستند — زشاه نو آئین خبر خواستند
بجستند هرگونهرا[4]) آگهی — زدیهیم واز تخت شاهنشهی
زشاه آفریدون[5]) واز لشکرش — زگردان جنگی واز کشورش
ودیگر زکردار گردان سپهر — که دارد همی بر منوچهر مهر
بزرگان کدامند ودستور که[6]) — چه مایست شان گنج وگنجور که[7])
فرستاده گفت آنکه روشن بهار — نبیند ببیند[8]) در شهریار
بهاریست خرّم در اندر بهشت — همه خاك عنبر همه زرّ خشت
سپهر برین کاخ ایوان[9]) اوست — بهشت برین روی خندان اوست
ببالای ایوان[10]) او راغ نیست — بپهنای میدان[11]) او باغ نیست
چو رفتم بنزدیك ایوان فراز — سرش با ستاره همی گفت راز
بیك دست پیل وبیك دست شیر — جهانی بتخت اندر آورده زیر[12])
ابر پشت پیلانش بر تخت زر — زگوهر همه طوق شیران نر
تبیرهزنان پیش پیلان بپای — زهر سو خروشیدن کرّنای
تو گفتی که میدان بجوشد همی — زمین باسمان بر خروشد همی
خرامان شدم پیش[13]) آن ارجمند — یکی تخت پیروزه دیدم بلند

---

1) C. پردهٔ. 2) C. ستاده زده male, quum ستاره h. l. significet „tentorium" v. lex. 3) P. بیامد male et contra metrum. 4) C. هرگونهٔ. 5) P. فریدون. 6) C. کیست in fine utriusque hemist. 7) Post hunc vs. C. addit alium:

سپهدار شان چند وسالار که — بجنگ اندرون نامبردار که

8) C. ندید او ببیند, P. ببیند نبیند; scripsi cum Rückerto نبیند ببیند. 9) C. کاخ ومیدان. 10) C. میدان. 11) C. ایوان. 12) C. ببخت pro بتخت, ut recte legit ed. Teh. P. جهان تخت او آوریده بزیر 13) C. نزد.

نشسته برو شهریاری چو ماه　　زیاقوت رخشان بسر بر کلاه
چو کافور موی وچو گلبرگ روی　　دل آزرمجوی وزبان چربگوی
جهانرا ازو دل بترس وامید　　تو گفتی[1]) مگر زنده شد جمّشید
منوچهر چون زاد سرو بلند　　بکردار[2]) طهمورث دیوبند
نشسته بر شاه بر دست راست　　تو گفتی[3]) روان[4]) ودل پادشاست
زآهنگران کاوهٔ پر هنر　　بپیشش یکی رزمدیده پسر
کجا نام او قارن رزمزن　　سپهدار بیدار لشکرشکن
چو شاه یمن سرو دستور شاه　　چو پیروز گرشاسپ گنجور شاه[5])
شمار در گنجها ناپدید　　کس اندر[6]) جهان این[7]) بزرگی ندید
همه گرد ایوان دو رویه سپاه　　بزرّین عمود وبزرّین کلاه
سپهدار چون قارن کاویان[8])　　بپیش سپاه اندرون کاردان[9])
مبارز چو شیروی درّنده شیر　　چو شاپور یل زنده پیل دلیر

---

1) P. گوئی. 2) P. نشسته چو. 3) P. گوئی. 4) P. زبان. 5) Post hunc versum C. addit novem alios:

بچپ برش گرشاسپ کشورگشای　　دو فرزند پرمایه پیشش بپای
نریمان جنگی وفرخنده سام　　که از پیل وشیران بر آرند کام
غلامان رومی وچینی هزار　　همه پاك با طوق وبا گوشوار
همه بسته دامن یك اندر دگر　　بنزدیك گرشاسپ بر پای بر
جهان پهلوان گر بجنبد زجای　　جهانی برزمش ندارند پای
که یارد شدن پیش او جنگجوی　　که شش صد من افزون بود گرز اوی
اگر بر زمین بر زند گرز کین　　بترسد زمان وبلرزد زمین
چه روبه بپیشش چه درّنده شیر　　چه مردی بپیشش چه سه صد دلیر
بکف تیغ سام نریمان بپای　　همی خون چکانید از کین بجای

6) C. کسی در. 7) P. آن. 8) C. کاوکان. 9) C. آوکان; cf. supra vs. 638 not.

چو بندند [1] بر کوههٔ پیل کوس — هوا گردد از گرد [2] چون آبنوس
گر آیند زی ما بجنگ آن گروه — شود کوه هامون وهامون چو کوه
همه دل پر از کین وپر چین برو [3] — بجز [4] جنگ شان نیست چیز آرزو [5]
بر ایشان همه بر شمرد آنچه دید — سخن نیز کز آفریدون شنید
دو مرد جفاپیشه‌را دل زدرد — بپیچید وشد روی شان لاجورد
نشستند وجستند هرگونه رای — سخنرا نه سر بود پیدا نه پای
بسلم بزرگ آنگهی تور گفت — که آرام وشادی بباید [6] نهفت
نباید که آن بچّهٔ نرّه شیر — شود تیز دندان وگردد دلیر [7]
چنان نامور بی‌هنر چون بود — کش آموزگار آفریدون [8] بود
نبیره چو شد رای‌زن با نیا — از آنجایگه بر دمد کیمیا
بباید بسیچید مارا بجنگ — شتاب آوریدن بجای درنگ
زلشکر سواران [9] برون تاختند — زچین وزخاور سپه ساختند
فتاد اندر آن بوم وبر گفتگوی — جهانی بدیشان [10] نهادند روی
سپاهی که آنرا کرانه نبود — بدان بُد که اختر جوانه نبود
دو لشکر زتوران بایران کشید [11] — بخفتان وخود اندرون ناپدید
ابا زنده پیلان وبا [12] خواسته — دو خونی [13] بکینه دل آراسته

فرستادن فریدون منوچهررا بجنگ تور وسلم

همانگه خبر با فریدون رسید — که لشکر بدین سوی [14] جیحون رسید
بفرمود پس تا منوچهر شاه — زپهلو بهامون گذارد سپاه

---

1) C. چو او بست. 2) P. رنگ. 3) C. بروی. 4) C. جز از. 5) C. هیچ آرزوی. 6) C. وشادی شد اندر. 7) In C. hic vs. legitur post vs. 786. 8) C. که آموزگارش فریدون. 9) C. سواران زلشکر. 10) C. سپاهی بدینسان. 11) C. زتوران چنان چون سزید. 12) C. با. 13) C. خونین. 14) C. ازین روی.

یکی داستان زد جهاندیده کی / که مرد جوان چون بود نیکپی
بدام آیدش ناسگالیده میش / پلنگ از پس پشت وصیّاد پیش
شکیبا وبا هوش ورای وخرد / هزبر ژیانرا بدام آورد
ودیگر کجا[1]) مردم بد کنش / بفرجام روزی بپیچد تنش
ببادفره آنکه[2]) شنابیدمی / که تفسیده[3]) آهن بنابیدمی[4])
منوچهر گفت ای سرافراز شاه / که آید بنزدیک تو کینه‌خواه
مگر بد سگالد بدو روزگار / بجان وتن خود خورد زینهار
من اینک میانرا برومی زره / ببندم که نگشایم از تن گره
بکین جستن از دشت آوردگاه / بر آرم بخورشید گرد سپاه
ازان انجمن کس ندارم بمرد / کجا جست یارند با من نبرد
بفرمود تا قارن رزمجوی / زپهلو بدشت اندر آورد روی[5])
سراپرده شاه بیرون کشید / درفش همایون بهامون کشید
همی رفت لشکر گروها گروه / چو دریا بجوشید هامون وکوه
چنان تیره شد روز روشن زگرد / تو گفتی که خورشید شد لاجورد
زلشکر[6]) بر آمد سراسر خروش / همی کر شده مردم تیزگوش
خروشیدن تازی اسپان بدشت[7]) / زبانگ تبیره همی بر گذشت
زلشکرگه پهلوان بر[8]) دو میل / کشیده دو رویه رده ژنده پیل
ازان شصت بر پشت شان تخت زر / بزر اندرون چند گونه گهر
چو سیصد بنه بر نهادند بار / چو[9]) سیصد همان از در کارزار[10])

---

1) C. ودیگر که بد. 2) C. ببادافره آنکه, P. ببادافراهی. 3) P. وتفسیده. 4) In ed. Lumsd. hic versus perdifficilis sic legitur:

ببادفره آنکه شتابد همی / که تفسیده آهن بتابد همی

5) In C. hic vs. legitur post sequentem 805. 6) C. زکشور. 7) P. زدشت. 8) C. تا. 9) C. دو. 10) In C. post hunc vs. leguntur tres sequentes 816, 817 et 818.

همه زیر برگستوان اندرون   نبد شان بجز چشم زاهن برون
سراپردهٔ شاه بیرون زدند   زتمیشه لشکر بهامون شدند[1]
سپهدار چون قارن کینه‌دار   سواران جنگی چو سیصد هزار
همه[2] نامداران جوشن‌وران[3]   برفتند با گرزهای گران
دلیران یکایک چو شیر ژیان   همه بسته بر کین ایرج میان
بپیش اندرون کاویانی درفش   بچنگ اندرون تیغهای بنفش
منوچهر با قارن پیلتن[4]   برون آمد از بیشهٔ نارون
بیامد بپیش سپه بر گذشت   بیاراست لشکر بران پهن دشت
چپ لشکرشرا بگرشاسپ داد   ابر میمنه سام یل با قباد
رده بر کشیدند یکسر[5] سپاه   منوچهر با سرو در قلبگاه
همی تافت چون مه میان گروه   وبا مهر تابان بر افراز[6] کوه
سپه‌کش[7] چو قارن مبارز چو سام   سپه تیغها بر کشید[8] از نیام
طلایه بپیش اندرون چون[9] قباد   کمینور چو گرد تلیمان نژاد
یکی لشکر آراسته چون عروس   بشیران جنگی وآوای کوس
بتور وسلم آگهی تاختند   که ایرانیان جنگرا[10] ساختند
زبیشه بهامون کشیدند صف   زخون جگر بر لب آورده کف
دو خونی همان با سپاه[11] گران   برفتند آگنده از کین سران
کشیدند لشکر بدشت نبرد   الانان ودریا پس پشت کرد[12]
یکایک طلایه بیامد[13] قباد   چو تور آگهی یافت آمد چو باد
بدو گفت نزد منوچهر شو   بگویش که ای بی‌پدر شاه نو

---

1) C. زدند. 2) C. همان. 3) P. وجوشن وران. 4) C. رزم‌زن. 5) P. هر دو. 6) C. زالبرز. 7) C. سپهبد. 8) P. همی بر کشیده حسام. 9) C. با. 10) C. که کین آوران جنگ بر. 11) C. همی با سپاه. 12) In C. posterius hemist. sic legitur: سواران جنگی ومردان مرد. 13) C. بر آمد.

اگر دختر آمد زایرج پدید [1] بنو تاج وتخت ونگین چون سزید [2]
بدو گفت آری گذارم [3] پیام بدینسان [4] که گفتی وبردی تو نام
ولیکن چو اندیشه گردد دراز خرد با دل تو نشیند براز
بدانی که کاریست زاندازه بیش بترسی ازین خام گفتار [5] خویش
اگر بر شما دام ودد روز وشب همی گریدی [6] نیستی بس عجب
که از بیشهٔ نارون تا بچین سواران جنگند ومردان [7] کین
درفشیدن [8] تیغهای بنفش چو بینید [9] با کاویانی درفش
بدرّد دل ومغز تان از نهیب بلندی ندانید باز از نشیب [10]
قباد آمد آنگه بنزدیک شاه بگفت آنچه بشنید ازان رزمخواه
منوچهر خندید وگفت آنگهی که چونین نگوید بجز [11] ابلهی
سپاس از جهاندار هر دو جهان شناسندهٔ آشکار ونهان
که داند که ایرج نیای منست فریدون فرخ گوای منست
کنون گر بجنگ اندر آریم سر شود آشکارا نژاد وگهر
بزور [12] خداوند خورشید وماه که چندان نمایم ورا دستگاه
که برهم زند مژه [13] زیر وزبر ابی تن بلشکر نمایمش سر
بخواهم ازو کین فرخ پدر کنم پادشاهیش زیر وزبر
بفرمود تا خوان بیاراستند نشستنگه رود ومی خواستند

---

1) C. نژاد. 2) In C. aliud est posterius hemist.: ترا تیغ وگوپال وجوشن. 3) P. که آرم. 4) C. برانسان. 5) C. ازین زشت کردار. 6) گریدی pro گرئیدی a verbo گرئیدن = گریستن. 7) C. وشیران. 8) C. درخشیدن. 9) C. بینند. 10) C. addit versum minime reiiciendum:

چو بشنید گفتار فرّخ قباد دژم گشت وبرگشت وپاسخ نداد

11) C. مگر. 12) C. بفرّ. 13) C. چشم.

تاختن کردن منوچهر بر سپاه تور

بدانگه که روشن جهان تیره گشت   طلایه پراگند بر گرد دشت[1]
بپیش سپه قارن رزم‌زن   ابا رای‌زن سرو شاه یمن[2]
خروشی بر آمد زپیش سپاه   که ای نامداران وشیران[3] شاه
بدانید کاین جنگ آهرمنست   جهان آفرینرا بدل دشمنست[4]
میان بسته دارید وبیدار بید   همه در پناه جهاندار بید
کسی کو شود[5] کشته زین رزمگاه   بهشتی شود شسته[6] پاك از گناه
هر آنکس که از لشکر چین وروم[7]   بریزند خون وبگیرند بوم[8]
همه نیکنامند[9] تا جاودان   بمانند[10] با فرّهٔ موبدان
هم از شاه یابند[11] دیهیم وتخت   زسالار زرّ وزدادار بخت
چو پیدا شود چاك روز سپید   دو بهره بپیماید از روز شید
ببندید یکسر میان یلی   ابا گرز وبا خنجر کابلی
بدارید یکسر همه جای خویش   یکی از دگر[12] پای منهید پیش
سران سپه مهتران دلیر   کشیدند صف پیش سالار شیر
بسالار گفتند ما بنده[13] ایم   خود اندر جهان بهر شه زنده[14] ایم
چو فرمان دهد ما[15] همیدون کنیم   زمینرا بخنجر چو[16] جیحون کنیم

---

1) P. بر افگند بر کوه ودشت. 2) C. inserit versum similem versui sequenti 853, qui in C. deest:

بگفتند کاین رزم آهرمنست   همانروز جنگست وکین جستنست

3) C. گردان. 4) Deest hic vs. in C., de quo cf. not. 2 ad vs. 851. 5) C. بود. 6) C. گشته. 7) C. روم وچین. 8) C. بریزید خون اندرین دشت کین. 9) C. نیکنامید. 10) C. بمانید. 11) C. یابید. 12) C. که از یکدگر. 13) C. بآواز گفتند تا زنده. 14) C. جهان شاهرا بنده. 15) C. آن. 16) C. زمینرا زخون رود et aptioris transitus causa, ut videtur, addit versum:

چو گفتند این سروران دلیر   ازانجا برفتند بر سان شیر

سوی خیمهٔ خویش باز آمدند   همه با سری [1]) کینه‌ساز آمدند
سپیده چو از جای خود بر دمید   میان شب تیره اندر خمید
منوچهر بر خاست از قلبگاه   ابا جوشن وتیغ ورومی کلاه
سپه یکسره نعره بر داشتند   سنانها بابر اندر افراشتند
پر از خشم سر ابروان پر زچین   همی بر نَوَشتند روی [2]) زمین
چپ وراست قلب [3]) وجناح سپاه   چو بایست لشکر بیاراست شاه [4])
زمین شد بکردار کشتی بر آب   تو گفتی سوی غرق [5]) دارد شتاب
بزد مهره بر کوههٔ ژنده پیل   زمین جنب [6]) جنبان چو دریای نیل
هم از [7]) پیش پیلان تبیره‌زنان   خروشان وجوشان چو شیر [8]) دمان
یکی بزمگاهست گفتی بجای   زشیپور ونالیدن کرّه‌نای
برفتند از جای یکسر چو کوه   دهاده بر آمد زهر دو گروه
بیابان چو دریای خون شد درست   تو گفتی زروی [9]) زمین لاله رست
پی ژنده پیلان بخون اندرون   چنانچون زبیجاده بر پا [10]) ستون [11])

---

1) C. دل. 2) C. گفتی. 3) P. et C. وقلب, sed metri causa delendum est و. 4) C. alio ordine: بیاراست لشکر چو بایست شاه. 5) C. جنگ. 6) C. گشت. 7) C. همان. 8) C. پیل. 9) P. که روی. 10) P. باشد. 11) Post hunc versum in C. inserta est, quae sequitur, narratio de rebus gestis herois Turaniensis Schirui, triginta sex versibus constans, quem tandem clava occidit heros Iraniensis Gerschasp:

یکی پهلوان بود شیروی نام   دلیر وسرافراز وجوینده نام
بیامد زترکان چو یک لخت کوه   شدند از نهیبش دلیران ستوه
چو قارن نگه کرد اورا بدید   بزد دست وشمشیر کین بر کشید
بغرّید شیروی چون نرّه شیر   یکی نیزه زد بر میانش دلیر
دل قارن آزرده شد از نهیب   نماند آنزمان با دلاور شکیب
چو سام سپهبد بدو بنگرید   بغرّید چون رعد وپیشش دوید

همه چیرگی با منوچهر بود   کزو مغز گیتی پر از مهر بود[1]
چنین تا شب تیره سر بر[2] کشید   درخشنده خورشید شد ناپدید

نگه کرد شیروی وشد چون پلنگ   بپیش دلاور در آمد بجنگ
یکی گرز زد بر سر سام شیر   که شد سام‌را روی همچون زریر
سر وترك آن نامور کرد خرد   وزان پس بشمشیر کین دست برد
سوی لشکر خویش کردند روی   دو گرد سرافراز پرخاشجوی
بپیش صف آمد بکردار باد   بفرّخ منوچهر آواز داد
که آن پهلوان کو سپهدار تان   که گرشاسپ خواند جهاندار تان
اگر در نبرد من آید کنون   بپوشانمش جوشن لاله گون
در ایران جز او نیست همتاب من   ندارد هم او نیز پایاب من
در ایران وتوران چو من نیست کس   هم‌آورد من پهلوانست وبس
سر تیغ من خون شیران خورد   همان گرز مغز دلیران خورد
چو تیغ من از کینه آید برون   کند هفت کشور چو دریای خون
چو بشنید گرشاسپ زانسو کشید   چو نزدیك سالار خاور رسید
بشیروی گردنکش آواز کرد   زبانگش بلرزید دشت نبرد
که ای خیره سر روبه دیرساز   مرا کردهٔ یاد زان سرفراز
ترا پیش من زور وفرزانگیست   کنون مغفرت بر تو خواهد گریست
چنین داد پاسخ که شیرو منم   سر ژنده پیلان زتن بر کنم
بر انگیخت اسپ وبیامد دمان   تو گفتی مگر گشت کوهی روان
سرافراز گرشاسپ چون بنگرید   بخندید چون ترك شیرو بدید
بدو گفت شیرو که ای زورمند   بپیکار پیش دلیران مخند
بدو گفت گرشاسپ کای دیو مرد   چگونه نخندم بدشت نبرد

1) In C. hunc versum praecedit vs. sequens 879. 2) C. تیره اندر.

زمانه بیکسان ندارد درنگ   گهی شهد ونوش[1]) است وگاهی شرنگ
دل تور وسلم آمد از غم بجوش   براه شبیخون نهادند گوش
چو شب روز شد کس نیامد بجنگ   دو جنگی گرفتند رای درنگ

کشته شدن تور بر دست منوچهر

چو از روز رخشنده نیمی برفت   دل هر دو جنگی زکینه بتفت
بتدبیر با یکدگر ساختند   همه رای[2]) بیهوده انداختند
که چون شب شود ما شبیخون کنیم   همه دشت وهامون پر از خون کنیم
چو آمد شب وروز شد در نهان   سیاهی گرفته[3]) سراسر جهان
دو بیدادگر لشکر آراستند   شبیخون همی بارزو خواستند
چو کارآگهان آگهی یافتند   دوان زی منوچهر بشتافتند
شنیده بپیش منوچهر شاه   بگفتند تا بر نشاند سپاه

که پیشم تو آئی وجنگ آوری   مرا خنده آید بدین داوری
بدو گفت کای پیر بر گشته بخت   چرا سیر گشتی تو از تاج وتخت
که رزم مرا کردهٔ آرزوی   روان سازم از خونت ایدر بجوی
چو بشنید گرشاسپ گرز گران   ززین بر کشید وبیفشرد ران
بزد بر سرش گرزهٔ گاوروی   بخاک اندر آمد سر جنگجوی
زمانی بغلطید در خاک وخون   همه مغزش از خود آمد برون
بران خاک بر جان شیرین بداد   تو گفتی که شیرو زمادر نزاد
دلیران توران همه جنگجوی   بگرشاسپ یکسر نهادند روی
بغرّید گرشاسپ در قلب گاه   زبیمش بلرزید خورشید وماه
بتیر وکمان وبشمشیر تیز   در افگند در سرکشان رستخیز

1) C. بهرهٔ نوش. 2) P. راه. 3) C. گرفتش.

منوچهر بشنید وبگشاد گوش   سوی چاره شد مرد بسیار هوش
سپهرا سراسر بقارن سپرد   کمینگاه بگزید سالار گرد
ببرد از سران[1] نامور سی هزار   دلیران ومردان خنجر[2] گزار
کمینگاهرا جای شایسته دید   سواران جنگی وبایسته[3] دید
چو شب تیره شد تور با صد هزار   بیامد کمربستهء کارزار
شبیخون سگالیده وساخته   سنانرا بابر اندر افراخته[4]
چو آمد سپه دید بر جای خویش   درفش فروزنده بر پای پیش
جز از جنگ وپیگار چاره ندید   خروش از میان سپه بر کشید
زگرد سواران هوا بست میغ   چو برق درخشنده پولاد تیغ
هوارا تو گفتی همه[5] بر فروخت   چو الماس روی زمینرا بسوخت
بمغز اندرون بانگ پولاد خاست   بابر اندرون آتش وباد خاست[6]
بر آورد شاه از کمینگاه سر   نبد تورورا از دو رویه گذر[7]

---

1) C. یلان.   2) P. وگردان وخنجر.   3) C. جنگیء بایسته.   4) C. به پیوسته تیر وکمان آخته.   5) C. همی.   6) C. inserit sex vs.:

دو لشکر بیک جا شده سخت کوش   بگردون در افتاده بانگ وخروش
شب تیره وروی هامون چو قیر   زهر سو بببارید باران تیر
سپهدار ترکان چو باد دمان   بتیغ آوریده سپه آنزمان
جهانجوی قارن چو آشفته پیل   زمین کرده از خون چو دریای نیل
زخون روی صحرا چو جوی روان   زبانگ سواران جهان پر فغان
دران کین وآشوب ودار وبکش   نه با اسپ زور ونه با مرد هش

7) C. addit tres vs., quorum secundus consentit cum vs. sequente 904:

پس وپیش او لشکر جنگجوی   بروی اندر آورده بودند روی
یکی بانگ بر زد ببیدادگر   که باش ای ستمگاره پرخاشخر
چو تور آنچنان دید سر گشته شد   بدانست کش بخت بر گشته شد

عنانرا بپیچید وبر گشاشت روی   بر آمد زلشکر همی[1]) های وهوی
دمان از پس اندر منوچهر شاه   رسید اندران نامور کینه‌خواه
یکی بانگ بر زد ببیدادگر   که باش ای ستمگار پرخاشخر[2])
ببرّی سر بی‌گناهان چنین   ندانی که جوید جهان از تو کین[3])
یکی نیزه انداخت بر پشت اوی   نگونسار شد خنجر از مشت اوی
ززین بر گرفتش بکردار باد   بزد بر زمین دادِ مردی بداد
سرشرا همانگه زتن دور کرد   دد ودامرا از تنش سور کرد[4])
بیامد بلشکرگه خویش باز   بدید آن نشان نشیب وفراز

فتح نامهٔ منوچهر نزد فریدون

بشاه آفریدون یکی نامه کرد   زنیک وزبد[5]) روزگار نبرد
نخست آن جهان آفرین کرد یاد   خداوند خوبی وپاکی وداد[6])
سپاس از جهاندار فریادرس   نگیرد بسختی جز او دست کس

---

1) C. یکی. 2) In C. hic vs. alium locum occupat, de quo vid. not. 7 ad vs. praecedentem 901. 3) Hunc vs. omittit C. 4) In C. hunc vs. sequuntur sex alii asterisco notati et ut spurii reiiciendi:

*فلکرا ندانم چه دارد گمان   که ندهد کسیرا بجان خود امان
*کسیرا اگر سالها پرورد   درو جز بخوبی دمی ننگرد
*چو ایمن کند مردرا یکزمان   ازان پس بنازد برو بی گمان
*زتخت اندر آرد نشاند بخاك   ازین کار نی ترس دارد نه باك
*بمهرش مدار ای برادر امید   اگرچه دهد بیکرانت نوید
*منوچهر چون گشت فیروز بخت   سر تور ببرید وبر گشت سخت

5) C. وبد. 6) Hic vs. in C. sic legitur:

نخست آفرین بر جهاندار کرد   که بختی چنان خفته بیدار کرد

که او رهنمایست وهم دلگشای / که جاوید باشد همیشه بجای
دگر آفرین بر فریدون برز / خداوند تاج وخداوند گرز
همش داد وهم دین[1]) وهم فرهی / همش تاج وهم تخت[2]) شاهنشهی
همه راستی راست از بخت اوست / همه فر وزیبای از تخت اوست[3])
رسیدم بفرت[4]) بتوران زمین / سپه بر کشیدیم وجستیم کین
سه جنگ گران کرده شد در دو[5]) روز / چه در شب چه با[6]) هور گیتی‌فروز
ازیشان شبیخون واز ما کمین / کشیدیم[7]) وجستیم هر گونه کین
شنیدم که ساز شبیخون گرفت / ببیچارگی راه[8]) افسون گرفت
کمین ساختنم از[9]) پس پشت اوی / نماندم بجز باد در مشت اوی
یکایک چو از جنگ بر گاشت روی / پی اندر گرفتم رسیدم بروی[10])
بخفتانش بر نیزه بگذاشتم / چو باد از سر[11]) زینش بر داشتم
بیفگندمش[12]) چون یکی اژدها / بریدم سرش زان[13]) تن بی‌بها
فرستادم اینک بنزد نیا / بسازم کنون سلم را کیمیا
چنانچون سر ایرج شهریار / بتابوت زر اندر افگند خوار
برو بر نبخشود وشرمش نداشت / جهان آفرینم برو بر گماشت

---

1) C. داد ودین است. 2) C. همش نام وهم گنج. 3) C. اوی in utroque hemist. et post hunc versum inserit:

بفرمان دادار داد آفرین / جهان شد زدادش پر از آفرین

4) P. رسیدیم بخوبی quae si vera lectio est legatur رسیدیم ex رسیدم decurtatum. 5) P. سه. 6) P. در. 7) Pro کشیدیم P. کشادیم male et C. post hunc vs. addit duos alios:

بپیروزی نامور شهریار / بر آوردم از دشمنان ما دمار
همان تور بدکار بر گشته بخت / ابا صد هزاران سواران سخت

8) P. زبیچارگی کار. 9) C. در. 10) C. بدوی. 11) P. زجای از بر. 12) P. بینداختمر. 13) P. از.

رهاندم زتن همچنان جان اوی | که ویران کنم[1] کشور وخان اوی[2]
بنامه درون چون همه[3] کرد یاد | هیونی بر افگند چون تند[4] باد
فرستاده شد با[5] رخی پر زشرم | دو چشم از فریدون[6] پر از آب گرم
که چون برد خواهد سر شاه چین | بریده بر شاه ایران زمین
که فرزند هرچند[7] پیچد زدین | بسوزد بمرگش پدر همچنین
گنه بس گران بود وپوزش نبرد | ودیگر که کین‌خواه نو بود وگرد
بیامد فرستادهٔ شوخ روی | سر تور بنهاد در پیش اوی
فریدون شه[8] بر منوچهر بر | همی آفرین خواند[9] از دادگر

گرفتن قارن دژ الانانرا

بسلم آگهی رفت زان[10] رزمگاه | وزان تیرگی کاندر آمد بماه[11]
پس پشتش اندر یکی حصن بود | بر آورده سر تا بچرخ کبود
چنان خواست کاید بدین[12] حصن باز | که دارد زمانه نشیب وفراز
پس آنگه منوچهر ازان یاد کرد | که گر سلم پیچد زدشت نبرد[13]

---

1) P. برو بر کنم. 2) Hunc versum in C. sequuntur quatuor alii:

سر او بنیزه فرستادمت | زدل بند اندوه بگشادمت
بسازم همان کار سلم بزرگ | روم بر سرش همچو بر میش گرگ
اگر سلم در ژرف دریا شود | وگر بر فلک چون ثریّا شود
بچنگ آرمش سر ببرّم زتن | بسازم ورا کام شیران کفن

3) P. درون این سخن. 4) C. بر سان باد. 5) C. فرستاده آمد. 6) C. زشرم فریدون. 7) P. هرچند که contra metrum. 8) C. کی. 9) P. خواست. 10) P. ازین. 11) Post hunc vs. C. addit alium:

غمین گشت وپیچان شد از روزگار | بمرگ برادر بموئید زار

12) C. بدان. 13) P. پیچد روی از نبرد contra metrum, nisi legatur پیچید.

الانـان [1]) دژش باشـد آرامگـاه   سـزد گـر بـرو بـر بگیـریم راه
که گر حصن دریا شود [2]) جای اوی   کسی نگسلانـد زبـن پـای اوی
یکی جای دارد سر اندر سحاب   بـچـاره [3]) بـر آورده از قـعـر آب
نهاده زهـر چیـز گنجی بجای   فگنده بـرو [4]) سـایـه پـرّ همای
مرا رفت باید بدین چاره [5]) زود   رکاب وعـنـانرا بـبـایـد بسود
چو اندیشه کرد آن بقارن بگفت   کـجـا بـود آن رازهـا در نهفت
چو قارن شنید آن سخنها زشاه [6])   چنین گفت کای مهتر نیکخواه [7])
اگـر شـاه بـبـیـنـد زجنگآوران   بکهتر سـپـارد سپاهی گـران
در چـارهٔ [8]) او بـگیـرم بـدسـت   کزان [9]) راه جنگست وزان راه جست
بـبـایـد درفـش همـایـون شـاه   هم انـگشتر [10]) تـور با من براه
بخواهم کـنـون چـارهٔ ساختن   سـپـهـرا بحصن انـدر انداختن
شوم من هم اکنون [11]) بدین تیره شب   بربن [12]) راز بر هیچ مگشای لب
گـزیـده زنـامآوران شـش هـزار   همـه کـار دیـده گـه کـارزار [13])
چو روی هوا گشت چون آبنوس   نهادند بـر کـوههٔ پـیـل کـوس
همـه نـامـداران پـرخـاشجوی   زخشکی بـدریـا نهادند روی [14])
سـپـهـرا بشبروی بسپرد وگـفـت   کـه من خویشتنرا بخواهم نهفت

---

1) C. الانی. 2) C. بود. 3) C. زخارا. 4) C. برو نفگند. 5) P. کار. 6) C. سخنهای شاه. 7) C. کینه‌خواه. 8) P. بارهٔ male. 9) C. کزین. 10) انگشتر sec. Gl. Sch. est alia forma vocis انگشتری 11) P. شوم من وگرشاسپ contra metrum, nisi in scandendo reiecta ultima litera pronunties گرشس, quum etiam گرشسپ sec. B. scribere liceat. Aliam huius hemist. lectionem offert ed. Lumsd.: من وگرد گرشاسپ واین تیره شب 12) C. ازین et post hunc versum addit:

منوچهر گفتش که این است رای   برو کت نگهدار بادا خدای

13) In C. inversus est ordo versuum 952 et 953. 14) C. inserit:

چو نزدیکیٔ دژ رسیدند باز   یلان دلیـران گـردنـفـراز

شوم سوی دزبان بپیغمبری   نمایم بدو مهر انگشتری[1]
چو در[2] دژ شوم بر فرازم درفش   درفشان کنم تیغهای بنفش
شما روی یکسر سوی دژ[3] نهید   چو من بر خروشم کشید ودهید[4]
سپهرا بنزدیک دریا[5] بماند   بشبیروی شیراوژن وخود براند
بیامد چو نزدیک دژ در[6] رسید   سخن گفت ودزدار مُهرش بدید
بدو[7] گفت کز نزد تور آمدم   نفرمود تا یکزمان دم زدم
مرا گفت شو سوی[8] دزبان بگوی   که روز وشب آرام وخوشی[9] مجوی
تو با او بنیک وبید یار باش   نگهبان دژ باش وبیدار باش
گر آید درفش منوچهر شاه   سوی دژ فرستند همی با سپاه
شما یار باشید[10] ونیرو کنید   مگر کان سپاه ورا بشکنید
چو دزبان چنین گفتهارا شنید   همان مهر انگشتری‌را[11] بدید
همانگه در دژ گشادند باز   بدید آشکارا ندانست راز
نگر تا سخنگوی دهقان چه گفت   که راز دل آن[12] دید کو دل نهفت
مرا وترا بندگی پیشه باد   ابا پیشه مان نیز اندیشه باد
بنیک وبید هرچه شاید بدن   ببـاید همی داستانها زدن
چو دزدار با قارن رزمجوی   یکایک بباره[13] نهادند روی
یکی بد سگال ویکی ساده دل   سپهبد بهر چاره آماده دل
ببیگانه بر مهر خویشی نهاد   بداد از گزافه سر ودژ بباد
چنین گفت با بچّه جنگی پلنگ   که ای پر هنر بچّهٔ تیز چنگ

---

1) C. وانگشتری et inserit alium versum:

بچاره مگر بر شوم بر فراز   وزان پس همه کار باشد بساز

2) C. بر. 3) P. من. 4) P. ودمید, C. دمید ودهید. 5) C. بنزدیکی. 6) P. نزدیکیء دژ. 7) C. چنین. 8) C. رو نزد. 9) C. وخفتن. 10) P. باز دارید. 11) C. وانگشتری‌را. 12) C. او. 13) C. ببالا et in ed. Lumsd. posterius hemist. sic legitur: یکایک بروی اندر آورد روی.

ندانسته در کار تندی مکن   بیندیش وبنگر زسر تا ببن
بگفتار شیرین بیگانه مرد   بنویژه بهنگام ننگ ونبرد
پژوهش نمای وبترس از کمین   سخن هرچه باشد بژرفی ببین
نگر تا یکی مهتر تیز مغز   پژوهش چو ننمود در کار نغز
زنیرنگ دشمن نکرد ایچ یاد   حصاری بدان گونه بر باد داد
چو شب روز [1]) شد قارن رزمخواه   درفشی بر افراخت چون گرد ماه
خروشید وبنمود یکیک نشان   بشیروی وگردان گردنکشان
چوشیروی دید آن درفش [2]) کیان   همی روی بنهاد زی پهلوان
در حصن بگرفت واندر نهاد   سرانرا زخون بر سر افسر نهاد
بیك دست قارن بیك [3]) دست شیر   بسر بر زتیغ آتش وآب زیر
چو خورشید بر تیغ گنبد رسید   نه آئین دژ بد [4]) نه دژبان پدید
یکی دود دیدی سر اندر سحاب   نه دژ بود پیدا نه کشتی بر آب
درخشیدن آتش وباد خاست   خروشی سواران وفریاد خاست
چو خورشید تابان زبالا بگشت   همان دژ نمود وهمان پهن [5]) دشت
بکشتند زیشان ده ودو هزار   همی دود آتش [6]) بر آمد چو قار
همه روی [7]) دریا شده قیر [8]) گون   همه روی صحرا شده رود [9]) خون

تاختن کردن کاکوی نبیرهٔ ضحاك

ازان [10]) جایگه قارن رزمخواه [11])   بیامد بنزد منوچهر شاه

---

1) P. تیره. 2) P. درفشی male. 3) C. دگر. 4) C. نه دژ بود پیدا. 5) C. روی. 6) P. از آتش. 7) P. رود. 8) P. قیره. 9) P. جوی et C. post hunc vs. addit duos alios:

زن وکودکان زینهاری شدند   بنزد سپهبد بزاری شدند
ببخشود شان قارن نامدار   بپیروزی دولت شهریار

10) C. وزان. 11) C. کینه‌خواه.

بشاه نو آئین بگفت آنچه کرد   وزان[1] گردش روزگار نبرد
برو بر منوچهر کرد آفرین   که بی تو مباد اسپ وگوپال وزین[2]
تو زایدر برفتی بیامد سپاه   نو آئین یکی نامور کینه‌خواه[3]
نبیره سپهدار[4] ضحّاك بود   شنیدم که کاکوی ناپاك بود
یکی تاختن کرد با صد هزار   سواران گردنکش ونامدار[5]
بکشت از دلیران ما[6] چند مرد   که بودند شیران روز نبرد
کنون سلم را رای جنگ آمدست   که یارش زدژهوخت گنگ آمدست
یکی دیو جنگیش گویند هست   گه رزم ناباك وبا زور دست
هنوز اندر آورد نپسودمش   بگرز دلیران نه پیمودمش
چو این باره[7] آید سوی ما بجنگ   ورا بر گرایم ببینمش سنگ
بدو گفت قارن که ای شهریار   که آید بپیش تو در کارزار
اگر همنبرد تو باشد پلنگ   بدرّد برو پوست از یاد جنگ[8]
کدامست کاکوی کاکوی[9] چیست   هم‌آورد تو در جهان مرد کیست
من اکنون بهوش دل وپاك مغز   یکی چاره سازم برین[10] کار نغز[11]
کزین پس سوی ما زدژهوخت گنگ   چو کاکوی بی مایه ناید بجنگ

---

1) C. ازان 2) In C. hunc vs. sequitur alius:

چو شه گشت از قارن گرد شاد   سخنها سراسر بدو کرد یاد

3) Post hunc vs. C. inserit alium:

ابا نامور لشکر ساخته   همه تیغ کینه بر افراخته

4) C. نبیره جهاندار. 5) C. ونیزه‌دار. 6) C. من. 7) C. بار. 8) In C. hic vs. et sequens inverso ordine collocati sunt et pro پلنگ P. legit نهنگ et pro از یاد in C. legitur هنگام. 9) C. وکاکوی. 10) C. بدین. 11) Hunc versum in C. praecedunt duo alii:

چو بر خاست آواز شیپور ونای   بقلب اندرون شاه بگزید جای
چنین گفت قارن بشاه جهان   چه در آشکارا چه اندر نهان

بدو گفت پس نامور شهریار که دلرا بدین کار غمگین مدار
تو خود رنجه گشتی بدین تاختن سپه بردن وکینه‌را ساختن
کنون گاه جنگ من آمد فراز تو دم بر زن ای گرد گردنفراز
بگفت این[1]) وآواز شیپور ونای بر آمد همیدون زپرده[2]) سرای
زگرد سواران وآوای کوس هوا قیر گون شد زمین آبنوس
تو گفتی که الماس جان داردی همان گرز ونیزه زبان[3]) داردی
دهاده خروش آمد ودار وگیر هوا پرّ[4]) کرگس شد از پرّ تیر
فسرده زخون پنجه بر دست تیغ چکان قطرهٔ خون زتاریک میغ
تو گفتی زمین موج خواهد زدن وزو[5]) موج بر اوج خواهد زدن[6])
سپهدار کاکوی بر زد غریو بمیدان در آمد بکردار دیو[7])
منوچهر آمد زلشکر برون یکی تیغ هندی بچنگ اندرون
زهر دو غریوی بر آمد که کوه بدرّید وگشتند ترسان گروه
تو گفتی دو پیلند هر دو ژیان گشاده بکین دست وبسته میان
یکی نیزه زد بر کمربند شاه که جنبید[8]) بر سرش رومی کلاه
زره تا[9]) کمربند او بر درید زآهن کمرگاهش[10]) آمد پدید

1) P. بگفتند. 2) C. بر آمد زدهلیز پرده. 3) C. روان. 4) C. دام. 5) P. وزان. 6) P. شدن. 7) Loco vs. 1016, 1017 et 1018 C. offert sex:

بر آویخته یک بدیگر سپاه جهان گشته چون روی زنگی سیاه
همان دم دمان گرد کاکوی شیر بپیش سپاه اندر آمد دلیر
میان دو صف شاه آزرمجوی همان گرد کاکو بدو کرد روی
برون رفت کاکوی وبر زد غریو بر آویخت با شاه چون نرّه دیو
منوچهر شه چون مر اورا بدید بکردار شیر ژیان بر دمید
بکاکوی بر حملهٔ کرد سخت بر آویخت با دیو جنگی زبخت

8) P. بجنبید. 9) P. بر. 10) C. تن پاکش.

یکی تیغ زد شاه بر گردنش — همه چاك شد جوشن [1]) اندر تنش
دو جنگی برین [2]) گونه تا نیمروز — که گشت از برش هور گیتی‌فروز
همی چون پلنگان بر آویختند — همه خاك با خون بر آمیختند
چو خورشید بر چرخ گردان [3]) بگشت — از اندازه آویزش اندر گذشت [4])
دل شاه بر جنگ بر گشت [5]) تنگ — بیفشرد ران وبیازید چنگ
کمربند کاکوی بگرفت خوار — ززین بر گرفت آن تن پیلوار
بینداخت خسته بران [6]) گرم خاك — بشمشیر کردش بر وسینه چاك
شد آن [7]) مرد تازی زتیزی [8]) بباد — چنان روز بدرا زمادر بزاد

گریختن سلم وکشته شدن او بدست منوچهر

چو او کشته شد پشت خاورخدای — شکسته شد ودیگر آمدش رای
تهی شد زکینه سر کینه‌دار — گریزان همی رفت سوی حصار
چو نزدیکیء ژرف دریا رسید — نشان یکی چوب کشتی ندید [9])
پس اندر سپاه منوچهر شاه — دمان ودنان بر گرفتند راه
چنان شد زبس کشته وخسته [10]) دشت — که پوینده‌را راه دشوار گشت
پر از خشم وپر کینه سالار نو — نشست از بر چرمهء تیزرو
بیفگند بر گستوان وبتاخت — بگرد سپه چرمه اندر نشاخت
رسید آنگهی تنگ در شاه روم — خروشید کای مرد بیداد وشوم [11])

1) C. جامه. 2) C. بدین. 3) C. خورشید تابان زگنبد. 4) C. alio modo legit posterius hemist.: بخون غرقه شد کوه ودریا ودشت, post quod inserit versum:

همی گشت پر خون بر وکوه ودشت — زاندازه آویزش اندر گذشت

5) C. در جنگ بر گشته بر. 6) C. بدان. 7) C. شده. 8) C. بتیزی. 9) In C. deest hic vs. 10) C. زبس کشتگان روی. 11) C. شوم.

بکشتی برادر زبهر کلاه   کله یافتی چند پوئی براه
کنون تاجت آوردم ای شاه وتخت   ببار آمد آن خسروانی درخت
زتاج بزرگی گریزان مشو   فریدونت گاهی بیاراست نو
درختی که بنشاندی[1]) آمد ببار   ببینی هم اکنون برش[2]) در کنار
گرش بار خار است خود کشتهٔ   وگر پرنیان است خود رشتهٔ[3])
همی تاخت اسپ اندرین گفتگوی   یکایک بتنگی رسید اندروی
یکی تیغ زد زود بر گردنش[4])   بدو نیمه شد خسروانی تنش
بفرمود تا سرش بر داشتند   بنیزه بابر اندر افراشتند
بماندند لشکر شگفت اندروی   ازان زور وآن بازوی جنگجوی
همه لشکر سلم همچون رمه   که بپراگند روزگار[5]) دمه
گرفتند بیره گروها گروه   پراکنده در دشت ودر غار وکوه
یکی پر خرد مرد پاکیزه مغز   که بودش زبان پر زگفتار نغز
بگفتند تا زی منوچهر شاه   شود گرم وباشد زبان سپاه
بگوید که ما سربسر[6]) کهتریم   زمین جز بفرمان تو[7]) نسپریم
گروهی خداوندهٔ[8]) چارپای   گروهی خداوند کشت وسرای
نبد مان بدین کینه‌گه دستگاه   ببایست رفتن بفرمان شاه[9])
سپاهی بدین رزمگاه آمدیم   نه بر آرزو کینه‌خواه آمدیم
کنون سربسر شاه‌را بنده ایم   بفرمان ورایش سر افگنده ایم[10])

---

1) C. پروردی. 2) C. ببینی برش هم کنون. 3) C. post hunc vs. inserit:

چو در گور تنگت استوارت کنند   همه نیک وبد در کنارت کنند

4) C. زد بر بر وگردنش et P. در گردنش. 5) C. روزگاری male. 6) C. بگوید که گفتند ما. 7) C. او. 8) Pro inusitato خداوندهٔ, quod in lex. deest et hoc loco metri causa adhibitum videtur, C. legit: خداوند بر. 9) In C. deest hic vs. 10) C. posterius hemist. sic legit: دل وجان بمهر وی آگنده ایم.

گرش رای کینست[1]) وخون ریختن   نداریم نیروی آویختن
سران یکسره پیش شاه آمدیم   همانا همه بیگناه آمدیم
براند هر آن[2]) کام کورا هواست   برین بیگنه[3]) جان ما پادشاست
بگفت این سخن مرد بسیار هوش   سپهدار خیره بدو داد گوش
چنین داد پاسخ که من کام خویش   بخاك افگنم بر کشم نام خویش
هم آن چیز کان نز[4]) ره ایزدیست   همه راه اهریمن است وبدیست[5])
سراسر زدیدار من دور باد   بدیرا تن دیو رنجور باد
شما گر همه کینهدار منید   وگر دوستدارید[6]) ویار منید
چو پیروزگر داد مان دستگاه   گنهگار شد رسته با[7]) بیگناه
کنون روز دادست وبیداد[8]) شد   سرانرا سر از کشتن[9]) آزاد شد
همه مهر جوئید وافسون کنید   زتن آلت جنگ بیرون کنید[10])
خردمند باشید وپاکیزه دین   از آفت همه پاك وبیرون زکین
بجائی که تان هست[11]) آباد بوم   اگر تور اگر چین اگر[12]) مرز روم
همه نیکوئی باد تان پایگاه[13])   بروشن روان باد تان جایگاه
همه مهتران خواندند آفرین   بران نامور مهتر راستین[14])
خروشی بر آمد زپرده سرای   که ای پهلوانان فرخنده رای
ازین پس بخیره[15]) مریزید خون   که بخت جفاپیشگان شد نگون

---

1) C. جنگ است. 2) C. همان. 3) C. ازیرا که بر. 4) نز ex نه از, ut legit C., contractum est. 5) P. هم آن کز ره اهرمن وبدیست contra metrum. 6) P. دوستارید. 7) P. گنهگار پیدا شد از. 8) P. بیداد. 9) C. سرانرا زکشتن سر. 10) C. inserit:

بدانرا زبد دست کوته کنید   همه موبدان بر خرد ره کنید

11) P. است et scripsi بجائی pro بجای in P. et C. 12) C. اگر ترك وچین. 13) C. inverso ordine legit duo hemistich. et نیکوی است وگر pro نیکوئی et دستگاه pro پایگاه ponit. 14) In C. deest hic vs. 15) C. کسیرا.

وزان پس همه جنگجویان چین   یکایک نهادند سر بر زمین
همه آلت لشکر وساز جنگ   ببردند نزدیک پور پشنگ
برفتند[1]) پیشش گروها گروه   یکی توده کردند بر سان کوه
چه از جوشن وترك وبرگستوان   چه کوپال وچه خنجر هندوان
سپهبد منوچهر بنواخت شان   باندازه بر پایگه ساخت شان

فرستادن سر سلمرا بنزد فریدون

فرستادهٔرا برون کرد گرد   سر شاه خاور مر اورا سپرد
یکی نامه بنوشت نزد نیا   پر از جنگ واز چاره وکیمیا[2])
نخست آفرین کرد بر کردگار   دگر یاد[3]) کرد از شه نامدار
سپاس از جهاندار پیروزگر   کزویست نیروی وفرّ وهنر[4])
همه نیك وبد زیر فرمان اوست   همه دردها زیر درمان اوست
کنون بر فریدون ازو آفرین   خردمند وبیدار شاه[5]) زمین
گشایندهٔ بندهای بدی   همش رای وهم فرّهٔ ایزدی
کشیدیم کین از سواران چین   گشادیم بر جان ایشان کمین[6])
بنیروی شاه آن دو بیدادگر   که بودند خونی زخون پدر[7])

---

1) C. ببردند. 2) C. چه از جنگ واز چارهٔ کیمیا. 3) P. دگر باره male. 4) P. نیرو ازویست هنر contra metrum, nisi pronuntietur انر pro هنر, ut ایچ pro هیچ. 5) C. وشاه et post hunc vs. addit:

نمایندهٔ رازهای نهان   فروزندهٔ تاج وتخت مهان

6) In C. deest hic vs. 7) Hunc vs. C. sic legit:

بنیروی شاه آن دو بند گران   گشادیم بر دست افسونگران

et addit alium:

بفرمان یزدان جان آفرین   کشیدیم کین از سواران چین

سران شان بریدیم[1] بشمشیر کین / بپولاد شستیم روی زمین[2]
من اینك پس نامه بر سان باد / بیایم کنم هرچه رفتست یاد
سوی دژ فرستاد شیروی را / جهاندیده مرد[3] جهانجوی را
بفرمود کان خواسته بر گرای / نگه کن چه باید همان کن برای
بپیلان گردنکش آن خواسته / بدرگاه شاه آور آراسته[4]
بفرمود تا کوس روئین ونای / بر آمد زدهلیز[5] پرده سرای
سپهرا زدریا بهامون کشید / زچین دژ[6] سوی آفریدون کشید
چو آمد بنزدیك تمیشه باز / نیارا بدیدار او بد نیاز
بر آمد زدر[7] نالهٔ کرنای / سراسر بجنبید لشکر زجای
همه پشت پیلان بپیروزه تخت / بیاراست سالار بیدار[8] بخت
همان[9] مهد زرین بدیبای چین / بگوهر بیاراسته همچنین
درفشان زهر گونه گونه درفش[10] / جهانی شده سرخ وزرد وبنفش
زدریای گیلان چو ابر سیاه / دمادم بساری رسید آن سپاه
بزرین ستام وبزرین کمر / بسیمین رکاب[11] وبزرین سپر
ابا گنج وپیلان وبا خواسته / پذیره شدن را بیاراسته
چو آمد بنزدیك شاه وسپاه / فریدون پیاده بیامد براه
همان[12] گیل مردم[13] چو شیر یله / ابا طوق زرین ومشکین کله

---

1) Metri causa pronuntiandum est بریدم ex بریدیم decurtatum, sed in C. legitur sing. بریدم et بپولاد بشستم in posteriore hemistichio. 2) C. addit:

نماندم بگیتی یکی کینه‌ور / بفر فریدون پرخاشخر

3) C. چنین مرد گرد 4) C. ببر تا در شاه ناکاسته. 5) C. بیارند در پیش. 6) P. زهامون. 7) P. بیامد زدژ. 8) P. پیروزه. 9) C. همه. 10) C. زهر گونه گونه درفشان درفش. 11) C. رکیب. 12) C. همه. 13) P. مردان.

پس پشت شاه اندر ایرانیان   بیکایک بکردار[1]) شیر ژیان
بپیش سپاه اندرون پیل وشیر   پس زنده پیلان یلان دلیر
درفش فریدون چو آمد پدید   سپاه منوچهر صف بر کشید
پیاده شد از اسپ سالار نو   درخت[2]) نو آئین پر از بار نو
زمینرا ببوسید وکرد آفرین   بران تخت وتاج وکلاه ونگین
فریدون بفرمود[3]) تا بر نشست   ببوسید وبپسود دستش[4]) بدست
بیامد بگاه وفرستاد کس   بر سام نیرم که زود آی بس[5])
که سام آمده بد زهندوستان   بفریاد آن رزم جادوستان[6])
بیاورد چندان زر وخواسته   ابی آن که زو شاه بد خواسته
زدینار وگوهر هزاران هزار   که آنرا مهندس نداند شمار
چو آمد بنزدیک شاه جهان   ثنا کرد بر شاه پیر وجوان
بدید[7]) پهلوانرا جهان شهریار   نشاندش بر خویشتن نامدار
سپردم بگفت این نبیره ترا[8])   که من رفتنی گشته ام زین سرا[9])
تو اورا بهر کار شو یارور   چنان کن که از تو نماید هنر
گرفتش سبک دست شاه جهان   بدادش بدست جهان پهلوان
پس آنگه سوی آسمان کرد روی   که ای دادگر داور راستگوی

1) C. دلیران وهریك چو. 2) C. درختی. 3) C. فریدونش فرمود.
4) C. ببوسید وبسترد رویش. 5) P. وپس male. 6) C. omittit hunc vs. una cum quatuor sequentibus eorumque loco addit quatuor alios:

بسام اینچنین گفت شاه کهن   که ای نامور مهتر انجمن
بسر شد مرا روز وچندین گذشت   سپهر از بر چرخ گردان بگشت
کنون چنبری گشت سرو سهی   نماند بکس روزگار بهی
درختی که سر بر کشد زانجمن   مر اورا رسد تاج وتخت کهن

7) Metri causa pronuntiandum est بدد ex بدید decurtatum, aut cum ed. Lumsd. legendum چو اورا بدیدش جهان شهریار. 8) P. بنو.
9) P. گشتم ای نیکخو.

تو گفتی که من دادگر داورم   بسختی ستمدیده‌را یاورم
همم داد دادی همم [1]) یاوری   همم تاج دادی هم انگشتری
همه کامها [2]) دادیم ای خدای   کنون مر مرا بر بدیگر [3]) سرای
ازین بیشتر اندرین جای تنگ   نخواهم که دارد روانم درنگ
سپهدار شیروی وآن [4]) خواسته   بدرگاه شاه آمد آراسته
ببخشید آن خواسته با [5]) سپاه   چو دو [6]) روز بُد مانده از مهر ماه
بفرمود پس تا منوچهر شاه   نشست از بر تخت زر با کلاه
بدست خودش تاج بر سر نهاد   بسی پند واندرزها کرد یاد

گفتار اندر مردن فریدون

چوآن [7]) کرده شد روز بر گشت وبخت   بپژمرد برگ کیانی درخت
کرانه گزید از سر [8]) تاج وگاه   نهاده بر خود سرِ آن [9]) سه شاه [10])
همی هر زمان [11]) زار بگریستی   بدشواری اندر همی زیستی
بنوحه درون هر زمانی بزار   چنین گفتی آن [12]) نامور شهریار
که بر گشت وتاریک شد روز من   ازان [13]) سه دل‌افروز دلسوز من
بزاری چنین کشته در پیش من   بکینه بکام [14]) بداندیش من
هم از بدخوئی هم زکردار بد   بروی جوانان چنین بد رسد
نبردند فرمان من لاجرم   جهان گشت بر هر سه برنا دژم
پر از خون دل وپر زگریه دو روی   چنین [15]) تا زمانه سر آمد بروی
فریدون بشد نام ازو ماند باز   بر آمد برین [16]) روزگاری دراز

---

1) C. وهم. 2) C. کام دل. 3) C. مرا بر کنون سوی دیگر. 4) C. شیبروی با. 5) C. بر. 6) C. ده. 7) C. این. 8) C. بر. 9) P. سران male. 10) In C. inversus est ordo versuum 1129 et 1130. 11) P. همی مرزبان vitiose. 12) P. گفت با male. 13) C. ازین. 14) P. بکین وبکام male. 15) C. همی. 16) P. چنین.

همه نیکنامی بُد وراستی   که کرد ای پسر سود از کاستی

منوچهر بنهاد تاج کیان   ببستش بزنّار خونین میان

بر آئین[1]) شاهان یکی دخمه کرد   چه از زرّ سرخ وچه از لاژورد

نهادند زیر اندرش تخت عاج   بیاویختند[2]) از بر عاج تاج

بپدرود کردنش رفتند پیش   چنانچون بود رسم آئین وکیش

در دخمه بستند بر شهریار   شد آن ارجمند از جهان خوار وزار

منوچهر یَك هفته با درد بود   دو چشمش پر آب ودو رخ زرد بود

یکی هفته با سوگ بد[3]) شهریار   ازو شهر وبازارها سوگوار

جهانا سراسر فسوسی وباد   بتو نیست مرد خردمند شاد[4])

یکایك همی پروری شان بناز   چه کوتاه عمر وچه عمر دراز

چو مر داده‌را باز خواهی ستد   چه غم گر بود خاك آن گر بسد

اگر شهریاری وگر زیردست   چو از تو جهان این[5]) نفسرا گسست

همه درد وخوشیء تو شد چو خواب[6])   بجاوید ماندن دلترا متاب

خنك آن کزو نیکوئی یادگار   بماند اگر بنده گر شهریار

---

1) P. به آئین. 2) C. بر آویختند. 3) P. شد. 4) Qui post hunc vs. in C. legitur versus:

بکردارهای تو چون بنگرم   فسوس است وبازی نماید برم

sine dubio spurius est. 5) P. آن. 6) C. او pro تو et P. چو آب, sed Mohl legisse videtur چو خواب, quum vertat „*comme un songe.*"

نکرد ایچ پشت از فشردن تهی تو گفتی ندارد همی آگهی
بدل گفت کین برنشست منست کنون کار کردن بدست منست
بر آمد چو باد دمان از برش بشد تیز گلرنگ زیر اندرش
زچوبان بپرسید کین اژدها بچندست واینرا که داند بها
چنین داد پاسخ که گر رستمی برو راست کن روی ایران زمی
مر اینرا بر وبوم ایران بهاست برین بر توخواهی جهان کرد راست
لب رستم از خنده شد چون بسد چنین گفت نیکی زیزدان رسد [1])
بزین اندر آورد گلرنگ‌را سرش تیز شد کینه وجنگ‌را
گشاده‌زنخ کردش وتیزتک بدیدش که دارد دل وزور ورگ
کشد جوشن وخود وگوپال‌را تن پهلوان وبر ویال‌را [2])
چنان گشت ابرش که در شب سپند همی سوختندش زبهر گزند
چپ وراست گفتی که جادو شدست بآورد تازنده آهو شدست
زنخ نرم وکفک‌افگن ودست‌کش سرین گرد وبینادل وگام خوش
دل زال زر شد چو خرّم بهار زرخش نو آئین وفرّخ سوار
در گنج بگشاد ودینار داد بر امروز وفردا نیامدش یاد
بزد مهره در جام بر پشت پیل وزو بر شد آواز بر[3]) چند میل

لشکر کشیدن زال سوی افراسیاب

خروشیدن کوس با کرّه‌نای همان زنده پیلان وهندی درای
بر آمد ززابلستان رستخیز زمین مرده‌را بانگ بر زد که خیز
سپاهی بر آمد ززابل برون چوشیران همه دست شسته بخون

---

1) P. et C. سزد, sed scripsi رسد, ob rhythmum finalem. 2) C. تن پیل دارد بر ویال اوی et in fine pr. hem. گوپال اوی et post hunc vs. inserit:
چو زین سان بچنگ آمدش بارگی دل از غم بپرداخت یکبارگی
3) C. تا.

ببیش اندرون رستم پهلوان — پس پشت او سال‌خورده گوان
چنان شد زلشکر در ودشت وراغ — که بر سر نیارست پرّید زاغ
تبیره زدندی همی چند جای[1] — جهانرا نه سر بود پیدا نه پای
بهنگام بشکوفهٔ گلستان[2] — بیاورد لشکر ززابلستان
ززال آگهی یافت افراسیاب — بر آمد زآرام واز خور وخواب
بیاورد لشکر سوی خوار[3] ری — بدان مرغزاری که بد آب ونی
وزایران بیامد دمادم سپاه — زراه بیابان سوی رزمگاه
زلشکر بلشکر دو فرسنگ ماند — جهان‌دیدگانرا سپهبد بخواند
بدیشان چنین گفت کای بخردان[4] — جهان‌دیده وکارکرده ردان[5]
هم ایدر بسی لشکر آراستیم — بسی نیکوئی وبهی خواستیم[6]
پراگنده شد رای بی تخت شاه — همه کار بی بوی[7] وبی سر سپاه
چو بر تخت بنشست فرخنده زو — زگیتی یکی آفرین خاست نو
شهی[8] باید اکنون زتخم کیان — بتخت کئی بر کمر بر میان
نشان داد موبد مرا در زمان[9] — یکی شاه با فرّ وگرز کیان[10]
زتخم فریدون یل کیقباد — که با فرّ وبرزست وبا رسم وداد

آوردن رستم کیقبادرا از کوه البرز

برستم چنین گفت فرخنده زال — که بر گیر کوپال وبفراز یال

1) P. همه شب بجای. 2) P. et ed. Teh. بشکوفه وگلستان; C. بشکوفهٔ وگلستان; recepi lectionem ed. Lumsd. 3) P. رود. 4) C. گفت کافراسیاب. 5) C. بیاورد لشکر ازین روی آب. 6) In C. hic vs. sic legitur:

من ایدر همی لشکر آراستم — بسی سروری ومهی خواستم

7) C. روی. 8) C. کسی et post hunc vs. addit:

شهی کو باورنگ دارد زمی — که بی سر نباشد تن آدمی

9) C. بما فرّخان. 10) C. وبا بخت جوان.

برو تازیان تا بالبرز کوه   گزین کن یکی لشکر[1]) همگروه
ابر کیقباد آفرین کن یکی   مکن پیش او در درنگ اندکی
بدو هفته باید که ایدر بوی   گه وبیگه از تاختن نغنوی
بگوئی که لشکر ترا خواستند   همی تخت شاهی بیاراستند[2])
که درخورد تاج کیان جز تو کس   نبینیم شاها تو فریادرس
چو زال زر این داستانها بگفت   تهمتن زمین را بمژگان برفت
برخش اندر آمد همانگاه شاد   گرازان بیامد بر کیقباد
زترکان بسی بُد طلایه براه   رسید اندر ایشان یل صف پناه[3])
بر آویخت با نامداران بجنگ[4])   یکی گرزهٔ گاوپیکر بچنگ
بر آورد گرز وبر آمد بجوش   همی کوفت گرز وهمی زد خروش[5])
رمید از دل ترک یکباره هوش   ببازو بسی گشت بی تاو وتوش
دلیران توران بر آویختند   سرانجام از رزم بگریختند
نهادند سر سوی افراسیاب   همه دل پر از خون ودیده پر آب
بگفتند اورا همه بیش وکم   سپهبد شد از کار ایشان دژم
بفرمود تا نزد او شد قلون   زترکان دلیری گوی پر فسون
بدو گفت بگزین زلشکر سوار   وزایدر برو تا در شهریار
دلیر وخردمند وهشیار[6]) باش   بپاس اندرون سخت بیدار باش

1) C. لشکری et posterius hemist. priori anteponit. 2) C. بپیراستند. 3) P. رسیدند در رستم کینه‌خواه. 4) P. جنگ. 5) Duos vs. 167 et 168 omittit C. et addit quatuor alios:

یکی حمله آورد رستم چو کوه   بتنها تن خویشتن بی گروه
بیک حمله از جای بر کند شان   پراگند از هم در افگند شان
بهر سو که تازان شدی جنگجوی   روان گشتی از خون درآن جنگ جوی
فراوان زتورانیان کشته شد   بسر بر سپهر یلان گشته شد

6) C. هشیار.

که ایرانیان مردم ریمنند   همی ناگهان بر طلایه زنند
برون آمد از نزد خسرو قلون   بپیش اندرون مردم رهنمون
سر راه بر نامداران ببست   بمردان جنگی وپیلان[1] مست
وزان روی رستم دلیر گزین[2]   بپیمود زی شاه ایران زمین
زیک میل ره تا بالبرز کوه   یکی جایگه دید بس با شکوه
درختان بسیار وآب روان   نشستنگه مردم نو جوان
یکی تخت بنهاده[3] نزدیک آب   برو ریخته مشکناب وگلاب
جوانی بکردار تابنده ماه   نشسته بران تخت در سایه گاه
رده بر کشیده بسی پهلوان   برسم بزرگان کمر بر میان
بیاراسته مجلس شاهوار   بسان بهشتی برنگ ونگار
چو دیدند مر پهلوانرا براه   پذیره شدندش ازان جایگاه[4]
بگفتند کای پهلو نامدار[5]   نشاید ازان جات کردن گذار[6]
که ما میزبان وتو مهمان ما   فرود آی اینجا بفرمان ما
بدان تا همه[7] دست شادی بریم   بیاد رخ نامور می خوریم
تهمتن بدیشان چنین گفت باز   که ای نامداران گردن‌فراز
مرا رفت باید به البرز کوه   بکاری که بسیار دارد شکوه
نشاید بماندن ازین کار باز   که پیش است بسیار رنج دراز
همه مرز ایران پر از دشمنست   بهر دودهٔ ماتم وشیونست
سر تخت ایران ابی شهریار   مرا باده خوردن نباید بکار[8]
بگفتند کای نامور پهلوان   اگر سوی البرز پوئی نوان

1) P. بپیلان. 2) P. وگزین. 3) C. بنهاد. 4) C. inserit:
چو نزدیک رستم فراز آمدند   به پیشش همه در نماز آمدند
5) P. نامور. 6) P. جای کردن گذر. 7) P. بمی. 8) C. inserit:
نباید نشستن بآرام وناز   کزین غم ندارم نشیب وفراز

سزد گر بگوئی تو ای نامجوی　　که آنجا کرا میکنی جستجوی
که ما خیل آن مرز فرخنده ایم　　که ایدر¹) چنین بزم افگنده ایم
بدانجا²) ترا رهنمونی کنیم　　بهنگام یاری فزونی کنیم
چنین داد پاسخ بدان انجمن　　که شاهی بدانجاست³) پاکیزه تن
سرافرازرا کیقبادست نام　　زتخم فریدون بسا داد وکام
نشانی دهیدم سوی کیقباد　　کسی کز شما دارد اورا بیاد⁴)
سر آن دلیران زبان بر گشاد　　که دارم نشانی من از کیقباد
گر آئی فرود اندر این خان ما　　بپیروزی از روی خود جان ما
بگوییم ترا من نشان قباد　　که اورا چگونست رسم ونهاد
تهمتن زرخش اندر آمد چو باد　　چو بشنید زانسان⁵) نشان قباد
بیامد دمان تا لب رودبار　　نشستند در زیر آن سایه‌دار
جوان از بر تخت زرّین نشست　　گرفته یکی دست رستم بدست
بدست دگر جام پر باده کرد　　وزو یاد مردان آزاده کرد
دگر جام باده برستم سپرد　　بدو گفت کای نامبردار گرد
بپرسیدی از من نشان قباد　　تو این نامرا از که داری بیاد
بدو گفت رستم که از⁶) پهلوان　　پیام آوریدم بروشن روان
سر تخت ایران بیاراستند　　بزرگان بشاهی ورا خواستند
پدرم آن گزین مهان سربسر　　که خوانند⁷) اورا همی زال زر
مرا گفت رو تا بالبرز کوه　　قباد دلاور ببین با گروه
بشاهی برو آفرین کن یکی　　مکن پیش او در درنگ اندکی

1) C. اینجا.　2) C. بآنکس.　3) C. در آنجاست.　4) In C. inversus est ordo hemist. et post hunc vs. alius inseritur, qui recte abesse potest:

چو بر گفت ازینسان گو پیلتن　　شنیدند گفتار او انجمن

5) C. زیشان.　6) P. ای.　7) P. خوانندش.

بگویش که گردان ترا خواستند   سر تخت شاهی[1] بیاراستند
نشان ار توانی تو دادن مرا   دهی وبشاهی رسانی ورا
زگفتار رستم دلیر جوان   بخندید وگفتش که ای پهلوان
زتخم فریدون منم کیقباد   پدر بر پدر نام دارم بیاد
چو بشنید رستم فرو برد سر   بخدمت فرود آمد از تخت زر
که ای خسرو خسروان جهان   پناه دلیران وپشت مهان
سر تخت ایران بکام تو باد   تن زنده پیلان بدام تو باد
نشست تو بر تخت شاهنشهی   همت سرکشی باد وهم فرّهی
درودی رسانم بشاه جهان   ززال سپهبد[2] گو پهلوان
اگر شاه فرمان دهد بنده‌را   که بگشایم از بند گوینده‌را[3]
قباد دلاور بر آمد زجای   بگفتار او داد بس هوش[4] ورای
تهمتن همانگه زبان بر گشاد   پیام سپهدار ایران بداد
سخن چون بگوش سپهبد رسید   زشادی دل اندر برش بر طپید
بیارید پس گفت جام نبید   بیاد تهمتن بلب در[5] کشید
تهمتن همیدون یکی جام می   بخورد آفرین کرد بر جان کی
توئی از فریدون فرّخ نشان   که رستم شد از دیدنش شادمان[6]
ابی تو مبادا جهان یکزمان   نه اورنگ شاهی وتاج کیان
بر آمد خروش از دل زیر وبم   فراوان شده شادی اندوه کم[7]

---

1) C. ایران. 2) C. ززال گزین آن. 3) C. recte addit versum, qui continet apodosin:

پیامی بگویم زجنگ‌آوران   بنزدیکیء شاه روشن روان

4) C. برستم سپرد آن دل وهوش. 5) P. بر. 6) Hic vs. et sequens 231 desunt in C. 7) In C. hic vs. et qui eum sequuntur tredecim alii asterisco notantur et sine dubio spurii sunt.

*نشستند خوبان بربط نواز   یکی عودسوز ویکی عودساز
*سراینده‌ء این غزل ساز کرد   دف وچنگ ونی‌را هم‌آواز کرد

شهنشه چنین گفت با پهلوان که خوابی بدیدم بروشن روان[1]
که از سوی ایران دو باز سپید یکی تاج رخشان بکردار شید
خرامان ونازان[2] رسیدی بسرم نهادندی آن تاجرا بر سرم
چو بیدار گشتنم شدم پر امید ازان تاج رخشان وباز سپید
بیاراستم مجلس[3] شاهوار بدینسان که بینی بدین جویبار
تهمتن مرا شد چو باز سپید رسیدم زتاج دلیران نوید
تهمتن چو بشنید آن[4] خواب شاه زباز وزتاج فروزان چو ماه
چنین گفت با شاه کندآوران نشانست خوابت زپیغامران[5]
کنون خیز تا سوی ایران شویم بیاری بنزد دلیران شویم

---

*که امروز روزیست با فر وداد که رستم نشستست با کی‌قباد
*بشادی زمانی بسر آریم کام زجمشید گوئیم ونوشیم جام
*بده ساقی نوش لب جام می بنوشم بیاد شه نیک‌پی
*بده ساقی نوش لب جام جم که بزداید از دل زمی زنگ غم
*ازین پنج شین روی رغبت متاب شب وشاهد وشهد وشمع وشراب
*فلک تند خوی است با هر کسی تو با او مکن تندخوئی بسی
*می لعل خور خون دلها مریز تو خاکی چو آتش مشو تند وتیز
*می لعل گون خوشترست ای سلیم زخونابهٔ اندرون یتیم
*اگر دامن آلوده گردد بمی حرام است هضمی ندارد به پی
*ازان آب رنگین بنزدیك من به از آنکه نفرین کند پیرزن
*از ابریشم چنگ وآواز رود سراینده این بیتها می سرود

1) C. ante hunc vs. addit alium, quo transitus ex narratione somnii in sermonem Kaiqobadi apte efficitur:

چو دوری بگشت از می ارغوان بر افروخت رخسار شاه جوان

ob eamque causam in vs. 233 pro شهنشه چنین گفت legit: چنین گفت آنگاه. 2) C. وتازان. 3) C. مجلسی. 4) P. از آن. 5) P. زپیغمبران.

قباد اندر آمد چو آتش زجای   ببور نبرد اندر آورد پای
کمر بر میان بست رستم چو باد   بیامد گرازان ابا کیقباد
شب وروز از تاختن نغنوید   چنین تا بنزد طلایه رسید
قلون دلاور شد آگه زکار   پذیره بیامد سوی کارزار
شهنشاه ایران چو زان گونه دید   برابر همی خواست صف بر کشید
تهمتن بدو گفت کای شهریار   ترا رزم چون این[1]) نیاید بکار
من ورخش وگوپال وبرگستوان   همانا ندارند با من توان
دل وگرز وبازو[2]) مرا یار بس   نخواهم جز ایزد نگهدار کس
مرین دست وگلرنگ در زیر من   که آید بر گرز وشمشیر من
بگفت این واز جای بر کرد رخش   بزخمی سواری همی کرد پخش[3])
یکی‌را گرفتی زدی بر دگر   زبینی فرو ریختی مغز سر
یکایک ربودی سواران ززین   بسرپنجه وبر زدی بر زمین
بنیرو بینداختی شان زدست   سر وگردن وپشت شان میشکست
قلون دید دیوی بجسته زبند   بدست اندرون گرز وبر زین کمند
برو[4]) حملهٔ آورد مانند باد   بزد نیزه وبند جوشن گشاد
تهمتن بزد دست ونیزه گرفت   قلون از دلیریش مانده[5]) شگفت
ستد نیزه از دست او[6]) نامدار   بغرّید چون تندر از کوهسار
بزد نیزه وبر ربودش ززین   نهاد آن بن نیزه‌را بر زمین
قلون گشت[7]) چون مرغ بر بابزن   بدیدند لشکر همه تن بتن
براند از[8]) برش رخش وبسپرد خوار   بر آوردش از مغز یکسر دمار

1) C. رزم جستن.   2) P. دل وبازو وگرز contra metrum; aut legendum باز, quod teste lex. B. auctore idem significat ac بازو, aut verborum ordo mutandus est cum C.: دل وگرز وبازو.   3) P. بخش male et pro بزخمی alii legunt بگرزی.   4) P. بدو.   5) C. گشته.   6) P. آن.
7) P. گشته.   8) P. بر انداخت contra metrum.

سواران همه روی بر گاشتند   قلون‌را بدانجای [1]) بگذاشتند
هزیمت شد از وی سپاه قلون   بیکبارگی بخت گشته نگون [2])
تهمتن گذشت [3]) از طلایه سوار   بیامد شتابان سوی کوهسار
کجا بد علفزار وآب روان   فرود آمد آنجایگه پهلوان
چنین تا شب تیره آمد فراز   تهمتن همی کرد هر گونه ساز
زآرایش جامهٔ پهلوی   همان تاج وهم [4]) یارهٔ خسروی
چو شب تیره شد پهلو [5]) پیش‌بین   بر آراست با شاه ایران زمین
بنزدیك زال آوریدش بشب   به آمدشدن هیچ نگشاد لب
نشستند یك هفته با رای‌زن   شدند اندر آن موبدان انجمن
که شاهی چو شه کیقباد از جهان   نباشد کس از آشکار ونهان
همیدون ببودند یك هفته شاد   ببزم وبباده بر کیقباد
بهشتم بیاراسته [6]) تخت عاج   بیاویختند از بر عاج تاج

1) C. بدان گونه. 2) P. زبون. 3) P. بگشت male pro بگذشت.
4) C. وآن. 5) C. پهلوی. 6) P. بیاراستند contra metrum.

کیقباد

پادشاهی او صد سال بود

بشاهی نشست از برش [1]) کیقباد — همان تاج گوهر بسر بر نهاد
همه نامداران شدند انجمن — چو دستان وچون [2]) قارن رزمزن
چو کشواد وخرّاد [3]) وبرزین گو — فشاندند گوهر بران تاج نو
ازان پس بگفتند کای شهریار — سوی رزم ترکان بر آرای کار
قباد از بزرگان سخن چون [4]) شنید — بیامد برابر صفی بر کشید [5])
دگر روز بر داشت [6]) لشکر زجای — خروشیدن آمد زپرده سرای
بپوشید رستم سلاح نبرد — چو پیل دمنده بر انگیخت [7]) گرد
رده بر کشیدند ایرانیان — ببستند خون ریختنرا میان
بیک دست مهراب کابل خدای — بیک دست گستهم جنگی بپای
بقلب اندرون قارن رزمزن — ابا گرد کشواد لشکرشکن

---

1) P. بتخت کئی بر نشست contra metrum; recepi lectionem ed. C., in qua suff. vocis برش ad تخت عاج in vs. ultimo capitis praecedentis referendum est, quod in C. versu 269 terminatur. 2) P. وچو contra metrum. 3) P. چو خرّاد contra metrum. 4) P. سخنها. 5) P. از افراسیاب وسپهرا بدید et C. post hunc vs. inserit quatuor alios:

بفرمود تا نامور مهتران — بپوشند زاهن سلاح گران
منادی بر آمد زدرگاه شاه — که ای پهلوانان ایران سپاه
کنون گاه رزمست کین آورید — بترکان سرکش کمین آورید
هرانکس که مردی کند آشکار — زما خلعت وبخشش از کردگار

6) P. خاست. 7) C. چو پیل ژیان شد وبر خاست.

بپیش سپه [1]) رستم پهلوان　　پس پشت او سرکشان وگوان [2])
پس پشت شان زال با کیقباد　　بیك دست آتش بیك دست باد
بپیش اندرون کاویانی درفش　　جهان زو شده زرد وسرخ وبنفش
چو کشتی شده آرمیده [3]) زمین　　کجا موج خیزد زدریای چین
سپر بر سپر بافته دشت وراغ　　درخشیدن تیغها چون [4]) چراغ
جهان سربسر گشته دریای قار　　بر افروخته شمع زو صد هزار
زنالیدن بوق وبانگ سپاه　　تو گفتی که خورشید گم کرد راه [5])
دو لشکر بر آمد زیك ره بجای　　نه سر بود پیدا سپه‌را نه پای [6])

---

1) C. اندرون. 2) C. او سال خورده گوان. 3) P. شد از مرد روی. 4) P. تیغ همچون; C. درفشیدن. 5) P. گم شد زراه et C. inserit quinque vs.:

وزان سو بر آراست افراسیاب　　ابا نامداران با خشم وآب
چو اجناس با ویسه در میمنه　　سرافراز هر یك گو یك تنه
شماساس وگرسیوز از میسره　　بزهر آب داده سنان یکسره
بقلب اندرون شاه توران سپاه　　ابا چند تن نامور کینه‌خواه
بر آمد یکی ابر بر سان قیر　　سپه گشت بر چرخ بهرام وتیر

6) C. inserit tredecim vs.:

بر آمد زهر دو سپه بوق وکوس　　زمین کرد با آسمان دست بوس
زنعل ستوران پولادسای　　زمین چون فلك خواست رفتن زجای
سر نوك نیزه ستاره ببرد　　سر تیغ تاب از شراره ببرد
زخون خاك میدان کین گشت سیر　　زشمشیر شیران نه می رَست شیر
کمند از کمین بُرز جان میگرفت　　زگرمی ردان‌را روان میگرفت
سبك قارن رزم‌زن کان بدید　　چو شیر ژیان نعرهٔ بر کشید
میان سپاه اندر آمد دلیر　　همی بر خروشید چون نرّه شیر
زمانی اندران دشت جولان نمود　　زبازو هنرهای مردان نمود

بهر حملهٔ قارن سرفراز   بیفگنند ده گرد گردن‌فراز[1]
گهی سوی چپ شد گهی[2] سوی راست   بگردید واز هرکسی کینه خواست
میان سپاه اندر آمد دلیر   سپهدار قارن بکردار شیر[3]
بگرز وبتیغ وسنان دراز   همی کشت زایشان یل سرفراز[4]
زکشته زمین کرد مانند کوه   شده زان[5] دلیران ترکان ستوه
شماشاس‌را دید گرد دلیر[6]   که برمی خروشید چون نرّه شیر[7]
بیامد دمان تا بر او رسید   سبك تیغ تیز از میان بر کشید
بزد بر سرش تیغ زهر آبدار[8]   بگفتا منم قارن نامدار
نگون اندر آمد شماساس گرد   بیفتاد بر جای ودر دم بمرد
چنین است کردار گردون پیر   گهی چون کمانست وگاهی چو تیر

جنگ رستم با افراسیاب

چو رستم بدید آنچه قارن بکرد   چه گونه بود ساز جنگ ونبرد
بپیش پدر شد بپرسید ازوی   که با من جهان پهلوانا بگوی[9]

همی گفت پشت دلیران منم   یکی پهلوانی زایران منم
یکی مرد خواهم سوار دلیر   که باهم بمیدان بگردیم دیر
بمیدان نیامد کسی در برش   که در پهلوانی بتابد سرش
بر انگیخت از کین افراسیاب   سری پر زکین ودلی پر شتاب
بشد تازیان تا بتوران سپاه   زگردش بشد تیره خورشید وماه

1) P. چنانچون بود مردم سرفراز et in C. inversus est ordo versuum 19 et 20 et vs. 19 asterisco notatus. 2) P. چپ وگهی. 3) C. omittit hunc vs. 4) Vs. in C. asterisco notatus. 5) C. زو. 6) P. مانند شیر. 7) P. که می برخروشید گرد دلیر. 8) P. بر سر وترك آن نامدار neglecto rhythmo finali. 9) P. hunc vs. sic legit:

بپیچید عنان شد سوی زال زر   که بنمایم افراسیاب ای پدر

male et contra metrum.

که پور پشنگ [1]) آن بد اندیشه مرد کجا جای گیرد بروز نبرد
چه پوشد کجا بر فرازد درفش که پیداست تابان درفش بنفش [2])
من امروز بند کمرگاه اوی بگیرم بیارم کشانش بروی [3])
بدو گفت زال ای پسر گوش دار یک امروز با خویشتن هوش دار
که آن ترک در جنگ نرّ اژدهاست دم‌آهنج ودر کینه ابر بلاست
درفشش سیاهست وخفتان سیاه زآهنش ساعد وزآهن کلاه
همه روی آهن گرفته بزر درفش [4]) سیه بسته بر خود بر
ازو خویشتن را نگه دار سخت که مرد [5]) دلیرست وبیدار [6]) بخت
بدو گفت رستم که ای پهلوان تو از من مدار ایچ رنجه روان

---

1) C. که افراسیاب. 2) C. inserit tres vs., quorum primus minime reiiciendus est:

نشان ده که پیکار سازم بدوی میان یلان سر فرازم بدوی
اگر یار باشد مرا هور وماه کشانش بیارم بنزدیک شاه
مرا جز بدو نیست امروز جنگ من وگرز ومیدان وپور پشنگ

3) C. addit duos vs., qui bene abesse possunt:

بفرمان جان‌آفرین یک خدای اگر کوه باشد بر آرم زجای
ببندم بیارم بر کیقباد مر آن بدکنش مرد بی راه وداد

4) P. درفشی et C. post hunc vs. inserit tres alios asterisco notatos et sine dubio spurios:

*به هیجا که گردد دلاور بود بزرم اندرش ده برابر بود
*بیک جای ساکن نباشد بجنگ چنین است آئین پور پشنگ
*نهنگ او زدریا بر آرد بدم زهشتاد ارش نیست بالاش کم

5) P. مردی. 6) C. وپیروز et post hunc vs. addit:

شود کوه آهن چو دریای آب اگر بشنود نام افراسیاب

جهان آفریننده یار منست   دل وتیغ وبازو حصار منست[1]
بر انگیخت پس[2] رخش روئینه سم   بر آمد خروشیدن گاودم
دمان رفت تا پیش[3] توران سپاه   یکی نعره زد شیر لشکر پناه
چو افراسیابش بهامون بدید   شگفتید ازان کودك نارسید
زگردان بپرسید کین اژدها   بدین گونه از بند گشته رها
کدامست کینرا ندانم بنام   یکی گفت کین پور دستان سام[4]
نه بینی که با گرز سام آمدست   جوانست وجویای نام آمدست
بپیش سپه آمد افراسیاب   چو کشتی که موجش بر آرد زآب
چو رستم ورا دید بفشارد ران   بگردن بر آورد گرز گران
چو تنگ اندر آورد با او زمین   فرو کرد گرز گرانرا بزین[5]
ببند کمرش اندر آویخت چنگ   جدا کردش از پشت زین خدنگ
همی خواست بردن بپیش قباد   دهد روز جنگ نخستینش یاد
زهنگ[6] سپهدار وچنگ سوار   نیامد دوال کمر پایدار
گسست وبخاك اندر آمد سرش   سواران گرفتند گرد اندرش[7]

1) C. addit tres vs., qui genuini videntur:

اگر اژدها باشد ودیو نر   بیارمش بگرفته بند کمر
ببینی کنون در صف کارزار   کزان شاه جنگی بر آرم دمار
بدان گونه با وی بر آیم بجنگ   که بر وی بگرید سپاه پشنگ

2) C. آن. 3) C. سوی. 4) C. inserit:

بود رستمش نام وبس سرکشست   که جنگش چون آب وچون آتشست

5) C. addit duos vs.:

چو افراسیابش بدان گونه دید   بزد چنگ وتیغ از میان بر کشید
زمانی بکوشید با پور زال   تهمتن بر افراخته چنگ ویال

6) P. زسنگ. 7) C. addit duos vs., quos Rück. post vs. 55 collocare mavult:

تهمتن فرو کرد چنگ دراز   ربود از سرش تاج آن سرفراز
بیك دست رستم کمر مانده بود   بدست دگر تاجش از سر ربود

سپهبد چو از چنگ رستم بجست　　بخائید رستم همی پشت دست
چرا گفت نگرفتمش زیر کش　　همی بر کمر ساختم پنجه بش [1]
چو آواز زنگ آمد از پشت پیل　　خروشیدن کوس از چند میل
یکی مژده بردند نزدیک شاه　　که رستم بدرّید قلب سپاه
بنزد سپهدار ترکان رسید　　درفش سپهدار شد ناپدید
گرفتش کمربند وافگند خوار　　خروشی بر آمد زترکان بزار
گرفتند گردش دلاور سران　　پیاده ببردندش آن سروران
سپهدار ترکان بشد زیردست　　یکی بارهٔ تیز تک بر نشست
بر آمد وراه بیابان گرفت　　سپهرا رها کرد وخود جان گرفت
چو این مژده بشنید ازو کیقباد　　بفرمود تا لشکرش همچو باد
بیک باره بر خیل توران زنند　　بر وبیخ ایشان زبن بر کنند
زجای اندر آمد چو آتش قباد　　بجنبید لشکر چو دریا زباد [2]
زدست دگر زال ومهراب شیر　　برفتند پرخاشجوی ودلیر
بر آمد خروشیدن دار وگیر　　درخشیدن خنجر وزخم تیر

---

1) P. همی با کمر ساختم بند وبش et C. inserit octo vs.:
چو گردان ایران همه تن بتن　　برفتند نزدیک آن پیلتن
چو قارن چو کشواد وگردان همه　　برستم شدند آفرین‌خوان همه
تهمتن یکی‌را بر خویش خواند　　همه کار رفته بدو باز راند
بگفتا گرفتم کمربند شاه　　بدان تا بیارم بایران سپاه
گسسته شد ازهم کمربند اوی　　بیفتاد از دست پیوند اوی
چو بر خاست از خاک آن پیکرش　　چو خورشید رخشنده تاج سرش
ربودم بتوفیق جان‌آفرین　　بزودی برش نزد شاه گزین
که تا بر کشم تیغ تیز از میان　　کنم رستخیزی بتورانیان

2) P. بهباد.

بران ترك زرّين وزرّين سپر   غمين شد سر از چاك چاك تبر
تو گفتى كه ابرى بر آمد زكُنج   زشنگرف نيرنگ زد بر ترنج[1]
فرو رفت وبر رفت روز نبرد   بماهى نم خون وبر ماه گرد[2]
زسمّ ستوران دران[3] پهن دشت   زمين شش شد وآسمان گشت هشت
نگه كرد فرزندرا زال زر   بدان نامبردار با زور وفر[4]
زشادى دل اندر برش بر طپيد   كه رستم بدانسان هنرمند ديد
بريد ودريد وشكست وببست   يلانرا سر وسينه وپا ودست[5]
هزار وصد وشصت گرد دلير   بيك حمله[6] شد كشته در جنگ شير

1) In C. hic vs. asterisco notatus est eumque sequuntur decem alii proelium describentes:

دو لشكر بهم اندر آويختند   تو گفتى بيك ديگر آميختند
غريويدن مرد وغرّنده كوس   همى كرد بر رعد غرّان فسوس
زآسيب شيران پولاد چنگ   دريده دل شير وچرم پلنگ
زمين كرده بد سرخ رستم بجنگ   يكى گرزهٔ گاوپيكر بچنگ
بهر سو كه مركب بر انگيختى   چو برگ خزان سر فرو ريختى
بشمشير برّان چو بگذاشت دست   سر سرفرازان همى كرد پست
اگر بر زدى بر سر آن سرفراز   بدو نيم كرديش با اسپ وساز
چو شمشير بر گردن افراختى   چو كوه از سواران سر انداختى
زخون دليران بدشت اندرون   چو دريا زمين موجزن شد زخون
همه روى صحرا سر ودست وپاى   بزير سم اسپ جنگ‌آزماى

2) In C. inversus est ordo versuum 70 et 71. 3) P. بر آن. 4) P. بازو وبر male et post vs. 70 C. recte addit:

بروز نبرد آن يل ارجمند   بشمشير وخنجر بگرز وكمند

quem versum sequuntur vs. 74 et 75, qui cum illo optime cohaerent. 5) In C. hic vs. et sequens 75 collocati sunt ante vs. 72, d. q. cf. nota 4 ad vs. 72. 6) C. زخم.

برفتند ترکان زپیش مغان   کشیدند لشکر سوی دامغان
وزانجا بجیحون نهادند روی   خلیده دل وبا غم وگفتگوی
شکسته سلیح وگسسته کمر   نه بوق ونه کوس ونه پای ونه سر [1]
همه پهلوانان ایران سپاه   زره باز گشتند نزدیک [2] شاه
همه هریک از گنج گشته ستوه   گرفته زترکان گروها گروه
بجا آمدند آن سپاه مهان   شدند آفرین‌خوان بشاه جهان
وزین سوتهمتن [3] چو بر گشت باز   بیامد بر شاه ایران فراز
نشاندش بیک دست خود نامور   بدست دگر نامور [4] زال زر

آمدن افراسیاب نزدیک پدر خود

وزانسو که بگرپخت افراسیاب   همی تازیان تا بدان روی آب
یکی هفته بنشست نزدیک رود   بهشتم بر آراست با خشم ودود
بپیش پدر رفت پور [5] پشنگ   زبان پر زگفتار وکوتاه چنگ [6]
بدو گفت کای نامبردار شاه   ترا بود این [7] جنگ جستن گناه
یکی آنکه پیمان شکستن زشاه   بزرگان پیشین ندادند [8] راه
نه از تخم ایرج زمین پاك شد   نه زهر گزاینده تریاك شد
یکی چون [9] شود دیگر آید بجای   جهانرا نمانند بی کدخدای

1) C. inserit:

سه روز آن سپه بر لب رود ماند   بروز چهارم ازانجا براند

2) P. بنزدیك contra metrum. 3) P. وزین مرز رستم et C. post hunc vs. inserit:

چوشاه آنچنان دید برپای جست   گرفتش سر دست رستم بدست

4) P. نامدار contra metrum. 5) C. برفت از لب رود نزد. 6) P. زگفتار ودل پر درنگ. 7) P. از این. 8) P. ندیدند et C. post hunc vs. inserit:

ندانی که مردان پیمان‌شکن   ستوده نباشند در انجمن

9) P. گم.

قباد آمد وتاج بر سر نهاد   بکینه یکی نو در اندر گشاد
سواری پدید آمد از پشت سام   که دستانش رستم نهادست نام
بیامد بسان نهنگ دژم   که گفتی جهانرا[1] بسوزد بدم
همی تاخت اندر فراز ونشیب   همی زد بگرز وبتیغ ورکیب
زگرزش هوا شد پر از چاك چاك   نبرزید جانم ببیك مشت خاك[2]
همه لشکر ما بهم بر درید   کس اندر جهان این شگفتی ندید
درفش مرا دید بر[3] یك کران   بزین اندر افگند گرز گران
چنان بر گرفتم ززین خدنگ   که گفتی ندارم ببیك پشه سنگ
کمربند بگسست وبند قبای   زچنگش فتادم همی زیر پای
بدان زور هرگز نباشد هژبر   دو پایش بخاك اندرون سر بابر
سواران جنگی همه همگروه   کشیدندم از چنگ[4] آن لخت کوه
تو دانی که شاهی دل وچنگ من   دلیری وکردار[5] وآهنگ من
بدست وی اندر یکی پشه[6] ام   وزان آفرینش پر اندیشه ام
یکی پیلتن دیدم وشیرچنگ   نه هوش ونه دانش نه رای ونه هنگ[7]
عنانش سپرده بدان پیل مست   همش کوه[8] وهم غار وهم راه پست
همانا که گوپال ببیش از[9] هزار   زدندش بران تارك[10] نامدار
تو گفتی که از آهنش کرده اند   بسنگ وبرویش بر آورده اند

---

1) C. زمینرا. 2) In C. inversus est ordo hemist. 3) P. مر male et C. post hunc vs. recte addit alium, quo transitus ad vs. sequentem apte efficitur:

بیامد گرفتش کمربند من   تو گفتی که بگسست پیوند من

4) P. دست. 5) C. بچنگ اندرون زور. 6) P. پشه male. 7) P. et C. سنگ, sed ed. Teher. هنگ. 8) P. رود et C. post hunc vs. addit:

دلیران وشیران بسی دیده ام   عنان‌پیچ زان گونه نشنیده ام

9) C. سه صد. 10) P. پیکر.

چه دریاش پیش وچه کوهش همان[1] — چه درنّده شیر وچه پیل دمان[2]
همی تاخت یکسان چو روز[3] شکار — ببازی همی آمدش کارزار
چنو گر بدی سام را دستبرد — زترکان نماندی سرافراز گرد
جز از آشتی جستنت رای نیست — که با او سپاه ترا پای نیست
جهانجوی وپشت سپاهت منم — بدشواری اندر پناهت منم
نماندست با او مرا تاب هیچ — برو رای زن آشتی را بسیچ[4]
زمینی کجا آفریدون گرد — بدانگه بتور دلاور سپرد
بمن[5] داده بودند وبخشیده راست — ترا کین پیشین[6] نبایست خواست
ازان گم بگردیم وجنگ آوریم — جهان بر دل خویش تنگ آوریم
تو دانی که دیدن به از آگهیست — میان شنیدن سراسر[7] تهیست
ترا جنگ ایران چو بازی نمود — زبازی سپه را درازی نمود[8]
از امروز کارت[9] بفردا ممان — که داند که فردا چه گردد زمان
گلستان که امروز باشد ببار[10] — تو[11] فردا چنی گل نیاید بکار
نگر تا چه مایه ستام بزر — همان ترگ زرّین وزرّین سپر
همان تازی اسپان بزرّین لگام — همان تیغ هندی بزرّین نیام
ازین بیشتر نامداران گرد — که باد اندر آمد بخواری ببرد
چو کلباد وچون بارمان دلیر — که بودی شکارش همه نرّه شیر
خزروان کجا زال بشکست خرد — نمودش بگرز گران دستبرد

---

1) C. وچه ببر بیان. 2) C. ژیان et P. پیل وچه شیر دمان. 3) P. بیوز. 4) C. inserit:

همان بخش ایرج زایران زمین — که دادش فریدون با آفرین

5) P. بنو. 6) P. کشیدن. 7) C. همیشه. 8) P. فزود et in C. inversus est ordo versuum 118 et 119. 9) C. کاری. 10) C. گردد بهار. 11) P. چو.

شماساس کین‌توز[1] لشکر پناه　　که قارن بکشتش بآوردگاه
جز این نامداران دگر ده هزار　　فزون کشته آمد برین کارزار[2]
بتر زین همه نام ونَنگ[3] شکست　　شکستی که هرگز نشایدش[4] بست
گر از من سر نامور کشته شد　　که اغریرث نامور[5] کُشته شد
جزای بد ونیکیء روزگار　　در امروز وفردا گرفتن شمار
که پیش آمدندم همان[6] سرکشان　　پس پشت هریک درفش[7] گوان
بسی یاد دادندم از[8] روزگار　　دمان از پس ومن دوان[9] زار وخوار
کنون از گذشته مکن هیچ یاد　　سوی آشتی یاز[10] با کیقباد
گرت دیگر آید یکی آرزوی　　بگرد اندر آید سپه چار سوی
بیک دست رستم که[11] تابنده هور　　که رزم با او نتابد بزور[12]
بدست دگر قارن رزم‌زن　　که چشمش ندیدست هرگز شکن
سه دیگر چو کشواد زرّین کلاه　　که آمد به آمل ببرد آن سپاه
چهارم چو مهراب کابل خدای　　که سالار شاهست با فرّ ورای

آشتی خواستن پشنگ از کیقباد

سپهدار توران دو دیده پر آب　　شگفتی فرو مانده زافراسیاب

1) C. کان بود, P. کین بود, sed legendum est کین‌توز = کین‌انگیز ad analogiam vocis رزم‌توز; C. post hunc vs. inserit:

قلون دلاور که رستم بکشت　　کنون باد مان هست ازینها بهشت

2) P. درین روزگار, sed vertit *dans cette guerre*. 3) P. ونَنگت. 4) C. نبایدش. 5) P. چو اغریرث پر هنر. 6) P. بپیش آمدندم همه. 7) P. درفشی male, nisi pro sequente گوان legatur کشان. 8) P. یاد داشتند ازان male. 9) P. ومن از آن et C. post hunc vs. inserit duos:

هرانگه پشیمانی آمد ببیش　　پر از غم شده دل زکردار خویش
بسی گشتم آزرده از روزگار　　ببخشد گناه مرا شهریار

10) P. تاز. 11) P. چو. 12) P. ابا گرز وبا تیغ وبا فرّ وزور.

که چندین [1]) سخنهاش یاد آمدست   روانش همی سوی [2]) داد آمدست
یکی مرد با هوش دل [3]) بر گزید   بایران فرستاد چون می [4]) سزید
یکی نامه بنوشت ارتنگ وار   برو کرده صد گونه رنگ ونگار
بنام خداوند خورشید وماه   که او داد بر آفرین دستگاه [5])
وزو بر روان فریدون درود   کزو دارد [6]) این تخم ما تار وپود
کنون بشنو ای نامور کیقباد   سخن گویم از رای شاهی وداد
که [7]) از تور بر ایرج نیك بخت   بد آمد پدید از پی تاج وتخت
بران بر همی [8]) راند باید سخن   نباید که پرخاش ماند زبن [9])
گر این کینه از ایرج آمد پدید   منوچهر سر تا سر آن کین کشید

---

1) C. چندان. 2) C. سرش‌را کنون رای. 3) P. مرد بینادلی.
4) P. آن et C. post hunc vs. addit duos:

که ویسه بدش نام آن نامور   برادر مر اورا زمام وپدر
دبیر نویسنده‌را گفت شاه   که پیش آر قرطاس ومشك سیاه

5) C. inserit octo vs. sine dubio spurios, quorum quatuor asterisco notati sunt:

خداوند بی یار وانباز وجفت   ازو نیست پیدا وپنهان نهفت
جهان آفریننده وبی نیاز   بفرمان او دان نشیب وفراز
روان شد بفرمان او هور وماه   وزو دارد آرام خاك سیاه
*فرازندهٔ طاق فیروزه‌فام   برآرندهٔ صبح زایوان شام
*شب عنبرین هندو بام اوی   شفق در دی آشام از جام اوی
*خور از راه خوبی چو خوبان چین   پرستارهٔ چار بالش نشین
*مه نو زراه سرافکندگی   بگوش اندرون حلقهٔ بندگی
یکی‌را بر آرد بچرخ بلند   یکی‌را بخاك افکند مستمند

6) P. کشتن male. 7) P. گر. 8) P. نمی et C. hunc vs. post sequentem 148 legit. 9) P. به بن.

بران هم که کرد آفریدون نخست   کجا راستی‌را ببخشش بجست
سزد گر بمانیم ما هم بران   نگردیم از آئین وراه سران
زخرگاه تا ما ورا النّهر در[1]   که جیحون میانستش[2] اندر گذر
بر وبوم ما بود هنگام شاه   نکرد اندران[3] مرز ایرج نگاه
همان بخش ایرج بد ایران زمین   که از آفریدون بدش[4] آفرین
ازان گر بگردیم وجنگ آوریم   جهان بر دل خویش تنگ آوریم
بود زخم شمشیر وخشم خدای   نیابیم بهره بهر دو سرای
دگر همچنان چون فریدون گرد   بسلم وبتور وبه ایرج سپرد
ببخشیم ازان پس نجوئیم کین   که چندین بلا خود نیرزد زمین
سر زندهٔ زال چون برف گشت   زخون یلان خاک شنگرف گشت
سرانجام هم جز ببالای خویش   نیابد کسی بهره از جای خویش
بمانیم با آن رشی پنج[5] خاک   سراپای کرپاس وجای مغاک
دگر آرزوبیست[6] اندوه ورنج   شدن تنگ دل در[7] سرای سپنج
مگر رام گردد بدین کیقباد   سر مرد بخرد نگردد زداد
کس از ما نبینند جیحون بخواب   وزایران نیابند ازین روی[8] آب
مگر با درود وسلام وپیام   دو کشور شود زین سخن شادکام
چو نامه بمهر اندر آورد شاه   فرستاد نزدیک ایران سپاه
هم از گوهر وتاج وهم تخت زر   هم از خوبرویان زرّین کمر

1) P. بر. 2) P. میانست. 3) C. اندرین. 4) C. بدو. 5) P. بمانیم روز پسین زیر. 6) P. آزمندیست. 7) P. زین et C. post hunc vs. inserit:

وگر باز لشکر بجنگ آوریم   سر خود بدام نهنگ آوریم
همانا که نیکی به از کار بد   نجوئیم ما دیگر آزار خود

8) P. سوی.

از اسپان تازی بزرّین ستام   هم از تیغ هندی بسیمین نیام[1]
بیامد فرستاده نزد قباد   همه آنگاه پیغام ونامه بداد[2]
چو شاه جهاندار نامه بخواند   بپاسخ سخنها فراوان براند
که از ما نبد پیشدستی نخست   از افراسیاب آمد این کین درست
زتور اندر آمد نخستین ستم   که شاهی چو ایرج شد از تخت کم
بدین روزگار اندر افراسیاب   بیامد بایران وبگذشت زاب[3]
شنیدی که با شاه نوذر چه کرد   دل دام ودد شد پر از داغ ودرد
زکینه باغریرث پر خرد   نه آن کرد کز مردمی در خورد[4]
زکردار بد گر پشیمان شوید   بنوّی[5] زسر باز پیمان شوید
مرا نیست از کینه آزار ورنج   بسیچیده ام در سرای سپنج
شمارا سپارم ازان روی آب   مگر یابد آرامش افراسیاب
بنوّی یکی باز پیمان نوشت[6]   بباغ بزرگی درختی بکشت
فرستاده آمد بسان پلنگ   رسانید نامه بنزد پشنگ
بنه بر نهاد وسپهرا براند   همی گرد بر آسمان بر فشاند
زجیحون گذر کرد مانند[7] باد   وزان آگهی شد بر کیقباد
ازان[8] گشت شادان دل شهریار   که دشمن شد از پیش بی کارزار

---

1) C. recte addit versum cum duobus praecedentibus 166 et 167 arcte cohaerentem:

زپرمایه چیزی کزان بوم خاست   ابا نامه آن هدیها کرد راست

2) Trium vs. 168, 169 et 170 meliorem lectionem offert C.:

ببردند نامه بر کیقباد   سخن نیز ازین گونه کردند یاد
چو بشنید شه کیقباد آن همه   بر آورد سر از میان رمه
چنین داد پاسخ که دانی درست   که از ما نبد پیشدستی نخست

3) P. وبگذاشت آب. 4) P. این pro آن et بر خورد. 5) P. et C. بنوئی. 6) P. et C. بنوئی; C. ببست pro نوشت male. 7) P. مانده. 8) C. چنان.

بدو گفت رستم که ای شهریار مجوی آشتی در گه کارزار
نبد آشتی پیش از آورد شان بدین روز[1]) گرز من آورد شان
چنین گفت با نامور کیقباد که چیزی ندیدم نکوتر زداد
نبیره فریدون فرّخ پشنگ بسیری [2]) همی سر بپیچد زجنگ
سزد گر هر آنکس که دارد خرد بکژّی وناراستی ننگرد
ززابلستان تا بدریای سند نوشتیم عهد [3]) ترا بر پرند
تو شو تخت با افسر نیمروز همی دار ومی باش گیتی‌فروز
وزین [4]) روی کابل بمهراب ده سراسر سنانت پرزهر آب ده
کجا پادشاهیست بی جنگ نیست وگر چند روی زمین تنگ نیست
بسی خلعت آراست شاه رمه بزال وبرستم بداد [5]) آن همه [6])
سرشرا بیاراست از [7]) تاج زر همان گردگاهش بزرّین کمر
زیک روی گیتی مرورا سپرد ببوسید روی زمین مرد گرد
ازان [8]) پس چنین گفت فرّخ قباد که بی زال تخت بزرگی مباد
بیک موی دستان نیرزد جهان که او ماند مان یادگار از [9]) مهان
نهادند مهد از بر پنج پیل زپیروزه رخشانتر از آب نیل
بگسترد زربفت بر مهد بر [10]) یکی گنج کش کس ندانست مر
یکی جامهٔ شهریاری بزر زیاقوت وپیروزه تاج وکمر [11])
فرستاد نزدیک دستان سام که خلعت ترا [12]) زین فزون بود کام

---

1) P. زور male. 2) C. بشیری. 3) P. عهدی. 4) P. وزان. 5) C. بر پهلوانان سپرد. 6) C. inserit:

برستم بسی جامه واسپ داد بدانسان که بد درخور کیقباد

7) P. با. 8) P. وزان. 9) از deest in P. et in C. hunc vs. 196 sequitur vs. 199. 10) P. زر. 11) In C. hic vs. legitur post vs. 196. 12) P. مرا et C. post hunc. vs. inserit:

دگر باره زین بهتر آرایمت در گنجها پیش بگشایمت

اگر باشدم زندگانی دراز   ترا من کنم در جهان بی نیاز
همان قارن گرد ۱) وکشوادرا   چو خرّاد وبرزین وپولادرا
بر افگند خلعت چنانچون سزید   کسی‌را که خلعت سزاوار دید
درم داد ۲) ودینار ونیغ وسپر ۳)   کرا بود درخور کلاه وکمر

آمدن کیقباد باصطخر پارس

وزانجا سوی پارس اندر کشید   که در پارس بد گنجهارا کلید
نشستنگه آن گه باصطخر بود   کیانرا بدان جایگه فخر بود
جهانی نهادند رخ سوی اوی   که او بود سالار دیهیم‌جوی
بتخت کیان اندر آورد پای   بداد وبه آئین فرخنده رای
چنین گفت با نامور مهتران ۴)   که گیتی مرا از ۵) کران تا کران
اگر پیل با پشّه کین آورد   همه ۶) رخنه در داد ودین آورد
نخواهم بگیتی جز از راستی   که خشم خدا آورد کاستی
تن آسانی از داد ورنج منست   کجا آب وخاکست گنج منست
همه پادشاهان مرا لشکرند   سپاهی وشهری مرا یکسرند
همه در پناه جهاندار بید   خردمند بید وبی آزار بید
هر آنکس که دارد خورید ودهید   سپاسی زخوردن مرا بر نهید
ور آنکس کجا باز ماند زخورد   نیابد همی توشه از کارکرد
چراگاه شان بارگاه منست   هر آنکس که اندر پناه منست
سپاهی ازان پس بگرد آورید   بگردید ویکسر ۷) جهانرا بدید
چو ده سال بر گشت گرد جهان   همه داد کرد ۸) آشکار ونهان

---

1) C. پیبر. 2) P. زدیبا. 3) P. وتبر. 4) P. et C. بخردان, sed scripsi مهتران ob rhythmum finalem; P. نامدار pro نامور contra metrum. 5) P. شد. 6) P. همی. 7) C. یکسر. 8) P. همی کرد داد.

بسی شهر خرّم بنا کرد کی — چو صد ده بنا کرد بر گرد ری
سوی پارس بنهاد آنگاه [1]) روی — چو چنگ زمانه رسید اندروی [2])
نشست از بر تخت با موبدان — ستاره‌شناسان [3]) وبا بخردان [4])
سراسر بیاورد گردان خویش — بدیشان نگه کرد دل کرده ریش
ازان [5]) رفته نام‌آوران یاد کرد — بداد ودهش گیتی آباد کرد
بدینگونه صد سال شادان بزیست — نگر تا بگیهان چنین [6]) شاه کیست
پسر بد خردمند اورا چهار [7]) — که بودند ازو در جهان یادگار
نخستین چو کاوس با آفرین — کی [8]) آرش دوم بد سوم کی پشین [9])
چهارم کی ارمین کجا بود [10]) نام — سپردند گیتی به آرام وکام
چوصد سال بگذشت [11]) با تاج وتخت — سرانجام تاب اندر آمد ببخت
چو دانست کامد بنزدیک مرگ — بپژمرد خواهد همی [12]) سبز برگ
گران مایه [13]) کاوس کی‌را بخواند — زداد ودهش چند با او براند
بدو گفت ما بر نهادیم رخت — تو بگذار تابوت وبر دار تخت
چنانم که گوئی از البرز کوه — کنون آمدم شادمان با گروه
چه بختی [14]) که بی آگهی بگذرد — پرستنده او ندارد خرد
تو گر دادگر باشی وپاک رای — همی مزد یابی [15]) بدیگر سرای
وگر آز گیرد سرترا بدام — بر آری یکی تیغ تیز از نیام
بدان خویشتن رنجه داری همی — پس آنرا بدشمن سپاری همی

---

1) P. انگاه بنهاد. 2) P. رسیدی بدوی. 3) P. باختر شناسان. 4) C. وکندآوران. 5) P. وزان. 6) C. نگر تا چنین در جهان. 7) C. بد مر اورا خردمند چار. 8) P. چو. 9) P. نشین male. 10) P. ارمین بودیش. 11) P. چو بگذاشت صد سال. 12) P. یکی. 13) C. سر ماه. 14) C. چو تخت male. 15) C. بیابی برشرا.

دران جای جای تـو آتش بـود   بدنیا دلت تـلـخ وناخوش بود [1]
بگفت این وشد زین جهان فراخ   گزین کرد صندوق بر جای کاخ [2]
جهانرا چنین است رسم ونهاد   بیارد [3] زخاك ودهد شان بباد
بسر شد کنون قصّهٔ کیقباد   زکاوس باید که گیریم [4] یاد

کی کاؤس

پادشاهی او صد وپنجاه سال بود

بر تخت نشستن کی کاؤس وآهنگ مازندران کردن

درخت برومند چون شد بلند   گر ایدون که آید [5] برو بر گزند
شود برگ پژمرده وبیخ سست   سرش سوی پستی گراید نخست

1) C. inserit duos vs. spurios:
بدان ای گرامیء نیکو نهاد   بباید که کوشی بعدل وبداد
ترا دادم این تاج شاهی وگاه   بداد ودهش پوی وبسپار راه
2) C. بر تخت وکاخ et inserit quinque vs. spurios:
چنین آمد این گیتی ازخوی وساز   بدارد بناز آورد رنج باز
درختیٔ است با شاخ بسیار بار   برش تازه گل شاخ یکسر نگار
نخستین به گل شاد خوارت کند   پس آنگه دل افگار خارت کند
بسی پادشاهان گردن‌فراز   که رفتند ازین جا به گرم وگداز
کزیشان کنون ماندهٔ نامست وبس   بگیتی نماند است جاوید کس
3) P. برآرد et C post hunc vs. inserit vs. undecimum capitis sequentis.
4) C. باید کنون کرد.   5) C. گر آید زگردون.

چو از جایگه بگسلد پای خویش   بشاخ نو آئین دهد جای خویش
مر اورا سپارد گل وبرگ باغ [1]   بهاری بکردار[2] روشن چراغ
اگر شاخ بد خیزد از بیخ نیک   تو با بیخ تندی میاغاز ریک[3]
پدر چون بفرزند ماند جهان   کند آشکارا برو بر نهان
گر او بفگند فرّ ونام پدر   تو بیگانه خوانش مخوانش پسر
اگر گم کند راه آموزگار   سزد کو جفا بیند از روزگار
چنین است رسم سرای کهن   سرش هیچ پیدا نبینی زبن
چو رسم بدش باز یابد کسی   سزد گر بگیتی نماند[4] بسی
زگفتار فرزانه دل مرد پیر   سخن بشنو ویك بیك یاد گیر[5]
چو بگرفت کاوس گاه پدر   مر اورا جهان بنده شد سربسر
زهر گونهٔ گنج آگنده دید   جهان سربسر پیش خود بنده دید
هم از[6] طوق وهم تخت وهم گوشوار   همان تاج زرّین زبرجد نگار
همان تازی اسپان آگنده یال   بگیتی ندانست کسرا همال
چنان بد که در گلشن زرنگار   همی خورد روزی می خوشگوار
یکی تخت زرّین بلورینش پای   نشسته برو بر جهان کدخدای
ابا پهلوانان ایران بهم   همی رای زد شاه بر بیش وکم
چنین گفت کاندرجهان شاه کیست   گذشته زمن درخور گاه کیست
مرا زیبد اندر جهان برتری   نیارد زمن جست کس داوری
همی خورد باده همی گفت شاه   درو[7] خیره مانده سران سپاه
چو رامشگری دیو زی پرده‌دار   بیامد که خواهد بر شاه بار
چنین گفت کز شهر مازندران   یکی خوش‌نوازم زرامشگران

1) P. et C. وباغ. 2) P. چو کردار. 3) P. لیك male; ریك significat *o fortunate.* 4) C. نخواهد که ماند بدو در. 5) In C. legitnr hic vs. post vs. 239 capitis praecedentis; P. فرزانهٔ pro فرزانه دل. 6) P. همان. 7) P. ازو.

اگر درخورم بندگی شاه‌را   گشاید بر تخت خود[1] راه‌را
برفت از در پرده سالار بار   بیامد خرامان بر شهریار
بگفتش که رامشگری بر درست   ابا بربط ونغز رامشگرست[2]
بفرمود تا پیش او تاختند   بر رودسازانش بنشاختند
ببربط چو بایست بر ساخت رود   بر آورد مازندرانی سرود
که مازندران شهر ما یاد باد   همیشه بر وبومش آباد باد
که در بوستانش همیشه گلست   بکوه اندرون لاله وسنبلست
هوا خوشگوار وزمین پر نگار   نه گرم ونه سرد وهمیشه بهار
نوازنده بلبل بباغ اندرون   گرازنده آهو براغ اندرون
همیشه نیاساید از جست وجوی   همه ساله هر جای رنگست وبوی
گلابست گوئی بجویش روان   همی شاد گردد زبویش روان
دی وبهمن وآذر وفرودین   همیشه پر از لاله بینی زمین
همه ساله[3] خندان لب جویبار   بهر جای باز شکاری بکار
سراسر همه کشور آراسته   زدینار ودیبا واز خواسته
بتان پرستنده با تاج زر   همان[4] نامداران زرّین کمر
کسی کاندر آن بوم آباد نیست   بکام از دل وجان خود شاد نیست
چو کاوس بشنید ازو این سخن   یکی تازه اندیشه افگند بن
دل رزمجویش ببست اندران   که لشکر کشد سوی مازندران
چنین گفت با سرفرازان رزم   که ما دل نهادیم یکسر ببزم
اگر کاهلی پیشه گیرد دلیر   نگردد زآسودن وگاه سیر[5]

---

1) C. او. 2) C. inserit:

همی راه جوید بدین پیشگاه   چه فرمان دهد نامور پادشاه

3) C. سال. 4) C. همه. 5) C. addit:

وگر بددلی پیشه گیرد جوان   بماند منش پست وتیره روان

من از جمّ وضحّاك واز كيقباد   فزونم [1] ببخت وبفرّ ونژاد
فزون بايدم نيز از ايشان هنر   جهانجوی بايد سر تاجور [2]
سخن [3] چون بگوش بزرگان رسيد   از ايشان كس اين رای فرّخ نديد
همه زرد گشتند وپر چين بروی   كسی جنگ ديوان نكرد آرزوی
كسی راست پاسخ نيارست كرد   غمين شد دل ولب پر از باد سرد
چو طوس وچو گودرز وكشواد [4] وگيو   چو خرّاد وگرگين وبهرام نيو
به آواز گفتند ما كهتريم   زمين جز بفرمان تو نسپريم
وزان پس يكی انجمن ساختند   زگفتار او دل بپرداختند
نشستند وگفتند با يكدگر   كه از بخت مارا چه آمد بسر
اگر شهريار اين سخنها كه گفت   بمی خوردن اندر نخواهد نهفت
زما وزايران بر آرد [5] هلاك   نماند ازين بوم وبر آب وخاك
كه جمشيد با تاج وانگشتری   بفرمان او ديو ومرغ وپری
زمازندران ياد هرگز نكرد   نجست از دليران ديوان نبرد
فريدون پر دانش وپر فسون   مرين آرزورا نبد رهنمون
اگر شايدی بردن اين ره [6] بسر   بمردی ونام وبگنج وگهر [7]
منوچهر كردی بدين پيشدست   نكردی بدين همّت خويش پست [8]
يكی چاره بايد نمودن برين [9]   كه اين بد بگردد زايران زمين

1) P. فزونيم contra metrum. 2) In P. hic vs. est quadragesimus quartus ob eamque causam etiam vss. sequentes falso numerati sunt. C. post hunc vs. inserit:

مرا برد لشكر بمازندران   سراسر گرفتن به گرز گران

3) P. چنين. 4) P. چو كشواد contra metrum. 5) P. آمد et Rück. coniicit آيد. 6) P. بد. 7) P. وهنر. 8) C. inserit vs., ut videtur, spurium:

بدين چاره بايد كنون دست ياختن   نهانی يكی چارهٔ نو بساخت

9) P. بدين.

چنین گفت پس طوس با مهتران | که ای رزم‌دیده دلاور سران
مرین بندرا چاره اکنون یکیست | بسازیم واین کار دشوار نیست
هیونی تکاور بر زال سام | بباید فرستاد ودادن پیام
که گر گل بسر [1]) داری اکنون مشوی | یکی تیز کن مغز [2]) وبنمای روی
مگر کو [3]) گشاید یکی پندمند | سخن بر [4]) دل شهریار بلند
بگوید که این اهرمن داد یاد | در دیو هرگز نباید گشاد
مگر زالش آرد ازین گفته باز | وگر نه سر آمد نشیب وفراز [5])
سخنها زهر گونه بر [6]) ساختند | هیونی تکاور برون تاختند
دونده همی تاخت تا نیمروز | چو آمد بر زال گیتی‌فروز
چنین دادش [7]) از نامداران پیام | که ای نامور با گهر پور سام
یکی کار پیش آمد اکنون شگفت | که از دانش اندازه نتوان گرفت
برین کار اگر تو نبندی کمر | نه تن ماند ایدر نه بوم ونه بر
یکی شاهرا در [8]) دل اندیشه خاست | بپیچیدش آهرمن از راه راست
برنج نیاگانش از باستان | نخواهد همی بود همداستان
همی [9]) گنج بی رنج بگزایدش | همی گاه مازندران بایدش
اگر هیچ سر خاری از آمدن | سپهبد همی زود خواهد شدن [10])
همه رنج تو داد خواهد بباد | که بردی زآغاز با کیقباد

---

1) C. که گر سر به گل. 2) P. رای et C. post hunc vs. inserit:
بگوید ابر شاه کاوس کی | که بر خیره کاری نو افگند پی
که آخر پشیمانی آید ازوی | بباید کنون تیز بر گاشت روی
3) P. او. 4) P. در male. 5) C. inserit:
بدین رای گشتند یکسر گوان | که این کاررا زال سازد روان
6) P. گونهء. 7) P. داد. 8) P. بر male. 9) P. یکی. 10) P. سپهبد بزودی بخواهد بدن male.

تو با رستم شیر ناخورده سیر[1]   میانرا ببستی چو شیر دلیر
کنون آن[2] همه باد شد پیش اوی   بپیچید جان بداندیش اوی
چوبشنید دستان بپیچید سخت   که شد زرد برگ کیانی درخت
همی گفت کاوس خودکامه مرد   نه گرم آزموده زگیتی نه سرد[3]
کسی کو بود در جهان پیش‌گاه   برو بگذرد سال وخورشید وماه
وزاندیشهٔ[4] تیغ او در جهان   بلرزند یکسر[5] کهان ومهان
نباشد[6] شگفت ار بمن نگرود   شوم خسته گر پند[7] من نشنود
ور[8] این رنج آسان کنم بر دلم   از اندیشهٔ شاه دل بگسلم
نه از من پسندد جهان‌آفرین   نه شاه ونه گردان ایران زمین
شوم گویمش هرچه آید زپند   زمن گر پذیرد شود سودمند
وگر تیز گردد گشودست راه   تهمتن هم ایدر[9] بود با سپاه
پر اندیشه بود آن شب دیرباز   چو خورشید بنمود تاج از فراز
کمر بست وبنهاد سر سوی شاه   بزرگان برفتند با او براه
خبر[10] شد بطوس وبگودرز وگیو   ببهرام وگرگین وگردان نیو
که دستان بنزدیك ایران رسید   درفش همایونش آمد پدید
پذیره شدندش سران سپاه   سری کو کشد پهلوانی کلاه
چو دستان سام اندر آمد بتنگ   پیاده شدندش همه بی درنگ
برو سرکشان آفرین خواندند   سوی شاه[11] با او همی راندند
بدو گفت طوس ای گو سرفراز   کشیدی چنین رنج راه دراز

1) P. شیر male. 2) P. این. 3) C. addit vs. minime reiiciendum:
سخن از جهان‌دیدگان نشنود   شب تیره با رای خود نغنود
4) P. که از گمانید falso pro که از گماند; ed. Lumsd. vitiose که ماند
5) P. بلرزد بیك سر male. 6) P. نباید. 7) C. ار پند; P. شود خسته وپند. 8) P. گر. 9) P. اندر male. 10) P. پیام contra metrum.
11) P. شهر.

زبهر بزرگان ایران زمین   بر آسایش این رنج کردی گزین
همه سربسر نیکخواه تو ایم   ستوده بفرّ کلاه تو ایم
بدان[1]) نامداران چنین گفت زال   که هر کس که اورا بفرسود سال
همه پند پیرانش آید بیاد   ازان پس دهد چرخ گردانش داد
نشاید که گیریم[2]) ازو پند باز   که از پند ما نیست خود بی نیاز
زپند خرد گر بگردد سرش   پشیمانی ورنج باشد برش
به آواز گفتند ما با تو ایم   زتو بگذرد پند کس نشنویم
همه یکسره پیش شاه آمدند   بر نامور تاج وگاه آمدند

پند دادن زال کاوسرا

همی رفت پیش اندرون زال زر   پس او بزرگان زرّین کمر
چو کاوسرا دید دستان سام   نشسته بر اورنگ ودل[3]) شادکام
بکش کرده دست وسر افگنده پست   همی رفت تا جایگاه نشست[4])
چنین گفت کای کدخدای جهان   سرافرازتر مهتر اندر مهان
چو تو تخت نشنید وافسر ندید   نه چون بخت تو چرخ گردان شنید[5])
همه ساله پیروز بادی[6]) وشاد   دلت پر زدانش سرت پر زداد
کی نامبردار بنواختنش   بر خویش بر تخت بنشاختنش

---

1) P. ابا. 2) C. گیرم. 3) C. بر et post hunc vs. inserit:

تو گفتی منوچهر باز آمدست   بتاج اندرون سرفراز آمدست

4) C. addit:

ازان پس ثنا خواند بر شهریار   چنانچون بود درخور نامدار

5) C. inserit vs., cuius prius hemist. consentit cum posteriore hemist. versus 116:

سزاوار تختی وتاج مهان   نیامد نباشد چو تو در جهان

6) P. پیروزه باشی; C. سال پیروز بادی.

بپرسیدش از رنج راه دراز   زگردان واز رستم سرفراز
چنین گفت مر شاهرا زال زر   انوشه بزی شاه پیروزگر[1]
همه شاد وروشن ببخت تو ایم   بر افراخته سر بتخت تو ایم[2]
ازان پس یکی داستان بر گشاد   سخنهای بایستهرا در گشاد
چنین گفت کای پادشاه جهان   سزاوار تختی وتاج مهان[3]
شنیدم یکی نو سخن بس گران   که شه[4] دارد آهنگ مازندران

1) C. inserit:

سرت سبز بادا تن وجان درست   مبادا کیانی کمرگاه سست

2) C. اند pro ایم in utroque hemist. 3) C. recte addit:

تو از آفریدون شهی یادگار   مبرّاد مهر از تو این روزگار

4) P. شاه contra metrum et post hunc vs. C. inserit quatuordecim vss. sine dubio spurios:

سخن بشنو ای نامور شهریار   برادی یکی پند آموزگار
که رادی سر خوبی ومهتریست   زرادی فزونی وهم بهتریست
جوانی خردمند برتر منش   بگیتی زکس نشنود سرزنش
همه سال خرّم زکردار خود   پسندیدهٔ مردم پر خرد
بدان گیتیش پیش یزدان پاك   زکردار بد نبودش ترس وباك
اگر بردباری سر مرد نیست   بنابردباران بباید گریست
خردمند پیروز با هنگ وسنگ   بنیك وبد خود شناسد درنگ
بهوش وباندیشه وهنگ ورای   در آرد زمین وزمان زیر پای
یکی پند دیگر بگویم ترا   زدل تیرگیها بشویم ترا
ترا باد خوبی وشادی وکام   زگیتی بنیکی بر آورده نام
تو دانی نیای تو جمشید بود   که تاجش چو رخشنده خورشید بود
همه دیو ودد بد بفرمان اوی   سراسر جهان بد بپیمان اوی
نکردش بدین کار او سر گران   نبودش بدل یاد مازندران
فریدون نکرد اینچنین کار یاد   که خود تخت ضحّاك دادش بباد

زتـو پیشتر پادشه [1]) بـوده انـد   مر [2]) این راه هرگز نپیموده اند
بسر بر مـرا روز چندی گذشت   سپهر از بر خاك چندی بگشت
منوچهر شـد زیـن جهـان فـراخ   ازو مانده [3]) ایدر بسی گنج وکاخ
هـمـان زَو ابـا نـوذر کیقباد   چـه مایه بزرگان کـه داریم یـاد
ابـا لشکر گشن وگـرز گـران   نـکـردنـد آهنگ مـازندران
کـه آن خانهٔ دیـو افسونگرست   طلسمست ودر بند جادو درست
مر آن بندرا هـیـچ نتوان گشاد   مده مـرد وگنج [4]) ودرمرا بـبـاد
مر آنـرا بشمشیر نتوان شکست   بگنج وبدانـش نـیـایـد بدست
همایون ندارد کـس آنجا شـدن   وزایـدر کنون رای رفـتـن زدن
سپـهرا بدان سـو نباید کشید   زشاهان کس این [5]) رای فرّخ ندید
گـریـن نامداران زتـو کمترند [6])   چــو تـو بندگان جهان داورند
تـو از خون چندین سـر نامدار   زبـهـر فـزونـی درختـی مکار
کـه بـار وبلندیش نفریـن بـود   نـه آئیـن شاهان پیشین بـود
چنین پـاسـخ آورد کاوس بـاز   کـز اندیشهٔ تـو نیـم بی نیاز
ولیکن مـرا از فریدون وجـم   فـزونـسـت مـردی وفـرّ [7]) ودرم
همان از منوچهر واز کـیـقـبـاد   کـه مازندرانرا نکـردنـد یـاد
سپـاه ودل وگـنـجـم افزونترست   جهان زیـر شمشیر تـیـز اندرست
چو بر داشتی شد گشاده جهان   از آهـن چـه داریـم گیتی نهان
شـوم شـان یکایك بـدام آورم   گـر آئیـن شمشیر ونـام آورم [8])
اگر بـر نهـم ساو وبـاژ گـران   وگـر کس نمانم بمازندران [9])

1) P. بیشتر پادشاه male et contra metrum. 2) P. که. 3) C. وزو مـانـد. 4) P. رنـج وزور et in C. inversus est ordo vss. 124 et 125. 5) P. آن. 6) C. ترا کهترند. 7) P. وزور. 8) P. به آئین شاهان جنگی آورم male. 9) In C. inversus est ordo hemist. et legitur اگـر et وگر بر کس.

چنان ¹) خوار وزارند بر چشم من — چه جادو چه دیوان آن انجمن
بگوش تو آید خود این آگهی — کزیشان شود روی گیتی تهی ²)
تو با رستم اکنون جهاندار باش — نگهبان ایران وبیدار باش ³)
جهان آفریننده یار منست — سر نرّه دیوان شکار منست
گر ایدون که یارم نباشی بجنگ — مفرمای بر گاه کردن درنگ
چو از شاه بشنید زال این سخن — ندید ایچ پیدا سرشرا زبن
بدو گفت شاهی وما بنده ایم — بدلسوزگی با تو گوینده ایم
اگر داد گوئی همی یا ستم — برای تو باید زدن گام ودم
از اندیشه من دل بپرداختم — سخن هرچه دانستم انداختم
نه مرگ از تن خویش بتوان سپوخت — نه چشم زمان کس بسوزن بدوخت
بپرهیز هم کس نجست از نیاز — جهانجوی ازین سه نیابد جواز
که روشن جهان بر تو فرخنده باد — مبادا که پند من آیدت یاد
پشیمان مبادی زکردار خویش — ترا ⁴) باد روشن دل ودین وکیش
سبک شاه‌را زال پدرود کرد — دل از رفتنش پر غم ودود کرد
برون آمد از پیش کاوس شاه — شده تیره بر چشم او هور وماه
برفتند با او بزرگان نیو — چو طوس وچو گودرز وبهرام وگیو
بزال آنگهی گفت گیو از خدای — همی خواهم آن کو ⁵) بود رهنمای
بجائی که کاوس‌را دسترس — نباشد ندارم من اورا بکس
زتو دور باد آز ومرگ ونیاز — مبادا بتو دست دشمن دراز

1) P. چنین. 2) C. inserit:
ولیکن بسی رنج باید کشید — بدان تا بدین کام شاید رسید
3) P. بیدار ایران باش male. 4) C. بتو et post hunc vs. inserit:
سزد گر نرنجد شه از گفت من — که از نیکخواهی بگفتم سخن
5) P. خواستم تا.

بهر سو که آئیم واندر شویم[1] جز از آفرینت سخن نشنویم
پس از کردگار جهان‌آفرین بتو دارد امّید ایران زمین
زبهر گوان رنج بر داشتی چنین راه دشوار بگذاشتی[2]
بگفت این وبگرفت شان در[3] کنار ره سیستانرا بر آراست کار

رفتن کاوس بمازندران

چو زال سپهبد زپهلو برفت دمادم سپه روی بنهاد تفت[4]
بطوس وبگودرز فرمود[5] شاه کشیدن سپه سر نهادن براه
چو شب روز شد شاه وکندآوران نهادند سر سوی مازندران
بمیلاد بسپرد ایران زمین کلید در گنج وتاج ونگین
بدو گفت اگر دشمن آید پدید ترا تیغ کینه نباید کشید
زهر بد بزال وبرستم پناه که پشت سپاهند وزیبای گاه
دگر روز بر خاست آوای کوس سپهرا همی راند گودرز وطوس
همی رفت کاوس لشکرفروز بزد گاه بر پیش کوه اسپروز
بجائی که پنهان شود آفتاب بدانجایگه ساخت آرام وخواب
کجا جای دیوان دزخیم بود بدان جایگه دیورا[6] بیم بود
بگسترد زربفت بر کوهسار[7] هوا پر زبوی می خوشگوار

1) C. روبم. 2) C. inserit:

کنون چارهٔ ما همین است وبس که جز پهلوان شاه ما نیست کس
چنین گفت دستان که دانا یکیست بتقدیر او راه تدبیر نیست
شما گوش دارید فرمان شاه مپیچید یك تن ازین رزمگاه
امیدم چنان است بر بی‌نیاز که بینم شمارا همه شاد باز

3) P. سراسر گرفتندش اندر. 4) P. وتفت. 5) P. بفرمود contra metrum. 6) P. پیلرا. 7) P. سنگسار.

همه پهلوانان فرخنده پی نشسته بر تخت کاوس کی
همه شب همی مجلس آراستند بشبگیر کز خواب بر خاستند
پراگنده نزدیك شاه آمدند کمر بسته وبا کلاه آمدند
بفرمود پس گیورا شهریار دو باره زلشکر گزین کن هزار
کسی کو گراید بگرز گران گشاینده شهر مازندران[1]
هر آنکس که بینی زپیر وجوان تنی[2] کن که اورا نباشد روان
درو[3] هرچه آباد بینی بسوز شب آور هر آنجا[4] که باشی بروز
چنین تا بدیوان رسد آگهی جهان کن سراسر زجادو تهی
کمر بست ورفت از در[5] شاه گیو زلشکر گزین کرد گردان نیو
بشد تا در شهر مازندران بباريد شمشير وگرز گران
زن وكودك ومرد با دستوار نمی یافت[6] از تیغ او زینهار
همی کرد غارت همی سوخت[7] شهر بپالود بر جای تریاك زهر
یکی چون بهشت[8] برین شهر دید که از خرّمی نزد او بهر دید
بهر کوی وبرزن فزون از شمار[9] پرستار با طوق وبا گوشوار
پرستنده زین بیشتر با کلاه بچهره[10] بکردار تابنده ماه
بهر جای گنجی پراگنده زر ببیك جای زرّ وبدیگر[11] گهر
بی اندازه گرد اندرش چارپای بهشتست گفتی همیدون بجای
بکاوس بردند ازان آگهی بدان خرّمی جای وآن فرّهی

---

1) C. inserit:

چنین گفت با گیو کاوس کی که بگشای چنگال وبگذار پی
برو تا در شهر مازندران همی تا بشمشیر وگرز گران

2) P. چنان. 3) P. وزو. 4) C. همانجا. 5) P. بر. 6) C. ندیدند. 7) P. سوخت وغارت همی کرد. 8) P. بهشتی. 9) P. هزار. 10) P. بچهر. 11) C. جای دینار وجای.

همی گفت خرّم زیاد آنکه گفت | که مازندرانرا بهشتست جفت
همه شهر گوئی مگر بتکده است | زدیبای چین بر گل [1]) آذین به بست
بتان بهشتند گوئی درست | بگلنار شان روی رضوان بشست
چو یک هفته بگذشت ایرانیان | زغارت گشادند یکبیک میان
خبر شد بر شاه مازندران | دلش گشت پر درد وسر شد گران
زدیوان بپیش اندرش [2]) سنجه بود | که جان ودلش زان سخن رنجه بود
بدو گفت رو [3]) نزد دیو سپید | چنان رو که [4]) بر چرخ گردنده شبید
بگویش که آمد بمازندران | بغارت از ایران سپاهی [5]) گران
همه شهر مازندران سوختند | بجنگ آتش کینه افروختند
جهانجوی کاوس شان پیشرو | زلشکر بسی جنگسازان نو
کنون گر نباشی تو فریادرس | نبینی بمازندران زنده [6]) کس
چو بشنید پیغام سنجه برفت | بر دیو فرمان شه برد تفت [7])
بیامد [8]) بنزدیک آن سرفراز [9]) | بگفت آنچه بشنید ازان رزمساز [10])
چنین پاسخش داد دیو سپید | که از روزگاران [11]) مشو ناامید
بیایم کنون با سپاهی گران | ببرّم پی او زمازندران
بگفت این وچون کوه بر پای خاست | سرش گشت با چرخ گردنده راست [12])

1) P. چین وگل. 2) P. ببیشش درون. 3) P. شو. 4) P. چو. 5) C. سپاه. 6) P. نیز. 7) C. ابا نامهٔ شاه وپیغام تفت. 8) C. چو آمد. 9) P. جنگساز. 10) P. سرفراز et C. post hunc vs. inserit:

سراسر بگفت آنچه شه گفته بود | همان نیز ازان کو بر آشفته بود

11) P. روزگارت et C. post hunc vs. inserit:

میندیش از شاه ایران سپاه | گر آید ابا لشکر کینه‌خواه

12) C. inserit viginti sex vs.

وزان سوی کاوس تازان براه | رسیدش بماندران با سپاه
چو شاه اندران جای خرّم رسید | سراپرده بر دشت وهامون کشید

شب آمد یکی ابر شد بر سپاه — جهان گشت چون روی زنگی سیاه
چو دریای قارست گفتی جهان — همه روشنائیش گشته نهان

زبس خیمه وخرگهٔ سرخ وزرد — همی چشم بینندهرا خیره کرد
چو بر خیمهها تافتی آفتاب — شدی روی کشور چو دریای آب
زاسپان ومردان آراسته — زمین چون بهشتی پر از خواسته
درون سراپرده تختی بلور — تو گفتی همی تابد از چرخ هور
نشسته بران تخت کاوس شاه — بسر بر نهاده کیانی کلاه
بزرگان لشکر نشسته بجای — که بودند با نیك وبد رهنمای
چنین گفت کاوس با مهتران — که ای سرفرازان کنداوران
شما یك بیك نیكخواه منید — بر آئین فرمان وراه منید
کنون شاه مازندرانرا بدست — بیارم بر آرم بدیوان شکست
نخواهم که در پیش آن مرزبان — بپیغام ونامه گشایم زبان
چو فردا بر آید خور از خاوران — بر آئیم یکسر بمازندران
نه شاهش بمانیم ونی لشکرش — بگیریم سر تا بسر کشورش
بکوبیم سم شان بنعل ستور — بدیوان نمائیم یکدست زور
همه مرزرا زیر پا آوریم — مراد دل خود بجا آوریم
بزرگان نهادند سر بر زمین — بخواندند بر جان شاه آفرین
که دست بد از شاه کوتاه باد — زمین وزمانت نکوخواه باد
همه بندگانیم وفرمانپذیر — خداوند گوپال وشمشیر وتیر
برنج از کجا باز ماند سپاه — که هستند پروردهٔ گنج شاه
همه جان فدای شهنشه کنیم — یکی رزم شاهانهرا ده کنیم
ولیکن ستمکاره دیوی سپید — نگردد بدان جایگه او پدید
که او دیو بسیار جادوگر است — بدیوان مازندران او سر است
گر او در نیاید دربن کارزار — بر آریم از جان دیوان دمار

یکی خیمه زد بر سر از دود قار[1]   سیه شد هوا[2] چشمها گشت تار
زگردون بسی سنگ بارید وخشت   پراگنده شد لشکر ایران بدشت[3]
بسی راه ایران گرفتند پیش   زکردار کاوس[4] دل گشته ریش
چو بگذشت شب روز نزدیک شد   جهانجوی‌را چشم تاریک شد
زلشکر دو بهره شده تیره چشم   سر نامداران ازو[5] پر زخشم
همه گنج تاراج ولشکر اسیر   جوان بخت شه تیز[6] بر گشته پیر
همه داستان یاد باید گرفت   که خیره بماند شگفت از شگفت
سپهبد چنین گفت چون دید رنج   که دستور بیدار بهتر زگنج
دریغا که پند جهانگیر زال   نه پذرفتم وآمدم بد سگال
بسختی چو یکهفته اندر کشید   بدیده[7] از ایرانیان کس ندید
بهشتم بغرید دیو سپید   که ای شاه بی‌بر بکردار بید
همه[8] برتری‌را بیاراستی   چراگاه مازندران خواستی
همه نیروی خویش چون پیل مست   بدیدی وکسرا ندادی تو دست
تو با تاج بر[9] تخت نشکیفتی   خردرا بدینگونه بفریفتی
بسی بَرده کردی بمازندران[10]   بکشتی بسی‌را بگرز گران

ببودند تا شب درین گفتگوی   همی لاف زد مرد پیکارجوی
بدینگونه آن روز تا وقت شام   همی پخت کاوس سودای خام

1) P. وقار. 2) C. جهان. 3) C. inserit:

وزایشان فراوان تبه کرد نیز   نبود از بد بخت مانیده چیز

4) C. زدرد شهنشاه. 5) P. او et C. post hunc vs. addit:

چو تاریک شد چشم کاوس شاه   بد آمد زکردار او بر سپاه

6) P. تخت شاه نیز male et contra metrum. C. دولتی تیز. 7) P. بدیدار. 8) C. همی. 9) P. وبا. 10) C. زمازندران, sed. ed. Teh. بمازندران. Pro برده alii legunt بَزّه i. q. بزه *crimen*, *iniuria*.

نبودت زکارم مگر آگهی   شده غرّه بر تخت شاهنشهی[1]
کنون آنچه اندرخور[2] کار تست   دلت یافت آن آرزوها که جست
وزان[3] نرّه دیوان خنجرگذار   گزین کرد جنگی ده ودو هزار
بر ایرانیان بر نگهدار کرد   سر سرکشان پر زتیمار کرد[4]
خورش داد شان اندکی جان‌سپوز   بدان تا گذارند روزی بروز
وزان پس همه گنج شاه وسپاه   چه از تاج یاقوت وپیروزه گاه
سپرد آنچه دید از کران تا کران   به ارژنگ سالار مازندران
بر شاه بر گفت واورا بگوی   کز آهرمن اکنون بهانه مجوی
که من هرچه بایست کردم همه   بخاك آوریدم سراسر رمه
همه پهلوانان ایران وشاه[5]   نه خورشید بینند روشن نه ماه
بکشتن نکردم برو بر نهیب   بدان تا بداند فراز از نشیب[6]
بزاری وسختی بر آیدش هوش   کسی نیز ننهد برین کار گوش

1) Aliam lectionem offert C.:
نبودت زدیو سپید آگهی   که گردون کند از ستاره تهی

2) P. اندرخوری male et C. post hunc vs. inserit sex vs.:
اگر نبودی پند آموزگار   بر آوردمی من زجانت دمار
نمی ماندم یك تن از لشکرت   بهم بر زدم سربسر کشورت
ولیکن زگرشاسپ لشکرشکن   بود عهد وپیمان زنیرنگ من
که بر ملك ایران نیارم ستیز   وگر نه بر آوردمی رستخیز
بدارم شمارا برنج وغمان   که تا خود شمارا سر آید زمان
همی گفت آن دیو بد روزگار   بخشم وستیزه ابا شهریار

3) P. از آن. 4) C. inserit:
سرانرا همه بندها ساختند   چو از بند وبستن بپرداختند

5) P. سپاه. 6) C. فراز ونشیب.

چو ارژنگ بشنید گفتار اوی   بمازندران شاه بنهاد روی
همی رفت با لشکر وخواسته   اسیران واسپان آراسته
چو این کرد بر گشت دیو سپید   سوی خان خود رفت بر سان شید
بمازندران ماند کاوس شاه   همی گفت کین بود از من گناه

پیغام کاوس بزال ورستم

ازان پس جهانجوی خسته جگر   برون کرد گردی چو مرغی بپر[1]
سوی زابلستان فرستاد زود   بنزدیک دستان بمانند[2] دود
بگفتش که بر من چه آمد زبخت   بخاک اندر آمد سر تاج[3] وتخت
همان گنج[4] وآن لشکر نامدار   بیاراسته چون گل اندر بهار
همه چرخ گردان[5] بدیوان سپرد   تو گفتنی که باد اندر آمد ببرد
کنون چشم تیره شد وخیره[6] بخت   نگونسار گشته سر تاج[7] وتخت
چنین خسته در چنگ[8] آهرمنم   همی بگسلانند روان از تنم
چو از پندهای تو یاد آورم   همی از جگر سرد باد آورم[9]
نبودم بفرمان تو هوشمند   زکم بخردی بر من آمد گزند
اگر تو نبندی بدین در میان   همه سود وسرمایه[10] باشد زیان
فرستاده زمازندران رفت زود   چو مرغ پرنده[11] بکردار دود
چو پوینده نزدیک دستان رسید   بگفت آنچه دانست ودید وشنید
چوبشنید بر تنش بدرید[12] پوست   زدشمن نهان داشت این[13] هم زدوست

1) C. inserit:
که بود او زشاه وزلشکر جدا   بیامد دمان تا بر پادشا
2) P. چو دستان ورستم. 3) P. وتاج. 4) C. زر وگنج. 5) P. گردون male. 6) P. خیره شد وتیره. 7) P. تن وتاج. 8) C. دست. 9) C. آیدم in utroque hemist. 10) C. سودرا مایه. 11) P. پرنده مرغی. 12) P. بر تن بدرّید. 13) C. آن.

بروشن دل از دور بدها بدید — برو از زمانه [1]) چه خواهد رسید
برستم چنین گفت دستان سام — که شمشیر کوته شد اندر نیام
نشاید کزین پس چمیم وچریم [2]) — دگر خویشتن تاچرا [3]) پروریم
که شاه جهان در دم اژدهاست — بر ایرانیان بر چه مایه بلاست
کنون کرد باید ترا رخش زین — بخواهی بتیغ جهان‌بخش کین
همانا که از بهر این روزگار — ترا پرورانید پروردگار [4])
مر این کارهارا تو زیبی کنون — مرا سال شد از دو صد بر فزون
ازین کار یابی تو نام بلند — رهائی دهی شاه‌را از گزند
نشاید بدین [5]) کار آهرمنی — که آسایش آری دگر دم زنی
برت‌را ببربیان ساخته کن — سر ازخواب واندیشه پردخته [6]) کن
هر آن تن که چشمش سنان تو دید — که گوید کزان پس روانش آرمید
اگر جنگ دریا کنی خون شود — از آواز تو کوه هامون شود
نباید که ارژنگ ودیو سپید — بجان از تو دارند هرگز امید
همان گردن شاه مازندران — همه مهره [7]) بشکن بگرز گران [8])

---

1) P. کزو بر زمانه. 2) P. وخوریم. 3) P. تخت‌را خویشتن. 4) P. همی پرورانیدمت بر کنار. 5) P. برین. 6) P. سر از کار واندیشه پرداخته contra metrum; C. سر ازخواب واندیشه پردخت, sed scripsi پردخته, ut cum praecedente ساخته efficiatur rhythmus finalis. In priore hemist. P. et C. ساخت, sed legendum est ساخته part. verbi ساختن. 7) P. همان مهر male. 8) C. inserit quatuor vs, qui spurii videntur:

ازین زیستن گر بر آری تو نام — پراگنده گردد زنام تو کام
پس از رفتنت نام ماند بجای — بمازندران پوی وایدر مپای
که روشن کنی نام سام سوار — بگیتی نبوده چو او نامدار
وزان پس بگردد جهان رام تو — بلرزند دیوان همه از نام تو

چنین داد پاسخش رستم که راه	درازست ومن [1]) چون شوم کینه‌خواه
ازین پادشاهی بدان گفت زال	دو راهست هر دو برنج ووبال
یکی دیرباز آنکه کاوس رفت	ودیگر که بالاش باشد دو هفت
پر از شیر ودیو است وپر تیرگی	بماند برو چشمت از خیرگی
تو کوتاه بگزین شگفتی ببین	که یار تو باشد [2]) جهان‌آفرین
اگرچه برنجست هم بگذرد	پی رخش فرّخ ورا بسپرد
شب تیره تا بر کشد روز چاک	نیایش کنم پیش یزدان پاک
مگر باز بینم بر ویال تو	سر وبازوی وچنگ وگوپال تو
وگر هوش تو نیز بر دست دیو	رسانید یزدان گیهان خدیو
تواند کسی این سخن [3]) باز داشت	کجا چون که آید [4]) بباید گذاشت
نخواهد همی ماند ایدر کسی	بباید شد [5]) ار چند ماند بسی
کسی کو جهانرا بنام بلند	بگیرد برفتن نباشد نژند
چنین گفت رستم بفرّخ پدر	که من بسته دارم بفرمان کمر
ولیکن بدوزخ چمیدن بپای	بزرگان پیشین ندیدند رای
همان از تن خویش نا بوده سیر	نیاید کسی پیش درّنده [6]) شیر
کنون من کمر بسته ورفته گیر	نخواهم جز از دادگر دستگیر
تن وجان فدای سپهبد کنم	طلسم تن [7]) جادوان بشکنم
هرآنکس که زندست از ایرانیان	بیارم ببندم کمر بر میان
نه ارژنگ مانم نه دیو سپید	نه سنجه نه پولاد غندی نه بید

1) P. من et C. post hunc vs. inserit:
بشش ماه رفتست شاه اندران	ازان پس رسیده بمازندران
چو من وا رسم کی بماند نژاد	چنو نازك از تخم شاه قباد

2) C. بادا. 3) P. زمان. 4) P. چنانچون گذارد. 5) C. بخوانندش.
6) P. غرّیده vitiose pro غرّنده. 7) P. وتن.

بنام جهان‌آفرین یك خدای   که رستم نگرداند از رخش پای
مگر دست ارژنگ بسته چو سنگ   فگنده بگردنش بر پالهنگ
سر ومغز پولادرا زیر پای   پی رخش برده زمین‌را زجای[1]
بپوشید ببر وبر آورد یال   برو آفرین خواند بسیار زال[2]
چو پیلی برخش اندر آورد پای   رخش رنگ برجای ودل هم بجای
بیامد پسر از آب رودابه روی   همی زار بگریست دستان بروی
چنین گفت رودابهٔ ماه‌روی   بپرستم که داری سوی راه روی
مرا در غم خود گذاری همی   بیزدان چه امّید داری همی
بدو گفت کای مادر نیك‌خوی   نبگزینم[3] این راه بر آرزوی
چنین آمدم بخش از[4] روزگار   تو جان وتن من بیزدان سپار[5]
بپدرود کردنش رفتند پیش   که دانست کش باز بینند بیش
زمانه برین[6] سان همی بگذرد   پیش[7] مرد دانا همی نشمرد[8]
همان[9] روز بد کز تو اندر گذشت   بر آن نه کزو گیتی آباد گشت[10]

---

1) P. بجای male et C. post hunc vs. addit:

چو خورشید بر زد سر از پشت زاغ   جهان گشت ازو هم چو نوروز باغ

2) C. کرد pro خواند et post hunc vs. inserit:

که کامت بگیتی فزاینده باد   تن دشمنانت گدازنده باد
همیشه بهر جای گسترده نام   نهاده ابر چرخ رخش تو گام
ترا پشت یزدان دادار باد   سر دشمنانت نگونسار باد

3) P. نبگزیدم. 4) P. بخشش. 5) C. من بزنهار دار. 6) P. بر آن.
7) P. دمش. 8) P. بشمرد. 9) P. هم آن. 10) P. بدانی که گیتی دگر گونه گشت.

هفت خوان رستم

خوان اوّل

جنگ رخش با شیری

بـرون رفـت آن ¹) پهلـو نیمروز   زپیـش پـدر گـرد گیتی‌فـروز
دو روزه بـیـک روز بگذاشتـی   شـب تـیـره‌را روز پنـداشتـی
برین سان پی رخش ببرید راه   بتابنـده روز وشبـان سیـاه
تنش چون خورش جست وآمد بشور   یکی دشت پیش آمدش پر زگور
یکی رخش‌را تیـز بفشرد ²) ران   تنگ گور شـد بـا تنگ او گران
کمند وپی رخـش ورستم سوار   نیـابـد دد ودام ازو ³) زینهـار
کمند کیانی بینداخت شیر   بخمّ ⁴) انـدر آورد گوری ⁵) دلیر
زپیکان تیـر آتشی بـر فروخت   برو خار وخاشاك وهیزم ⁶) بسوخت
ازان پس که بی توش وبی جانش کرد   بران آتش تیـز بریانش کرد ⁷)
بخورد وبینداخت دور استخوان   همین بود دیگ وهمین بود خوان
لگام از سر رخش بر داشت خوار   چـرا دید ⁸) بگذاشت در مرغزار
یکی نیستان بستر خواب ساخت   در بیم‌را جای ایمـن شناخت ⁹)
دران نیستان بیشهٔ شیر بود   کـه پیلی نیارست ازان نی درود

1) P. از آن. 2) C. بنمود; P. یکی گوررا خواست بفشرد. 3) P. نـبـد دد ودامرا ازو contra metrum, C. نیـابـد ازو دام ودد. 4) P. بحلق. 5) P. گور et C. post hunc vs. recte inserit:

کشید وبیفگند گور آنزمان   بیامد برش چون هزبر ژیان

6) P. بر آن خار وهیزم همی بر. 7) In P. male inversus est ordo hemist. 8) P. چراننده. 9) C. inserit:

بخوابید شمشیر در زیر سر   بآرام بنهاد چون شیر سر

چو یك پاس بگذشت درّنده شیر   بـپـیـش[1]) کنام خود آمد دلیر
به نی بر یکی پیلتن خفته دید   بـر او یکـی اسـپ آشفته دید
نخست اسپرا گفت باید شکست   چو خواهم خود آید سوارم بدست
سوی رخش رخشان بیامد دمان   چو آتش بجوشید رخش آنزمان
دو دست اندر آورد وزد بر سرش   همان[2]) تیز دنـدان بپشت اندرش
همی زدش بـر خاك تا پاره کرد   ددیـرا بـدان چاره بی چاره کرد
چو بـیـدار شد رستم تیز چنگ   جهان دید بر شیر درّنده تنگ[3])
چنین گفت کای رخش ناهوشیار[4])   که گفتت که بـا شیر کن کارزار
اگر تو شدی کشته بر دست اوی   من این ببر واین مغفر جنگجوی
چـگـونـه کشیدی[5]) بمازندران   کمند وکمان تیغ وگـرز گـران[6])
سرم گر زخواب خوش آگه شدی   تـرا جنگ بـا شیر کوته شدی
بگفت وبخفت وبـر آسود دیـر   گـو نـامبـردار گـرد[7]) دلـیـر
چو خورشید بر زد سر از تیره کوه   تهمتن زخواب خوش آمـد ستوه
تـن رخـش بسترد وزین بر نهاد   زیزدان نیکیدهش کـرد یـاد[8])

خوان دوم

یافتن رستم چشمهٔ آب

یـکـی راه پیش آمدش نـاگـزیـر   همی رفت بایست بـر خیره خیر
بیابان بـی آب وگـرمای سخت   کزو مرغ گشتی بتن لخت لخت

1) C. بسوی. 2) C. همه. 3) C. شیر تاریك وتنگ et P. جنگ pro چنگ. 4) P. گفت با رخش کای هوشیار. 5) P. et ed. Teher. کشیدم, sed کشیدی praecedente من est i. q. کشیدمی. 6) C. addit:

نبینم چو تو بارهٔ تیز تگ   بتندی وتیزی ونرمی ورگ
چرا نامدی نزد من با خروش   خروش توأم چون رسیدی بگوش

7) P. وگرد male. 8) C. inserit:

نشست از بر رخش رخشان چو گرد   بخوان دویم پهلوان روی کرد

چنان گرم گردید هامون ودشت	تو گفتی که آتش برو بر گذشت
تن رخش وگویا زبان سوار	زگرمی واز تشنگی شد زکار
پیاده شد از اسپ وژوپین بدست	همی رفت پویان بکردار مست
نمی دید بر چاره جستن رهی	سوی آسمان کرد روی آنگهی
چنین گفت کای داور دادگر	همه رنج وسختی تو آری بسر
گر ایدون که خشنودی از رنج من	بدین [1]) گیتی آگنده شد گنج من
بپویم همی تا مگر کردگار	دهد شاه کاوس‌را زینهار
هم ایرانیانرا زچنگال دیو	رهاند [2]) بی آزار گیهان خدیو
گنهکار وافکندگان تو اند	پرستنده وبندگان تو اند [3])

1) C. بدان male. 2) C. گشاید. 3) C. inserit quatuordecim vs., qui genuini videntur:

رهانی تو شان پاك بر دست من	که دادم بایشان کنون جان وتن
تو گفتی که من دادگر داورم	بسختی ستم‌دیده‌را یاورم
اگر داد بینی همی کار من	مگردان همی تیره بازار من
درین کار گردی مرا دستگیر	مسوزان بمن بر دل زال پیر
مده[مکن.C] رنج این لشکرم را بباد	من ولشکر وکشورم دار شاد
همی گفت با خویشتن پیلتن	کجا یادش آمد زگور وکفن
که بودی اگر با سپاهیم کار	به آورد شان رفتمی شیروار
بیك حمله زیر وزبر کردمی	دم از جان ایشان بر آوردمی
وگر زانکه پیش آمدی کوه گنگ	بیك حملهٔ من نکردی درنگ
بگرز گران کردمی کوه پست	ببودی بمردی مر اورا شکست
وگر زانکه دریای جیحون بدی	که کشتی زدریا نه بیرون بدی
بنیروی دارنده یزدان پاك	بیاگندمی در زمانش بخاك
ولیکن چه سودست مردی وزور	که شد بخت سازنده‌را چشم کور

تن پیلوارش چو این گفته شد   شد از تشنگی سست وآشفته شد
بیفتاد رستم بدان[1] گرم خاک   زبان گشته از تشنگی چاک چاک
همانگه یکی میش نیک[2] سرین   بپیمود پیش تهمتن زمین
ازان رفتن میش اندیشه خاست   بدل گفت آبشخور این جا[3] کجاست
همانا که بخشایش کردگار   فراز آمدست اندرین روزگار
بیفشرد شمشیر بر دست راست   بزور جهاندار بر پای خاست
بشد بر پی میش وتیغش[4] بچنگ   گرفته بدست دگر پالهنگ[5]
بره بر یکی چشمه آمد پدید   که میش سرافراز آنجا رسید
تهمتن سوی آسمان کرد روی   چنین گفت کای داور راستگوی
برین چشمه جای پی میش نیست   همان غرم دشتی مرا خویش نیست
بجائی که تنگ اندر آمد[6] سخن   پناهت بجز پاک یزدان مکن
که هرکس که از دادگر یک خدای   بپیچد خردرا ندارد بجای
بران غرم بر آفرین کرد چند   که از چرخ گردان مبادت گزند
گیاه در[7] ودشت تو سبز باد   مبادا زتو بر دل یوز یاد[8]
بتو هر که یازد[9] بتیر وکمان   شکسته کمان باد وتیره روان
که زنده شد از تو گو[10] پیلتن   وگرنه پر اندیشه بود از کفن
که در سینهٔ اژدهای بزرگ   نگنجد[11] بماند بچنگال گرگ
شده پاره پاره کنان وکشان[12]   زرستم بدشمن رسیده[13] نشان

برین بر واین تشنگی چون کنم   بمرگ روان بر چه افسون کنم

1) C. ببران. 2) P. فرّخ 3) P. omittit جا contra metrum. 4) P. تیغ آن, C. وتیغی et ed. Teher. وتیغش. 5) C. inserit:

همی رفت میش وپی رفت گرد   همی روز فرّخ همی بر شمرد

6) C. آید. 7) C. ودر. 8) P. مبادا ابر تو دل یوز شاد. 9) P. تازد. 10) C. تن. 11) P. بگنجد. 12) P. بچنگ ددان. 13) P. رسیدی زرستم بدشمن.

زبانش چو پردخته شد زافرین   زرخش تکاور جدا کرد زین
همه تن[1]) بشستش بدان آب پاک   بکردار خورشید شد تابناک
چو سیراب شد ساز نخچیر کرد   بسیچید وترکش پر از تیر کرد
بیفکند گوری چو پیل ژیان   جدا کرد ازو چرم وپای ومیان
چو خورشید تیز آتشی بر فروخت   بر آورد زاب ودر آتش بسوخت
بپردخت ازان پس بخوردن گرفت   بچنگ استخوانش فشردن[2]) گرفت
سوی چشمهٔ روشن آمد به آب   چو سیراب شد کرد آهنگ خواب
تهمتن برخش ستیزنده گفت   که با کس مکوش ومشو نیز جفت
اگر دشمن آید سوی من بپوی   تو با دیو وشیران مشو جنگ جوی[3])
بخفت وبیاسود ونگشاد لب   چمان وچران رخش تا نیم شب

خوان سیوم

جنگ رستم با اژدها

زدشت اندر آمد یکی اژدها   کزو پیل گفتی نیابد رها[4])
بدان جایگه بودش آرامگاه   نکردی زبیمش برو دیو راه[5])
بیامد جهانجوی را خفته دید   بر او یکی اسپ آشفته دید
پر اندیشه شد تا چه[6]) آمد پدید   که یارد بدین[7]) جایگه آرمید
نیارست کردن کس آنجا گذر   زدیوان وپیلان وشیران نر
همین[8]) نیز کامد نیابد رها   زچنگ بداندیش نرّ اژدها

---

1) P. تهمتن. 2) P. ستردن. 3) C. inserit:

مرا ایزد از بهر جنگ آفرید   ترا از پی زین وتنگ آفرید

4) C. inserit:

چه گویم ازان اژدهای دژم   که هشتاد گز بود از دم بدم

5) Hic vs. et quatuor sequentes in C. hoc ordine leguntur: 365. 368. 369. 366 et 367. 6) P. بد تا که. 7) P. بدان male. 8) P. همان.

سوی رخش رخشنده[1]) بنهاد روی　　دوان رخش شد نزد دیهیم‌جوی
همی کوفت بر خاك روئینه سم　　چو تندر خروشید وافشاند[2]) دم
تهمتن چو از خواب بیدار شد　　سر پر خرد پر زپیکار شد
بگرد بیابان همی بنگرید　　شد آن اژدهای دژم ناپدید
ابا رخش بر خیره پیکار کرد　　بدان کو سر خفته بیدار کرد
دگر باره چون[3]) شد بخواب اندرون　　زتاریکی آن اژدها شد برون
ببالین رستم تک آورد رخش　　همی کند خاك وهمی کرد پخش
دگر باره بیدار شد خفته مرد　　بر آشفت ورخسار گلرنگ کرد[4])
بیابان همه سربسر بنگرید　　جز از تیرگی شب[5]) بدیده ندید
بدان مهربان رخش بیدار گفت　　که تاریکیء شب نخواهی نهفت
سرمرا همی باز داری زخواب　　به بیداریء من گرفتت شتاب
گرین بار سازی چنین رستخیز　　سرت‌را ببرّم بشمشیر تیز
پیاده شوم سوی مازندران　　کشم خود وشمشیر وگرز گران
ترا گفتم ار شیرت آید بجنگ　　زبهر تو آرم من اورا بچنگ
نگفتم که امشب بمن بر شتاب　　همی باش تا من نه جنبم[6]) زخواب
سوم ره بخواب اندر آمد سرش　　زببربیان داشت پوشش برش
بغرّید باز اژدهای دژم　　همی آتش افروختی گفتی بدم
چراگاه بگذاشت رخش آن زمان　　نیارست رفتن بر پهلوان
دلش زان شگفتی بدو نیم بود　　کش از رستم واژدها بیم بود
هم از مهر مهتر[7]) دلش نارمید　　چو باد دمان پیش رستم دمید

---

1) C. نخستین سوی رخش. 2) P. همی کوفت سم وبژ افشاند. 3) P. در. 4) P. ورخسارگان کرد زرد. 5) P. او. 6) P. et ed. Teher. بجنبم; scripsi cum C. نه جنبم, quum sensus sit: *quiesce, ne somno susciter.* 7) P. رستم.

خروشید وجوشید وبر کند خاک   زنعلش زمین شد همه چاک چاک
چو بیدار شد رستم از خواب خوش   بر آشفت با[1] بارهٔ دستکش
چنین خواست[2] روشن جهان‌آفرین   که پنهان نکرد اژدهارا زمین
بدان تیرگی رستم اورا بدید   سبك تیغ تیز از میان[3] بر کشید
بغرّید بر سان ابر بهار   زمین کرد پر[4] آتش کارزار
بدان اژدها گفت بر گوی نام   کزین پس نبینی تو گیتی بکام
نباید که بی نام بر دست من   روانت بر آید زتاریك تن
چنین گفت دژخیم نرّ اژدها   که از چنگ من کس نیابد رها
صد اندر صد این دشت جای منست   بلند آسمانش هوای منست
نیارد پریدن بسر بر عقاب   ستاره نبیند زمینش بخواب
بدو اژدها گفت نام تو چیست   که زاینده‌را بر تو باید گریست
چنین داد پاسخ که من رستمم   زدستان سامم هم از نیرمم
بتنها یکی کینه‌ور لشکرم   برخش دلاور زمین بسپرم
ببینی زمن دستبرد نبرد   سرت‌را هم اکنون در[5] آرم بگرد
بر آویخت با او بجنگ اژدها   نیامد بفرجام هم زو رها[6]
چو زور تن اژدها دید رخش   کزانسان بر آویخت با تاج‌بخش
بمالید گوش ودر آمد شگفت   بکند اژدهارا بدندان دو کفت
بدرّید چرمش[7] بدانسان که[8] شیر   درو خیره شد پهلوان دلیر
بزد تیغ وانداخت[9] از تن سرش   فرو ریخت چون رود خون از برش
زمین شد بزیر اندرش[10] ناپدید   یکی چشمهٔ خون ازو بر دمید

1) P. بتر. 2) C. چنان کرد. 3) P. نیام. 4) P. پر از contra metrum. 5) P. بر. 6) C. recte inserit:

بدانسان بیاویخت با پیلتن   تو گفتی برستم در آمد شکن

7) P. پشتش. 8) P. چو. 9) P. وبنداخت. 10) P. تنش.

چـــو رستم بـدان اژدهای دژم   نگه کرد وبر یال آن[1] تیز دم
بیابان همـه زیـر او دید پـاك   روان خون گرم از بر تیره خاك
تهمتن ازو[2] در شگفتی بمـانـد   همی پهلوان[3] نام یزدان بخواند
بآب اندر آمد سـر وتن بشست   جهان جز بزور جهانبان نجست
بیزدان چنین گفت کای دادگر   تـو دادی مـرا دانش وزور وفـر
که پیشم چه شیر وچه دیو وچه پیل   بیابان بـی آب ودریای نـیـل
بداندیش بسیار وگر[4] اندکیست   چو خشم آورم پیش چشمم یکیست

خوان چهارم

کشتن رستم زنی جادورا

چـو از آفرین گشت پـرداختـه   بـیـاورد گلرخـشـرا[5] ساختـه
نشست ازبر رخش[6] وره بر گرفت   چـمـان منزل جادوان در گرفت
هـمـی رانـد[7] پویان بـراه دراز   چو خورشید تابان بگشت از فراز
درخت وگیا دیـد وآب روان   چنان چون بود جای مرد جوان
چو چشم تذروان یکی چشمه دید   یکی جام زرّین برش پـر[8] نبید
یکی[9] غـرم بریان ونـان از برش   نمکدان وریچار[10] گـرد اندرش
فرود آمد از اسپ وزین بر گرفت   بغرم وبـنـان اندر آمد شگفت[11]

1) P. نگه کرد بر وبال وآن contra metrum; scripsi نگه کرد وبر یال آن. Pro hoc vs. in C. leguntur duo alii:

چـو رستم بدان اژدهای دژم - بران یـال وبنفوز وآن تـیـز دم
نـگـه کـرد وآن سهم اورا بدید   شگفتی هـمـی انـدرو بنگرید

2) P. بترسید وبـس. 3) C. پهلوی. 4) P. اگـر. 5) P. مـر رخشـرا. 6) P. زین. 7) P. رفت. 8) P. بجامی چو خون کبوتر. 9) P. همی. 10) C. وریچال et post hunc vs. recte inserit:

چو رستم چنان جای بایسته دید   خـداونـدرا آفـریـن گسترید

11) In C. hic vs. sequenti postponitur.

خور جادوان بد [1]) چو رستم رسید   از آواز او دیو شد ناپدید
نشست از بر چشمه بر گرد نی [2])   یکی جام یاقوت پر کرده می
ابا می یکی نغز طنبور بود   بیابان چنان [3]) خانهٔ سور بود
تهمتن مر آنرا ببر در گرفت   بزد رود وگفتارها بر گرفت
که آوارهٔ بد نشان رستم است   که از روز شادیش بهره کم است
همه جای جنگست میدان اوی   بیابان وکوهست بستان اوی
همه جنگ با دیو ونرّ اژدها   زدیو وبیابان نیابد رها
می وجام وبویا گل ومرغزار   نکردست بخشش مرا روزگار
هميشه بجنگ نهنگ اندرم   دگر با پلنگان بجنگ اندرم
بگوش زن [4]) جادو آمد سرود   همان چامهٔ [5]) رستم وزخم رود
بیاراست رخرا بسان بهار   وگرچند زیبا نبودش نگار
بر رستم آمد پر از رنگ وبوی   بپرسید وبنشست نزدیک اوی
تهمتن بیزدان نیایش گرفت   برو آفرین وستایش [6]) گرفت
که در دشت مازندران یافت خوان   می ورود با میگسار جوان
ندانست کو جادوی ریمنست   نهفته برنگ اندر اهریمنست
یکی طاس می بر کفش بر نهاد   زدادار نیکی‌دهش کرد یاد
چو آواز داد از خداوند مهر   دگر گونه بر گشت جادو بچهر
روانش گمان ستایش نداشت   زبانش توان نیایش نداشت
سیه گشت چون نام یزدان شنید   تهمتن سبک چون بدو [7]) بنگرید
بینداخت از باد خمّ کمند   سر جادو آورد ناگه ببند
بپرسید وگفتش چه چیزی بگوی   بران گونه کت هست بنمای روی
یکی گنده پیری شد اندر کمند   پر آژنگ ونیرنگ وبند گزند

---

1) P. بود contra metrum. 2) C. فرخنده پی. 3) C. کجا. 4) P. زنی. 5) P. نالهٔ. 6) C. جهان آفرینرا ستایش. 7) P. برو.

میانش بخنجر بدو نیم کرد   دل جادوانرا پر از بیم کرد

خوان پنجم

گرفتار شدن اولاد بدست رستم

وزانجا سوی راه بنهاد روی   چنانچون بود مردم راهجوی
همی رفت پویان بجائی رسید   که اندر جهان روشنائی ندید
شب تیره چون روی زنگی سیاه   ستاره نه پیدا نه تابنده ماه
تو خورشید گفتی ببند اندرست   ستاره بخمّ کمند اندرست
عنان رخشرا داد وبنهاد روی   نه افراز دید از سیاهی نه جوی
وزانجا سوی روشنائی رسید   زمین پرنیان دید ویکسر خوید[1]
جهانی زپیری شده نو جوان   همه سبزه وآبهای روان
همه جامه بر تنش چون آب بود   نیازش به آسایش وخواب بود
برون کرد ببربیان از برش   بخوی اندرون غرقه بد مغفرش
بگسترد هر دو ابر[2] آفتاب   بخواب وبآرامش[3] آمد شتاب
لگام از سر اسپ بر داشت[4] خوار   رها کرد بر خوید وبر کشتزار
بپوشید چون خشک شد خود وببر   گیا کرد بستر بسان هزبر[5]
چو در سبزه دید اسپرا دشتبان   گشاده زبان شد دمان ودنان
سوی رستم ورخش بنهاد روی   یکی چوب زد گرم بر پای اوی
چو از خواب بیدار شد پیلتن   بدو دشتبان گفت کای اهرمن
چرا اسپ در خوید بگذاشتی   بر رنج نابرده بر داشتی
زگفتار او تیز شد مرد هوش   بجست وگرفتش یکایک دو گوش
بیفشرد وبر کند هر دو زبن   نگفت از بد ونیک با او سخن

1) P. دید یکسر زخوید contra metrum. 2) C. آن هر دو بر.
3) C. وبآسایش. 4) P. کرد. 5) C. recte inserit:
سپر زیر سر تیغ بنهاد پیش   نهاده بدسته برش دست خویش

سبک دشتبان گوشها بر گرفت — غریوان ازو ماند اندر شگفت
بدان مرز اولاد بد پهلوان — یکی نامداری دلیری جوان
بشد دشتبان[1] نزد او با خروش — پر از خون سر[2] ودست وکنده دو گوش
بدو گفت مردی چو دیو سیاه — پلنگینه جوشن از[3] آهن کلاه
کجا او سراپای آهرمنست[4] — وگر اژدها خفته در جوشنست
برفتم که اسپش برانم زکشت — مرا خود به اسپ وبکشته نهشت
مرا دید وبر جست ویافه نگفت — دو گوشم بکند وهمانجا بخفت[5]
همی گشت اولاد در مرغزار — ابا نامداران زبهر شکار[6]
چو از دشتبان آن سخنها شنید — بنخچیرگه بر پی شیر دید[7]
عنانرا بپیچید با سرکشان — بدان سو که بود از تهمتن نشان
که تا بنگرد کو[8] چه مردست خود — ابا او زبهر چه کردست بد[9]
چو آمد بتنگ اندرون جنگجوی — تهمتن سوی رخش بنهاد روی
نشست از بر زین وبرّنده تیغ — کشید وبیامد چو غرّنده میغ
رسیدند چون[10] یک بدیگر فراز — ابا یک دگر بر[11] گشادند راز
بدو گفت اولاد نام تو چیست — چه مردی وشاه[12] وپناه تو کیست
نبایست کردن برین[13] سو گذر — بر نرّه دیوان[14] پرخاشخر
چرا گوش این دشتبان کندهء — همان اسپ در کشت افگندهء
همیدون جهان بر تو سازم سیاه — ابر خاک آرم ترا این کلاه

1) P. مرزبان. 2) C. بر. 3) P. وز et دیوی pro دیو. 4) C. همه دشت سر تا سر اهریمن است. 5) C. inserit:

چو بشنید اولاد بر جست زود — برون آمد از سوز دل هم چو دود

6) C. خنجر گذار. 7) Deest in C. 8) C. کان. 9) Hunc vs. sequuntur in C. vs. 472 et 474. 10) P. پس. 11) C. بدیگر. 12) P. مردی که شاه. 13) P. بدین. 14) P. ره نرّه شیران ره.

چنین گفت رستم که نام من ابر   اگر ابر باشد بچنگ[1] هژبر
همه نیزه وتیغ بار آورد   سرانرا سر اندر کنار آورد
بگوش تو گر نام من بگذرد   دم جان وخون دلت بفسرد[2]
نیامد بگوشت بهر انجمن   کمند وکمان گو پیلتن
هر آن مام کو چون تو زاید پسر   کفن‌دوز خوانیمش ومویه‌گر
تو با این سپه پیش من راندی   همی گوز بر گنبد افشاندی
نهنگ بلا بر کشید از نیام   بیاویخت از پیش زین خمّ خام
چو شیر اندر آمد میان رمه   بکشت آنکه بودند گردش[3] همه
بیك زخم دو دو سر سرفراز[4]   بینداخت از تن بکردار گاز[5]
سرانرا ززخمش بخاك[6] آورید   سر سرکشان زیر پی گسترید[7]
شکسته شد آن لشکر از پهلوان   گریزان برفتند وتیره روان
در ودشت شد[8] پر زگرد سوار   پراگنده گشتند بر کوه وغار[9]
همی رفت رستم چو پیل دژم   کمندی ببازو درون[10] شصت خم
به اولاد چون رخش نزدیك شد   کله‌دارا[11] روز تاریك شد
بیفگند رستم کمند دراز   بخم اندر آمد سر سرفراز
زاسپ اندر آمد[12] دو دستش ببست   بپیش اندر افگند وخود بر نشست
بدو گفت اگر راست گوئی سخن   زکژّی نه سر یابم از تو نه بن
نمائی مرا جای دیو سپید   همان جای پولاد غندی وبید
بجائی[13] که بستست کاوس شاه   کجا این[14] بدیها نمودست راه

1) P. بجنگ; C. بزور. 2) C. دم وجان وخون دلت بفشرد. 3) C. پیشش et hunc vs. post sequentem 491 legit. 4) C. دو بیفگند خوار. 5) C. ببیك تن بدان آهن آبدار. 6) C. بپای. 7) C. سوی بند شان تن برای آورید. 8) C. بد. 9) C. بر کوهسار. 10) P. کمند ببازوی در male. 11) C. بکردار شب. 12) P. آورد male. 13) P. همان جاه contra metrum. 14) C. کسی کین.

نمائی وپیدا کنی راستی   نیاری بداد اندرون کاستی
من این تاج واین [1]) تخت وگرز گران   بگردانم از شاه مازندران
تو باشی برین بوم وبر شهریار   گر ایدون که کژّی نیاری بکار
وگر کژّی آری بگفت اندرون   روان سازم از چشم تو رود [2]) خون
بدو گفت اولاد مغزت زخشم   بپرداز وبگشای یکباره چشم
تن من مپرداز خیره زجان   بیابی زمن هرچه پرسی نشان
بجائی که بستست کاوس شاه   نمایم ترا ینك بیك شهر وراه
ترا خانهٔ بید ودیو سپید   نمایم چو دادی دلمرا [3]) نوید
کنون تا بنزدیك کاوس کی   صد افگنده فرسنگ بخشنده [4]) پی
وزانجا سوی دیو فرسنگ صد   بیاید یکی راه دشخوار [5]) وبد
میان دو کوهست پر هول جای   نپرّد بران [6]) آسمانش همای
میان دو صد چاهساری شگفت   بپیمایش اندازه نتوان گرفت
زدیوان جنگی ده ودو هزار   بشب پاسبانند بر کوهسار
چو پولاد غندی سپهدار شان   چو بید وچو [7]) سنجه نگهدار شان
سر نرّه دیوان چو [8]) دیو سپید   کزو کوه لرزان بود همچو بید
یکی کوه یابی مر اورا به تن   بر وکفت ویالش بود ده رسن
ترا با چنین یال [9]) ودست وعنان   گذارندهٔ تیغ وگرز وسنان
چنین برز وبالا واین کارکرد   نه خوبست با دیو پیکار کرد
چوزان [10]) بگذری سنگلاخ است ودشت   که آهو بران بر نیارد گذشت

---

1) P. آن تاج وآن.   2) C. جوی.   3) C. نمایم من اینرا که دادی et post hunc vs. recte inserit:

بدان ای ستوده یل دیو دل   که ایزد سرشتت ازین مایه گل

4) P. فرخنده male.   5) P. دشوار.   6) P. بر.   7) P. چو بیدار et C. اوی pro شان in utroque hemist.   8) In P. et C. deest چو, quod tamen metri causa addendum videtur.   9) C. شاخ.   10) P. از آن pro چو زان.

وزان [1]) بگذری رود آب است پیش — که پهنای او از دو فرسنگ بیش
کنارنگ دیوی نگهبان اوی — همه نرّه دیوان بفرمان اوی
وزان روی بزگوش تا [2]) نرمپای — چو فرسنگ سیصد کشیده سرای
زبزگوش تا شهر مازندران — رهی [3]) زشت وفرسنگهای گران
پراکنده در پادشاهی سوار — همانا که هستش هزاران هزار
چنان لشکری با سلیح ودرم — نبینی یکیرا ازیشان دژم
زپیلان جنگی هزار ودویست — کزیشان بشهر اندرون جای نیست
تو تنها تنی واگر زاهنی — بسائی بسوهان آهرمنی
بخندید رستم زگفتار [4]) اوی — بدو گفت گر با منی راهجوی
ببینی کزین یکتن پیلتن — چه آید بدان نامدار انجمن [5])
بنیروی یزدان پیروزگر — بباخت وبشمشیر وتیر [6]) وهنر
چو بینند تاو بر ویال من — بجنگ اندرون زخم کوپال من
بدرّد پی وپوست شان از نهیب — عنانرا [7]) ندانند باز از رکیب
بدان سو کجا هست کاوس کی — کنون راه بنمای وبر دار پی
بگفت این وبنشست بر رخش شاد — دوان بود اولاد مانند باد
نیاسود تیره شب وپاك روز — همی راند تا پیش کوه اسپروز
بدانجا که کاوس لشکر کشید — زدیو وزجادو بدو بد رسید
چو یك نیمه بگذشت از تیره شب — خروش آمد از دشت وبانگ جلب
بمازندران آتش افروختند — بهر جای شمعی همی سوختند
تهمتن به اولاد گفت آن کجاست — که آتش بر آمد زچپ وزراست
در شهر مازندران هست گفت — که از [8]) شب دو بهره نیارند خفت [9])

1) P. کزو. 2) P. با male. 3) C. ره. 4) P. بگفتار. 5) P. اهرمن.
6) P. وتیغ. 7) P. عنانها. 8) P. بر male. 9) C. inserit:
سپهبد چو پولاد وارژنگ وبید — همه پهلوانان دیو سپید
درختی که سر دارد اندر سحاب — ستاره زده بر کشیده طناب

بدانجایگه باشد ارژنگ دیو   که هزمان بر آرد[1] غرنگ[2] وغریو
بخفت آن زمان رستم جنگجوی   چو خورشید تابنده بنمود روی
بپیچید اولادرا بر درخت   ببند[3] کمندش بیاویخت سخت
بزین اندر افگند گرز نیا   همی رفت یکدل پر از کیمیا

خوان ششم
جنگ رستم وارژنگ دیو

یکی مغفر خسروی بر سرش   خوی آلوده ببربیان در برش
به ارژنگ سالار بنهاد روی   چو آمد بلشکرگه[4] جنگجوی
یکی نعره زد در میان گروه   که گفتی بدرّید دریا وکوه
برون جست ازان[5] خیمه ارژنگ دیو   چو آمد بگوشش ازانسان غریو
چو رستم بدیدش بر انگیخت اسپ   بیامد[6] بر او چو آذر گشسپ
سر وگوش بگرفت ویالش[7] دلیر   سر از تن بکندش بکردار شیر
پر از خون سر دیو کنده زتن   بینداخت زانسو که بد انجمن
چو دیوان بدیدند گوپال اوی   بدرّید دلشان زچنگال اوی
نکردند یاد از بر وبوم ورست   پدر بر پسر بر همی راه جست
بر آهیخت شمشیر کین پیلتن   زدیوان بپرداخت آن انجمن
چو بر گشت خورشید گیتی فروز   بیامد دمان تا بکوه اسپروز
زاولاد بگشاد خمّ کمند   نشستند زیر درخت بلند

---

1) P. آید male. 2) C. خروش. 3) P. زبند et C. post hunc vs. inserit:

چو خورشید پر زد سر از تیره کوه   جهانرا بیفزود فرّ وشکوه
زخواب اندر آمد گو تاجبخش   وزانجا برفت او بنزدیک رخش

4) P. بر لشکر. 5) P. از. 6) P. بر آمد. 7) P. بیالش male.

تهمتن زاولاد پرسید راه ‏ بشهری کجا بود کاوس شاه
چو بشنید ازو تیز بنهاد روی ‏ پیاده دوان پیش او راهجوی
چو آمد بشهر اندرون تاجبخش ‏ خروشی بر آورد چون رعد رخش
چو بشنید کاوس آواز اوی ‏ بدانست انجام وآغاز[1] اوی
بایرانیان گفت پس شهریار ‏ که مارا سر آمد بد روزگار
خروشیدن رخشم آمد بگوش ‏ روان ودلم تازه شد زان[2] خروش
بگاه قباد این چنین شیهه کرد ‏ کجا کرد با شاه ترکان نبرد
همی گفت لشکر که کاوس شاه ‏ زبند گرانش شده جان تباه
خرد از سرش رفته وهوش وفر ‏ تو گوئی همی خواب گوید مگر
نداریم چاره درین[3] بند سخت ‏ همانا که از ما بگردید بخت[4]
بیامد هم اندر زمان پیش اوی ‏ یل آتش‌افروز پرخاشجوی
چو نزدیک[5] کاوس شد پیلتن ‏ همه سرفرازان شدند انجمن
چو گودرز وچون طوس وگیو دلیر ‏ چو گستهم وشیدوش وبهرام شیر
غریوید بسیار وبردش نماز ‏ بپرسیدش از رنجهای دراز
گرفتش به آغوش کاوس شاه ‏ وزالش بپرسید واز رنج راه
بدو گفت پنهان ازین[6] جادوان ‏ همی رخش‌را کرد باید نهان[7]
چو آید بدیو سپید آگهی ‏ کز ارژنگ شد روی گیتی تهی
بنزدیک[8] کاوس شد پیلتن ‏ همه نرّه دیوان شوند انجمن
همه رنجهای تو بی بر شود ‏ زدیوان جهان پر زلشکر شود
تو اکنون ره خانهٔ دیو گیر ‏ برنج اندر آور تن وتیغ وتیر

---

1) P. et C. آغاز وانجام contra rhythmum finalem. 2) P. زین.
3) P. دران. 4) C. inserit:

درین گفته بودند ایرانیان ‏ کجا پهلوان تنگ بسته میان

5) P. بنزدیک. 6) P. ازان. 7) P. روان. 8) P. که نزدیک.

مگر¹) یار باشدت یزدان پاک   سر جادوان اندر آری بخاک
گذر کرد باید ابر²) هفت کوه   زدیوان بهر جا گروها³) گروه
یکی غار پیش آیدت هولناک   چنان چون شنیدم پر از ترس وباک
گذارش پر از نرّه دیوان جنگ   همه رزم‌را ساخته چون پلنگ
بغار اندرون گاه دیو سپید   کزوبند لشکر ببیم وامید
توانی مگر کردن اورا تباه   که اویست سالار وپشت سپاه
سپه‌را زغم چشمها تیره شد   مرا دیده از⁴) تیرگی خیره شد
پزشکان که دیدند کردند امید   بخون دل ومغز دیو سپید
چنین گفت فرزانه مردی پزشک   که چون خون اورا بسان سرشک
چکانی سه قطره بچشم اندرون   شود تیرگی پاک با خون برون⁵)
گو پیلتن جنگ‌را ساز کرد   وزانجایگه رفتن آغاز کرد
بایرانیان گفت بیدار بید   که من کردم آهنگ دیو سپید
که او پیل جنگی وچاره‌گر است   فراوان بگرد اندرش لشکر است
گر ایدون که پشت من آرد بخم   شما دیر مانید خوار ودژم
وگر یار باشد خداوند هور   دهد مر مرا اختر نیک زور
همه بوم وبر باز یابیم⁶) وتخت   ببار آید آن خسروانی درخت

خوان هفتم

کشتن رستم دیو سپیدرا

ازانجایگه تنگ بسته کمر   بیامد پر از کینه وجنگ سر

1) P. اگر. 2) P. هم از. 3) P. گروهان جاه vitiose. 4) P. مرا چشم در. 5) C. inserit:

امیدم ببخشایش کردگار   کزان دیو جنگی بر آری دمار

6) C. یابید et post hunc vs. inserit:

بزرگان برو خواندند آفرین   که بی تو مباد اسپ وگوپال وزین

ابا خویشتن برد اولادرا   همی راند مر[1]) رخش چون بادرا[2])
چو رخش اندر آمد بدان[3]) هفت کوه   بدان نرّه دیوان گروها گروه
بنزدیک آن غار بی بن رسید   بگرد اندرش لشکر دیو دید[4])
باولاد گفت آنچه پرسیدمت   همه بر ره راستی دیدمت[5])
کنون[6]) چون گه رفتن آمد[7]) فراز   مرا راه بنمای وبگشای راز
بدو گفت اولاد چون آفتاب   شود گرم دیو اندر آید بخواب
بریشان تو پیروز باشی بجنگ   کنون یک زمان کرد باید درنگ
زدیوان نبینی نشسته یکی   مگر[8]) جادوان پاسبان اندکی
بدانگه تو پیروز باشی مگر   اگر یار باشدت پیروزگر
نکرد ایچ رستم برفتن شتاب   بدان تا بر آمد[9]) بلند آفتاب
سر وپای اولاد محکم ببست[10])   بخمّ کمند آنگهی بر نشست
بر آهیخت جنگی نهنگ از نیام   بغرّید چون رعد وبر گفت نام
میان سپاه اندر آمد چو گرد   سرانرا بخنجر همی دور کرد[11])
نه استاد کس پیش او در بجنگ   نجستند با او یکی نام ونگ
وزانجایگه سوی دیو سپید   بیامد بکردار تابنده شید
بمانند دوزخ یکی چاه[12]) دید   تن جادو[13]) از تیرگی ناپدید
زمانی همی بود در چنگ تیغ   نبد جای پیکار وجای[14]) گریغ

1) P. آن. 2) C. inserit:
نیاسود در ره گو نیکخواه   نماینده اولاد بودش براه
3) C. بران. 4) P. بدید contra metrum. 5) C. inserit:
یکی کار سخت است ایدر مرا   سزد گر بگوئی تو نیک اخترا
6) C. چنان. 7) C. آید. 8) C. جز از. 9) P. بیامد. 10) P. اولادرا کرد بست. 11) C. inserit:
بنیروی او چون نبد تاب شان   زتیغش بماندند در بیم جان
12) C. غار. 13) P. بن چاه. 14) C. جای دیدار وراه.

چو مژگان بمالید ودیده بشست — در[1]) غار تاریک چندی بجست
بتاریکی اندر یکی کوه دید — سراسر شده غار ازو ناپدید
برنگ شبه روی وچون شیر موی — جهان پر زبالای وپهنای اوی
بغار اندرون دید رفته بخواب — بکشتن نکرد ایچ رستم شتاب
بغرّید غرّیدنی چون پلنگ — چو بیدار شد اندر آمد بجنگ
سوی رستم آمد چو کوهی سیاه — زآهنش ساعد زآهن کلاه[2])
یکی آسیا سنگرا در ربود — بنزدیک رستم در آمد چو دود
ازو شد دل پیلتن پر نهیب — بترسید کاید[3]) بتنگی نشیب
بر آشفت بر سان شیر ژیان — یکی تیغ تیزش بزد بر میان
بنیروی رستم زبالای اوی — بینداخت یک دست[4]) ویک پای اوی
بریده بر آویخت با او بهم — چو پیل سرافراز وشیر دژم
بیک پا بکوشید با نامور — همه غاررا کرد زیر وزبر
گرفت آن بر ویال گرد دلیر — که آرد مگر پهلوانرا بزیر[5])
همی گوشت کند این ازان آن ازین — همی گل شد از خون سراسر زمین
بدل گفت رستم گر امروز جان — بماند بمن زنده ام جاودان
همیدون بدل گفت دیو سپید — که از جان شیرین شدم نا امید
گریدون که از چنگ این اژدها — بریده پی وپوست یابم رها
نه مهتر نه کهتر زنامآوران[6]) — ببینند رویم بمازندران[7])
همی گفت ازین گونه دیو سپید — همی داد دلرا بدانسان نوید
بدین گونه با یکدگر رزمجوی — زتنها روان بد خوی وخون بجوی

1) P. در آن. 2) Deest in C. 3) P. که آمد contra metrum. 4) P. بیفتاد یک ران. 5) C. recte addit:

در آمد باو رستم نامدار — گرفته بر ویال او استوار

6) P. بمازندران. 7) P. ببینند نیزم همی جاودان.

تهمتن بنیروی جان‌آفرین بکوشید بسیار با درد وکین
سرانجام ازان کینه وکارزار بپیچید بر خود[1] گو نامدار
بزد چنگ[2] وبر داشتش نرّه شیر بگردن بر آورد وافگند زیر
زدش بر زمین همچو شیر ژیان چنان کز تن وی برون کرد[3] جان
فرو برد خنجر دلش بر درید جگرش از تن تیره بیرون کشید
همه غار یکسر تن کشته بود جهان همچو دریای خون گشته بود[4]
بیامد زاولاد بگشاد بند بفتراك بست آن کیانی کمند
باولاد داد آن کشیده جگر سوی شاه کاوس بنهاد سر

---

1) P. دیو male. 2) P. دست. 3) P. رفت. 4) C. inserit tredecim vss., quorum duo priores daemonum fugam describunt et qui restant versus sequentes precationem solemnem continent:

چو دیوان بدیدند کردار اوی هزیمت گرفتند از کار اوی
نماندند یک تن دران جایگاه بیامد برون رستم کینه‌خواه
گشاد از میان آن کیانی کمر برون کرد خفتان وجوشن زبر
زبهر نیایش سر وتن بشست یکی پاك جای پرستش بجست
ازان پس نهاد از بر خاك سر چنین گفت کای داور دادگر
زهر بد توئی بندگان‌را پناه تو دادی مرا گردی ودستگاه
توانائی ومردی وفرّ وزور همه کامم از گردش ماه وهور
تو بخشیدی ار نه زخود خوارتر نبینم بگیتی یکی زارتر
غم وانده ورنج وتیمار ودرد زنیك وزبد هرچه آید بمرد
کمی وفزونی ونیك‌اختری بلندی وپستی وکندآوری
زداد تو بینم همی هرچه هست دگر کس ندارد درین کار دست
زداد تو هر ذرّه مهری شود زفرّت پشیزی سپهری شود
ستایش چو کرد آن یل سرفراز بتن باز پوشید هر گونه ساز

بدو گفت اولاد کای نرّه شیر   جهانرا بتیغ آوریدی بزیر[1]
نشانهای بند تو دارد تنم   بزیر کمندت همی بشکنم
بچیزی که دادی دلمرا نوید[2]   همی باز خواهد نویدم امید[3]
بپیمان شکستن نه اندرخوری   که شیر ژیانی وکی‌منظری[4]
بدو گفت رستم که مازندران   سپارم بتو از کران تا کران
یکی کار پیششست ورنج دراز   که هم با نشیبست وهم با فراز
همی شاه مازندرانرا زگاه   بباید ربودن فگندن بچاه
سر دیو جادو هزاران هزار   بیفگنند باید بخنجر بزار[5]
وزان پس مگر خاکرا بسپرم   وگر نه زپیمان[6] تو نگذرم
رسید آنگهی نزد کاوس کی   گو پهلوان شیر فرخنده‌پی[7]
بشادی بر آمد زگردان فغان   که آمد سپهدار روشن روان
ستایش کنانش دویدند پیش   برو آفرین بود زاندازه بیش
چنین گفت کای شاه دانش‌پذیر   بمرگ بداندیش رامش‌پذیر

---

1) C. inserit:

بمازندران کس نباشد دگر   که پرخاش جوید زتو نامور
بهر کار باشی تو پیروزبخت   سزاوار هستی تو بر تاج وتخت
سزد گر ببینی یکی کار من   کجا با تو بُد راست گفتار من

2) P. امید. 3) P. امیدم نوید. 4) P. ژیان وکیٔ منظری male, quum کی‌منظری sit compositum possessivum. 5) P. et C. زبار, pro quo tamen legendum videtur بزار. 6) C. بپیمان et post hunc vs. inserit:

ترا زین سپس بی‌نیازی دهم   بمازندران سرفرازی دهم
وزان سو دو چشم بزرگان براه   که کی باز گردد یل رزمخواه
بپیروزی از رزم آن دیو نر   بخنجر زیالش جدا کرده سر

7) In C. hic vs. 649 et duo sequentes 650 et 651 hoc ordine leguntur: 650. 651 et 649.

دریدم [1]) جگرگاه دیو سپید   ندارد بدو شاه ازین پس امید
زپهلوش بیرون کشیدم جگر   چه فرمان دهد شاه پیروزگر
برو آفرین خواند کاوس شاه   که بی تو مبادا کلاه وسپاه
بران مام کو چون تو فرزند زاد   نشاید جز از آفرین کرد یاد
هزار آفرین باد بر زال زر   ابر مرز زابل سراسر دگر [2])
که چون تو دلیری پدید آورید   همانا که چون تو زمانه ندید
مرا بخت ازین هر دو فرّختر است   که پیل هزبراوژنم [3]) کهتر است
چو از آفرینش بپرداخت کی   چنین گفت کای گرد فرخنده‌پی [4])
کنون خونش آور تو در چشم من   همان نیز در چشم این انجمن
مگر باز بینیم دیدار تو   که بادا جهان‌آفرین یار تو
بچشمش چو اندر کشیدند خون   شد آن دیدهٔ تیره خورشیدگون [5])
نهادند زیر اندرش [6]) تخت عاج   بسر آویختند از بر عاج تاج
نشست از بر تخت مازندران   ابا رستم ونامور مهتران
چو طوس وفریبرز وگودرز [7]) وگیو   چو رهام وگرگین وبهرام نیو
برین [8]) گونه یك هفته با رود ومی   همی رامش آراست کاوس کی
بهشتم نشستند بر زین همه   جهانجوی وگردنکشان ورمه
همه بر کشیدند گرز گران   پراگنده [9]) در شهر مازندران
برفتند یکسر بفرمان کی   چوآتش که بر خیزد از خشك نی
زشمشیر تیز آتش افروختند   همه شهر یکسر همی سوختند

---

1) P. بریدم. 2) Hic vs. et sequens 658 desunt in C. 3) C. هزبر افگنم.
4) Deest in C. 5) C. bene inserit:

هم اندر زمان رستم پر هنر   کشید اندر ایشان زخون جگر
همه دیدها شان بشد روشنا   جهانی بشد سربسر گلشنا

6) P. اخترش male. 7) C. طوس وچو گودرز وکشواد. 8) C. بدین.
9) Ed. Lumsd. براندند.

بکشتند چندان ازان جادوان که از خون همی رفت جوی روان
بدانگه که تیره شب آمد بتنگ گوان آرمیدند یکسر زجنگ
بلشکر چنین گفت کاوس شاه که اکنون مکافات کرده گناه
چنانچون سزا بُد بدیشان رسید زکشتن کنون سر بباید[1]) کشید
بباید یکی مرد با هوش وسنگ کجا باز داند شتاب از درنگ
شود نزد سالار مازندران کند دلش بیدار ومغزش گران
بدان کار خشنود شد پور زال بزرگان[2]) که بودند با او همال
فرستادن نامه نزدیک اوی بر افروختن جان تاریک اوی[3])

نامه نوشتن کاوس نزدیک شاه مازندران

یکی نامهٔ بر حریر سپید بدان[4]) اندرون چند بیم وامید[5])
دبیر خردمند بنوشت خوب پدید آورید اندران[6]) زشت وخوب
نخست آفرین کرد بر دادگر کزو گشت پیدا بگیتی هنر
خرد داد وگردان سپهر آفرید درشتی وتندی ومهر آفرید
بنیک وبید داد مان دستگاه خداوند گردنده خورشید وماه[7])

---

1) P. دست باید et C. post hunc vs. inserit:

برستم چنین گفت کاوس کی که ای گرد فرزانهٔ نیک‌پی

2) P. وگردان. 3) Deest in C; P. legit:

فرستاد نامه بنزدیک اوی بر افروخت آن جان تاریک اوی

ut sint verba poetae, sed quum hoc versu id de quo agitur, id quod rex et magnates intendunt, accuratius explicari videatur, recepi lectionem editionis Lumsdeni. 4) C. بدو. 5) In C. hunc vs. praecedit alius:

دگر روز کین گنبد تیز گرد بگسترد بر چرخ دیبای زرد

6) P. اندرون. 7) C. inserit tres vss. asterisco notatos:

*دگر گفت کین نامهٔ بافرین زکاوس کی شاه ایران زمین
*بنزد سپهدار مازندران که با دیو جادو بود همزبان
*بدان ای گرفتار بند غرور که این است رسم سرای سرور

اگر[1]) دادگر باشی وپاکدین   زهر کس نیابی جز از آفرین
وگر بدنهان باشی وبدکنش   زچرخ بلند آیدت سرزنش
جهاندار اگر دادگر باشدی   زفرمان او کی گذر باشدی
سزای گنه بین که یزدان چه کرد   زدیو وزجادو بسر آورد گرد
کنون گر شدی[2]) آگه از روزگار   روان وخرد بودت آموزگار
همانجا بمان تخت[3]) مازندران   بدین بارگاه آی چون کهتران
چو با جنگ رستم نداری تو تاو   بده زود بر کام ما باژ وساو[4])
اگر گاه مازندران بایدت   مگر زین نشان راه بگشایدت
وگرنه چو ارژنگ ودیو سپید   دلت کرد باید زجان ناامید[5])
چو نامه بسر برد فرخ دبیر   نهاد از برش مهر مشک وعبیر
بخواند آن زمان شاه فرهادرا   گزایندهٔ گرز پولادرا
گزین بزرگان آن[6]) شهر بود   زبیکاری ورنج بی بهر بود
بدو گفت این نامهٔ پندمند   ببر نزد آن دیو جسته زبند
چو از شاه بشنید فرهاد گرد   زمینرا ببوسید ونامه ببرد
بشهری کجا نرمپایان بدند   سواران پولادخایان[7]) بدند
کسیرا که بینی تو[8]) پای از دوال   لقب شان چنین بود بسیار سال
بدان شهر بد شاه مازندران   هم آنجا دلیران وکندآوران
یکیرا فرستاد فرهاد پیش   ورا کرد آگه زکردار خویش
چو بشنید کز نزد کاوس شاه   فرستادهٔ باهش آمد زراه
پذیره شدنرا سپاهی گران   دلیران وشیران مازندران

---

1) C. که گر. 2) P. شوی. 3) C. تاج. 4) C. بده باژ ناچار وبگزار ساو. 5) C. inserit:

ندانی چو رستم کند رای جنگ   زتیغش بدریا بسوزد نهنگ

6) C. این. 7) P. وپولاد خایان. 8) P. دو.

زلشکر یکایک همه [1]) بر گزید   ازیشان هنر خواست کاید پدید
چنین گفت کامروز مردانگی   جدا کرد باید زدیوانگی
همه راه ورسم پلنگ آورید   سر هوشمندان بچنگ آورید [2])
پذیره شدندش پر از چین بروی   سخنها نرفت ایچ [3]) بر آرزوی
چو رفتند نزدیک فرهاد گرد   ازان نامداران بادستبرد
یکی دست بگرفت وبفشاردش   پی واستخوانها بیازاردش
نگشت ایچ فرهادرا روی زرد   نیامد برو رنگ وبندی [4]) زدرد
ببردند فرهادرا پیش شاه   زکاوس پرسید واز رنج راه
پس آن نامه بنهاد پیش دبیر   می ومشك بد بیختنه بر حریر
مر آن نامه بر خواند موبد بدوی   بپیچید ازان نامه پرخاشجوی
چو آگه شد از رستم وکار دیو   پر از خون شدش چشم ودل پر غریو
بدل گفت پنهان شود آفتاب   شب آید بود [5]) گاه آرام وخواب
زرستم نخواهد جهان آرمید   نخواهد شدن نام [6]) او ناپدید
غمین شد زارژنگ ودیو سپید   که شد کشته [7]) پولاد غندی وبید
چو آن نامهء شاه یکسر بخواند   دو دیده بخون دل اندر نشاند
سه روزش همیداشت مهمان خویش   بر نامداران [8]) ویاران خویش
بروز چهارم بدو گفت رو   بنزدیك آن بیخرد شاه نو
چنین گوی پاسخ بکاوس کی   که در جام تیر است بی آب می [9])

1) P. همی. 2) C. recte addit vs.:

چنان چون فرستاده پژمان شود   زدیدر تان سخت ترسان شود

in quo پژمان significat i. q. پشیمان coll. lex. nostro pers. — lat. s. v. et چنان چون pro چنانچه = چنانکه *ita ut* positum videtur. 3) P. et C. هیچ. 4) P. رنگ پیدا. 5) P. شود. 6) C. جان. 7) P. خسته male. 8) C. سرفرازان. 9) P. که کی آب دریا بود همچو می et C. post hunc vs. inserit:

تو در کار تندی ندانی که من   بر آورده ام سر زهر انجمن

من آنم که گوئی بر وبوم وگاه[1]   رها کن بیا سوی این بارگاه
مرا بارگه زان تو برتر است   هزاران هزارم فزون[2] لشکر است
بهر جا که در جنگ بنهند روی   نمانند[3] سنگ ونه رنگ ونه بوی
بیارای[4] کار ومیاسای هیچ   که من رزم‌را کرد خواهم بسیچ
بیارم یکی لشکری شیرفش   بر آرم شمارا سر از خواب خوش
زپیلان جنگی هزار ودویست   که در بارگاه تو[5] یك پیل نیست
زایران بر آرم یکی تیره خاك   بلندی ندانند باز از مغاك
چو بشنید فرهاد ازو داوری   بلندی وتندی وکندآوری
بکوشید تا پاسخ نامه یافت   عنان سوی سالار ایران بتافت[6]
بیامد بگفت آنچه دید وشنید   همه پردهٔ رازها بر درید
چنین گفت کو زاسمان برترست   نه رای بلندش بزیر اندرست
زگفتار من سر بپیچید نیز   جهان[7] پیش چشمش نیرزد بچیز
جهاندار مر پهلوانرا بخواند   همه گفت فرهاد با او براند[8]
چنین گفت کاوس‌را پیلتن   گزین ننگ بگذارم این انجمن
مرا برد باید سوی او پیام   که من بر کشم تیغ تیز از نیام
یکی نامه باید چو برّندهٔ تیغ   پیامی بکردار غرّندهٔ میغ

1) P. et C. گاه; ed. Teher. recte وگاه. 2) P. بدر. 3) P. نماندند male et C. post hunc vs. inserit:

چو سنجه سوارم دو صد نیز هست   که در جنگ گیرند شهرا بدست
اگر من کنم رای آوردگاه   ندانی تو خود باز ماهی زماه
همانا ترا زندگانی نماند   زمانت زایران باین مرز راند

4) C. بر آرای. 5) P. که با تو بر آنسان contra metrum, nisi legatur یکی pro یك. 6) C. شتافت. 7) P. زمان. 8) C. inserit:

بپیچید ازین گفته رستم چنان   که هرموی بر تن شدش چون سنان

شوم چون فرستادهٔ نزد اوی — بگفتار خون اندر آرم بجوی
بپاسخ چنین گفت کاوس شاه — که از تو فروزد نگین وکلاه
پیمبر توئی هم تو ببر[1] دلیر — بهر کینه‌گه بسر[2] سرافراز شیر
بفرمود تا رفت پیشش دبیر — سر خامه‌را کرد پیکان تیر[3]
چنین گفت کین[4] گفتن نابکار — نه خوب آید از مردم هوشیار
اگر سر کنی زین فزونی تهی — بفرمان گرائی بسان رهی[5]
وگر نه بجنگ تو لشکر کشم — زدریا بدریا سپه بر کشم[6]
روان بداندیش دیو سپید — دهد کرگسانرا بمغزت نوید

آمدن رستم نزدیك شاه مازندران بپیغمبری

چو نامه بمهر اندر آورد شاه — جهانجوی رستم بپیمود راه
بزین اندر افگند گرز گران — چو آمد بنزدیك مازندران

1) P. هم چو ببر et C. هم تو پیل, quam lectionem Rück. e primaria هم یلی تو depravatam opinatur. 2) P. چون. 3) C. inserit.

پس از آفرین جهان‌آفرین — چنین گفت کای گشته از راه دین

4) C. بگیتی سخن. 5) C. recte inserit:

نسازی همی کشور خود خراب — سپاری بمن باج بی کین وتاب
بمانی بمازندران شادمان — زرستم بیابی رهائی بجان

6) C. inserit sex vs.:

زخون جوی رانم بمازندران — بخاك اندر آرم سر سروان
ودیگر چه حاجت مرا با کس است — کزین رزم رستم شمارا بس است
چو آهنگ میدان کند در نبرد — سر نرّه دیوان در آرد بگرد
بمردیء او در جهان مرد نیست — بگیتی کس اورا هم‌آورد نیست
چو آید بمیدان یل کینه‌ساز — ندانند دیگر نشیب از فراز
که او پهلوانی است در روز جنگ — بدرّد دل شیر وچرم پلنگ

بشاه آگهی شد که کاوس کی   فرستاده ونامه افگند پی
فرستادهٔ چون هزبر دژم   کمندی بفتراك بر شست خم
بزیر اندرش[1]) بارهٔ گامزن   یکی ژنده پیلست گوئی بتن
چو بشنید سالار مازندران   زلشکر گزین کرد چندی سران
بفرمود شان تا جبیره شدند   هزبر ژیانرا پذیره شدند
بیاراسته[2]) لشکری چون بهار   برفتند نزدیك آن نامدار
چو چشم تهمتن بدیشان رسید   بره بر درختی گشن شاخ دید
گرفتش هم آنگه دو شاخ درخت   بتندی[3]) مر آنرا بپیچید سخت
درخت از بن وبیخ بر کند زود   که اورا بتن بر زیانی نبود
بکند وچو ژوپین بکف بر[4]) گرفت   بماندند لشکر همه در[5]) شگفت
بینداخت چون نزد ایشان رسید   سواران بسی زیر شاخ آورید
کسی[6]) از بزرگان مازندران   کجا او بدی پیش‌رو بر سران
یکی دست بگرفت وبفشاردش   همی آزمون‌را بیازاردش
بخندید ازو رستم پیلتن   شده خیره زو چشم آن انجمن
بدان خنده اندر بیفشرد چنگ   ببردش رگ از دست واز روی رنگ
بشد زور[7]) ازان مرد زورآزمای   زبالای اسپ اندر آمد بپای
یکی شد بر شاه مازندران   بگفت آنچه دید از کران تا کران
سواری که نامش کلاهور بود   که مازندران زو پر از شور بود
بسان پلنگ ژیان بد بخوی   نکردی جز از جنگ هیچ آرزوی
پذیره شدن‌را بر خویش خواند   بمردیش بر چرخ گردان نشاند

---

1) P. اندرون et C. post hunc vs. addit:

چو کوهی روانست آن نامدار   تو گفتی که شیرست گاه شکار

2) C. بر آراسته. 3) C. زتندی. 4) P. et C. در, sed scripsi بر, ut duplex sit rhythmus finalis. 5) P. زو. 6) C. یکی. 7) P. هوش.

بدو گفت پیش فرستاده رو   هنرها پدیدار کن نو بنو
چنان کن که گردد رخش پر زشرم   زچشم اندر آرد[1] برخ آب گرم
بیامد کلاهور چون نرّه شیر   بپیش جهانجوی مرد دلیر
بپرسید پرسیدنی چون پلنگ   دژم روی وآنگه بدو داد چنگ
بیفشرد چنگ سرافراز پیل   شد از درد چنگش بکردار نیل
بپیچید[2] واندیشه زو دور داشت   بمردی زخورشید منشور داشت
بیفشرد چنگ کلاهور سخت   فرو ریخت ناخن چو برگ از درخت
کلاهور با دست آویخته   پی وپوست وناخن فرو[3] ریخته
بیاورد وبنمود وبا شاه گفت   که بر[4] خویشتن درد نتوان نهفت
ترا آشتی بهتر[5] آید زجنگ   فراخی مکن بر دل خویش تنگ
ترا با چنین پهلوان تاو نیست   اگر رام گردد به از ساو نیست
پذیریم بر شهر مازندران   ببخشیم بر کهتر ومهتران
چنین رنج دشوار آسان کنیم   به آید که[6] جانرا هراسان کنیم
تهمتن بیامد[7] هم اندر زمان   بر شاه بر سان پیل دمان
نگه کرد وبنشاند اندرخورش   زکاوس پرسید واز لشکرش
سخن راند از رنج راه دراز   که چون راند اندر[8] نشیب وفراز
وزان پس بدو گفت رستم توئی   که داری بر وبازوی پهلوی[9]
چنین داد پاسخ که من چاکرم   اگر چاکری‌را خود اندرخورم
کجا او بود من نیایم بکار   که او پهلوانست وگرد وسوار[10]

1) P. آرش. 2) P. نپیچید male. 3) P. ازو. 4) P. در. 5) P. برتر.
6) به sequente که i. q. به از آنکه. C. post hunc vs. inserit:

غمین گشت بدگوهر نابکار   زگفت کلاهور بر گشته کار

7) P. بر آمد. 8) P. راندی در. 9) C. inserit:

سپیدیو از تو هلاك آمدست   زتو مر مرا سر بپاکان آمدست

10) C. inserit duodecim vs. asterisco notatos, qui tamen non reiiciendi

بدو داد پس نامور نامه را   پیام جهانجوی خودکامه را
بگفت آن که شمشیر بار آورد   سر سرکشان در کنار آورد
چو پیغام بشنید ونامه بخواند   دژم گشت واندر شگفتی بماند
برستم چنین گفت کین جستجوی   چه باید همی خیره وین گفتگوی [1]
بگویش که سالار ایران توئی   اگرچه [2] دل وچنگ شیران توئی
منم شاه مازندران با سپاه   بر اورنگ زرّین وبر سر [3] کلاه
مرا بیهده خواندن پیش خویش   نه رسم کیان باشد وراه کیش
بر اندیش وتخت بزرگان مجوی   کزین جستنت [4] خواری آید بروی
سوی شهر ایران بگردان عنان   وگر نه زمانت سر آرد سنان
اگر با سپه من بجنبم زجای   تو پیدا نبینی سرت را زپای

---

sunt, quum pergant in describendo Rustemo, viro fortissimo et terribili:

*جهان‌آفرین تا جهان آفرید   چو رستم سرافراز نامد پدید
*یکی کوه باشد برزم اندرون   ازان رخش وگرزش چه گویم که چون
*چو او رزم سازد چه پاید گروه   کند کوه دریا ودریا چو کوه
*برزمش چه پیل وچه شیر وچه دیو   چو آورد گیرد بر آرد غریو
*بتنها یکی نامور لشکرست   پیام‌آوری را نه اندرخورست
*ولیکن مرا او فرستاده است   بگویم پیامی که او داده است
*همی گویدت رستم نامدار   که گر عاقلی تخم زشتی مکار
*تو بسیار تخم بدی کاشتی   ره مردمی خوار بگذاشتی
*چه کردی تو با شاه ایران زمین   ابا لشکر وپهلوانان زکین
*مگر گوشت از نام رستم تهیست   که چرخ فلک کمترینش رهیست
*اگر رخصت شاه بودی که من   بیایم بنزدیک این انجمن
*نمی ماندمی زنده از لشکرت   همی بر سر نیزه بودی سرت

1) P. وگفتگوی.   2) P. وگرچه.   3) P. وزرّین.   4) C. کزین در ترا.

تو افتادهٔ بی گمان در[1]) گمان   یکی رای پیش آر وبفگن کمان[2])
چو من تنگ روی اندر آرم بروی   سر آید ترا تیزی وگفتگوی[3])
نگه کرد رستم بروشن روان   بگاه وسپاه ودر پهلوان
نیامدش با مغز گفتار اوی   سرش تیزتر شد به[4]) آزار اوی

---

1) P. از male. 2) P. بفگن. Phrasis کمان افگندن *arcum abiicere* met. significat i. q. *devictum esse.* 3) C. inserit quatuor vs. asterisco notatos sed non reiiciendos, in quibus rex Mazenderanensis Rustemum per legatum exhortatur, ut munere apud regem Kawusum deposito ad se transeat, ut amplissimis honoribus ornetur.

*زمن نیز بر پیش رستم پیام   بگویش که ای پهلو نیک‌نام
*چه چیزت زکاوس کی میرسد   اگر زو بود یك زمن صد رسد
*میان یلان سرفرازت کنم   زسیم ودرم بی‌نیازت کنم
*سرت بگذرانم زخورشید وماه   ترا سرفرازی دهم بر سپاه

4) P. از. Praeterea vs. 800 et 801 et qui eos in C. sequuntur quindecim alii asterisco notati sunt, sed genuini videntur, quum arcte cum praecedentibus cohaereant:

*چنین گفت کای بی‌خرد شهریار   همانا که شد تیره‌ات روزگار
*مگر پهلوان رستم سرفراز   بگنج وسپاه تو دارد نیاز
*شه نیمروزست فرزند زال   کسیرا بگیتی ندارد همال
*ازین باب دیگر مجنبان زبان   که آرد زبانت برون از دهان
*بشد تافته شاه ازین گفتگوی   بخونریز بدگوهر آورد روی
*بگیر این فرستاده‌را پیش من   زتختش فرود آر وگردن بزن
*بشد تیز دژخیم تا پای تخت   که گیرد سر دست آن نیک‌بخت
*فرود آرد اورا ازین جا بزیر   که رستم بغرّید چون نرّه شیر
*سر دست بگرفت وپیشش کشید   ازان جایگه پیش خویشش کشید
*در انداخت وبگرفت مر پای اوی   همان پای خود بر دگر پای اوی

یکی خلعتی ساختش شاهوار　　بیاورد نزدیک رستم سوار
نپذرفت زو جامه واسپ وزر　　که ننگ آمدش زان کلاه وکمر
بیامد دژم از بر شاه اوی　　همه تیره دید اختر وماه اوی
برون آمد از شهر مازندران　　سرش گشته بُد زان سخنها گران
چو آمد بنزدیک شاه اندرون　　دل کینه‌دارش پر از جوش خون
زمازندران هرچه دید [1]) وشنید　　همه کرد بر شاه ایران پدید
وزان پس ورا گفت مندیش هیچ　　دلیری کن ورزم دیوان [2]) بسیچ
دلیران وگردان آن انجمن　　چنان دان که خوارند بر چشم من
که نزدم [3]) نیرزند یک ذرّه خاک　　بدین [4]) گرز ازیشان بر آرم هلاک

جنگ کاوس با شاه مازندران

چو رستم زمازندران گشت باز　　شه جادوان رزم‌را کرد ساز
سراپرده از شهر بیرون کشید　　سپه‌را همه سوی هامون کشید
چو گرد سپاه از میان بر دمید　　همان رنگ خورشید شد ناپدید
نه هامون پدید ونه دشت ونه کوه [5])　　زمین گشت از پای پیلان ستوه

---

* نهاد وبیک دیگرش بر درید　　کسی در جهان این شگفتی ندید
* بآواز گفته پس آن نامدار　　که گر رخصتم بودی از شهریار
* که با لشکرت کردمی کارزار　　ترا کردمی این زمان خوار زار
* بگفت این واز بارگه شد برون　　دو چشمش بماند دو طاس خون
* بلرزید بر خویشتن شهریار　　زدست وزبان یل نامدار

1) P. گفت.　2) P. دلیری وجنگ دلیران.　3) P. بنزدم.　4) P. برین et C. post hunc vs. inserit:

ببینی که کام تو گردد روا　　که من دانم این درد دلرا دوا

5) C. ونه صحرا وکوه et post hunc vs. inserit:

جهان سربسر زو شده تیره‌گون　　زگرد سپه آسمان قیره‌گون

همی راند لشکر چو باد [1]) دمان	نجست ایچ هنگام رفتن زمان
چو آگاهی آمد بکاوس شاه	که تنگ اندر آمد زدیوان سپاه
بفرمود تا رستم زال زر	ببندد نخستین بدان [2]) کین کمر
بطوس وبگودرز وکشوادگان	بگیو وبگرگین آزادگان [3])
بفرمود تا لشکر آراستند	سنان وسپرها بپیراستند
سراپردهٔ شهریار وسران	کشیدند بر دشت مازندران
سوی میمنه طوس نوذر بپای	دل کوه پر نالهٔ کرّه‌نای
چو گودرز وکشواد بر میسره	شده کوه آهن همه یکسره
سپهدار کاوس در قلبگاه	زهر سو رده بر کشیده سپاه
بپیش سپاه اندرون پیلتن	که در جنگ هرگز ندیدی شکن [4])
یکی نامداری زمازندران	بگردن بر آورده گرز گران
که جویا بُدش نام وجوینده بود	گراینده گرز وگوینده [5]) بود
بدستوری [6]) شاه جویا برفت	بپیش سپهدار کاوس تفت
همی جوشن اندر تنش بر فروخت	همی تفّ تیغش زمینرا بسوخت
بیامد بایرانیان [7]) بر گذشت	بتوفید از آواز او کوه ودشت
همی گفت [8]) با من که جوید نبرد	کسی کو بر انگیزد از آب گرد
نشد هیچکس پیش جویا برون	نه رگ شان بجنبید گوئی نه خون

1) P. از آنسان. 2) P. برین. 3) P. وآزادگان. 4) C. inserit:

چو از هر دو سو لشکر آراستند	یلان کینه از یکدگر خواستند

5) P. et C. وکوبنده, ed. Teh. کوبنده, sed in ed. Lumsd. recte legitur وگوینده. 6) P. بدستورئی male. 7) C. بایران سپه. 8) P. گفت که male et C. post hunc vs. inserit:

همی گشت غرّان میان دو صف	خروشان وبر لب بر آورده کف
نرفت از دلیران کسی پیش اوی	همی بود بر جای پرخاشجوی
بایرانیان گفت کاوس شاه	که سر تان نیابد سوی جنگ راه

بآواز گفت آن زمان شهریار   چه بود ای دلیران ومردان کار
کزین دیو دل تان [1] چنین خیره شد   از [2] آواز او روی تان تیره شد
ندادند پاسخ دلیران بشاه   زجویا بپژمرد گفتی سپاه
یکی بر گرائید رستم عنان   بگردن بر آورد رخشان سنان
که دستور باشد مرا شهریار   شدن پیش این دیو ناسازگار
چنین گفت کاوس کین کار تست   از ایران نخواهد کس این رزم جست
برو کافریننده یار تو باد   همه دیو وجادو شکار تو باد [3]
بر انگیخت رخش دلاور زجای   بچنگ اندرون [4] نیزهٔ سرگرای
بآوردگه رفت چون پیل مست   پلنگی بزیر اژدهائی [5] بدست
عنانرا بپیچید وبر خاست گرد   زبانگش [6] بلرزید دشت نبرد
بجویا چنین گفت کای بدنشان   بیفگنده نامت زگردنکشان
کنون بر تو بر جای بخشایش است   نه هنگام آرام وآسایش است
بگرید ترا آنکه زاینده بود   فزاینده بود ار گزاینده [7] بود
بدو گفت جویا که ایمن مشو   زجویا واز خنجر سردرو
که اکنون بدرّد جگر مادرت   بگرید بدین جوشن ومغفرت [8]
چو رستم شنید این سخنها تمام   بر آورد یک نعره وگفت نام
زجای اندر آمد چو کوه روان   هم آورد او گشت تیره روان
عنان بر گرائید وبر گاشت روی   نبد جنگ رستم ورا آرزوی [9]
پس پشت او اندر آمد چو گرد   سنان بر کمربند او راست کرد

---

1) P. دیو تان سر. 2) P. وز. 3) C. inserit:

چو بشنید رستم زشاه زمان   همانگه دمان شد چو شیر ژیان

4) C. اندر آن. 5) P. اژدهای contra metrum. 6) P. زگردش male.
7) P. بود وگزاینده male. 8) P. وخنجرت. 9) C. inserit:

گریزان شد از نامدار دلیر   تهمتن بغرّید مانند شیر

بزد نیزه بر بند درع وزره | زره‌را نماند ایچ بند وگره [1]
ززینش جدا کرد وبر داشتش | چو بر بابزن مرغ بر گاشتش
بینداخت از پشت اسپش بخاك [2] | دهن پر زخاك [3] وزره چاك چاك
دلیران وگردان مازندران | بخیره فرو ماندند اندران
سپه شد شکسته دل وزرد روی | بر آمد زآوردگه گفتگوی
بفرمود سالار مازندران | بیکسر [4] سپاه از کران تا کران
که سر بر فرازید [5] وجنگ آورید [6] | همه رسم وراه پلنگ آورید [7]
همه یکسره تیغ کین آختند | بهم دیگران اندر انداختند [8]
بر آمد زهر دو سپه بوق وکوس | هوا نیلگون شد زمین آبنوس
چو برق درخشنده از تیره میغ | همی آتش افروخت از گرز وتیغ
هوا گشت سرخ وسیاه وبنفش | زبس نیزه وگونه گونه درفش [9]
زآواز دیوان واز تیره گرد | زغرّیدن کوس واسپ نبرد
شکافید کوه وزمین بر درید | بدان گونه پیکار کین کس ندید

---

1) C. inserit:

چنان زد ابر گردگاهش سنان | که دیگر بدیده ندیدش جهان

2) P. بینداختنش از پشت اسپ در مغاك male et contra metrum.
3) P. زخون. 4) P. که یکسر male. 5) P. فرازند. 6) P. آورند.
7) P. آورند et C. recte inserit tres vs.:

شنیدند گردان همه سربسر | مر آن گفتهٔ شاه پرخاشخر
بکینه ازان لشکری بی‌شمار | فراوان بیامد سوی کارزار
سپهدار ایران چو زانگونه دید | زجا اندر آمد چنانچون سزید

8) In C. hic vs. post sequentem 859 legitur. 9) Qui sequuntur quatuor vs. hoc ordine in C. leguntur: 865. 862. 863 et 864, ante quem C. inserit:

پر آواز رعد است گفتی جهان | ویا روز در تیره شب شد نهان

چکاچاک گرز آمد وتیغ وتیر   زخون یلان دشت گشت آبگیر[1]
زمین شد بکردار[2] دریای قیر   همه موجش از خنجر وگرز وتیر
دمان بادپایان چو کشتی بر آب   سوی غرق دارند گفتی شتاب[3]
همی گرز بارید بر خود وترگ   چو باد خزان بارد از بید برگ
بیک هفته دو لشکر نامجوی   بروی اندر آورده زین گونه روی[4]
بهشتم جهاندار کاوس شاه   زسر بر گرفت آن کیانی کلاه
بپیش جهان‌داور رهنمای   بیامد همی بود گریان بپای
وزان پس بمالید بر خاک روی   چنین گفت کای داور راست‌گوی

1) C. inserit duos vs.:

جهان یکسره همچو دریا نمود   نهنگ اندرو گرز وشمشیر بود
سواران چو کشتی روان اندرو   بروی اندر آورده از کینه رو.

2) P. زکردار male. 3) In C. huic versui antecedit vs. sequens 867 et inter utrumque inseritur alius:

فراوان سر افتاد مانند گوی   دل وسینه‌ها چاک وخون بُد بجوی

4) In C. hunc vs. praecedunt novem alii Rustemum pugnantem describentes:

سپهدار رستم یل صف‌شکن   ابا جان‌ستان تیغ دشمن‌فکن
نشسته برخش اندرون همچو کوه   در افگنده تن‌را بدیوان گروه
زباره چو بگذاردی تیغ تیز   زدیوان بر آوردی او رستخیز
بیک زخم ده سر فگندی زدوش   بنعره بکندی دل شیر روش
زگرزش دل آسمان چاک شد   زگردش فلک روی پر خاک شد
خدنگش چو از شست کردی گذر   مغربل شدی زان دل شیر نر
کمندش چو تن راست کردی بخم   چو اژدر کشیدی یلان‌را بدم
زپا ورکابش جهان خیره ماند   زتیغش زمین دیده در خون نشاند
بدین گونه زان لشکر نامدار   فراوان بیفگند در کارزار

برین نیّره دیوان بسی توس وباك | ایا [1]) آفریننده آب [2]) وخاك
مرا ده تو فیروزی وفرّهی | بمن تازه کن تخت شاهنشهی
بپوشید ازان پس بمغفر سرش | بیامد بر نامور لشکرش
خروش آمد ونالهٔ کرّه‌نای | بجنبید چون کوه لشکر [3]) زجای
سپهبد بفرمود تا گیو وطوس [4]) | زپشت سپاه اندر آورد کوس [5])
چو گودرز با زنگهٔ شاوران | چو رهّام وگرگین جنگ‌آوران
گرازه بیامد بسان گراز | درفشی بر افراخته هشت باز
چو فرهاد وخرّاد وبرزین وگیو | سرافراز بهرام وگستهم [6]) نیو
دمنده بدان رزمگاه آمدند | بنوّی همه [7]) کینه‌خواه آمدند
تهمتن بقلب اندر آمد نخست | زمین را بخون دلیران بشست
چو گودرز وکشواد بر میمنه | سلیح وسپه برد [8]) وکوس وبنه
ازان میمنه تا بدان میسره | بشد گیو چون گرگ پیش بره
زشبگیر تا تیره گشت آفتاب | همی خون بجوی اندر آمد چو آب
زچهره بشد شرم وآئین ومهر | همی گرز بارید گفتی سپهر
زکشته بهر جای بر توده گشت | گیاها بمغز سر آلوده گشت
چو رعد خروشنده شد بوق وکوس | خور اندر پس پردهٔ [9]) آبنوس
ازان سو که بد شاه مازندران | بشد پیلتن با سپاهی گران
زمانی نکرد او یله جای خویش | بیفشرد بر کینه‌گه پای خویش

---

1) P. ابا vitiose; C. تونئی. 2) P. باد et in C. inversus est ordo hemist. 3) P. چون پیل رستم. 4) P. تا پیل وکوس. 5) P. سپه آورد گرد طوس. 6) P. برفتند با نامداران. 7) P. et C. بنوئی همی. 8) P. بود. 9) P. اندر سراپردهٔ vitiose et in C. inversus est ordo vs. 887 et 888.

خود ودیو وپیلان پرخاشجوی   بروی اندر آورده[1] یکباره روی
کشیدند شمشیر وگرز آن سران[2]   بر آمیختند باهم سپاه گران
جهانجوی کرد از جهاندار یاد   سناندار نیزه بدارنده[3] داد
بر آهیختن[4] گرز وبر آورد جوش   هوا گشت از آواز او پر خروش
از آواز آن گرد سالارکُش   نه با دیو جان ونه با پیل هش
فگنده همه دشت خرطوم پیل   همه کشته دیدند بر چند میل[5]
وزان پس تهمتن یکی نیزه خواست   سوی شاه مازندران تاخت راست
چو تندر خروشان شده هر دوان   شه جادوان رستم[6] پهلوان
چو بر نیزهٔ رستم افگند چشم   نماند ایچ با او دلیری وخشم
دل رستم از کینه آمد بجوش   بر آورد[7] چون شیر شرزه خروش

---

1) P. et C. آورد et C. post hunc vs. inserit:
سپهبد چنین گفت با سروران   که ای نامداران جنگ‌آوران
یک امروز در کار چستی کنید   بمردانگی بس درستی کنید
2) P. شمشیرها سرکشان et in C. hunc vs. sequitur alius:
یکی گرد بر خاست در دشت جنگ   که بگرفت ازان روی خورشید رنگ
3) P. نیزه بدو باز male. 4) P. بر آورد male et C. post hunc vs. inserit:
بشمشیر ازان لشکر نامدار   تبه کرد بسیار در کارزار
5) C. addit sex vs.:
ازان پس همی نامور پهلوان   ابا نامداران وکندآوران
بر آویخت با شاه مازندران   همی لشکرش خیره گشت اندران
بیامد روان نزد آن بدگمان   خروشید مانند پیل دمان
بدو گفت کای بدرگ نابکار   بمیدان کینه کنون پای دار
چو دید آن سپهدار گرد سترگ   خروشان بیامد چو درّنده گرگ
دوان چون بنزدیک رستم رسید   زرین کوهه گرز گران بر کشید
6) P. جادو ورستم; C. inverso ordine vs. 896 et 897 legit ازان. 7) C. آورده.

یکی نیزه زد بر کمربند اوی   زکبر اندر آمد بپیوند اوی
شد از جادوئی تنش یك لخت کوه   از ایران نظاره بر آن [1]) بر گروه
تهمتن فرو ماند ازو در شگفت   سناندار نیزه بگردن گرفت
رسید اندران جای کاوس شاه   ابا پیل وکوس ودرفش وسپاه
برستم چنین گفت کای سرفراز   چه بودت که ایدر بماندی دراز
چنین گفت رستم که چون رزم سخت   ببود وبر افروخت پیروز [2]) بخت
مرا دید چون [3]) شاه مازندران   بگردن بر آورده گرز گران [4])
برخش دلاور سپردم عنان   زدم بر کمربند گبرش [5]) سنان
گمانم چنان بد که او [6]) سر نگون   کنون آید از کوههء زین برون
برین [7]) گونه شد سنگ در پیش من   نبود آگه از کم واز بیش من
بلشکرگهش برد خواهم کنون   مگر کاید از سنگ خارا برون
بفرمود شه تا ازان جایگاه   برندش بنزدیکیء پایگاه
زلشکر هر آنکس که بد زورمند   بسودند سنگ آزمودند چند [8])
نه برخاست از جای سنگ گران   میانه درون شاه مازندران
گو پیلتن کرد چنگال باز   بران آزمایش نبودش نیاز
بران گونه آن سنگرا بر گرفت   کزو [9]) ماند لشکر سراسر شگفت
پیاده همی رفت بر کتف [10]) کوه   خروشان پس پشت او در [11]) گروه
ابر کردگار آفرین خواندند   برستم زر وگوهر [12]) افشاندند

---

1) C. برو. 2) C. بیدار. 3) P. این. 4) P. بدست اندرون آب داده سنان et C. inserit:

عنان تافت بر کین بر آمد زجای   بدان سان که پرواز گیرد همای

5) P. وگبرش. 6) P. شد. 7) P. درین et C. post hunc vs. addit:

چنین سنگ خارا یکی کوه گشت   زجنگ وزمردی بی اندوه گشت

8) P. بند male. 9) C. کزان. 10) P. هفت male. 11) P. بد.
12) C. برو زر وگوهر بر.

بپیش سراپردهٔ شاه بزد — ببفگند وایرانیانرا سپرد
بدو گفت ار[1] ایدون که پیدا شوی — بگردی ازین تنبل وجادوی[2]
وگر نه بپولاد تیز[3] وتبر — ببرم همه سنگرا سربسر
چو بشنید شد همچو یکپاره ابر — بسر برش پولاد ودر تنش[4] گبر
تهمتن گرفت آن زمان دست اوی — بخندید وزی شاه بنهاد روی
چنین گفت کاوردم این لخت کوه — زبیم تبر شد بچنگم ستوه
بدو در نگه کرد کاوس شاه — ندیدش سزاوار تخت وکلاه
یکی زشت رو[5] بود وبالا دراز — سر وگردن ویشك[6] همچون گراز
وزان رنجهای کهن یاد کرد — دلش خسته بد[7] لب پر از باد سرد
بدژخیم فرمود تا تیغ تیز — بگیرد تنش‌را کند ریزریز
تهمتن گرفت آنگهی ریش او — کشید وبرون بردش از پیش او[8]
بفرمان آن خسرو نامدار[9] — بکردند ازان پس اورا پاره پار
بلشکرگهش کس فرستاد زود — بفرمود تا خواسته هرچه بود
زگنج وزتخت وزتاج وکمر — زاسپ وسلیح وزتیغ وگهر
نهادند هر جای چون کوه کوه — برفتند لشکر همه همگروه
سزاوار هرکس ببخشید گنج — بویژه کسی کش فزون بود رنج
زدیوان[10] آنکس که بد ناسپاس — وزیشان دل انجمن پر هراس
بفرمود شان تا[11] بریدند سر — فگندند جائی که بد رهگذر
ازان پس بیامد بجای نماز — همی گفت با داور پاک راز

1) P. گر contra metrum. 2) P. وجادوئی male. 3) C. تیغ. 4) P. بَرش. 5) P. روی contra metrum. 6) In lex. Ferh. falso legitur: نشك significat i. q. یشك *dens caninus*, *exsertus bestiae*. 7) P. شد. 8) Hic vs. deest in C. 9) C. کامگار et post hunc vs. inserit:

چو شد کشته آن شاه بیدادگر — که درخور نبودش کلاه وکمر

10) P. زدیوان هر. 11) P. تا شان.

که ای دادگر داور[1]) کارساز   تو کردی مرا در جهان بی‌نیاز
تو دادی مرا دست بر جادوان   سر بخت پیرم تو کردی جوان
بیك هفته بر پیش یزدان پاك   همی با نیایش بپیمود خاك
بهشتم در گنجها کرد باز   ببخشید بر هر که بودش نیاز
همیگشت یك هفته زین گونه نیز   ببخشید بر هر که بایست چیز
سوم هفته چون کارها گشت راست   می وجام یاقوت وبیجاده خواست
بیك هفته با جام می بد بدست[2])   بمازندران کرد جای نشست[3])
چو کاوس بنشست بر تخت باز   چنین گفت با رستم سرفراز
که ای پهلوان جهان سربسر   بمردی نمودی بهر جا هنر
زتو یافتم من کنون تخت خویش   بتو باد روشن دل ودین وکیش
تهمتن چنین گفت با شهریار   که هر گونهٔ مردم[4]) آید بکار
مرا این هنرها زاولاد خاست   که هم سو مرا[5]) راه بنمود راست
بمازندران دارد اکنون امید   چنین دادمش راستی‌را نوید[6])
کنون خلعت شاه باید نخست   یکی عهد ومهری برو بر درست
که او شاه باشد بمازندران   پرستش کنندش همه مهتران[7])
چو بشنید گفتار خسروپرست   ببر زد جهاندار بیدار دست
زمازندران مهترانرا بخواند   زاولاد چندی سخنها براند[8])

1) P. et C. داور دادگر.   2) C. می پر بچنگ.   3) C. کرد ازین پس درنگ et omittit, qui hunc vs. sequuntur, tres vs. 944—946 minime reiiciendos.   4) P. گونه مرد اندر.   5) P. سوی من male pro سو بمن.
6) C. recte inserit:
سزد گر شهنشاه کهترنواز   درین انجمن سازدش سرفراز
7) C. recte inserit:
یکی چاکری نیك باشد ترا   فرستند ترا باج اندرخورا
8) C. recte addit:
چنین گفت کز رای او نگذرید   مبادا که از کرده کیفر برید
یکی ویژه خلعت بدو داد وگفت   که پیوسته نیکی کند در نهفت

سپرد آنگهی تاج[1] شاهی بدوی   وزانجا سوی پارس بنهاد روی

باز آمدن کاوس بایران زمین وگسی کردن رستمرا

چو کاوس در شهر ایران رسید   زگرد سپه شد جهان[2] ناپدید
بر آمد همی تا بخورشید جوش   زن ومرد شد پیش او با خروش
همه شهر ایران بیاراستند   می ورود ورامشگران خواستند
جهان سربسر نو شد از شاه نو   زایران بر آمد یکی ماه نو
چو بر تخت بنشست پیروز وشاد   در گنجهای کهن بر گشاد
زهر جای روزیدهانرا بخواند   بدیوان دینار دادن نشاند
بر آمد خروش از در پیلتن   بزرگان لشکر شدند انجمن
همه شادمان نزد شاه آمدند   بدان[3] نامور تختگاه آمدند
تهمتن بیامد بسر بر کلاه   نشست از بر تخت نزدیک شاه
همی خواست دستوری از تاجور   که تا باز گردد سوی زال زر
سزاوار او شهریار زمین   یکی خلعت آراست با آفرین
یکی تخت پیروزهٔ میش‌سار   یکی خسروی تاج گوهرنگار
یکی دست زربفت شاهنشهی   ابا[4] یاره وطوق با فرّهی
صد از ماه‌رویان بزرّین کمر   صد از مشک‌مویان با زیب وفر
صد اسپ گرانمایه زرّین[5] ستام   صد استر سیه موی وزرّین لگام
همه بار شان دیبهٔ خسروی   زرومی وچینی واز پهلوی
ببردند دینار صد بدره[6] نیز   زرنگ وزبوی وزهر گونه چیز
زیاقوت جامی پر از مشکناب   زپیروزه دیگر یکی پر گلاب
نبشته یکی نامهٔ بر حریر   زمشک ومی وعود وعنبر عبیر[7]

1) C. تخت. 2) C. هوا. 3) P. بر. 4) P. یکی. 5) P. صد اسپان بزرّین وسیمین. 6) C. صد بدره دینار. 7) P. ومی وعنبر وعود وقبیر.

سپردش بسالار گیتی‌فروز   بنوّی همه کشور نیمروز
چنان کز پس عهد کاوس شاه   نباشد بران تخت کس با[1]) کلاه
وزان پس برو آفرین کرد شاه   که بی تو مبیناد کس هور وماه
دل نامداران بتو گرم باد   روانت پر از شرم وآزرم باد
فروجست رستم ببوسید[2]) تخت   بسیچ گذر کرد وبر بست رخت
خروش تبیره بر آمد زشهر   زشادی بهر کس رسانید بهر
ببستند آذین وبانگ درای   بغرّید وکوس وهمبن کرّه‌نای[3])
بشد رستم زال وبنشست شاه   جهان کرد روشن بآئین وراه
زمینرا ببخشید بر مهتران   چو باز آمد از شهر مازندران
بدادش بطوس آنکه اسپهبدی   بدو گفت از ایران بگردان بدی
پس آنکه سپاهان بگودرز داد   ورا گاه وفرمان آن مرز داد
وزان پس بشادی ومی دست برد   جهانرا نمود او بسی دستبرد
بزد گردن غم بشمشیر داد   نیامد همی بر دل از مرگ یاد
زمین گشت پر سبزه وآب ونم   شد آراسته همچو باغ ارم
توانگر شد از داد واز ایمنی   زبد بسته شد[4]) دست اهریمنی
بگیتی خبر شد که کاوس شاه   زمازندران بستد آن تاج وگاه

---

1) P. کسرا. 2) P. وبوسید contra metrum. 3) In C. hic vs. sic legitur:

بر آمد هیاهوی بانگ درای   غو کوس با نالهٔ کرّه‌نای

4) P. بست بد et C. post hunc vs. recte addit tres alios:

بروز وبشب بار وبرگ درخت   همی آفرین خواند بر تاج وتخت
بهر ساعتی صد هزار آفرین   بران شاه باد از جهان‌آفرین
که آباد دارد جهانرا بداد   ابا داد بخشش کند نیز یاد

بماندند یکسر بدین[1]) در شگفت که کاوس شاه آن[2]) بزرگی گرفت
همه پاك با هدیه وبا نثار کشیدند صف بر در شهریار
جهان چون بهشتی شد آراسته پر از داد وآگنده از خواسته
شنیدی همه جنگ مازندران کنون گوش کن رزم هاماوران

1) P. همه. 2) P. کاوس گاه.

کار کی کاوس بشهر بربرستان ودیگر داستانها

رزم کردن کاوس با شاه هاماوران

زموبد بدین گونه داریم یاد — هم از گفت آن پیر دهقان نژاد [1]
کزان پس [2] چنان کرد کاوس رای — که در پادشاهی بجنبد زجای
از ایران بشد تا بتوران وچین — گذر کرد ازان پس بمکران زمین
زمکران شد آراسته تا زره [3] — میانها ندیدند بند وگره [4]
بپذرفت هر مهتری باژ وساو — نکرد آزمون گاو با شیر تاو
چنان [5] هم گرازان ببربر شدند — جهانجوی با تاج وافسر شدند
شه بربرستان بیاراست جنگ — زمانه دگرگونه‌تر شد برنگ [6]
سپاهی بیامد زبربر برزم — که از لشکر شاه بر خاست بزم [7]
کس از خاک دست وعنانرا ندید — زگرد سپه پیل [8] شد ناپدید
بزخم اندر آمد همی فوج فوج — بران سان که بر خیزد از آب موج
چو گودرز گیتی بران گونه دید — زکوهه عمود [9] گران بر کشید

---

1) C. omittit hunc vs. 2) C. ازان پس. 3) P. چون عروس. 4) P. بر آمد دم نای وبوق وکوس, quod metro repugnat, nisi legatur نای با کز انبوه ایشان جهان aut بوق نای وآواز کوس. 5) C. چنین. 6) P. گشت تنگ. 7) C. inserit:

هوا گفتی از نیزه چون بیشه گشت — خور از گرد اسپان پر اندیشه گشت

8) P. et ed. Teh. پیل, C. کوه. 9) C. عمودی et post hunc vs. addit tredecim alios asterisco notatos pugnam describentes, qui tamen spurii videntur:

*چو طوس وفریبرز وگستهم شیر — چو خرّاد وگرگین وگیو دلیر
*چو با میمنه میسره گشت راست — خروش از سواران جنگی بخاست

بزد اسپ با نامداران هزار　　ابا نیزه وتیغ جوشن‌گذار
بر آویخت وبدرید قلب سپاه　　دمان از پس او همی رفت شاه[1]
تو گفتی ببربر[2] سواری نماند　　بگرد اندرون نیزه‌داری نماند
بشهر اندرون هرکه بد سالخورد　　چو بر گشته دیدند باد نبرد
همه پیش کاوس شاه آمدند　　جگر خسته وعذرخواه[3] آمدند
که ما شاه‌را چاکر وبنده ایم　　همان باژرا گردن افگنده ایم
بجای درم زر وگوهر دهیم　　سپاسی زگنجور[4] بر سر نهیم
ببخشود کاوس وبنواخت شان　　یکی راه وآئین نو ساخت شان
وزانجایگه بانگ سنج[5] ودرای　　خروش آمد ونالهٔ کرّه‌نای

---

* زهر دو سپه بر فلک شد خروش　　زمین همچو دریا بر آمد بجوش
* زبس گرز وباران الماس تیر　　زتاب سواران با دار وگیر
* تو گفتی جهان کام نرّ اژدهاست　　زگردان روان بر زمانه بلاست
* زگرد سواران هوا بست میغ　　دم کوس تندر بد وبرق تیغ
* بدش تیر باران وخنجر تگرگ　　روان گشته از برق وبارانش مرگ
* سپهدار گودرز لشکرشکن　　بدست اندرون تیغ دشمن‌فگن
* خروشان وجوشان چو پیل دمان　　یکی حمله آورد بر بدگمان
* زبازو چو بگذاردی تیغ تیز　　بر آوردی از بربری رستخیز
* زسوی دگر گیو پرخاشخر　　زبازو نمودی بگردان هنر
* بیک زخم ده سر فگندی نگون　　زمین کرده از تیغ دریای خون
* چو طوس آنچنان دید از قلب گاه　　بجنبید وآمد باوردگاه

1) C. inserit vs. asterisco notatum:

* زگردان ایران وکاوس شاه　　هزیمت نمودند دیگر سپاه

2) P. زبربر. 3) P. وبیا گناه. 4) P. بگنجور. 5) P. صنج et C. post hunc vs. inserit:

بتوفید گیتی چو لشکر براند　　بروز اندرون روشنائی نماند

چو آمدش از[1] شهر بربر گذر | سوی کوه قاف آمد وباختر
چو آگاهی آمد بدیشان زشاه | نیایش‌کنان بر گرفتند راه
پذیره شدندش همه مهتران | بسر بر نهادند باژ گران
چو فرمان گزیدند وجستند راه | بی آزار بر گشت شاه وسپاه
سپه‌را سوی زابلستان کشید | بمهمانیء پور دستان کشید
ببد شاه یک ماه در نیمروز | گهی رود ومی خواست گه[2] باز ویوز
برین بر نیامد بسی روزگار | که بر گوشهء گلستان رست خار
کس از آزمایش نیابد جواز | نشیب آیدش چون شود بر فراز
چو شد کار گیتی بدین راستی | پدید آمد از تازیان کاستی
یکی با گوهر بود وبا گنج وکام | درفشی بر افراخت از مصر وشام[3]
زکاوس کی روی بر گاشتند | در کهتری خوار بگذاشتند
چو آمد بشاه جهان آگهی | که انباز دارد بشاهنشهی
بزد کوس وبر داشت از نیمروز | شده شاد دل شاه گیتی‌فروز[4]
سپه بر سپرها نبشتند نام | بجوشید شمشیرها در نیام[5]
سپه‌را زهامون بدریا کشید | بدان سان کجا دشمن اورا ندید[6]
بی اندازه کشتی وزورق بساخت | بیاراست لشکر بدو در نشاخت[7]
همانا که فرسنگ بودی هزار | اگر پای‌را راه[8] کردی شمار

---

1) P. آمد ازان. 2) P. ومی جست وگه. 3) In C. hic vs. et sequens 31 inverso ordine leguntur. 4) C. inserit:

جهان پهلوانرا نیاورد پیش | بماندش بدان شهر وماوای خویش
سران وگزینان ایران زمین | همه برد شان از پی رزم وکین

5) C. inserit:

زمین گشت جنبان چو کشتی بر آب | زگرد سپه تیره شد آفتاب

6) P. بدان سو کجا دشمن آمد پدید. 7) P. بر آشفت وبر آب لشکر بتاخت. 8) P. راه‌را پای.

همی راند تا در میان سه شهر   زگیتی برین گونه جوینده بهر
بدست چپش مصر وبربر براست   زره بر میانه بر آنسو[1] که خواست
بپیش اندرون شهر هاماوران   بهر کشوری در سپاهی گران
خبر شد بدیشان[2] که کاوس شاه   بر آمد زآب زره با سپاه
هم آواز گشتند با یکدگر   سپهرا سوی بربر آمد گذر
سپه بود چندان یل تیغ‌زن   ببربرستان بر شدند[3] انجمن
سپاهی که دریا وصحرا وکوه   شد از نعل اسپان ایشان ستوه
نبد شیر درّنده‌را جایگاه   نه گور[4] زبان یافت بر دشت راه
پلنگ از بر[5] سنگ وماهی در آب   هم اندر هوا ابر وپرّان[6] عقاب
همی راه جستند وکی بود راه   دد ودام‌را بر چنان جایگاه
چو کاوس لشکر بخشکی کشید   کس اندر جهان کوه وهامون ندید
جهان گفتنی از درع واز جوشنست   ستاره زنوك سنان روشنست
زبس خود زرّین وزرّین سپر   بگردون بر آورده رخشان تبر
تو گفتی زمین گشت زرّ روان   همی بارد از تیغ هندی روان
زگردش[7] هوا گشته چون سندروس   زمین سربسر تیره چون آبنوس
بدرّید کوه از دم گاودم   زمین آمد از سمّ اسپان بخم
زبانگ تبیره ببربرستان   تو گفتی زمین گشت لشکرستان[8]
بر آمد زایران سپه بوق وکوس   برون رفت بهرام وگرگین وطوس
وزان سو که گودرز کشواد[9] بود   چو گیو وچو شیدوش وفرهاد بود

1) C. رهش در میانه بدانسو. 2) P. بریشان. 3) P. در شده. 4) P. پیل. 5) P. سر. 6) P. هوا پرّ پرّان. 7) P. زمغفر. 8) C. inserit:

دو لشکر چو برهم رسیدند تنگ   دل از کینه آگنده وسر زجنگ
زهر دو طرف بر کشیدند صف   بکف خنجر وبر لب آورده کف

9) C. وکشواد.

فکندند بر یال اسپان عنان   بزهر آب دادند نوك سنان
چو بر کوههٔ زین نهادند سر   خروش آمد وچاك چاك تبر
توگفتی همی [1]) سنگ وآهن کنند   وگر آسمان بر زمین بر زنند
بجنبید کاوس در [2]) قلبگاه   سپاه اندر آمد بپیش سپاه
چنان شد که تاریك شد چشم مرد   بیارید شنگرف بر لاجورد
تو گفتی هوا ژاله بارد همی   بسنگ اندرون لاله کارد همی
زچشم سنان [3]) آتش آمد برون   زمین شد بکردار دریای خون
سه لشکر چنان شد از ایرانیان   که سر باز نشناختند از میان [4])

---

1) P. همه. 2) P. از. 3) P. گوان. 4) C. inserit quindecim vs. pugnam describentes:

یکی نعره زد گیو وگفت ای سران   بکوشید در رزم بدگوهران
روا نیست بر گشتن از کارزار   اگر جان سپاریم در کارزار
زگردان ایران سپه هرکه بود   بر انگیختند اسپ مانند دود
یکی اژدها گشت ودیگر پلنگ   یکی پیل نامی یکی شیر چنگ
نهادند بر دشمنان تیغ کین   بسا سر که افگنده شد بر زمین
بر آمد خروش ده ودار وگیر   چو باران بیارید ژوپین وتیر
زبس نیزه وتیغ زهر آبدار   همی تیره بد چشم خنجرگذار
بپیوست گردی چو ابر سیاه   که تاریك شد روی خورشید وماه
هوا گشت از نیزه چون بیشهٔ   دل هر سواری در اندیشهٔ
زبس خون که شد ریخته بر زمین   یکی لالهزاری شد آن دشت کین
زپیکان الماس وپرّ عقاب   نتابید رخشان رخ آفتاب
فلكرا زگرد سواران نثار   گرفته هوا کرگس گوشتخوار
زبس دست بی پای وبی پای دست   تو گفتی کزان رزمگه کس نرست
زکشته بهر جای بر توده بود   بخون دشت یکسر بیالوده بود

نخستین سپهدار هاماوران   بیفگند شمشیر وگرز گران
غمین گشت واز شاه زنهار خواست   بدانست کان روز روز بلاست
بپیمان که از شهر هاماوران   سپهبد دهد ساو وباژ گران
زاسپ وسلیح وزتخت وکلاه   فراوان فرستد بکاوس[1] شاه
چو این داده باشد ازو بگذرد   سپاهش بر وبوم او نسپرد[2]
زگوینده بشنید کاوس کی   برین[3] گفتها پاسخ افگند پی
که یکسر شما در پناه منید   نه جویندهٔ تاج وگاه منید[4]
بپرده سرای آمدش با سپاه   ابا شادی وکام کاوس شاه
فرستاده آمد زهاماوران   بیاورد گنج وسلیح گران
زبرجد بیاورد وگنج وگهر   چنین گفت ای مهتر دادگر
همه چاکر وخاکپای توییم   اگر مهترانیم اگر کهتریم
همه ساله پیروز بادی وشاد   سر وبخت دشمن نگونسار باد
چو آن گفته شد خاکرا داد بوس   بیامد بپیش سپهدار طوس
بسی زرّ وگوهر بیاورد پیش   ببخشید بر هر کسی کم وبیش

بزن خواستن کاوس سودابه دختر شاه هاماوران‌را

وزان پس بکاوس گوینده گفت   که او[5] دختری دارد اندر نهفت
که از سرو بالاش زیباتر است   زمشك سیه بر سرش افسر است
ببالا بلند وبگیسو کمند   زبانش چو خنجر لبانش چو قند[6]

---

15 شکسته شدند آن سه شاه وسپاه   همه یك بیك گشته زنهارخواه

1) P. فرستد بنزدیك کاوس. 2) C. inserit:

همیدون شه بربر ومصر وشام   بدین گونه دادند هر دو پیام

3) P. بدین. 4) Qui sequuntur septem vs. 72—78 huius capitis desunt in C.

5) P. شاه contra metrum pro شه. 6) C. inserit:

فرو هشته گیسو زسر بر زمین   زایزد بران ماه باد آفرین

بهشتیست آراسته پر نگار   چو خورشید تابان بخرّم بهار
نشاید که باشد جزو جفت شاه   چه نیکو بود شاه‌را جفت ماه
بجنبید کاوس‌را دل زجای   چنین داد پاسخ که نیکست رای
من اورا کنم از پدر خواستار   که زیبد بمشکوی ما آن نگار
گزین کرد شاه از میان گروه   یکی مرد بیدار دانش‌پژوه
گرانمایه‌اش نسل ومغزش [1]) گران   بفرمود تا شد بهاماوران
چنین گفت کورا بمن تازه کن   بیارای مغزش بشیرین سخن
بگویش که پیوند من در جهان   بجویند کارآزموده مهان
که[2]) خورشید روشن زتاج منست   زمین پایهٔ تخت عاج منست
هم آنکس که در سایهٔ من پناه   نیابد ازو[3]) کم شود پایگاه
کنون با تو پیوند جویم همی   رخ آشتی‌را بشویم همی
پس پردهٔ تو یکی دخترست   شنیدم که تخت مرا درخورست
که پاکیزه چهرست وپاکیزه تن   ستوده بهر شهر وهر انجمن
تو داماد یابی چو پور قباد   چنان دان که خورشید داد تو داد
بشد مرد بیدار چیره زبان   بنزدیک سالار هاماوران
زبان کرد گویا ودل کرد گرم   بیاراست لب‌را بگفتار نرم
زکاوس دادش درود وسلام   وزان پس بگفت آنچه بود از پیام
چو بشنید سالار هاماوران   دلش گشت پر درد وسر شد گران
بدل[4]) گفت هرچند کو پادشاست   جهاندار وپیروز وفرمان رواست
مرا در جهان این یکی دخترست   که از جان شیرین گرامیترست
فرستاده‌را گر کنم سرد وخوار   ندارم پی ومایهٔ کارزار[5])

---

1) C. وکرزش fortasse pro وگرزش. Sec. lex. Burh. significat کرزش i. q. گرزش. 2) P. چو. 3) P. ورا. 4) P. همی. 5) C. inserit:

وگر نور دیدهٔ فرستم بدوی   ابا دیده تیره شود پیش روی

همان به که این دردرا نیز چشم بخوابیم وبر[1]) دل بپوشیم خشم
چنین گفت با مرد شیرین سخن که سر نیست این آرزورا نه بن
همی خواهد از من گرامی دو چیز که آنرا سه دیگر ندانیم نیز
مرا پشت گرمی بُد از خواسته بفرزند بودم دل آراسته
بمن زین سپس دل نماند همی وگر شاه ایران ستاند همی
سپارم همی هرچه باید[2]) بدوی نتابم سر از رای وفرمان اوی
غمین گشت وسودابه‌را پیش خواند زکاوس چندی سخنها براند
بدو گفت کز مهتر سرفراز که هست از مهی وبهی بی‌نیاز
فرستادهٔ چرب‌گوی آمدست یکی نامه با داستانها بدست
همی خواهد از من که بی کام من ببرّد زدل خواب[3]) وآرام من
چه گوئی تو اکنون هوای تو چیست بدین کار بیدار[4]) رای تو چیست
بدو گفت سودابه گر چاره نیست ازو بهتر امروز غمخواره نیست
کسی کو بود شهریار جهان بر وبوم خواهد همی از مهان
بپیوند با او چرائی دژم کسی نشمرد شادمانی بغم
بدانست سالار هاماوران که سودابه‌را آن[5]) نیامد گران[6])
فرستادهٔ شاه‌را پیش خواند وزان نامدارانش بالا[7]) نشاند
ببستند عهدی[8]) بر آئین خویش بدانسان که بود[9]) آن زمان دین وکیش
بیک هفته سالار هاماوران همی ساخت آن کار با مهتران

1) P. در et C. post hunc vs. addit:
ازان پس که بسیار اندیشه کرد خردمندی ورای‌را پیشه کرد
2) C. ورا هرچه خواهد. 3) P. دل وخواب. 4) C. یکباره. 5) P. این. 6) C. inserit;
یکی داستان بر زد آن شهریار زکار خود وگردش روزگار
کرا در پس پرده دختر بود اگر تاج دارد بداختر بود
7) P. برتر. 8) C. بندی. 9) P. بد contra metrum.

بیاورد پس خسرو خسته دل پرستنده سیصد عماری چهل
هزار اشتر واسپ واستر هزار زدیبا ودینار کردند بار
زهودج فرو هشته دیبا جلیل سپاه ایستاده رده خیل خیل [1]
عماری بماه نو آراسته پس پشت او اندرون خواسته
یکی لشکر آراسته چون بهشت تو گفتی هوا بر زمین [2] لاله کشت
چو آمد بنزدیك کاوس شاه دلآرای وآن خوب چهره سپاه
زهودج بسر آمد یکی ماه نو چو آراسته شاه بر گاه نو
زمشك سیه کرده بر گل نگار [3] فرو هشته بر [4] غالیه گوشوار
دو یاقوت رخشان دو نرگس دژم ستون دو ابرو چو سیمین قلم [5]
نگه کرد کاوس وخیره بماند بسودابه بر نام یزدان بخواند
یکی انجمن ساخت با بخردان زبیدار دل پیر سر موبدان
سزا دید سودابه‌را جفت خویش ازو کام بستند بآئین وکیش
وزان پس بدو گفت چون دیدمت بمشکوی زرین پسندیدمت

گرفتن شاه هاماوران کاوس‌را

غمین بد بدل [6] شاه هاماوران زهر گونهٔ چاره جست اندران
چو یك هفته بگذشت هشتم پگاه فرستاده آمد بنزدیك [7] شاه
که گر [8] شاه بیند بمهمان من [9] بیاید [10] خرامان سوی خان من
شود شهر هاماوران ارجمند چو بینند رخسار شاه بلند

---

1) In C. hic vs. asterisco notatus est. 2) P. که روی هوا لاله کشت male. 3) P. نثار. 4) P. از male. 5) C. addit:

دو ابرو بمانند چاچی کمان کزو خسته گشتی دل مردمان

6) P. غمی بد دل. 7) C. فرستاد نزدیك کاوس. 8) C. اگر omisso که. 9) P. خویش in utroque hemist. 10) P. که آید.

بران[1] گونه با او همی چاره جست   نهانیش بد بود ورایش درست[2]
مگر شهر ودختر بماند بدوی   نباشد مگر[3] بر سرش باژ اوی
بدانست سودابه رای پدر   که با سور پرخاش دارد بسر
بکاوس کی[4] گفت کین رای نیست   ترا خود بمهمان او[5] جای نیست
نباید که با سور جنگ آورد   ترا بی بهانه بچنگ آورد[6]
زبهر منست این همه گفت وگوی   ترا زین نباید جز انده[7] بروی
زسودابه گفتار باور نکرد   نمیداشت زیشان کسیرا بمرد
بشد با دلیران وکندآوران   بمهمانیء شاه هاماوران
یکی شهر بد شاهرا شاهه[8] نام   همان ازدر سور وجشن وخرام
بدان شهر بودیش جای[9] نشست   همه شهر سر تا سر آذین ببست
چو در شاهه شد شاه گردن‌فراز   همه شهر بردند پیشش نماز
همی[10] گوهر وزعفران ریختند   بمشك وبعنبر[11] بسر آمیختند
بشهر اندر آواز رود وسرود   بهم[12] بر کشیدند چون تار وپود
چو دیدش سپهدار هاماوران   پیاده شدش پیش با مهتران
از ایوان سالار تا پیش در   همه دُرّ ویاقوت بارید[13] وزر
بزرّین طبقها فرو ریختند   بسر مشك وعنبر همی بیختند
بکاخ اندرون تخت زرّین نهاد   نشست از بر تخت کاوس شاد
همی بود یك هفته با می بدست   خوش وخرّم آمدش جای نشست
شب وروز در پیش چون کهتران   میان بسته بد شاه هاماوران

---

1) P. بربین. 2) P. بود ودل نادرست. 3) P. دگر. 4) P. پس آنگه بشاه contra metrum, nisi legatur بشه. 5) P. بمهمانیء او ترا. 6) In C. inversus est ordo hemist. 7) P. زبن سخن انده آید. 8) P. ساهه; C. شاهه, quam lectionem probant etiam lexica pers. 9) P. بودش سرای. 10) P. همه. 11) C. بدینار وعنبر. 12) P. همه. 13) P. بارند male.

ببسته همه لشکرش‌را [1]) میان — پرستنده در پیش ایرانیان
بدین گونه تا یکسر ایمن شدند — زچون وچرا وزبیم وگزند
سه هفته بودند آراسته — سگالیده وز جای بر خاسته
زبربر همه لشکر آگه شدند — سگالش چنین بود در ره [2]) شدند
زبربرستان چون بیامد سپاه — بهاماوران شاد دل گشت شاه [3])
شبی بانگ بوق آمد وتاختن — کسیرا نبد آرزو ساختن
گرفتند ناگاه کاوس‌را — همان گیو وگودرز وهم طوس‌را
چو گرگین وچون زنگهٔ شاوران — همه نامداران کندآوران
گرفتند وبستند در بند سخت — نگونسار گشته همه فرّ وتخت
چه گوید درین مردم ژرف‌بین — چه دانی تو ای کاردان اندرین
چو پیوستهٔ خون نباشد کسی — نباید برو بودن ایمن بسی
بود نیز پیوسته خونی [4]) که مهر — ببرّد زتو تا بگرددش چهر [5])
چو مهر کسیرا بخواهی بسود — بباید بسود وزیان آزمود
بود کو [6]) بجاه از تو کمتر بود — هم از رشك مهر تو لاغر بود
چنین است گیهان ناپاك رای — بهر باد خیره بجنبد زجای
چو کاوس بر خیرگی بسته شد — بهاماوران رای پیوسته شد
یکی کوه بودش سر اندر سحاب — بر آوردهٔ ایزد [7]) از قعر آب
یکی دژ بر آورده در [8]) کوهسار — تو گفتی سپهرستش اندر کنار
بدان دژ فرستاد کاوس‌را — همان گیو وگودرز وهم طوس‌را
همه مهتران دگررا ببند — ابا شاه کاوس در دژ فکند

---

1) P. همان لشکرش بر. 2) P. همین بود وهمره. 3) In C. inversus est ordo vs. 161 et 162. 4) P. پیوستهٔ خون. 5) C. inserit:

زنادوستی راز پیدا کند — همان کو دروغست رسوا کند

6) P. گر. 7) P. بر آورده بر چرخ. 8) P. از.

زگردان نگهبان دژ شد هزار   همه نامداران خنجرگذار
سراپردهٔ او بتاراج داد   بپرمایگان بدره وتاج داد
برفتند پوشیده‌رویان دو خیل   عماری یکی در میان جلیل
که سودابه‌را باز جای آورند   سراپرده‌را زیر پای آورند
چو سودابه پوشیدگانرا بدید   بتن جامهٔ خسروی بر درید
بمشکین کمند اندر افگند چنگ   بفندق گلانرا بخون [1] داد رنگ
بدیشان چنین گفت کین بند ودرد   ستوده ندارند مردان مرد
چرا روز جنگش نگردید [2] بند   که جامه زره بود وتختش سمند
سپهدار چون گیو وگودرز وطوس   بدرید دلتان زآوای کوس
همی [3] تخت زرین کمینگه کنید   زپیوستگی دست کوته کنید
پرستندگانرا سگان کرد نام   سمن پر زخون وپر آواز کام
جدائی نخواهم زکاوس گفت   اگرچه ورا خاک [4] باشد نهفت
چو کاوس‌را بند باید کشید   مرا بی‌گنه سر بباید برید
بگفتند گفتار او با پدر   پر از کین شدش سر پر از خون جگر
بحصنش فرستاد نزدیک شوی   جگر خسته از غم زخون شسته روی
نشست آن ستم‌دیده [5] با شهریار   پرستنده او بود [6] وهم غمگسار

تاختن کردن افراسیاب بر ایران زمین

چو بسته شد آن شاه دیهیم‌جوی   سپاهش بایران نهادند روی [7]
زدریا بکشتی وزورق شدند   وزین رو بصحرا وهامون زدند [8]

1) P. زخون. 2) P. نگردند. 3) P. همین. 4) P. گور. 5) C. نشستنش بیک جای. 6) P. پرستنده بودش contra metrum, nisi legatur بودیش. 7) Hunc vs. praecedit in C. alius, d. q. v. not 8. 8) In C. deest hic vs. et pro duobus vs. 195 et 196, qui eum sequuntur, unus legitur sed ante vs. 193 collocatus:

چو آمد بایران زمین لشکرش   پراگنده شد در همه کشورش [1]
که گم شد زپالیز [2] سرو سهی   پراگنده شد تخت شاهنشهی
چو بر تخت زرّین ندیدند شاه   بجستن گرفتند هر کس کلاه
زترکان واز دشت نیزه‌وران   زهر سو بیامد سپاهی گران
گشن لشکری ساخت افراسیاب   بر آمد سر از خورد وآرام وخواب
از ایران بر آمد بهر [3] سو خروش   شد آرام [4] گیتی پر از جنگ وجوش
بشد تند افراسیاب از میان [5]   بسر آویخت با لشکر تازیان
بجنگ اندرون بود لشکر سه ماه   بدادند سرها زبهر کلاه
شکست آمد از ترك بر تازیان   زجست [6] فزونی سر آمد زیان
سپاه اندر ایران پراگنده شد   زن ومرد وکودك همه بنده شد
چنین است رسم سرای سپنج   همه از پی آز با درد ورنج
سرانجام نیك وبدش بگذرد   شکاریست مرگش [7] همی بشکرد

پراگنده شد در جهان آگهی   که گم شد زپالیز سرو سهی
cuius prius hem. parum differt a posteriore vs. 195, posterius autem cum priore hem. vs. 196 consentit.

1) P. در جهان آگهش contra rhythmum finalem, pro quo fortasse legendum est در همه کشورش. 2) P. شد از البرز male. 3) P. زهر. 4) P. شده رام. 5) P. بر آشفت افراسیاب آن زمان et C. post hunc vs. inserit sex alios pugnam describentes:

سپهبد سوی گرز کین دست برد   بهر کس که میزد همی کرد خرد
سپاهش بدین سان همه همگروه   همه حمله کردند مانند کوه
بشمشیر ازان لشکر نامدار   بیفگند بسیار در خاك زار
چو دریای الماس شد کان لعل   تن کشته فرسوده در زیر نعل
بایشان بباریدگوپال وتیغ   شدند آن دلیران براه گریغ
چو غرم دونده زچنگال گرگ   برفت آن دلاور سپاه [C. سپاهی] بزرگ

6) P. زجستن. 7) P. شکارست ومرگش.

همه در گرفتند ایران سپاه   بر ایرانیان گشت گیتی سیاه
دو بهره سوی زابلستان شدند   بخواهش بر پور[1] دستان شدند
که مارا زبدها تو باشی پناه   چو گم شد کنون فرّ کاوس شاه
بگفتند هر کس که شورید[2] بخت   بپیش اندر آمد کنون[3] کار سخت
دریغست ایران که ویران شود   کنام پلنگان وشیران شود
همه جای جنگی سواران بدی   نشستنگه شهریاران بدی
کنون جای سختی وجای بلاست   نشستنگه تیز چنگ اژدهاست[4]
کنون چارهٔ باید انداختن   دل خویش از رنج پرداختن[5]
کسی کز پلنگان بخوردست[6] شیر   ازین رنج مارا بود دستگیر
فرستاد باید یکی پر خرد   بنزدیك رستم چو اندر خورد[7]
یکی موبدی رفت وپیمود راه   بر پور دستان یل کینه‌خواه
بگفت آن کجا دیده بود وشنید   ازان رستم شیر دل بر دمید
بببارید از دیدگان[8] آب زرد   دلش گشت پر تاب وجان پر زدرد
چنین داد پاسخ که من با سپاه   میان بسته ام جنگ‌را کینه‌خواه
چو یابم زکاوس کی آگهی   کنم شهر ایران زترکان تهی
فرستاد هر سو بهر کشوری   بیامد بهر جایگه لشکری[9]

---

1) P. بنزدیك. 2) P. شوریده. 3) P. آمد وگشت. 4) Hunc vs. sequitur in C. vs. 215. 5) In C. hic vs. legitur ante vs. 219. 6) P. et C. نخوردست, sed recte ed. Teh. بخوردست. Post hunc vs. C. inserit:

اگر رای بیند جهان پهلوان   بپردازد ایران زترکان گوان
نشیند بآرام بر تخت گاه   همه بنده باشیم واو پادشاه
وگر نه زن وکودکان مان اسیر   بچنگال دیوان بود خیر خیر

7) In C. desunt tres vs. 216. 217 et 218. 8) C. بباريد رستم زچشم. 9) P. جایگاه contra metrum et in C. loco trium vs. 222. 223 et 224 leguntur duo:

زرابل هم از کابل وهندوان   سپه جمله آمد بر پهلوان
بر آمد غو بوق وهندی درای   بجوشید لشکر بدان پهن جای
بکردار آتش دلش بر دمید   چو باد دمان لشکر اندر کشید

پیام فرستادن رستم بنزد شاه هاماوران

یکی مرد بیدار جوینده راه   فرستاد نزدیک کاوس شاه
که من آمدم با سپاه گران   سوی رزم سالار هاماوران [1])
تو دل شادمان دار وانده مخور   که اینك رسیدم بدان بوم وبر
همان نزد سالار هاماوران   بشد نامداری زکندآوران
یکی نامه بنوشت با گیر ودار   پر از گرز وشمشیر وپیر[2]) کارزار[3])
که بر شاه ایران کمین ساختی   بپیوستگی در[4]) بد انداختی
نه مردی بود چاره جستن بجنگ   نه زفتی بسان[5]) دلاور نهنگ

پس آگاهی آمد زکاوس شاه   زبند وکمین گاه وکار سپاه
سپه‌را زکابل بزابل بخواند   میان بست وبر جنگ لشکر براند

1) C. inserit:

بدان تا نمایم بدو داوری   مر آن کس که بودست از نشکری

2) C. واز. 3) C. inserit quinque vs. asterisco notatos, qui spurii videntur:

* نخست از جهان آفرین کرد یاد   در دانش ودادرا بر گشاد
* دگر گفت کای شاه هاماوران   همانا که هستی زبدگوهران
* زبدگوهری بر تو بس این نشان   که نیرنگ سازی بگردن‌کشان
* زبی‌دانشی جستهٔ برتری   تو بدگوهری وزسگ کمتری
* بدین سان ببایدت از خویش شرم   بگیتی ندانی همی سرد وگرم

4) P. بپیوستن اندر. 5) P. نه رفتی بسان et C. نرفتی برسم, sed legendum est زفتی, quod sec. Gl. Sch. significat i. q. سختی ودرشتی.

که در جنگ هرگز نسازد کمین   اگرچند باشد دلش پر زکین[1]
اگر شاه کاوس یابد رها   تو رستی زجنگ بد[2] اژدها
وگر نه ببارای جنگ مرا   بگردن بپیمای هنگ مرا[3]
همانا شنیدی تو[4] از مهتران   که چون کرده ام جنگ مازندران
همان رزم پولاد غندی وبید   شنیدی چه کردم بدیو سپید[5]
چو نامه بمهر اندر آمد درست   فرستاده شد وزود ره را بجست
فرستاده شد تا به[6] هاماوران   بدادش پیام جهان پهلوان
چو پیغام بشنید ونامه بخواند   زکردار خود در شگفتی بماند[7]
چو برخواند نامه سرش خیره شد   جهان پیش چشمش همه[8] تیره شد
چنین داد پاسخ که کاوس کی   بهامون دگر[9] نسپرد نیز پی
تو هرگه که آئی ببربرستان   سواران همه گرد کرده عنان
همین بند وزندانت آراستست   اگر رایت این آرزو خواستست

---

1) C. inserit:

ترا کردم آگه کزین برتری   بپیچی وپوئی ره کهتری

2) P. ودم et C. post hunc vs. inserit:

وگر سر بتابی زاندرز من   سرترا همی دور خواهی زتن
ندانی که چون من کنم رای جنگ   زتیغم بسوزد بدریا نهنگ
بکشور ببخشای وبر خویش هم   بدان تا نگردی پریشان بغم

3) C. inserit duos vs., qui iuramentum continent:

بدارای گیهان وهرمز وشید   برزم وبزم وببیم وامید
که من کین کاوس وایران سپاه   بخواهم زتو ای خرد پادشاه

4) P. شنیدستی. 5) Hic vs. et sequens 238 desunt in C. 6) P. شد نزد. 7) C. recte omittit hunc vs. 8) C. چشم اندرش et post hunc vs. inserit:

ازان نامه روشن دلش شد بجوش   بر آورد چون رعد غرّان خروش

9) P. مگر male.

بیایم بجنگ تو من با سپاه　　برین [1]) گونه سازیم آئین وراه
چو پوینده بشنید گفتار اوی　　بگردید وآمد سوی نامجوی [2])
یکایك سخن نزد رستم بگفت　　که بیهش ورا دیدم ودیو جفت
همان پاسخش نیز درخور نبود　　که آهرمنش کرد دل پر زدود
چو بشنید پاسخ گو پیلتن　　دلیران لشکر شدند انجمن
بسر آمد خروشیدن کرّه‌نای　　تهمتن برخش اندر آورد پای [3])
سوی ژرف دریا بیامد بجنگ　　که [4]) بر خشك بر بود ره با درنگ
بکشتی وزورق سپاهی گران　　برفتند بر سوی [5]) هاماوران
بتاراج وکشتن بیاراستند　　از آزرم دلها بپیراستند [6])
چو سالار هاماوران زین سپاه　　شد آگاه واز رستم کینه‌خواه [7])

---

1) C. بدین. 2) Loco trium vs. 246—248 in C. leguntur quinque alii:

فرستاده‌را خوار کرد وبراند　　همی آتش خشم وکین بر فشاند
هم اندر زمان لشکری گرد کرد　　که شد روز روشن شب لاجورد
سپاهی همه نیزه وگرزدار　　یلانی سرافراز خنجرگذار
وزین سو فرستادهٔ سرفراز　　چو آمد بنزد سپهبد فراز
زگفتار وکردار آن بدنهاد　　یکایك پیامش برستم بداد

3) C. omittit hunc. vs. eiusque loco addit quatuor alios, quorum tres priores asterisco notati sunt:

*پر از خشم وکین کرد سوگند یاد　　بمهر وبکین وبدین وبداد
*که من زان سگ بدرگ تیره‌جان　　ستانم همه مرز هاماوران
*برزمش در آورده بیجان کنیم　　چو بر بابزن مرغ بیجان کنیم
*بفرمود تا بر نشینند سپاه　　پی رزم هاماوران کینه‌خواه

4) P. چو. 5) C. رسیدند نزدیك. 6) P. بپیراسته et in priore hemist. بیاراسته. 7) In C. hic vs. sic legitur:

خبر شد بشاه هماور ازین　　که رستم نهادست بر رخش زین

بیایست ناگاهش [1]) آمد بجنگ   نبد روزگار سکون ودرنگ [2])
بر آشفت وزان مرز بر شد خروش   جهان آمد از غارت وخون بجوش
چو بیرون شد از شهر خود با سپاه   برو روز همچون [3]) شب آمد سیاه
از آوای شیپور وهندی درای   تو گفتی سپهر اندر آمد زجای [4])
چپ وراست لشکر بیاراستند   بجنگ اندرون نامور خواستند
گو پیلتن گفت جنگی منم   بآوردگه بر [5]) درنگی منم
بپوشید پس جوشن کارزار   برخش دمنده [6]) بر آورد بار
بر آورد گرز گرانرا بدوش   بر انگیخت اسپ وبر آمد بجوش
چو دیدند لشکر بر ویال اوی   بدست اندرون گرز وگوپال اوی [7])
تو گفتی که دلشان بر آمد زتن   زهولش پراگنده گشت انجمن
گریزان بیامد بهاماوران   زپیش تهمتن سپاهی گران
چو بنشست سالار با رای‌زن   دو مرد جوان خواست از انجمن
بدان تا فرستد هم اندر زمان   بمصر وببربر چو باد دمان
یکی نامه هریك بدست اندرون   نبشته بدرد دل از آب خون

---

1) C. ناکام. 2) C. نبد مردرا روزگار درنگ et hunc vs. post sequentem 256 legit. 3) P. بروز درخشان. 4) Deest in C. 5) P. در. 6) C. دلاور et post hunc vs. inserit quinque alios:

بگردان چنین گفت پس پهلوان   که ای نامداران فرخ گوان
بنیزه بکوشید در کارزار   بر آرید یکسر از ایشان دمار
سواران سوی نیزه بردند دست   خروشان بکردار پیلان مست
نیستان شد از نیزه آوردگاه   زنیزه نه خورشید پیدا نه ماه
بقلب اندرون تاخت رستم چوباد   نبودش زهاماوران هیچ یاد

7) C. inserit:

همان نامداران زابل گروه   که با نیزه بودند مانند کوه

کزین پادشاهی بدان[1] نیست دور   بهم بود نیك وبد وجنگ وسور
گر ایدون که باشید با من یکی   زرستم نترسم بجنگ اندکی[2]
وگر نه ازین بر همه بد رسد   درازست بر هر سوئی دست بد[3]
چو نامه بنزدیك ایشان رسید   که رستم بدان دشت لشکر کشید
همه دل پر از بیم بر خاستند   سپاه دو[4] کشور بیاراستند
نهادند سر سوی هاماوران   زمین کوه گشت از کران تا کران
سپه کوه تا کوه صف بر کشید   زگرد سپه ماه شد[5] ناپدید
چو رستم چنان دید نزدیك شاه   نهانی بر افگند گردی براه
که شاه سه کشور همه جنگجوی   بیك ره[6] سوی من نهادند روی
اگر جنگرا[7] من بجنبم زجای   دلیران ندانند سررا زپای
نباید کزین کین بتو بد رسد   که کار بد از مردم بد سزد
مرا تخت بربر نیاید بکار   اگر بد رسد بر تن شهریار
چنین[8] داد پاسخ که مندیش ازین   نه گسترده از بهر من شد زمین
چنین بود تا بود گردان سپهر   که با نوش زهرست وبا کینه[9] مهر
ودیگر که دارنده یار منست   پناهست[10] ومهرش حصار منست
تو مر رخش پویندهرا[11] ده عنان   بیارای گوشش بنوك سنان
وزیشان یکی زنده اندر جهان   ممان آشکارا نه اندر نهان[12]

1) C. که این پادشاهی زهم.   2) C. addit:

ازان سو شما وازین سوی ما   بگردیم در جنگ با اژدها

3) P. که لشکر بهر جای رستم کشد.   4) P. سه.   5) C. پی مور شد.   6) C. بیك رو.   7) P. چنگرا male.   8) P. بدین.   9) C. از زمین.   10) C. بزرگی.   11) C. رخشندهرا.   12) C. inserit quatuor vs.: جور.

وگر زانکه مارا زچرخ بلند   رسد از بداندیش زخم گزند
تو ایران زمینرا نگهدار باش   بداد ودهش کوش وهشیار باش
فرستاده بشنید وبر گشت باز   بیامد بنزدیك آن سرفراز
سخن هرچه بشنید آن گرد مرد   بپیش سپهبد همه یاد کرد

تهمتن چو بشنید گفتار اوی بسیچید وزی جنگ بنهاد روی
بر انگیخت آن رخش پوینده‌را همی جست آن جنگ جوینده‌را
در [1] آمد برابر بجنگ ایستاد بران دشمنان چشم خود [2] بر گشاد
طلب کرد گرد دلاور یکی زبسیار گردان وبا [3] اندکی
نیارست [4] آمد کسی پیش جنگ دلاور همی کرد بر جا درنگ
که تا رفت خورشید رخشان در آب در آمد شب تیره‌گون در شتاب [5]
یل پیلتن رستم سرفراز [6] سوی جای خود در زمان رفت [7] باز
بآرامگه [8] بود تا شب گذشت دگر روز چون شید رخشنده گشت
زجای اندر آمد گو پیلتن صفی بر کشید از یلان انجمن

رزم کردن رستم با سه شاه ورها شدن کاوس از بند

دگر روز لشکر بیاراستند درفش از دو رویه بپیراستند [9]
تهمتن [10] چو لشکر بهامون کشید سپاه سه شاه وسه کشور بدید
چنین گفت با لشکر سرفراز که امروز مژگان بدارید باز
بش ویال بینید واسپ [11] وعنان دو دیده نهاده بنوك سنان
اگر صد سوارند وگر صد هزار [12] فزونیء لشکر نیاید بکار
چو مارا بود یار یزدان پاك سر دشمنان اندر آرم بخاك

---

1) P. بر. 2) P. چشمرا. 3) P. وگر. 4) P. نیارستش. 5) C. inserit duos vs. asterisco notatos, qui spurii videntur:

* چو خورشید در قیر زد شعر زرد گهربفت شد بیرم لاجورد
* ستاره چو گل گشت وگردون چو باغ چو پروانه پروین ومه چون چراغ

6) P. سرافراز contra metrum. 7) P. در شتابید. 8) P. بآرامگاه contra metrum. 9) Hunc vs. sequuntur in C. decem vs. 303 et 305—313. 10) C. سپهبد. 11) P. وسر. 12) C. صد هزارند وگر یك سوار.

وزان سو شهان نیز بر پشت پیل   نشستند ولشکر کشیده دو میل [1]
زبرپرستان بد صد وشصت پیل   شده جمله جوشان چو دریای نیل
زهاماوران [2] بود صد زنده پیل   یکی لشکری ساخته تا دو میل [3]
سوم لشکر مصر صف بر کشید   هوا نیلگون شد زمین ناپدید [4]
تو گفتی جهان یکسر از آهنست   ویا [5] کوه البرز در جوشنست
پس پشت گردان درفشان درفش   بگرد اندرون سرخ وزرد وبنفش
از آواز گردان بتوفید کوه   زمین آمد از نعل اسپان ستوه
بدرّید چنگ ودل شیر نر   عقاب دلاور بیفگند پر
همی ابر بگداخت اندر هوا   برابر که دید ایستادن روا
چپ وراست لشکر بیاراستند   دلیران همه رزم وکین خواستند
گرازه بیاراست بر میمنه   بدان سو کشیدند لشکر بنه
سوی میسره نامبردار شیر   زواره که بود اژدهای دلیر
بقلب اندرون پور دستان سام   ابر کوههٔ زین درون خمّ خام [6]

---

1) Hic vs. et sequens 302 desunt in C.; praeterea pro کشیدند in vs. 301, quod metro repugnat, scripsi کشیده. 2) C. بهاماوران et legit hunc vs. post vs. 295. 3) P. ساخته خیل خیل. 4) C. omittit hunc vs. 5) P. وگر. 6) C. inserit sex vs.:

چو هاماوران شاه از دور دید   که رستم بدان سان همی بر دمید
غمین گشت وآهنگ آویز کرد   ازان پس که در جنگ پرهیز کرد
بیاورد لشکر زچپّ وزراست   همه مغز گردان زنعره بکاست
بقلب اندرون شاه هاماوران   بگردش یکی لشکری بی کران
بلرزید گیتی زبار گران   زبس کوه آهن کران تا کران
زبس گرد لشکر جهان تار شد   مگر مهر رخشان گرفتار شد

quos sequuntur in C. quinque vs. 296—300, سپهبد pro تهمتن posito.

بفرمود رستم که تا کرّه‌نای زنند وبجنبند [1] لشکر زجای
بر آمد درخشیدن تیغ وخشت تو گفتی هوا بر زمین لاله کشت
بدان سو که او رخشرا راندی تو گفتی که آتش بر افشاندی [2]
زخون دشت گفتی که رود زمست نه رزمِ گو [3] پیلتن رستمست
بریده زهر [4] سو سر ترکدار پراگنده خفتان همه دشت وغار
تهمتن مر آن رخشرا تیز کرد زخون فرومایه پرهیز کرد
همی تاخت اندر پی شاه شام بینداخت از باد [5] آن خمّ خام
میانش بحلقه در آورد گرد تو گفتی خم اندر میانش فشرد
ززین بر گرفتش بکردار گوی که چوگان بزخم اندر آید [6] بروی
بیفگند وبهرام [7] دستش ببست گرفتار شد نامبردار شست
بخون گشته [8] آغشته هامون وکوه زبس کشته آمد زهر دو [9] گروه
شه بربرستان بچنگ گراز گرفتار شد با چهل سرفراز [10]

1) P. زدند وباجنبید et C. post hunc vs. inserit:

سگالش بدین سان در انداختند بپرداختند وبرون تاختند
چکاچاک تیغ آمد وگرز وتیر زخون یلان دشت گشت آبگیر

2) Deest in C. 3) P. رزمگه contra metrum et C. post hunc vs. inserit quatuor alios:

فراوان ازان مردمان کشته شد بسر بر سپهر بلا گشته شد
زکردار سالار ناهوشیار بد آمد سپه‌را بدان کارزار
زکشته در ودشت گشته چو کوه گریزان بهر گوشهٔ شد گروه
بسی سر فتاده بمیدان چو گوی زخون یلان بد روان جوی جوی

4) P. بهر. 5) P. یال male. 6) P. آمد. 7) C. بیفگند وپس هر دو.
8) P. گشت. 9) P. که بس کشته افگنده از هر. 10) C. addit sex vs. heroem Zevare pugnantem describentes:

زواره بکردار شیر ژیان بر شاه مصر اندر آمد دمان
بر آویخت با شاه جنگی سوار بزد بر سرش تیغ زهرآبدار

نگه کرد پس شاه هاماوران   همه کشته دید از کران تا کران
گروهی زنامآوران خسته دید   گروهی ببند گران بسته دید
گو[1] پیلتن دید با تیغ تیز   فگنده بران رزمگه[2] رستخیز
بدانست کان روز روز بلاست   برستم فرستاد وزنهار خواست
بپیمان که کاوس کی با سران   بر رستم آرد زهاماوران
سراپرده وگنج وتاج وگهر   پرستنده وتخت وزرین کمر
برین بر نهادند وبر ساختند   سپاه سه کشور بپرداختند[3]
چو شاه هماور بشهر اندرون   بیامد ببنشست[4] با رهنمون
فرستاد وکاوس را آورید   بدو داد گاهش چنانچون سزید[5]
چو از دژ رها کرد کاوس را   همان گیو وگودرز وهم طوس را
سلیح سه کشور سه گنج سه شاه   سراپردهٔ لشکر وتاج وگاه[6]

زسر تا میانش بدو نیم کرد   دل رزمجویان پر از بیم کرد
چو در رزمگه کشته شد نامدار   بدست زواره دلاور سوار
بهرسو همی تاخت چون پیل مست   گروهی بکشت وگروهی بخست
زکشته زمین گشت با کوه راست   همی گفت هر کس که روز بلاست

1) P. گوی. 2) P. رزمگاه contra metrum. 3) C. omittit hunc vs. et sequentem 333 eorumque loco addit:

پذیرفت دیگر همه ساو وباج   که بدهد بکاوس با گنج وتاج

4) P. وبنشست, sed metri causa legendum est ببنشست. 5) C. inserit quatuor vs., quorum ultimus parum differt a vs. praecedente 302.

سپاه سه کشور امان خواستند   بدان گفتها دل بیاراستند
برین بر نهادند یکسر سپاه   کزان پس نباشد کسی کینه‌خواه
گو پیلتن نیز پیمان ببست   که آن بستگان را گشاید دو دست
یکایک برین کار بر ساختند   سپاه سه کشور بپرداختند

6) C. inserit tres vs., in quibus aliae res pretiosae thesauro regio dignae enumerantur:

سپهبد جزین خواسته هرچه دید   بگنج سپهدار ایران کشید
بیاراست کاوس خورشید فر   بدیبای رومی یکی مهد زر
زیاقوت تاج وزپیروزه گاه   گهر بافته بر جلیل سیاه
یکی اسپ رهوار زیر اندرش   لگامی بزر آژده بر سرش
همه چوب بالاش از عود تر   برو بافته چند گونه گهر
بسودابه فرمود کاندر نشین   نهان رو چو خورشید زیر زمین [1]
بلشکرگه آورد لشکر [2] زشهر   زگیتی برین گونه جوینده بهر
برو انجمن شد زبربر سوار   زمصر وزهاماوران صد هزار
سپاهش فزون شد زسیصد هزار   زره‌دار وبرگستوانور سوار [3]

زپیبل وزپیروزه وتخت عاج   زدیبای ودیهیم واز درّ تاج
همه از تیغ هندی وگرز گران   زپرمایه اسپان واز گوهران
همان خود وبرگستوان بی شمار   زپیلان جنگی فزون از هزار

1) C. addit septem vs.:

ببخشود بر شاه هاماوران   بدل در نیاورد بند گران
هم او رفت وپس کارسازی گرفت   همی خویش‌را سرفرازی گرفت
یکی تخت پیروزه چون آسمان   بگوهر درخشنده چون اختران
دو صد جامه دیبا بران بر فزود   بزرّ وگهر بافته تار وپود
صد وچل کنیزك ابا طوق زر   دو صد ریدك خوب زرّین کمر
زاسپ وزاشتر فزون از شمار   همه فرش ودینار کردند بار
فرستاد نزدیك کاوس شاه   شگوفید ازان شاه ایران سپاه

2) C. پس آنگه بلشکرگه آمد et post hunc vs. addit:

بر آراست کاید بایران زمین   زکشور طلب کرد گردان کین
بیامد گران لشکر بربری   سواران جنگ‌آور ولشکری

3) C. inserit:

باندازهٔ خویشتن هر کسی   همی نیکوئیها نمودی بسی

پیغام فرستادن کاوس بنزدیك قیصر روم وافراسیاب

فرستاده شد نزد قیصر زشاه   سواری که اندر نوردید راه
بفرمود کز نامداران روم   کسی کو بتازد به برّ وبه بوم [1]
فرستاد باید بنزدیك من   بر افروختن رای تاریك من
جهان‌دیده باید عنان‌دار وبس   عنان وسپر بایدش یار وبس [2]
چنین لشکری باید از مرز روم   که آیند با من بآباد بوم
پس آگاهی آمد زهاماوران   بدشت سواران نیزه‌وران
که رستم بمصر وببربر چه کرد   بران شهریاران بروز نبرد [3]
دلیری بجستند گرد [4] سوار   عنان‌پیچ اسپ‌افگن ونیزه‌دار [5]
نبشتند یك نامهٔ [6] شاهوار   سخنهای شایستهٔ آبدار
که ما شاهرا سربسر چاکریم   جهان جز بفرمان او نسپریم
چو از کرگساران بیامد سپاه   که جویند گاه سرافراز شاه
دل ما شد از کار ایشان بدرد   که دلشان چنین برتری یاد کرد
همی تخت تو [7] خواست افراسیاب   چنین بد مبیناد هرگز بخواب
همه نامداران شمشیرزن   برین کینه‌که بر شدیم انجمن [8]

شهان دلاور ابا تخت زر   بر شاه رفتند بسته کمر

1) P. مبادا که ماند بدان مرز وبوم. 2) P. مبادا که آید جز این هیچکس et C. post hunc vs. addit:

گرایند ایدر همه ساخته   سنانها بابر اندر افراخته

3) C. inserit:

کنون سوی ایران بپوید همی   زتوران سپه رزم جوید همی

4) P. دلیران بجستند گردی. 5) P. وشیرافگن ومردوار. 6) P. نبشتند نامه یکی. 7) C. او. 8) Hic vs. et qui sequuntur tres vs. 360—362 hoc ordine in C. leguntur: 360. 361. 362 et 359, qui tamen non probandus est.

برفتیم با نیزههای دراز — برو تلخ کردیم آرام وناز
ازیشان واز ما بسی کشته شد — زمانه بهم نیک وبد گشته شد
کنون آمد از کار تو[1]) آگهی — که تازه شد آن فرّ شاهنشهی
چو تو بر گرائی[2]) زبربر عنان — بگردن بر آریم یکسر سنان
زمین کوه تا کوه پر خون کنیم — زخون شان جهان[3]) رود جیحون کنیم
فرستاده باره بر افگند ورفت — ببربرستان روی بنهاد تفت
چو نامه بر شاه ایران رسید — بدین[4]) گونه گفتار بایسته دید
ازیشان پسند آمدش کارکرد — بافراسیاب آنزمان نامه کرد[5])
که ایران بپرداز وبیشی[6]) مجوی — سر ما شد از تو پر از گفتگوی
ترا شهر توران پسندست خود — چرا خیره می[7]) دست یازی ببد
فزونی مجوی ار شدی بی نیاز — که زود آردت پیش رنج دراز
ترا کهتری کار بستن[8]) نکوست — نگه داشتن بر تن خویش پوست
ندانی که ایران نشست منست — جهان سربسر زیر دست منست
پلنگ ژیان گرچه باشد دلیر — نیارد شدن پیش چنگال شیر[9])

---

1) C. .وی 2) C. .او بر گراید 3) C. .زدشمن زمین 4) P. .برین
5) C. male addit:

یکی نامه بنوشت کاوس شاه — بنزد سپهدار توران سپاه

6) P. .وسستی 7) P. .چه خیره همی 8) P. .کردن 9) C. inserit quatuordecim vs. ad epistolam pertinentes:

ازان رزمها دل بپرداختی — همه کار بر آرزو ساختی
که از نو دگر لشکر آوردهٔ — درفش بزرگی بسر آوردهٔ
از آنها بدیدی همه نیک وبد — کنون آن گزین کت پسندت خرد
پشیمانی آنگه نیاید بکار — چو بر خیزد از بوم وکشور دمار
چنین گفت شیر ژیان با پلنگ — که بر غرم چون روز شد تار وتنگ
بنیک وبد کار خود ننگرد — بیاید دمان پیش ما بگذرد

چو نامه بمهر اندر آمد بداد   بدست یکی گرد پهلو نژاد[1]
سند نامه از شاه وره بر گرفت   همی رفت پویان براه ای شگفت
چو آمد بر شاه ترکان وچین   زمینرا ببوسید وکرد آفرین
بدو داد پیغامها بی‌شمار   همان نامهٔ نامور شهریار
چو آن[2] نامه بر خواند افراسیاب   سرش گشت پر کین ودل پر شتاب
فرستاد پاسخ که این گفتگوی   نزیبد جز از مردم زشت خوی
ترا گر سزا بود ایران بدان[3]   نیازت نبودی بهاماوران
کنون آمدم جنگرا ساخته   درفشان بر افراخته
بر وبوم ایران[4] دو رویه مراست   بباید شنیدن سخنهای راست

ترا هم بدان گونه دانم همی   خرد در سر تو نه بینم همی
بس اندیشه باید درین کار کرد   بپاسخ خرد بایدت یار کرد
گر ایدونکه رزم آورم با سپاه   جهانرا کنم پیش چشمت سیاه
زبس گرز وشمشیر مردان مرد   زابر اندر آرم سرترا بگرد
بگرز گران وبشمشیر تیز   نه آورد یابی نه راه گریز
گر ایدونکه با این سپه بگذرم   سر وافسرت زیر پی بسپرم
ترا با دلیران آن انجمن   ندارد بکس رستم پیلتن
بتوران زمین گر شدی شهریار   ابا شاه وشهر دلیران چه کار

1) Pro hoc vs. et tribus sequentibus 375—377 leguntur in C. tres alii in eandem sententiam scripti:

چو آن نامه یکسر بپایان رسید   فرستادهٔ نامور بر گزید
فرستاده نزدیک افراسیاب   همی تاخت پویان چو کشتی بر آب
چو آمد بنزدیک توران سپاه   ببردند اورا بنزدیک شاه

2) P. این. 3) P. همان بودی ایران et C. post hunc vs. inserit:

تو دانی که چون من کنم رای جنگ   زتیغم بسوزد بدریا نهنگ

4) C. دگر گفت کایران.

همه شهر ایران سرای منست   که تور فریدون نیای منست 1)
ودیگر ببازوی شمشیرزن   تهی کردم از تازیان انجمن
بشمشیر بستانم از کوه تیغ   عقاب اندر آرم زتاریک میغ
بیاراست لشکر کران تا کران   بگرز وبتیغ وبتیر وسنان 2)
پس آنگه سوی نامور با شتاب   بیامد همان نیز افراسیاب 3)
چو بشنید کاوس گفتار اوی   بیاراست لشکر بپیکار اوی
زبربر بیامد سوی تازیان   یکی لشکر 4) بی کران ومیان
بجنگش بیاراست افراسیاب   بگردون همی خاک بر زد زآب 5)
جهان پر شد از نالهٔ بوق وکوس   زمین آهنین شد سپهر آبنوس 6)

---

1) In C. inversus est ordo hemist. 2) P. وبتیغ وبرگستوان et in C. hic vs. legitur post vs. 381, quem excipiunt quatuor vs.:

ندارد کسی تاب من روز جنگ   نه در بیشه شیر وبدریا نهنگ
منم شیر دل نامدار مهان   بمردی همی باشم اندر جهان
چو آئی بمیدان کین پای دار   بدان تا ببینی تو مردان کار
چنانت بفرهنجم ای بدنهاد   که ناری دگر باره ایران بیاد

qui in P. desunt et quos sequuntur quatuor vs. 382—385. 3) Pro hoc vs. legitur in C. alius:

فرستاده بر گشت بر سان باد   بکاوس گفت آنچه او کرد یاد

4) P. لشکری et C. post hunc vs. addit:

زمردان گرد ازدر کارزار   برون کرد لشکر دو ره صد هزار
غو کوس وگرد دلیران جنگ   زمان کرد تار وزمین کرد تنگ

5) C. inserit:

زتورانیان لشکری گرد کرد   که شد روز روشن شب لاجورد
تو گفتی بتوران سواری نماند   که افراسیاب اندر ایران نخواند

6) C. inserit:

بکینه در آویختند از دو سوی   زخون دلیران روان گشت جوی

ززخم تبرزین واز بس ترنگ　　همی موج خون خاست از دشت جنگ
تهمتن بغرّید در قلب گاه　　ببیك[1]) حمله بدرید قلب سپاه
سر بخت گردان افراسیاب　　درین رزمگاه اندر آمد بخواب
سپهدار چون کار[2]) زان گونه دید　　بی آتش بجوشید همچون نبید
بآواز گفت ای دلیران من　　گزیده بزرگان وشیران من
شمارا زبهر چنین روزگار　　همی پرورانیدم اندر کنار
که با دشمنم تیغبازی کنید　　بدین[3]) گونه در جنگ تازی کنید
بکوشید وهم پشت جنگ آورید　　جهانرا بکاوس تنگ آورید
یلانرا بژوپین وخنجر زنید　　سر سرکشانرا زتن بر کنید[4])
همان رستم سگزی[5]) شیر دل　　که از تیغ او گشت[6]) گردون خجل
بود کز دلیری ببند آورید　　سرشرا بدام کمند[7]) آورید
هرانکس که اورا بدشت نبرد　　ززین پلنگ اندر آرد بگرد
بدو شاهی وچتر[8]) ودختر دهم　　همش نام اسپهبدی بر نهم
همان شهر ایران سپارم اورا　　بگردون گردان بر آرم اورا
چو ترکان شنیدند گفتار اوی　　سراسر سوی رزم کردند روی[9])
دلیران ایران سراسر سران　　بدست اندرون گرزهای گران

1) P. یکی et C. post hunc vs. addit:

بهر حملّه از نیزهٔ جانستان　　سر آورد بر نامداران زمان
فراوان تبه کرد مرد وستور　　بر آورد از لشکر تور شور

2) P. سپهدار توران چو. 3) P. نه زین male, quum vs. 397 et 398 interrogationem contineant. 4) P. دلیرانشرا سربسر افگنید. 5) C. همان سگزی بدرگ. 6) P. گشته. 7) P. گزند. 8) C. بدو پادشاهی.
9) C. inserit:

دمید آتشی اندران کارزار　　که شعلش سنان بود وخنجر شرار
همان گرد بر رفت مانند دود　　زآسیب رخسارهٔ مه شخود

بکشتند چندان زتوران گروه   که پیدا نبد دشت ودریا وکوه
دو بهره زتوران سپه کشته شد   زخونشان زمین چون گل آغشته شد
سر بخت ترکان در آمد بخواب   گریزان شد از رستم افراسیاب
بشد تیز با لشکر غوریان   بدان سود جستن سر[1]) آمد زیان
چو گشت زمانه بدان گونه دید   زغوران[2]) سوی شهر توران کشید
دلش خسته وکشته لشکر دو بهر   همی نوش جست از جهان یافت زهر

آراستن کاوس جهانرا

بیامد سوی پارس کاوس کی   جهانی بشادی نو افگند پی
بیاراست تخت وبگسترد داد   بشادی وخوردن در اندر گشاد
فرستاد هر سو یکی پهلوان   جهاندار وبیدار وروشن روان
بمرو ونشاپور وبلخ وهری   فرستاد بر هر سوئی[3]) لشکری
جهانی پر از داد شد یکسره   همی روی بر گاشت گرگ از بره
زبس گنج وزیبائی[4]) وفرهی   پری مردم ودیو گشتنش رهی
همه پیش کاوس کهتر شدند   همه تاجدارانش لشکر شدند
جهان پهلوانی برستم سپرد   همه روزگار بهی زو شمرد[5])
یکی جای کرد اندر البرز کوه   که دیو از چنان[6]) رنجها بد ستوه
بفرمود تا سنگ خارا کنند   دو خانه برو[7]) هر یکی ده کمند
بیاراست آخر بسنگ اندرون   زپولاد میخ وزخارا ستون

1) P. بر male. 2) P. زغوری. 3) P. فرستاد هر سو یکی. 4) P. زیبای contra metrum. 5) C. inserit:

چو ایمن شد از دشمن وتاج وتخت   بکژّی ببیك لخت بر گشت بخت
نگر تا چه کرد آن شه خویش کار   چو او پر منش کم بود شهریار

6) C. دیو اندران. 7) C. درو.

ببستند اسپان جنگی دروی   همه اشتر[1]) عماری‌کش وراه‌جوی
یکی خانه‌را[2]) زابگینه بساخت   زبرجد بهر جای اندر نشاخت
چنین جای بودش[3]) خرام وخورش   که باشدش[4]) از خوردنی پرورش
زجزع یمانی یکی گنبدی   نشستنگه نامور موبدی
از ایرا چنین جایگه[5]) کرد راست   که دانش ازان جای هرگز نکاست
دو خانه زبهر سلیح نبرد   بفرمود از[6]) نقرهٔ خام کرد
یکی کاخ زرّین زبهر نشست   بر آورد بالاشرا بر دو شست
زپیروزه کرده بر او بر[7]) نگار   در[8]) ایوانش یاقوت برده بکار
چنین جایگاهی که دل خواست راست   که روزی بیفزود وهرگز نکاست[9])
نبودی تموز ایچ پیدا نه دَی[10])   هوا عنبرین بود وبارانش می
همه ساله روزش[11]) بهاران بدی   گلان چون رخ گلعذاران[12]) بدی
زدرد وغم ورنج دل دور بود   بدیرا تن دیو رنجور بود
بخواب اندر آمد سر روزگار   زخوبی واز داد آموزگار
برنجش گرفتار دیوان بدند   زبادافرهٔ[13]) وی غریوان بدند

گمراه کردن ابلیس کاوس‌را وبآسمان رفتن کاوس

چنان بد که ابلیس روزی پگاه   یکی انجمن کرد پنهان زشاه
بدیوان چنین گفت کامروز کار   برنج وبسختیست با شهریار

1) C. استر. 2) C. دو خانه دگر. 3) C. ساخت جای. 4) C. که تن یابد. 5) P. جایگاه contra metrum. 6) P. واز. 7) P. omittit بر contra metrum. 8) P. بر et کرده pro برده. 9) Aliam lectionem offert C.:

چنان جایگه ساخت بر خط راست   که نی روز افزود ونی شب بکاست

10) P. et C. زوی male; aut legendum est زدی aut نه دی cum ed. Teher. 11) P. روشن. 12) P. غمگساران. 13) Pro زبادافرهٔ vocali i Izafet metri causa suppressa; P. زبادافرهٔ contra metrum.

یکی دیو باید کنون چرب [1] دست — که داند همه رسم وراه نشست
شود جان کاوس بیره کند — بدیوان بر این رنج کوته کند
بگرداندش سر ز یزدان پاك — فشاند بر آن فرّ زیباش خاك
شنیدند وبر دل [2] گرفتند یاد — کس از بیم کاوس پاسخ نداد
یکی دیو دژخیم بر پای خاست — چنین گفت کین نغز کاری مراست
بگردانمش سر زدین خدای — کس این راز جز من نیارد بجای
غلامی بیاراست از خویشتن — سخن‌گوی وشایستهٔ انجمن
همی بود تا نامور شهریار — زپهلو برون رفت بهر [3] شکار
بیامد بپیشش زمین بوس [4] داد — یکی دستهٔ گل بکاوس داد
چنین گفت کین فرّ زیبای [5] تو — همی چرخ گردان سزد جای تو
بکام تو شد روی گیتی همه — شبانی وگردن‌فرازان رمه [6]
یکی کار ماندست تا در جهان — نشان تو هرگز نگردد نهان
چه دارد همی آفتاب از تو راز — که چون گردد اندر نشیب وفراز
چگونست [7] ماه وشب وروز چیست — برین گردش چرخ سالار کیست [8]
گرفتی زمین وانچه [9] بد کام تو — شود آسمان نیز در دام تو
دل شاه ازان دیو بی راه شد — روانش زاندیشه کوتاه شد
گمانش چنان بد که گردان سپهر — بگیتی مرا در نمودست چهر
ندانست کین چرخرا پایه نیست — ستاره فراوان وایزد یکیست

---

1) P. نغز. 2) C. شنیدند دیوان. 3) P. که روزی برون شد زبهر, sed pro که روزی legendum videtur بروزی. 4) P. بوسه contra rhythmum finalem. 5) P. وزیبای male. 6) C. inserit:

پری آدمی دیو پیشت بپای — چو جمشید گشتی جهان کدخدای

7) Pro چگونه است. 8) C. inserit:

بدانی همه بودنیها وراز — چو با چاره برتر شوی بر فراز

9) Ed. Teher. آنچه.

همه زیر[1] فرمانش بیچاره اند   که با شورش وجنگ وپتیاره[2] اند
جهان‌آفرین بی نیازست ازین   زبهر تو باید سپهر وزمین
پر اندیشه شد جان آن پادشا   که تا چون شود بی پر[3] اندر هوا
زدانندگان بس بپرسید شاه   کزین خاك چندست تا چرخ ماه
ستاره‌شمر گفت وخسرو شنید   یکی کژّ وناخوب چاره گزید
بفرمود پس تا[4] بهنگام خواب   برفتند سوی نشیم عقاب
ازان بچّه بسیار بر داشتند   بهر خانهٔ یك[5] دو بگذاشتند
همی پرورانید[6] شان سال وماه   بمرغ وکباب وبره چند گاه
چو نیرو گرفتند هریك چو شیر   بران سان که غرم اندر آرند زیر
زعود قماری یکی تخت کرد   سر تختها را بزر سخت کرد
بپهلوش بر[7] نیزهای دراز   ببست وبران گونه بر کرد ساز
بیاویخت بر[8] نیزه ران بره   ببست اندر اندیشه دل یکسره
ازان پس عقاب دلاور چهار   بیاورد وبر تخت بست استوار
نشست از بر تخت کاوس کی   نهاده بپیش اندرون جام می
چو شد گرسنه تیزپرّان عقاب   سوی گوشت کردند هریك شتاب
زروی زمین تخت بر داشتند   زهامون بابر اندر افراشتند
بدان[9] حد که شان بود نیرو بجای   سوی گوشت کردند آهنگ ورای
شنیدم که کاوس ازان[10] بر فلك   همی رفت تا بگذرد از ملك
دگر[11] گفت ازان رفت بر آسمان   که تا جنگ سازد بتیر وکمان
زهر گونهٔ هست آواز این   نداند بجز پر خرد راز این[12]
پریدند بسیار وماندند باز   چنین باشد آنکس که گیردش آز

---

1) P. پیش. 2) C. که با سعد ونحس اند وسیّاره. 3) P. پرّ contra metrum. 4) C. تا پس. 5) C. در. 6) P. پروراننـد male. 7) P. زپهلوش پس. 8) P. از et invertit ordinem hemist. 9) P. بر آن. 10) P. شد. 11) P. یکی. 12) P. نداند کسی جز جهان‌آفرین.

چو با مرغ پرّنده نیرو نماند   غمین گشت وپرها بخوی در نشاند
نگونسار گشتند از ابر سیاه   کشان از هوا نیزه وتخت شاه
سوی بیشهٔ شهر چین [1] آمدند   بآمل بروی زمین آمدند
نکردش تباه از شگفتی جهان   همی بودنی داشت اندر نهان
سیاوش ازو خواست آمد پدید   ببایست لختی چمید وچرید [2]
بجای بزرگی وتخت نشست   پشیمانی ورنج بودش بدست
بماند ببیشه درون خوار وزار [3]   نیایش همی کرد با کردگار

باز آوردن رستم کاوس را

همی کرد پوزش زکرده گناه   ورا می بجستند هر [4] سو سپاه
خبر یافت زو رستم وگیو وطوس   برفتند با لشکر گشن [5] وکوس
برستم چنین گفت گودرز پیر   که تا کرد مادر مرا سیر شیر
همی بینم اندر جهان تاج وتخت   کیان وبزرگان بیدار بخت
چو کاوس خودکامه اندر جهان   ندیدم کسی از کهان ومهان
خرد نیست اورا نه دین ونه [6] رای   نه هوشش بجایست ونه دل بجای
تو گوئی بسرش اندرون مغز نیست   یك اندیشهٔ او همی نغز نیست [7]
کس از نامداران پیشین زمان   نکردند آهنگ زی آسمان [8]

---

1) P. بیشهٔ همچنین. 2) C. inserit:

اگر شاه کاوس گشتی تباه   جهاندار خسرو نبودی زشاه
چو افتاد اندر چنان جای بیم   زغم بود بی چاره ودل دو نیم

3) P. درون زاروار. 4) P. همی جست اورا زهر. 5) P. لشکر وپیل.
6) P. نه دانش نه. 7) In C. inverso ordine leguntur hemist. 8) C. inserit:

که جوید همی راز گردان سپهر   مگر آنکه دیوش کند تیره چهر

چو دیوانگانست بی هوش[1] ورای بهر باد کاید بجنبد زجای[2]
رسیدند پس پهلوانان بدوی نکوهش کن وتیز وپرخاشجوی
بدو گفت گودرز بیمارسان ترا جای زیباتر از شارسان
بدشمن دهی هر زمان جای خویش نگوئی بکس بیهده رای خویش
سه بارت[3] چنین رنج وسختی فتاد سرت زازمایش نگشت اوستاد
کشیدی سپهرا بمازندران نگر تا چه سختی رسید اندران
دگر باره مهمان دشمن شدی صنم بودی اورا برهمن شدی
بگیتی جز از پاك یزدان نماند که منشور تیغ ترا بر نخواند
بجنگ زمین سربسر تاختی کنون باسمان نیز پرداختی
زیك[4] دست چون برتر آئی همی برابر بجنگ اندر آئی همی
نگه کن که تا چند گونه بلا بپیش آمدت یافتی[5] زو رها
پس از تو برین[6] داستانها زنند که شاهی بر آمد بچرخ بلند
که تا ماه وخورشیدرا بنگرد ستاره همه[7] یك‌بیك بشمرد
چنان کن که بیدار شاهان کنند ستاینده ونیك‌خواهان کنند
جز از بندگی تا توانی مجوی مزن دست در نیك وبد جز بدوی
فرو ماند کاوس وتشویر خورد ازان نامداران ومردان مرد[8]
چنین داد پاسخ که از راستی نیاید بداد اندرون کاستی
همه داد گفتی[9] وبیداد نیست زدام تو جان من[10] آزاد نیست
همی ریخت از دیدگان آب زرد همی[11] از جهان‌آفرین یاد کرد
بسیچید واندر عماری نشست پشیمانی ودرد بودش بدست

1) P. ره, male pro راه. 2) P. بر آید زپای et in C. hic vs. legitur post vs. 491. 3) P. male بباره. 4) P. ببیك. 5) C. آمدی وبیافتی contra metrum. Ed. Teh. آمدی یافتی. 6) C. بدین. 7) C. همی. 8) In C. hic vs. legitur post vs. 512. 9) P. گفتید. 10) P. زدام شما جانم. 11) P. بسی.

چو آمد سوی تخت گاه [1]) بلند — دلش زان چنان کار مانده نژند [2])
چهل روز در نزد یزدان بپای — بپیمود خاك وبپرداخت جای
زشرم از در کاخ بیرون نرفت — همی [3]) پوست گفتی برو بر بکفت
همی ریخت با لابه از دیده خون — همی خواست آمرزش از رهنمون
زشرم دلیران منش کرد پست — خرام ودر بار دادن ببست [4])
پشیمان شد ودرد بگزید ورنج — نهاده ببخشید بسیار گنج
همی رخ بمالید بر تیره خاك — نیایش کنان پیش [5]) یزدان پاك
چو بگذشت [6]) یك چند گریان چنین — ببخشود بر روی جهان‌آفرین
پراگنده آمد زهر سو سپاه — بنزدیك درگاه کاوس شاه
بر افروخت زامرزش دادگر — بدانست کز رنجها یافت بر
نشست از بر تخت زر با کلاه — یکی گنج بگشاد در بر سپاه
یکی کار نو ساخت اندر جهان — که تابنده شد بر کهان ومهان
جهان گفتی از داد دیبا شدست — شهنشاه بر گاه زیبا شدست
زهر کشوری نامور مهتری — که بر سر نهادی بلند افسری
بدرگاه کاوس شاه آمدند — وزان سر کشیدن براه آمدند
زمانه چنان شد که بود از نخست — بمهر ووفا تاج [7]) خسرو بشست
همه مهتران کهتر او شدند — پرستنده وچاکر او شدند
نشست از بر تخت گوهرنگار — ابا تاج وبا گرزهٔ گاوسار [8])

1) P. گاه وتخت. 2) P. ببند. 3) P. همه. 4) In C. hic vs. post vs. sequentem 520 legitur. 5) C. نزد. 6) P. بگذاشت. 7) P. بآب وفا روی. 8) C. inserit vs.:

بکام دل خویش بر داشت گام — شده شاد دل یافته کام ونام

quem sequuntur inverso ordine vss. 535 et 536 et quatuor vss., qui spurii videntur:

همه کام خود بر گرفت از جهان — ابا نامداران وفرخ مهان

دریـن¹) داستان گفتم آنکم شنود — چـنـیـن یـاد هـرگـز کسیرا نبود
چنین بـود آئـیـن شـاه جهان — چنین بود رستم²) سـر پهلوان
کـجـا پادشا دادگر بـود وبـس — نـیـازش نـبـودی بـه فـریـادرس
همه داد کـرد وهـمـه داد دیـد — ازیـرا کـه گیتی همه بـاد دید

داستان جنگ هفت گردان

چو با مرگ کوشش نداردت سود — کنون رسم رستم بباید شنود³)
چه گفت آن سراینده مـرد دلیر — که ناگه بـر آویخت بـا نرّه شیر
که گر نام مردی بجوئی همی — بخون⁴) تیغ هندی بشوئی همی
زبدها نبایدت پرهیز کرد — چو پیش آیدت روزگار نبرد
زمانه چو آید⁵) بتنگی فراز — همانا⁶) نگردد به پرهیز باز
چو همه کنی مرگرا⁷) با خرد — دلیرت زجنگآوران نشمرد
خردرا ودینرا رهی دیگرست — سخنهای نیکو به بند اندرست⁸)

همه بزم ومیدان بدی کار اوی — چو طوس وچو رستم بدی یار اوی
فریدون منش بود جمشید جاه — نبیند چو او پادشا تاج وگاه
گر اکنون بدی بندگیرا کمر — ببستی بر شاه محمود بر

quos excipiunt vss. 533 et 534.

1) P. بربین. 2) P. رسم. 3) Pro hoc vs. in C. legitur alius:

زکاوس کی باز پرداختم — کنون رزم گردنکشان ساختم

4) C. برخ. 5) P. آمد. 6) P. بد از تو. 7) P. جنگرا. 8) C. inserit quatuor vss. sine dubio spurios:

مرا عمر بر شست شد سالیان — برنج وبسختی ببستم میان
که رفتن آمد بدیگر سرای — مگر نزد یزدان به آیدم جای
چنانم که گوئی ندیده جهان — همه کردهای گذشته نهان
چو می بگذرد روزگار بهی — همان به که رنجی بخود بر نهی

کنون از رهِ رستم جنگجوی   یکی داستانست با رنگ وبوی
شنیدم که روزی گو پیلتن   یکی سور کرد از در انجمن
بجائی کجا نام او بد نوند   بدو اندرون کاخهای بلند
کجا آذر برزین کنون   بدان جا فروزد همی رهنمون
بزرگان ایران بدان بزمگاه   شوند [1]) انجمن نامور یك سپاه
چو طوس وچو گودرز کشوادگان [2])   چو بهرام وچون گیو آزادگان
چو گرگین وچون زنگهء شاوران   چو گستهم وخرّاد جنگ‌آوران
چو برزین گردنکش تیغ‌زن   گرازه که بود افسر انجمن
ابا هریك از مهتران [3]) مرد چند   یکی لشکر [4]) نامدار ارجمند
نیاسود نشکر زمانی زکار   زچوگان وتیر ونبید وشکار
چوچندی بدین سان گذر کرد روز   بشادی ورامش همه دلفروز
بمستی چنین گفت یك روز گیو   برستم که ای نامبردار نیو
گر ایدونکه رای شکار آیدت   چو یوز [5]) دونده بکار آیدت
بنخچیرگاه رد افراسیاب   بپوشیم تابان رخ آفتاب
زگرد سواران واز یوز وباز   فرازیدن [6]) نیزهای دراز
بگور تگاور سمند [7]) افگنیم   بشمشیر بر شیر بند افگنیم
بژوپین گراز وتذروان [8]) بباز   بگیریم یکسر بروز دراز

1) P. شدند. 2) C. وکشوادگان. 3) P. کهتران. 4) P. لشکری et C. post hunc vs. addit:

بر آراست رستم یکی جشنگاه   که بزم آرزو کرد خورشید وماه

5) P. ویوز pro چو یوز. 6) P. male فرازیم. 7) P. کمند et C. post hunc vs. inserit:

بنخچیر کردن بدشت دغوی   ابا باز ویوزان بنخچیر جوی

8) P. وتذرّو.

بران دشت توران شکاری کنیم   که اندر جهان یادگاری کنیم [1]
بدو گفت رستم که با کام تو   جهان باد ونیکی سرانجام تو
سحرگه بدان دشت توران شویم   زنخچیر واز تاختن نغنویم [2]
ببودند یکسر برین یک سخن   کسی رای [3] دیگر نیفگند بن
سحرگه چو از خواب بر خاستند   بران آرزو رفتن آراستند
برفتند با یوز وبازان ومهد   گرازان وتازان سوی رود شهد
بنخچیرگاه رد افراسیاب   زیکدست [4] کوه ودگر رود آب
دگر سو سرخس وبیابان به پیش   گله گشته [5] بر دشت آهو ومیش
همه دشت پر خرگه وخیمه گشت   از انبوه آهو سراسیمه گشت [6]
زدرّنده شیران زمین شد تهی   به پرّنده مرغان رسید آگهی
تلی مرغ ونخچیر هر سوی [7] بود   اگر کشته گر خستهٔ تیر بود

---

1) C. بدان pro بران et post hunc vs. inserit:
چنین رای بینم من ای پهلوان   اگر در پذیری بروشن روان
که از خسروان هرکه این بنگرد   بدین کام ما آفرین گسترد
2) C. addit tres vss.:
همین است رای ای گو نامدار   جهان‌را بمانیم یک یادگار
چو فردا شود چاک روز آشکار   سزد گر بدان جای جوئی شکار
می وجام ونخچیر برهم زنیم   دمادم نبید دمادم زنیم
3) P. راه. 4) P. بییکدست. 5) P. کرده et C. post hunc vs. inserit:
فرود آمدند از لب رودبار   چنان سرخوش از بادهٔ خوشگوار
6) C. addit:
برفتند ازان پس بنخچیرگاه   همه بزم‌جوی وهمه رزمخواه
که ودشت نخچیر بر داشتند   زگردون همی نعره بگذاشتند
7) P. یکی مرغ هر سوی نخچیر et C. inserit quatuordecim vss. asterisco notatos venationem describentes, sine dubio spurios:
*زشاخ گوزنان رمه در رمه   زمین بیشهٔ گشت عاجین همه

ببودند روشن دل وشادمان   زخنده نیاسود لب یک زمان[1]
چو یک هفته زین گونه با می بدست   ببودند شادان دل ومی‌پرست
بهشتم تهمتن بیامد پگاه   یکی رای شایسته زد با سپاه
چنین گفت با نامور مهتران   بزرگان وگردنکشان وسران[2]
که از ما بافراسیاب این زمان   همانا شده[3] آگهی بی گمان
نباید که آن ریمن بدنشان   زند رای با نامور سرکشان

---

*زبازان هوا هم چو ابر بهار   زخون تذروان زمین لاله‌زار
*دمان باز ویوزان بر آهو بره   کمین ساخته بر کُه وبر دره
*بناورد هرجای خرگوش وسگ   ستوران بخوی غرق مانده زتگ
*گرفته سوی کبک شاهین شتاب   زخون کرده چنگل عقیقین عقاب
*فتاده غو طبل طغرل بر ابر   گریزان زگرد سواران هژبر
*زکُه دیدبان نعره بر داشته   کمین‌آوران گوش بفراشته
*نهاده بآهو سیه‌گوش چشم   جهان چون درخش از کمین گه بخشم
*بهر سو یکی نامدار از سران   فگندی زگور وزآهو سران
*سپهدار با حمله با شیر وگرگ   زپیکان همی ریخت الماس مرگ
*گه افگند نخچیر بر دشت وراغ   گهی زد بناوک ابر میغ ماغ
*سر گور بود از کمندش بدام   دل شیر شمشیر اورا نیام
*بیفگند بس گور جنگی زتیر   دل تشنه هامون زخون کرده سیر
*پر از خرّمی بُد روان مهان   از آواز مرغ وتگ آهوان

1) In C. hic vs. et qui eum sequitur:

*سوی بزمگه باز رفتند شاد   زبزم وزنخچیر دادند داد

asterisco notati sunt eosque excipiunt duo alii:

نشستند ورامش بر آراستند   زدلها غم ورنج در کاستند
بکف جام ودر گوش بانگ رباب   بر آتش سرون گوزنان کباب

2) P. گردنکش وسروران. 3) P. رسید.

یکی چاره سازد بیاید بجنگ   کند دشت نخچیر بر یوز تنگ
بباید طلایه بره بر یکی   که چون آگهی یابد او اندکی
بباید دهد آگهی از سپاه   نباید که گیرد بداندیش راه
گرازه سر تخمهٔ گیوگان [1]   بیامد بدان [2] کار بسته میان
سپهرا که چون او نگهدار بود   همه چارهٔ دشمنان خوار بود
بنخچیر کردن نهادند روی   نکردند کس یاد پرخاشجوی
پس آگاهی آمد بافراسیاب   از ایشان شب تیره هنگام خواب
زلشکر جهان‌دیدگان‌را بخواند   زرستم بسی داستانها براند
وزان هفت گرد [3] سوار دلیر   که بودند هریك بکردار شیر
چنین گفت با نامداران جنگ   که مارا کنون نیست جای درنگ [4]
بباید کنون چارهٔ ساختن   بناگاه بردن یکی تاختن
گر این هفت یلرا بچنگ آوریم   جهان پیش کاوس [5] تنگ آوریم
بکردار نخچیر باید شدن   سپهرا بناگه [6] بر ایشان زدن
گزین کرد شمشیرزن سی هزار   همه نامدار از در کارزار

---

1) P. گرازه نهاده بزه بر کمان.   2) P. بر آن et C. post hunc vs. addit:

چنین گفت با نامور پهلوان   که من رفت خواهم بروشن روان
بدو گفت رستم که ای نامدار   برو تازیان تا لب رودبار
بپاس اندران راه بیدار باش   سپهرا همی خود نگهدار باش
گرازه شد آن نامبردار شیر   ابا چند نامی سوار دلیر

3) P. جنگی, sed infra vs. 610 legit etiam هفت گرد سوار et post hunc vs. C. inserit:

وزان پس بلشکر سراسر بگفت   که مارا فتادست کاری شگفت

4) C. hunc vs. legit post vs. 589.   5) P. جهانرا بکاوس.   6) P. بناگاه contra metrum et C. post hunc vs. addit:

ردان وسواران توران سپاه   بدان رای گشتند همرای شاه

چنین گفت کز راه یکسو شوید   شب وروز از تاختن نغنوید
براه بیابان برون تاختند   همه جنگرا گردن افراختند
بهر سو فرستاد بی مر سپاه   بران سرکشان تا [1] بگیرند راه
چو نزدیک نخچیرگاه آمدند   شتابان همه کینه‌خواه آمدند [2]
نگه کرد یکسر [3] بدید آن سپاه   سپاهی که بد همچو ابر سیاه
بدیدش که از دشت بر خاست گرد   درفشی پدید آمد از لاجورد
گرازه چو باد دمان باز گشت   ابا نعره وبانگ وآواز گشت
چو آمد بنزدیک نخچیرگاه   تهمتن همی خورد می با سپاه
چنین گفت کای رستم شیر مرد   از ایدر بدین خرّمی باز گرد
که چندان سپاهست کاندازه نیست   زلشکر بلندی وهامون یکیست
درفش جفاپیشه افراسیاب   همی تابد از گرد چون آفتاب
چو بشنید رستم بخندید سخت   بدو گفت با ماست پیروز بخت
تو از شاه ترکان چه ترسی چنین   زگرد سواران توران زمین
سپاهش فزون نیست از صد هزار   عنان‌پیچ وبرگستوان‌ور سوار
بدین دشت اگر ویژه تنها منم   که با گرز وبا رخش وبا جوشنم
نباشد پس اندیشه زافراسیاب   وزان لشکر گشن وچندان شتاب
بدین [4] دشت کینه گر از ما یکیست   همه خیل [5] توران بجنگ اندکیست
چنین کینه‌گاهی بباید مرا   از ایران سپاهی نباید مرا
شده هفت گرد سوار انجمن   چنین نامداران شمشیرزن
یکی مرد با پانصد ودو هزار   سواران اسپ‌افگن ونیزه‌دار [6]

---

1) P. که آن سرکشانرا. 2) C. inserit:

گرازه چو گرد سپه‌را بدید   بیامد سپه‌را همه بنگرید

3) P. گرازه contra metrum, nisi legatur گرازه نگه کرد ودید. 4) P. برین. 5) C. شهر. 6) P. hunc vs. sic legit:

تو ای می‌گسار از می زابلی بپیمای تا سر یکی بلبلی
بپیمود ساقی می وداد زود تهمتن شد از دادنش شاد زود [1]
بکف بر نهاد آن درخشنده جام نخستین زکاوس کی برد نام
که شاه زمانه مرا یاد باد همیشه تن وجانش آباد باد [2]
دگر باره بستد زمین داد بوس چنین گفت کین باده بر روی [3] طوس
سران جهان‌دار بر خاستند ابر پهلوان خواهش آراستند
که مارا بدین [4] جام می جای نیست بمی با تو ابلیس‌را پای نیست
می وگرز یك زخم ومیدان جنگ نیامد جز از تو کسی‌را بچنگ
می زابلی سرخ در جام زرد [5] تهمتن بروی زواره بخورد
زواره چو ساغر [6] بکف بر نهاد همان از شه نامور کرد یاد
بخورد وببوسید روی زمین تهمتن برو بر گرفت آفرین
که جام برادر برادر خورد هزبر آنکه او [7] جام می بشکرد

رزم رستم با تورانیان

چنین گفت پس گیو با پهلوان که ای نازش شهریار وگوان
شوم ره بگیرم بر افراسیاب نمانم که آید بدین روی آب
سر پل بگیرم بدان بدگمان بدارمش ازان روی پل یکزمان

یکی پانصد ودو زما چون هزار سواران گردنکش نامدار
et *C.* post hunc vs. inserit:
اگر نامور سرور افراسیاب همی رای جوید بدین روی آب
همانا که بر گشت ازو روزگار گر آید باید مر آن نامدار

1) P. تهمتن ازو بستد وشاد بود. 2) P. بگفت وبخورد وزمین بوسه داد. 3) P. بیاد. 4) P. بربین. 5) P. کرد. 6) P. بلبل. 7) P. این

et *C.* post hunc vs. addit:
زبگماز ورامش نکرد ایچ کم بشادی بیفزود وکاهید غم

بدان تا بپوشند گردان سلیح   که بر ما سر آمد نشاط ومزیح
بشد تازیان تا سر پل دمان   بنزه بر نهاده دو زاغ کمان
چنین تا بنزدیکیء پل رسید   چو آمد درفش جفاپیشه دید
که بگذشته بودش برین [1]) روی آب   بپیش سپاه اندر افراسیاب
تهمتن بپوشید ببربیان   نشست از بر ژنده پیل ژیان
بشد پیش توران سپه او [2]) بجنگ   بغرّید هم چون دمنده نهنگ
چو در جوشن [3]) افراسیابش بدید   تو گفتی که هوش از تن او [4]) رمید
زچنگ وبر وبازو ویال اوی   بگردن بر آورده [5]) گوپال اوی
چو طوس وچو گودرز نیزه‌گذار   چو گرگین وچون گیو گرد سوار
چو بهرام وچون زنگهء شاوران   چو برزین وفرهاد جنگ‌آوران
چنان [6]) لشکر سرفرازان بجنگ   همه نیزه وتیغ هندی بچنگ
همه یکسر از جای بر خاستند   بسان پلنگان بر آراستند [7])
بدان گونه شد گیو در کارزار   چو شیری که گم کرده باشد شکار
پس وپیش هر سو همی کوفت گرز [8])   دوتا کرد بسیار بالا وبرز [9])
زتوران فراوان سران [10]) کشته شد   زنام‌آوران بخت بر گشته شد

---

1) P. بودند از آن et C. post hunc vs. inserit:

فرستادهء کرد گیو سترگ   بآگاهی پهلوان بزرگ

2) P. پیش سالار توران. 3) P. چو بر رخش. 4) P. تنش بر. 5) P. بر آن هول. 6) P. جزین. 7) C. inserit:

بفرمود تا بوق وکوس نبرد   زدند وبرزم اندرون حمله کرد
کشیدند شمشیر وژوپین وگرز   دلاور سواران با فرّ وبرز
دلیران ایران بکوشش درون   بر ویال وباره همه غرق خون

8) P. سو بشمشیر وگرز. 9) P. بالای برز. 10) C. سپه.

رمیدند ازو رزمسازان چین   شده خیره سالار توران زمین [1])
سبک ران بجنگ اندرون تیز کرد   بر آشفت وآهنگ آویز کرد [2])

1) C. inserit triginta septem vss. pugnam describentes:

بدان سو که گرگین میلاد بود   که با گرز وبا تیغ فولاد بود
یکی پهلوان بود نامش گُرزم   زتوران سپه پیشش آمد برزم
بغرّید گرگین چو اورا بدید   همانگه زقربان کمان بر کشید
بران پهلوان تیر باران گرفت   هوارا چو ابر بهاران گرفت
گرزم دلاور چو زان گونه دید   سپر بر سر آورد وپیشش دوید
یکی نیزه زد بر سر اسپ اوی   بیفتاد گرگین پرخاشجوی
همانگاه گیو دلاور رسید   نگه کرد واورا پیاده بدید
بر آشفت بر سان غرّنده شیر   یکی بانگ زد بر گرزم دلیر
کمربند اورا گرفت وزجای   بکند آن هنرمند فرخندهرای
میانش بخنجر بدو نیم کرد   دل سرفرازان پر از بیم کرد
همیدون سپهبد شه نوذران   همی کوفتی سر بگرز گران
گرازه بسان گرازی دژم   همی حمله آورد با تیز دم
همی رزم ازان گونه گودرز کرد   که از جان ترکان بر آورد گرد
زواره بیامد بکردار شیر   ببازو کمان اژدهائی بزیر
همی تاخت چون باد گرگین گو   ابا نامداران گردان نو
چو فرهاد وبرزین نامآوران   کشیدند شمشیر وگرز گران
یکی نعره زد گیو در کارزار   بافراسیاب آن شه نامدار
که ای ترک بدبخت گم بوده نام   چرا رنجه گشتی بدین کار خام
فراموش کردی تو رزم سران   که باز آمدی با سپاهی گران
مگر آگه از پهلوانان نئی   ازین نامداران ایران نئی

2) In C. hic vs. legitur post vs. 654.

چو رستم چنان دید گرز گران   بگردن بر آورد وبفشرد ران
بپیش سپاه اندر آمد دلیر   بغرّید بر سان غرّنده شیر
پس پشت او پور کشواد بود   که با جوشن وگرز پولاد بود
سواران وگردان ایران دمان   بچنگ اندرون گرز وتیر وکمان [1]
چو شد تیره‌تر چشم توران سپاه   بگردون بر افراخت رستم کلاه

سپهدار چون رستم وطوس شیر   چو گودرز وگرگین سوار دلیر
بهم بر زنند این سپاه ترا   بخاک اندر آرند گاه ترا
وزانسو تهمتن چو شیر ژیان   بغرّید وگفت ای بد بدنشان
چرا تازیان پیش من تاختی   چنین رزم با انجمن ساختی
بجائی که رستم بود کینه‌خواه   نه لشکر بماند نه تخت ونه شاه
مرا خود نباید بدین جنگ کس   من وگیو وتورانیان جمله بس
زتوران نخوانیم یک تن بمرد   که یکسر زنانند اندر نبرد
بگفت این وبفراخت برّنده تیغ   بغرّید بر سان غرّنده میغ
ازان پس دگر باره آواز داد   که ای ترک شوریدهٔ بدنژاد
تو در جنگ مردان پسنده نهٔ   که پژمردهٔ هیچ زنده نهٔ
برو چون زنان پنبه ودوک گیر   پس پرده با دختران سوگ گیر
که کار تو اکنون بجائی رسید   که از جنگ چنگت بباید کشید
ببینی کنون تیغ مردان مرد   کزین پس بیادت نیاید نبرد
بدین تیغ هندی ببرّم سرت   بگرید بتو جوشن ومغفرت
چو افراسیاب این سخنها شنید   دلش گشت پر درد ودم در کشید
زرستم بترسید افراسیاب   نکرد ایچ بر جنگ جستن شتاب
پس لشکر اندر همی راند نرم   مهانرا زهر سو همی خواند گرم

1) C. inserit:
بر آمد درخشیدن تیغ تیز   زمین از نهیب آمد اندر گریز

بپیران ویسه چنین گفت شاه   که ای پر خرد مهتر نیکخواه[1]
زشیران توران خنیده توئی   جهانجوی وهم رزمدیده توئی
عنانرا بتندی یکی بر گرای   برو تیز ازیشان بپرداز جای
چو پیروزگر باشی ایران تراست   تن پیل وچنگال شیران تراست
چو پیران زافراسیاب این شنید   چو باد دمان از میان[2] بر دمید
بسیچید با نامور ده هزار   زترکان دلیران خنجرگذار[3]
چو آتش بیامد[4] بر پیلتن   کزو بود نیروی جنگ وشکن
تهمتن بلبها بر آورده کف   تو گفتی که بستد زخورشید تف
بر انگیخت اسپ وبر آمد خروش   بران سان که دریا در آید بجوش
سپر بر[5] سر وتیغ هندی بمشت   ازان نامداران دو بهره بکشت
نگه کرد افراسیاب از کران   چنین گفت با نامور مهتران
که گر تا شب این جنگ هم زین نشان   میان دلیران وگردنکشان
بماند نماند سواری بجای   نبایست کردن بدین[6] رزم رای
برزم دلیران ایران شدیم   سگالش گرفتیم وشیران شدیم[7]

---

1) Pro hoc vs. in C. leguntur tres sequentes, quorum secundus fere consentit cum vs. 662 et tertius idem est ac vs. 663.

زپیران بپرسید افراسیاب   که این دشت جنگست یا جای خواب
که در جنگ جستن دلیران بدیم   سگالش گرفتیم وشیران بدیم
کنون دشت روباه بینم همی   سر از رزم کوتاه بینم همی

2) P. مهان male. 3) In C. hunc vs. sequitur praecedens 643. 4) P. بر آمد. 5) P. در. 6) P. برین. 7) Pro duobus vs. 662 et 663, de quibus cf. nota 1, in C. leguntur tres sequentes:

کجا نامداری که با خشم وکین   شود سوی گردان ایران زمین
بخاک آورد رستم بدگهر   بدو بخشم این تاج وتخت وکمر
چو بر گفت ازین گونه افراسیاب   دژم گشته از بخت وسر پر شتاب

کنون دشت روباه بینم همی   سر از رزم کوتاه بینم همی

رزم پیلسم با ایرانیان

دلیری که بد پیلسم نام اوی   گوی کی نژادی یلی نامجوی
که ویسه بدش نام فرّخ پدر   برادرش پیران پیروزگر
در ایران وتوران هم‌آورد اوی   نبودی بجز رستم جنگجوی
چو بشنید یل پیلسم این چنین   بر ابرو بر آورد از خشم چین
بشد تیز نزدیک افراسیاب   سرش پر زجنگ ودلش پر شتاب
چنین گفت با شاه توران که من   دلیر وجوانم ازین انجمن
چه [1]) خاکست پیشم چه طوس دلیر   چه گیو یل آن نامبردار شیر
چه بهرام وچه زنگهٔ شاوران   گرازه که هست او زجنگ‌آوران [2])
اگر شاه فرمان دهد همچو شیر   میان یلان اندر آیم دلیر
همه سروران‌را سر از تن بتیغ   ببرّم کنم ماه شان زیر میغ
کنم [3]) افسر نامداران بگرد   سران شان ببرّم بتیغ نبرد
بدو گفت شاه ای یل نامدار [4])   تو پیروز بادی درین روزگار [5])
بدین رزم فرخنده باید شدن   بپیروزی ونام باز آمدن [6])

---

1) P. چو male. 2) C. inserit:

همان سگزئی بدرگ تیره‌جان   که شاهش ستاید همی هر زمان

3) P. کشم. 4) C. ای دلیر جوان. 5) P. بدین روزگار; C. سر نامداران وپشت گوان et post hunc vs. addit:

تو پیروز بادی درین کارزار   همه دشمنان ترا کار زار

6) P. et C. بادت pro باید, quod recte legit ed. Teh. C. inserit quatuor vs.:

که یزدان نیکی‌دهت یار باد   سر بدگمان تو بر دار باد
چو پوئی سوی رستم نامور   ابر کین او بست خواهی کمر
نگه کن که در کار ریمن بود   بداندیش وخونریز وپر فن بود
مگر دست یابی بدان نابکار   کزوی است این پیچش کارزار

چو بشنید گفتار شه پیلسم | بغرّید مانند[1]) روئینه خم
سوی قلب ایران سپه شد چو گرد | چپ وراست زد تیغ وگرز نبرد
چو باد اندر آمد بگرگین رسید | خروشی چو شیر ژیان بر کشید
یکی تیغ زد بر سر اسپ اوی | تکاور زدرد اندر آمد بروی
چو آن دید گستهم رزم‌آزمای | بکردار آتش بر آمد زجای
چو شیر ژیان شد بر پیلسم | بر آویخت با[2]) آتش تیز دم
یکی نیزه زد بر کمربند اوی | گزندی نیامد بپیوند اوی
بدست اندرش چوب نیزه[3]) شکست | بینداختش چوب نیزه زدست
چو آن دید پس پیلسم تیغ تیز | کشید ودر آمد[4]) دلی پر ستیز
یکی تیغ زد بر سر ترک[5]) اوی | ربود از سرش ترک بر سان گوی
برهنه سر ونیزه افگنده خوار | فرو ماند بیچاره در کارزار
چو از میمنه زنگهٔ شاوران | بدید آن دل وزور[6]) کندآوران
بیاری بیامد بر گستهم | ورا دید ازان گونه گشته دژم[7])
پذیرفت حمله دلاور نهنگ | در آمد یکی تیغ هندی بچنگ
بزد تیغ وبرگستوان کرد چاک | سر بارگی اندر آمد بخاک
دلاور بیفتاد ودامن زره | بر آورد وزد بر کمرگه گره
پیاده بر آویخت با نامدار | بگرد اندرش همچو شیر شکار
یکی گرد تیره بر انگیختند | بدانگه که باهم در آویختند
زقلب سپه گیو چون بنگرید | جهان پیش چشم یلان تیره دید

1) P. ماننده male et C. post hunc vs. inserit:

نشست از بر اشقری هم چو باد | تو گفتی زرزمش نبد بیم یاد

2) P. چون. 3) P. et C. اندرش نیزه چون زد; recepi lectionem ed. Teh. 4) P. وبیامد. 5) P. یکی نیزه زد بر سر وترک. 6) C. زور. 7) C. inserit:

یکی حمله آورد بر پیلسم | چو پیل سرافراز وشیر دژم

بغرّید چون رعد در کوهسار   وبا شیر جنگی گه کارزار
بیاری بیامد بر هر سه یار   بر آویخت با پیلسم هر چهار
دلاور نشد هیچ گونه زرنگ   میان دلیران در آمد بجنگ
گهی تیغ زد گاه گرز گران   چنین تا فرو ماند دست سران
چو پیران زقلب [1]) سپه بنگرید   برادر بدان جای بی چاره دید
بیاری بیامد برش تازیان   خروشان وجوشان ونعره زنان
چنین گفت با گیو کای نامدار   شمارا هنر نیست در کارزار
که با نامداری بکردار شیر   شده جنگجو چار گرد دلیر [2])
بگفت این وبر سرکشان حمله کرد   بر آمد ازان رزمگه تیره گرد
وزان [3]) روی رستم بکردار شیر   میان سپاه اندر آمد دلیر
بتیغ وبگوپال وگرز گران   بیفگند توران سپهرا سران [4])
گریزنده شد پیلسم زاژدها   که دانست کز وی نیابد رها
دلیران ایران سراسر سران   بدست اندرون گرزهای گران [5])
بکشتند چندان زتوران سپاه   که از کشته شد پشته تا چرخ ماه
نگه کرد افراسیاب آن بدید   یکی باد سرد از جگر بر کشید
بپرسید کالکوس جنگی کجاست   که چندین [6]) همی رزم شیران بخواست
بمستی همی گیورا خواستی   همه رزم با رستم آراستی
همیشه از ایران بدی یاد اوی   کجا شد کنون آتش وباد اوی

1) P. بقلب. 2) C. inserit:

بنزدیك مردان گه گیرودار   یکی با یکی خوب در کارزار

3) P. وزین. 4) C. inserit:

چو دید آنچنان پیلسم جنگجوی   بزد رخش وآمد بنزدیك اوی
بر آویخت با پیلسم نامدار   نتابید با او دلاور سوار

5) C. گرز وتیر وکمان. 6) P. چندان et که الکوس contra metrum pro کالکوس.

بالکوس شد آگهی زین سخن — که سالار ترکان چه افگند بن
بر انگیخت الکوس شبرنگ را — بخون شسته بد بی گمان چنگ را
بیامد دمان تا بقلب سپاه — بر شاه توران بپیمود راه
بآواز گفتا که جنگی منم — همان نرّه شیر درنگی منم [1]
چو فرمان دهد مر مرا شهریار — بتنها روم من بدین کارزار
چو بشنید ازو شاه [2] توران زمین — بگفتش [3] زلشکر سران بر گزین
برون رفت با او زلشکر سوار — زمردان جنگی فزون از هزار
همه با سنان سرافشان شدند — چو ناهید وهرمز درخشان شدند [4]
چو آمد بنزدیک ایران سپاه — بپوشید [5] از گرد خورشید وماه
زواره پدیدار بد جنگجوی — بدو تیز [6] الکوس بنهاد روی
گمانی چنان برد کو [7] رستمست — بدانست کز تخمهٔ نیرمست
زواره بر آویخت با او بهم — بنیزه بکردار شیر دژم
سناندار نیزه بدو نیم گشت — زواره زالکوس پر بیم گشت
بزد دست وآن تیغ برّان [8] کشید — زگرد سواران جهان ناپدید
بکین [9] اندرون تیغ برهم شکست — سوی گرز بردند چون باد دست
بینداخت الکوس گرزی [10] چو کوه — که از زخم او شد زواره ستوه
بزین اندر از زخم بی‌هوش گشت — بخاک اندر افتاد وخاموش گشت
فرود آمد الکوس تیز [11] از برش — همی خواست از تن بریدن سرش
چو رستم برادر بدانگونه یافت — بکردار آتش سوی او شتافت
بالکوس بر زد یکی بانگ تند — کجا دست شد سست وشمشیر کند

---

1) P. ودرنگی male; C. et ed. Teh. بپیش صف اندر درنگی کنم. 2) P. بشنید سالار. 3) P. بگفتا. 4) P. بدند in utroque hemist. et وهرمزد pro وهرمز contra metrum. 5) P. بپوشیده. 6) P. نیز male. 7) P. گمانش چنان بد که او. 8) P. وتیغ یلی بر. 9) P. زکین male. 10) P. گرز male. 11) P. تنگ.

چو الکوس آواز رستم شنید   دلش گفتی از پوست آمد پدید
بزین اندر آمد بکردار باد   زمردی بدل در نیامدش یاد [1]
بدو گفت رستم تو[2] چنگال شیر   نه پیمودهٔ زان شدستی دلیر
زواره بدرد از بر زین نشست   پر از خون دل آزرده از گرز پست
بر آویخت الکوس با پیلتن   بپوشید[3] بر زین توزی کفن
یکی نیزه زد بر کمربند اوی   زجوشن نیامد بپیوند اوی
تهمتن یکی نیزه زد بر سرش   بخون جگر غرقه شد مغفرش
بنیزه همیدون ززین بر گرفت   دو لشکر بدو مانده[4] اندر شگفت
زدش بر زمین همچو یک لخت کوه   پر از بیم شد جان توران گروه
بدین[5] هم نشان هفت گرد دلیر   کشیدند[6] شمشیر بر سان شیر
پس پشت ایشان دلاور سران   نهادند بر کتف گرز گران
چو افراسیاب آن شگفتی بدید   بسوی دلیران یکی بنگرید
چنین گفت افراسیاب آن زمان   که بر جنگ تان چیره شد بدگمان
بکوشید ورای پلنگ آورید   یکایک بدین[7] کین درنگ آورید
چو لشکر شنیدند آواز اوی   برستم نهادند یکباره روی
چو آن دید رستم ابا هفت گرد   بتندی بر ایشان یکی حمله برد[8]
چنان بر گرفتند لشکر زجای   که پیدا نیامد همی سر زپای
بکشتند چندان زگندآوران   که شد لعل خاک از کران تا کران
فگندند چندان بهر[9] جای بر   چه با سر چه از تن جدا کرده سر
به[10] آوردگه جای گشتن[11] نماند   سپه را ره بر گذشتن نماند

---

1) C. inserit:
بیامد بدو گفت رستم توئی   گمانم بد ورفت ازو کم توئی .
2) P. کہ. 3) P. بپوشیده. 4) P. ماند. 5) P. برین. 6) P. گرفتند.
7) P. برین. 8) P. بتندی وتیزی یکی حمله کرد. 9) P. فگندند پیلان بر آن. 10) P. بر. 11) P. رفتن.

گریختن افراسیاب از رزمگاه

سپهدار توران چو زانگونه دید   سبک سر ازان جنگ بیرون کشید
عنانرا بپیچید وبگرفت راه   همی شد به تیزی چو ابر سیاه
تهمتن بر انگیخت رخش از شتاب   پس پشت جنگآور[1] افراسیاب
چنین گفت با رخش کای هوشیار[2]   مکن سستی اندر گه کارزار
که من شاهرا بر تو بیجان کنم   زخون دشترا همچو[3] مرجان کنم
چنان گرم شد رخش آتش گهر   که[4] گفتی بر آمد زپهلوش پر[5]
زفتراك بگشاد رستم[6] کمند   همی خواست کارد میانش ببند
بترك اندر افتاد خمّ دوال   سپهدار ترکان بدزدید[7] یال
دگر آنکه[8] زیبر اندرش بادپای   بکردار آتش بر آمد زجای
بجست از کمند گو پیلتن   پر از آب رخ خشك مانده[9] دهن
یکایك سواران پس اندر دمان   شکسته سلاح وگسسته روان
همی تاخت چون باد افراسیاب   شتابنده بگذشت از[10] روی آب
دلش خسته وکشته لشکر دو بهر   همی نوش جست ازجهان یافت زهر
زلشکر هرآنکس که بد[11] جنگساز   دو بهره نیامد[12] به خرگاه باز
همه کشته بودند یا[13] خسته تن   گرفتار در دست آن انجمن
زگنج وزتخت وکلاه وکمر   زتیغ وزخفتان وخود وگهر
زپرمایه اسپان زرّین ستام   زترك وزشمشیر زرّین نیام

1) P. همی شد پس پشت. 2) P. نیك یار. 3) P. درودشت بر سان.
4) P. تو. 5) C. inserit:

چو نزدیکیء شاه توران رسید   بدل گفت کامد زمانش پدید

6) P. پیچان et که آرد contra metrum pro کارد. 7) P. بدرّید male.
8) P. ودیگر که. 9) P. گشته. 10) P. از آن. 11) P. شد. 12) P. نرفتند contra metrum. 13) P. اگر.

جزین هرچه پرمایه‌تر بود نیز   بایرانیان [1]) ماند بسیار چیز
همه گرد کردند ایران سپاه   بدل شادمان گشته زان رزمگاه
میان باز نگشاد کس کشته‌را   نجستند مردان برگشته‌را
بدان [2]) دشت نخچیر باز آمدند   زهر گونه با اسپ وساز آمدند
نبشتند نامه بکاوس شاه   زپیگار واز دشت نخچیرگاه
وزان کز دلیران نشد کشته کس   زواره زاسپ اندر افتاد وبس [3])
بدان [4]) دشت فرخنده بر پهلوان   دو هفته همی بود روشن روان
سوم هفته [5]) نزدیك شاه آمدند   بدیدار فرّخ کلاه آمدند
چنینست رسم سرای سپنج   یکی زو تن آسان ودیگر برنج [6])
برین وبران روز [7]) هم بگذرد   خردمند مردم چرا غم خورد
سخنها بدین [8]) داستان شد ببن   چنانچون در [9]) آمد زبالا سخن

---

1) P. بر ایرانیان. 2) P. بر آن. 3) C. inserit:
بگرگین چنین گفت پس پهلوان   کز ایدر برو شاد وروشن روان
ببر نامه نزدیك کاوس کی   بگو آنچه دوران بیفگند پی
همه هدیه‌هارا فرستاد نیز   بگردان گردنکشان داد چیز
4) P. بر آن. 5) P. هفت male. 6) C. inserit:
جهانرا چنین دست‌یازی بسیست   زهر رنگ نیرنگ‌سازی بسیست
نه زو شاید ایمن شدن روز ناز   نه نومید گشتن سروز نیاز
7) P. نیز. 8) P. برین. 9) P. بر.

سهراب

آغاز داستان سهراب

کنون رزم سهراب ورستم شنو   دگرها شنیدستی این هم شنو
یکی داستان است پر آب چشم   دل نازك از رستم آید بخشم
اگر تند بادی بر آید زکنج   بخاك افگند نارسیده ترنج
ستمگاره خوانمش ار دادگر   هنرمند گویمش ار بی‌هنر [1]
اگر مرگ دادست بیداد چیست   زداد [2] این همه بانگ وفریاد چیست
ازین راز جان تو آگاه نیست   بدین [3] پرده اندر ترا راه نیست
همه تا در آز رفته فراز   بکس وا [4] نشد این در آز باز
برفتن مگر [5] بهتر آیدت جای   چو [6] آرام گیری بدیگر سرای
اگر مرگ کسرا نیوباردی   زپیر وجوان خاك بسپاردی [7]
اگر آتشی گاه افروختن   بسوزد عجب نیست زو [8] سوختن
بسوزد چو در سوزش آید درست   چو شاخ نو از بیخ کهنه برست
دم مرگ چون آتش هولناك   ندارد زبرنا وفرتوت باك
جوان‌را چه باید بگیتی طرب   که نی مرگ‌را هست پیری سبب
درین جای رفتن نه جای درنگ   بر اسپ قضا گر کشد مرگ تنگ [9]

---

1) P. in hoc vs. legit خوانیمش et گوئیمش. 2) P. زمرگ. 3) P. وزین male. 4) P. در. 5) P. اگر. 6) P. گر. 7) In P. hic vs. sic legitur:

نخستین بدل مرگ بستایدی   دلیر وجوان خاك نپساودی

8) P. از. 9) In C. hic vs. et sequens 15 asterisco notati sunt.

چنان دان که دادست بیداد نیست | چو داد آمدت بانگ وفریاد چیست [1]
جوانی وپیری بنزد اجل | یکی دان چو در دین[2] نخواهی خلل
دل از نور[3] ایمان گر آگندهٔ | ترا خامشی به که تو بندهٔ
پرستش همان پیشه کن با نیاز | همه[4] کار روز پسین را بساز
برین کار یزدان ترا راز[5] نیست | اگر دیو با جانت انباز نیست
بگیتی دران[6] کوش چون بگذری | سرانجام[7] اسلام با خود بری
کنون رزم سهراب گویم درست | ازان کین که او با[8] پدر چون بجست

آمدن رستم بنخچیرگاه

زگفتار دهقان یکی داستان | بپیوندم از گفتهٔ باستان
زموبد بران[9] گونه بر داشت یاد | که رستم بر آراست از بامداد
غمی بد دلش ساز نخچیر کرد | کمر بست ترکش[10] پر از تیر کرد
برفت وبرخش اندر آورد پای | بسر انگیخت آن پیل‌پیکر زجای
سوی مرز تورانش[11] بنهاد روی | چو شیر دژآگاه نخچیرجوی[12]
چو نزدیکیٔ مرز توران[13] رسید | بیابان سراسر پر از گور دید
بر افروخت چون گل رخ تاج‌بخش | بخندید واز جای بر کرد[14] رخش
بتیر وکمان وبگرز وکمند | بیفگند بر دشت نخچیر چند
زخار وزخاشاک وشاخ درخت | یکی آتشی بر فروزید سخت
چو آتش پراگنده شد پیلتن | درختی بجست از در بابزن

---

1) P. آمدست جای فریاد نیست contra metrum; C. آمدش. 2) P. چو دینرا. 3) P. گنج. 4) P. همان. 5) P. کار male, quia repugnat rhythmo finali. 6) P. درین. 7) P. که انجام. 8) P. کو با. 9) P. بدین. 10) P. وترکش. 11) P. توران contra metrum. 12) P. شیری که باشد دژم جنگجوی. 13) P. نزدیک شهر سمنگان. 14) P. بر خاست male,

یکی نرّه گوری بزد بر درخت   که در چنگ او پرّ مرغی نسخت
چو بریان شد ازهم بکند وبخورد   زمغز استخوانش بر آورد گرد[1]
بخفت وبر آسود از روزگار   چمان وچران رخش در مرغزار
سواران ترکان تنی[2] هفت وهشت   بدان[3] دشت نخچیرگه بر گذشت
پی رخش دیدند در مرغزار   بگشتند[4] گرد لب جویبار
چو در[5] دشت مر رخش‌را یافتند   سوی بند کردنش بشتافتند
سواران زهر سو برو تاختند   کمند کیانی در[6] انداختند
چو رخش آن کمند سواران بدید   چو شیر ژیان آنگهی[7] بر دمید
دو کسرا[8] بزخم لکد کرد پست   یکیرا سر از تن بدندان گسست
سه تن کشته شد زان سواران چند   نیامد[9] سر رخش جنگی ببند
پس آنگه فگندند هر سو کمند   که تا گردن رخش کردند بند[10]
گرفتند وبردند پویان بشهر   همی هر کس از رخش جستند بهر[11]
چوبیدار شد رستم از خواب خوش   بکار آمدش بارهٔ دستکش
بدان مرغزار اندرون بنگرید   زهر سو همی بارگی‌را ندید
غمی گشت چون بارگی‌را نیافت   سراسیمه سوی سمنگان شتافت
همی گفت کاکنون[12] پیاده دوان[13]   کجا پویم از ننگ تیره روان
ابا ترکش وگرز بسته میان   چنین ترک وشمشیر وببربیان

---

1) C. addit recte, ut videtur:
پس آنگه خرامان بشد نزد آب   چو سیر آب شد کرد آهنگ خواب
2) C. تن; ed. Teh. et P. تنی. 3) P. در آن. 4) P. که میگشت. 5) P. بر. 6) P. کمندی کیانی بر male. 7) P. بکردار شیر ژیان. 8) P. تنرا et C. invertit ordinem hemist. 9) C. بیامد. 10) Deést in C.
11) C. inserit duos vss. spurios:
بسوی قبیله کشیدند رخش   بدان تا بیابند ازان رخش بخش
شنیدم که چل مادیان گشن کرد   یکی تخم بر داشت ازوی بدرد
12) P. که اکنون contra metrum. 13) P. نوان.

بیابان چه گونه گذاره کنم   ابا جنگجویان چه چاره کنم
چه گویند ترکان که رخشش [1] که برد   تهمتن بدین سان بخفت [2] وبمرد
کنون رفت باید به بیچارگی   بغم دل نهادن بیکبارگی
همی [3] بست باید سلیح وکمر   بجائی نشانش بیابم مگر
برفت اینچنین دل پر از درد ورنج   تن اندر بلا ودل اندر شکنج [4]

آمدن رستم بشهر سمنگان

چو نزدیك شهر سمنگان رسید   خبر زو بشاه وبزرگان رسید
که آمد پیاده گو تاجبخش   بنخچیرگه زو رمیدست رخش
پذیره شدندش بزرگان شاه [5]   کسی کو بسر بر نهادی کلاه
همی گفت هر کس که این [6] رستمست   ویا آفتاب سپیده دمست
پیاده بشد پیش او زود شاه   برو انجمن شد فراوان سپاه
بدو گفت شاه سمنگان چه بود   که یارست با تو نبرد آزمود
درین [7] شهر ما نیکخواه تو ایم   ستاده بفرمان وراه تو ایم
تن وخواسته زیر فرمان تست   سر [8] ارجمندان وجان آن تست
چو رستم بگفتار او بنگرید   زدل بدگمانیش [9] کوتاه دید
بدو گفت رخشم بدین مرغزار   زمن دور شد بی لگام وفسار
کنون تا سمنگان نشان پی است   ازانسو کجا جویبار ونی است

1) P. کاسپش contra metrum. 2) P. چنین خفته گشت. 3) P. کنون. 4) Pro hoc vs. in C. leguntur tres alii:

بپشت اندر آورد زین ولجام   همی گفت با خود یل نیکنام
چنین است رسم سرای درشت   گهی پشت زین وگهی زین بپشت
پی رخش بر داشت ره بر گرفت   بس اندیشها در دل اندر گرفت

5) P. وشاه. 6) P. او. 7) P. بربین. 8) P. دل. 9) P. et C. زبدها گمانیش; recepi lectionem ed. Teh.

ترا باشد از باز جوئی سپاس / بیابی تو پاداش نیکی‌شناس
ور ایدون که رخشم نیاید پدید / سران‌را بسی سر بخواهم برید
بدو گفت شاه ای سرافراز مرد / نیارد کسی با تو این کار کرد
تو مهمان من[1] باش وتندی مکن / بکام تو گردد سراسر سخن
یك امشب بمی شاد داریم دل / وزاندیشه آزاد داریم دل
که تندی وتیزی نیاید بکار / بنرمی بر آید زسوراخ مار
همی[2] رخش رستم نماند[3] نهان / چنان بارهٔ نامور در جهان
بجوئیم رخشت بیاریم زود / ایا پر هنر مرد کارآزمود
تهمتن زگفتار او شاد شد / روانش زاندیشه آزاد شد
سزا دید رفتن سوی خان اوی / شد از مژده دلشاد مهمان اوی[4]
سپهبد ورا داد در کاخ[5] جای / همی بود در پیش او بر[6] بپای
زشهر وزلشکر سران‌را بخواند / سزاوار با او برامش نشاند[7]
بفرمود خوالیگران‌را که خوان / بیارند وبنهند پیش گوان[8]
نشستند با رودسازان بهم / بدان تا تهمتن نباشد دژم[9]
گسارندهٔ باده ورود وساز / سیه چشم گل[10] رخ بتان طراز
چو شد مست هنگام[11] خواب آمدش / همی از نشستن شتاب آمدش
سزاوار او جای آرام وخواب / بیاراست بنهاد[12] مشك وگلاب

1) P. ما. 2) P. پی. 3) P. نگردد. 4) C. inserit vs. spurium:

مگر باز یابد ازو رخش خویش / سعادت بود بهره زو بخش خویش

5) P. بدو داد بر تخت. 6) P. بود چون بنده پیشش. 7) P. همه بد سگالان زپیشش براند. 8) Sequitur in C. vs. spurius:

یکی بزم خرم بیاراستند / زترکان چینی قدح خواستند

eumque sequitur vs. 79. 9) In P. inversus est ordo hemist. 10) P. وگل. 11) P. وهنگام. 12) P. وبنهاد et C. post hunc vs. addit:

بر آسود رستم بر خوابگاه / غنوده شد از باده ورنج راه

آمدن تهمینه [1] دختر شاه سمنگان بنزد رستم

چو یک بهره زان تیره شب در گذشت   شباهنگ بر چرخ گردان بگشت
سخن گفته [2] آمد نهفته براز   در خوابگه نرم کردند باز
یکی بنده شمعی [3] معنبر بدست   خرامان بیامد ببالین مست
پس بنده [4] اندر یکی ماهروی   چو خورشید تابان پر از رنگ وبوی
دو ابرو کمان ودو گیسو کمند   ببالا بکردار سرو بلند
دو رخ چون عقیق یمانی برنگ   دهان چون دل عاشقان گشته تنگ [5]
روانش خرد بود تن [6] جان پاک   تو گفتی که بهره ندارد زخاک
ازو [7] رستم شیردل خیره ماند   برو بر جهان‌آفرین‌را [8] بخواند
بپرسید ازو گفت نام تو چیست   چه جوئی شب تیره [9] کام تو چیست
چنین داد پاسخ که تهمینه ام   تو گوئی که از [10] غم بدو نیمه ام
یکی دخت شاه سمنگان منم   زپشت هزبر وپلنگان منم
بگیتی زشاهان مرا جفت نیست   چو من زیر چرخ برین اندکیست
زپرده برون کس ندیده مرا   نه هرگز کس آوا شنیده مرا
بکردار افسانه از هر کسی   شنیدم همی [11] داستانت بسی

---

1) P. falso semper تهمیمه pro تهمینه. 2) P. گفتن male. 3) P. شمع. 4) P. پسش پرده male. 5) Pro hoc vs. in C. leguntnr quatuor alii puellam describentes, quorum tres asterisco notati sunt:

* دو برگ گلش سوسن می سرشت   دو شمشاد عنبرفروش از بهشت
* بناگوش تابنده خورشیدوار   فرو هشت زو حلقهٔ گوشوار
لبان از طبرزد زبان از شکر   دهانش مکلّل بدرّ وگهر
* ستاره نهان کرده زیر عقیق   تو گفتی ورا زهره آمد رفیق

6) P. وتن. 7) P. گو. 8) P. برو آفرینهای یزدان; melius زیزدان آفرینها. 9) P. تار. 10) P. گوئی دل از. 11) P. شنیدسته ام.

که از دیو وشیر وپلنگ ونهنگ   نترسی وهستی چنین تیزچنگ
شب تیره تنها بتوران شوی   بگردی دران[1] مرز وهم نغنوی
بتنها یکی گور بریان کنی   هوارا بشمشیر گریان کنی
بدرّد دل شیر وچرم پلنگ   هرانگه که گرز تو بیند بجنگ[2]
برهنه چو تیغ تو بیند عقاب   نیارد بنخچیر کردن شتاب
نشان کمند تو دارد هزبر   زبیم سنان تو خون بارد ابر
چنین داستانها شنیدم زتو   بسی لب بدندان گزیدم زتو
بجستم همی کفت ویال وبرت   بدین[3] شهر کرد ایزد آبشخورت
ترا ام کنون گر بخواهی مرا   نبیند همی[4] مرغ وماهی مرا
یکی آن که بر تو چنین گشته ام   خردرا زبهر هوا کشته[5] ام
ودیگر که از تو مگر[6] کردگار   نشاند یکی کودکم در[7] کنار
مگر چون تو باشد بمردی وزور   سپهرش دهد بهره کیوان وهور
سه دیگر که رخشت بجای آورم   سمنگان همه زیر پای[8] آورم
سخنهای آن ماه آمد به بن   تهمتن سراسر شنید آن سخن
چو رستم بدانسان پریچهره دید   زهر دانشی نزد او بهره دید
دگر آنکه[9] از رخش داد آگهی   ندید ایچ[10] فرجام جز فرّهی[10]
بفرمود تا موبدی پر هنر   بیاید بخواهد ورا از پدر
چوبشنید شاه این سخن شاد شد   بسان یکی سرو آزاد شد[11]

---

1) P. بر آن. 2) In C. inversus est ordo hemist. 3) P. برین. 4) P. جزین. 5) P. هشته. 6) P. مرا. 7) P. یکی پورم اندر. 8) P. سراسر ببپای. 9) P. ودیگر که. 10) C. هیچ; scripsi ایچ cum P. et ed. Teh.; C. post hunc vs. inserit:

بر خویش خواندش چو سرو روان   خرامان بیامد بر پهلوان

11) Pro hoc vs. leguntur in C. tres alii:

بشد دانشومند نزدیک شاه   سخن گفت از پهلوان سپاه

بدان پهلوان داد آن [1]) دخت خویش   برانسان که بودست آئین وکیش
بخشنودی ورای وفرمان اوی   بخوبی بیاراست پیمان اوی
چو بسپرد دختر بدان پهلوان   همه شاد گشتند پیر وجوان
بشادی همه جان بر افشاندند   بران پهلوان آفرین خواندند
که این ماه نو بر تو فرخنده باد   سر بدسگالان تو کنده باد
چو انباز او گشت با او براز   ببود [2]) آن شب تیره نا [2]) دیرباز
چو خورشید روشن زچرخ بلند   همی خواست افگند مشکین کمند [3])
ببازوی رستم یکی مهره بود   که آن مهره اندر جهان شهره بود
بدو داد وگفتش که اینرا بدار   گرت دختری آید از روزگار
بگیر وبگیسوی او بر بدوز   بنیک اختر وفال گیتی فروز
ور ایدون که آید زاختر پسر   ببندش ببازو نشان [4]) پدر
ببالای سام نریمان بود   بمردی وخوی کریمان بود
فرود آرد از ابر پرّان عقاب   نتابد بتندی برو آفتاب [5])
همی بود آن شب بر ماه‌روی   همی گفت از هر سخن پیش اوی [6])

خبر چون بشاه سمنگان رسید   ازان شادمانی دلش بر دمید
زپیوند رستم دلش شاد گشت   بسان یکی سرو آزاد گشت

1) P. مر. 2) C. نبود آن شب تیره et P. ببود; recepi lectionem ed. Teh. Hunc vs. sequuntur in C. tres vss. spurii asterisco notati coitum depingentes:

* زشبنم شد آن غنچهٔ تازه پر   ویا حقّهٔ لعل شد پر زدر
* بکام صدف قطره اندر چکید   میانش یکی گوهر آمد پدید
* بدانست رستم که او بر گرفت   تهمتن بدل مهرش اندر گرفت

3) Deest in C. 4) P. بسان. 5) C. inserit:

ببازی شمارد همی رزم شیر   نپیچد سر از رزم پیل دلیر

6) P. هر گونهٔ گفتگوی.

چو رخشنده خورشید شد بر سپهر بیاراست روی زمین را بمهر
بپدرود کردن گرفتش ببر بسی بوسه دادش بچشم وبسر
پری‌چهره گریان ازو باز گشت ابا انده ودرد انباز گشت
بر رستم آمد گرانمایه شاه بپرسیدش از خواب وآرامگاه
چو این گفته [1]) شد مژده دادش برخش ازو [2]) شادمان شد دل تاجبخش
بیامد بمالید وزین بر نهاد شد از رخش رخشان واز شاه شاد [3])
وزانجا سوی سیستان شد [4]) چو باد وزین داستان کرد بسیار یاد
وزانجا سوی زابلستان کشید کسی را نگفت آنچه دید وشنید

زادن سهراب از مادرش تهمینه

چو نه ماه بگذشت بر دخت شاه یکی کودک آمد چو تابنده ماه
تو گفتی گو پیلتن رستمست ویا سام شیرست ویا [5]) نیرمست
چو خندان شد وچهره شاداب کرد ورا نام تهمینه سهراب کرد
چو یک ماه شد همچو یک سال بود برش چون بر رستم زال بود
چو سه ساله شد ساز میدان گرفت بپنجم دل شیر مردان گرفت
چو ده ساله شد زان زمین کس نبود که یارست با او نبرد آزمود [6])
بر مادر آمد بپرسید ازوی بدو گفت گستاخ با من بگوی
که من چون ز همشیرگان برترم همی باسمان اندر آید [7]) سرم

1) P. گشته. 2) P. بدو. 3) P. زیزدان نیکی‌دهش کرد یاد. 4) P. بیامد سوی شهر ایران. 5) P. وگر سام شیرست وگر. 6) C. inserit tres vss. asterisco notatos Sohrabum describentes:

بتن همچو پیل وبچهره چو خون سطبرش دو بازو بسان ستون
بنخچیر شیران برون تاختی ببازی همه رزم شان ساختی
بتگ در دویدی پی بادپای گرفتی دم اسپ ماندی بجای

7) P. همی زاسمان برتر آمد.

ز تخم کیم وز کدامین گهر چه گویم چو پرسد کسی از[1] پدر
گر این پرسش از من بماند[2] نهان نمانم ترا زنده اندر جهان[3]
بدو گفت مادر که بشنو سخن بدین[4] شادمان باش وتندی مکن
تو پور گو پیلتن رستمی زدستان سامی واز نیرمی
ازیرا سرت ز آسمان برترست که تخم تو زان[5] نامور گوهرست
جهان‌آفرین تا جهان آفرید سواری چو رستم نیامد پدید[6]
چو سام نریمان بگیتی نبود سرش‌را نیارست گردون بسود
یکی نامه از[7] رستم جنگجوی بیاورد وبنمود پنهان بدوی
سه یاقوت رخشان وسه بدره زر کز ایران فرستاده بودش پدر
بدانگاه کو[8] زاده بودش زمام فرستاده بودش پدر با پیام
نگه کن تو آنرا[9] بخوبی نگر که بابت فرستاده[10] ای پر هنر
دگر گفت کافراسیاب[11] این سخن نباید که داند زسر تا ببن
که او دشمن نامور رستمست بتوران زمین زو همه ماتمست
مبادا که گردد بتو کینه‌خواه زخشم پدر پور سازد تباه
پدر گر بداند که تو زین نشان شدستی سرافراز گردنکشان
همانگه[12] بخواند ترا نزد خویش دل مادرت گردد از درد ریش

1) P. چو پرسند نام. 2) P. تو داری. 3) P. مهان male et C. post hunc vs. addit:

چو بشنید تهمینه گفت جوان بترسید ازان نامور پهلوان

4) P. برین. 5) P. زین. 6) C. inserit vs. spurium:

دل شیر دارد بتن ژنده پیل نهنگان بر آرد زدریای نیل

7) P. نامهء. 8) P. که او contra metrum. 9) P. بگفتش تو اینرا.
10) P. فرستاد بابست male et C. post hunc vs. addit:

سزد گر بداری کنون یادگار همانا که باشد ترا این بکار

quem vs. sequuntur vss. 158 et 159.
11) P. افراسیاب. 12) P. چو داند. Cf. de hoc vs. et praecedente 158 not. 10.

چنین گفت سهراب کاندر جهان   ندارد کسی این سخن‌را [1]) نهان
بزرگان جنگ‌آور از باستان   زرستم زنند این زمان داستان [2])
نبرده نژادی که چونین بود   نهان کردن از من چه آئین بود
کنون من زترکان جنگ‌آوران   فراز آورم لشکری [3]) بی کران
بر انگیزم از گاه [4]) کاوس‌را   از ایران ببرّم پی طوس‌را
نه گرگین نمانم نه گودرز وگیو   نه گستهم نوذر نه بهرام نیو [5])
برستم دهم گنج وتخت [6]) وکلاه   نشانمش بر گاه [7]) کاوس شاه
از ایران بتوران شوم جنگ‌جوی   ابا شاه روی اندر آرم بروی
بگیرم سر تخت افراسیاب   سر نیزه بگذارم از آفتاب
ترا بانوی شهر ایران کنم   بجنگ اندرون کار [8]) شیران کنم
چو رستم پدر باشد ومن پسر   بگیتی نماند یکی تاجور
چو روشن بود [9]) روی خورشید وماه   ستاره چرا بر فرازد کلاه

گزیدن سهراب اسپ‌را

بمادر چنین گفت سهراب گرد [10])   که اکنون ببینی زمن دستبرد [11])
یکی اسپ باید مرا گام‌زن   سم او زپولاد [12]) خاراشکن

1) P. سخن در. 2) In C. duo vss. 161 et 162 inverso ordine leguntur et inter utrumque inseritur:

نهانی چرا داشتی از من این   نژادی بآئین وبا آفرین

3) P. et ed. Teh. لشکری; C. لشکر et inserit:

برانم بایران زمین کینه‌خواه   همی گرد کینه بر آرم بماه

4) P. کاخ. 5) C. hunc vs. sic legit:

نه گودرز مانم نه نیکو سران   نه گردان جنگی ونام‌آوران

6) P. دهم گرز واسپ. 7) P. کاخ. 8) P. بجنگ یلان جنگ. 9) P. شود male. 10) C. گو. 11) C. که نیکو شود کار ما نو بنو et post hunc vs. legit vs. sequentem 203. 12) P. سم اسپ پولاد.

چو پیلان بزور وچو مرغان بپر چو ماهی بدریا چو آهو ببر
که بر گیرد این گرز وگوپال من همین[1]) پهلوانی بر ویال من
پیاده نشاید شدن جنگجوی چو[2]) با خصم رو اندر آرم بروی
چو بشنید مادر چنین از پسر بخورشید تابان بسر آورد سر
بچوبان بفرمود تا هرچه بود فسیله بیارد بکردار دود
که سهراب اسپی بچنگ آورد که بر وی نشیند چو جنگ آورد
همه هرچه بودند اسپان[3]) گله که بودی بکوه وبصحرا یله
بشهر آوریدند وسهراب شیر کمندی گرفت وبیامد دلیر
هر اسپی که دیدی بنیروی ویال فگندی بگردنش خمّ دوال
نهادی برو دست را آزمون شکم بر زمین بر نهادی هیون
بزورش بسی اسپ زیبا[4]) شکست نیامدش شایسته اسپی بدست
نبد هیچ اسپی سزاوار اوی ببد تنگدل آن گو نامجوی
سرانجام گردی ازان انجمن بیامد بنزدیک آن پیلتن
که دارم یکی کرّه رخشش[5]) نژاد بنیرو چو شیر وبرفتن[6]) چو باد
یکی کرّه چون کوه وادی‌سپر بصحرا بپوید چو مرغی بپر[7])
بزور وبرفتن بکردار هور ندیدست کس همچنان[8]) تیز بور
ززخم سمش گاوماهی ستوه بجستن چو برق وبهیکل چو کوه
بکه بر دونده بسان کلاغ بدریا بکردار ماهی وماغ[9])
بصحرا رود همچو تیر از کمان رسد چون شود از پی بدگمان
بشد[10]) شاد سهراب از گفت مرد بخندید ورخساره شاداب کرد
ببردند آن جرمهٔ خوب رنگ بنزدیک سهراب یل بی درنگ

1) C. همی. 2) P. که. 3) P. زاسپان. 4) P. نیکو. 5) P. کرّهٔ رخش male et contra metrum. 6) C. برفتن چو تیر وبپوید. 7) Ed. Teh. ووادی‌سپر. P. بپوبه. In C. hic vs. sequitur versum 190. 8) P. همچنین. 9) P. بدریا درون او بکردار ماغ. 10) P. ببد.

بکردش بنیروی خود آزمون   قوی بود وشایسته[1]) آمد هیون
نوازید ومالید وزین بر نهاد   برو بر نشست آن یل نیوزاد
در آمد بزین چون که بیستون   گرفتش یکی نیزهٔ چون[2]) ستون
چنین گفت سهراب باآفرین   که چون اسپم آمد بدست اینچنین
من اکنون ببابد[3]) سواری کنم   بکاوس بر روز تاری کنم
بگفت این وآمد سوی خانه باز   همی جنگ ایرانیان کرد ساز
زهر سو سپه شد برو انجمن   که هم با گهر بود[4]) وهم تیغزن
بپیش نیا شد بخواهشگری   وزو خواست دستوری ویاوری
که خواهم شدن سوی ایران زمین   که بینم مر آن باب باآفرین[5])
چو شاه سمنگان چنان دید باز   ببخشید اورا زهر گونه ساز
زتاج وزتخت وکلاه وکمر   زاسپ وزاشتر زرزّ وگهر
زخفتان رومی وساز[6]) نبرد   شگفتید ازان کودك شیرخورد
بداد ودهش دسترا بر گشاد   همه ساز وآئین شاهان نهاد

فرستادن افراسیاب بارمان وهومانرا بنزدیك سهراب

خبر شد بنزدیك افراسیاب   که افگند سهراب کشتی بر آب
یکی لشکری شد برو انجمن   همی سر فرازد چو سرو چمن
هنوز از دهن بوی شیر آیدش   همی رای شمشیر وتیر آیدش
زمینرا بخنجر بشوید همی   کنون رزم کاوس جوید همی
سپاه انجمن شد برو بر بسی   نیابد[7]) همی یادش از هر کسی
سخن زین درازی چه باید کشید   هنر برتر از گوهر آمد پدید[8])

---

1) C. شایسته; ed. Teh. وشایسته. 2) P. نیزهٔ همچو. 3) P. چو باید. 4) P. بد contra metrum. 5) In C. legitur hic vs. post vs. 172. 6) P. زخفتان کین وزساز. 7) P. نیامد. 8) C. inserit duos vss. spurios:

چو افراسیاب این [1]) سخنها شنود   خوش آمدش وخندید وشادی نمود
زلشکر گزید از دلاور سران   کسی کو گراید بگرز گران
سپهبد چو هومان وچون بارمان   که در جنگ شیران نجستی زمان
ده ودو هزار از دلیران گرد   گزیدش [2]) زلشکر بدیشان سپرد
چنین گفت کین چاره اندرجهان [3])   بسازید وداریبد اندر نهان [4])
پسررا نباید که داند پدر   زپیوند جان وزمهر وگهر [5])
چو روی اندر آرند هر دو بروی   تهمتن بود بی گمان چاره‌جوی [6])
مگر کان دلاور گو سالخورد   شود کشته بر دست این شیر مرد
چو بی رستم ایران بچنگ آوریم   جهان پیش کاوس تنگ آوریم
وزان پس بسازیم [7]) سهرابرا   ببندیم یک شب بدو خوابرا
وگر کشته گردد بدست پدر   ازان پس بسوزد دل نامور
برفتند بیدار دو پهلوان   بنزدیک سهراب روشن روان
بپیش اندرون هدیهٔ شهریار   ده اسپ وده استر بزین وببار
زپیروزه تخت وزبیجاده تاج   سر تاج دُر پایهٔ تخت عاج
یکی نامه با لابه ودلپسند [8])   نبشته بنزدیک آن ارجمند
که گر تخت ایران بدست آوری   زمانه بر آساید [9]) از داوری

کسی کو نژاد تهمتن بود   نباشد گمان کو فروتن بود
سپهدار بشنیده بود این خبر   زتهمینه ورستم زال زر

1) P. آن. 2) P. گزیده et C. post hunc vs. inserit:

بگردان لشکر سپهدار گفت   که این راز باید که ماند نهفت

3) P. نهان. 4) P. بدارید وسازید کار جهان. 5) P. گهر et C. inserit hunc vs.:

فرستم گران لشکری نزد اوی   بایران شود در زمان جنگجوی

6) P. جنگ جوی. 7) P. بگیریم. 8) P. لانهٔ دلپسند vitiose. 9) P. آزاید vitiose.

ازین مرز تا آن بسی راه نیست   سمنگان وتوران وایران یکیست
فرستمت چندان که باید سپاه   تو بر تخت بنشین وبر نه کلاه
بتوران چو هومان وچون بارمان   دلیر وسپهبد نبد بی گمان [1]
فرستادم اینك بفرمان [2] تو   که باشند یك چند مهمان تو
اگر جنگ جوئی تو جنگ آورند   جهان بر بداندیش تنگ آورند
چنین نامه وخلعت شهریار   ببردند با اسپ واستر ببار
چو [3] آمد بسهراب از ایشان خبر   پذیره شدن‌را ببستش کمر
بشد با نیا پیش هومان چو باد   سپه دید چندان دلش گشت شاد
چو هومان ورا دید با یال وکفت   فرو ماند یکبار ازو در شگفت
بدو داد پس نامهٔ شهریار   ابا هدیه واسپ واستر ببار [4]
همان نیز بیدار دو پهلوان   بگفتند پیغام شاه جهان [5]
جهانجوی چون نامهٔ او بخواند   ازان جایگه تیز لشکر براند [6]
بزد کوس وسوی ره آورد روی   جهان شد پر از لشکر وهای وهوی
کسی‌را نبد تاب با او بجنگ   اگر شیر پیش آیدش یا [7] نهنگ
سوی مرز ایران سپه‌را براند   همی سوخت زاباد چیزی نماند

---

1) C. inserit:

چو ترخان چینی وسیصد هزار   گزیده یلان از در کارزار

2) P. بنزدیك contra rhythmum finalem. 3) P. پس. 4) P. هدیه وآلت کارزار. 5) Pro hoc vs. leguntur in C. duo alii:

سپهدار هومان سوار دلیر   بسهراب گفت ای یل نرّه شیر
بخوان نامهٔ شاه توران زمین   ببین تا چه فرمان دهی اندرین

6) C. inserit:

جهان‌دیده گردان کشورگشای   نشستند بر جرمهٔ بادپای

7) P. آمدش گر.

رسیدن سهراب بدژ سپید

دژی بود کش خواندندی سپید — بدان دژ بد ایرانیان‌را امید
نگهبان دژ رزم‌دیده هجیر — که با زور ودل بود وبا گرز[1] وتیر
هنوز آنزمان گژدهم[2] خورد بود — بخوردی گراینده وگرد بود
یکی دخترش[3] بود گرد وسوار — بداندیش وگردنکش[4] ونامدار
چو سهراب نزدیک آن دژ رسید — هجیر دلاور مر اورا بدید
نشست از بر بادپائی چو گرد — زدژ رفت پویان بدشت نبرد[5]
چو سهراب جنگ‌آور اورا بدید — بر آشفت وشمشیر کین بر کشید
زلشکر برون تاخت بر سان باد — چنین گفت کای داده جانت بباد[6]
تو تنها بجنگ آمدی خیره‌خیر — کنون پای دار وعنان سخت گیر[7]

---

1) P. تیبغ. 2) C. گستهم falso, nam sermo non est de Gustahamo (گستهم) Minutschihri filio, Tusi fratre, sed de duce quodam Iraniensi nomine Guzdaham (گژدهم) noto, cuius filiam Gurd-Afrid (گردآفرید) dictam Sohrabus in certamine singulari superavit, d. q. plura v. infra vs. 271 sqq. Cf. etiam lex-nostrum pers.-lat. s. v. گژدهم et گردآفرید. 3) C. خواهرش. 4) P. عنان پیچ واسپ افگن et C. post hunc vs. inserit:

چو آگه شد از کار لشکر هجیر — بپوشید جوشن بکردار شیر

5) P. بادپای contra metrum et C. inserit quatuor vss.:

بدان لشکر ترک آواز داد — چنین گفت آن گرد پهلو نژاد
که گردان کدامند وجنگ‌آوران — دلیران کارآزموده سران
که با من بگردد درین کینه‌گاه — زچندین دلاور سران سپاه
پذیره نیامد کس اورا بجنگ — که بد برز بالا وبا زور وهنگ

6) C. بر سان شیر بپیش هجیر اندر آمد دلیر. 7) Pro hoc vs. leguntur in C. duo alii:

چنین گفت با رزم‌دیده هجیر — که تنها بجنگ آمدی خیره‌خیر
چرا خیره تنها بجنگ آمدی — خرامان بجنگ نهنگ آمدی

چه مردی ونام ونژاد تو چیست — که زاینده‌را بر تو باید گریست
هجیرش چنین داد پاسخ که بس — بجنگت [1] نباید مرا یار کس
هجیر دلیر سپهبد منم — هم اکنون سرت‌را زتن بر کنم
فرستم بنزدیك شاه جهان — تنت‌را کند کرگس اندر نهان
بخندید سهراب کین [2] گفتگوی — بگوش آمدش تیز بنهاد روی
سبك نیزه بر نیزه انداختند — که از یکدگر باز نشناختند
چو آتش بیامد [3] گو پیل زور — چو کوهی روان کرد از جا ستور
یکی نیزه زد بر میانش هجیر — نیامد سنان اندرو جایگیر
سنان باز پس کرد سهراب شیر — بن نیزه زد بر میانش دلیر
ززین بر گرفتش بکردار باد — نیامد همی زو بدل درش یاد
بزد بر زمینش چو یك لخت کوه — بجان ودلش اندر آمد ستوه
زاسپ اندر آمد نشست از برش — همی خواست از تن بریدن سرش
بپیچید وبر گشت بر دست راست — غمی شد زسهراب وزنهار [4] خواست
رها کرد زو چنگ وزنهار داد — چو خوشنود [5] شد پند بسیار داد
ببستش ببند آنگهی جنگجوی — بنزدیك هومان فرستاد اوی [6]
بدژ در چو آگه شدند از هجیر — که اورا گرفتند وبردند اسیر
خروش آمد وناله مرد وزن — که گم شد هجیر اندران انجمن

رزم سهراب با گردآفرید

چو آگاه شد دختر گژدهم — که سالار آن انجمن گشت کم [7]

1) C. بنزکی. 2) P. چو این contra metrum; که significat etiam i. q. چو ut supra p. 173 vs. 798 coll. not. 3. 3) P. بر آمد. 4) P. زنهار. 5) P. خشنود. 6) C. inserit:

زکارش فرو ماند هومان شگفت — که زانسان دلیری به آسان گرفت

7) P. et C. گم, sed legendum est کم ob rhythmum finalem.

غمین گشت وبر زد خروشی بدرد   بر آورد از دل یکی باد سرد
زنی بود بر سان گردی سوار[1]   همیشه بجنگ اندرون نامدار
کجا نام او بود گردآفرید   که چون او بجنگ اندرون کس ندید
چنان ننگش آمد زکار هجیر   که شد لاله برگش بکردار خیر[2]
بپوشید درع سواران بجنگ[3]   نبود اندران کار جای درنگ
نهان کرد گیسو بزیر زره   بزد بر سر ترك رومی گره
فرود آمد از دژ بکردار شیر   کمر بر میان بادپائی[4] بزیر
بپیش سپاه اندر آمد چو گرد   چو رعد خروشان یکی ویله کرد
که گردان کدامند وسالار کیست[5]   زرزم‌آوران جنگ‌را یار کیست[6]
که بر من یکی آزمون‌را بجنگ   بگردد بسان دلاور نهنگ
زجنگ‌آوران لشکر سرفراز   مر اورا نیامد کسی[7] پیش باز
چو سهراب شیر اوژن اورا بدید   بخندید ولب‌را بدندان گزید
چنین گفت کامد[8] دگر باره گور   بدام خداوند شمشیر وزور
بپوشید خفتان وبر سر نهاد   یکی ترك چینی[9] بکردار باد
بیامد دمان پیش گردآفرید   چو دخت کمندافگن اورا بدید
کمانرا بزه کرد وبگشاد بر   نبد مرغرا پیش تیرش گذر
بسهراب بر تیر باران گرفت   چپ وراست جنگ سواران گرفت
نگه کرد سهراب وآمدش ننگ   بر آشفت وتیز اندر آمد بجنگ
سپر بر سر آورد وبنهاد روی   بنزدیك آن دختر جنگ‌جوی[10]
هم‌آوردرا دید گردآفرید   که بر سان آتش همی بر دمید

1) Sic P. et ed Teh.; C. گرد وسوار. 2) P. قیر male. 3) P. درّع سواران جنگ male et contra metrum. 4) P. بادپای contra metrum. 5) P. وجنگ آوران. 6) P. دلیران وکارآزموده سران. 7) P. یکی. 8) P. که آمد contra metrum. 9) P. رومی. 10) C. زپیکار خون اندر آمد باجوی.

کمانرا بزه بر ببازو فگند   سمندش بر آمد بر ابر بلند
سر نیزه‌را سوی سهراب کرد   عنان وسنان‌را پر از تاب کرد
بر آشفت سهراب وشد چون پلنگ   چو بدخواه او چاره‌جو شد [1] بجنگ
عنان بر گرائید وبر داشت اسپ   بیامد بکردار آذرگشسپ [2]
بدست اندرون نیزهٔ جان‌ستان   پس پشت خود کردش [3] آنگه سنان
بزد بر کمربند گردآفرید   زره بر تنش یك بیك [4] بر درید
ززین بر گرفتش بکردار گوی   که چوگان زباد [5] اندر آید بروی
چو بر زین بپیچید گردآفرید   یکی تیغ تیز از میان بر کشید
بزد نیزهٔ او [6] بدو نیم کرد   نشست از بر زین وبر خاست گرد
به آورد با او پسنده نبود   بتابید ازو روی وبر گاشت [7] زود
سپهبد عنان اژدهارا سپرد   بخشم از جهان روشنائی ببرد
چو آمد خروشان بتنگ اندرش   بجنبید وبر داشت خود از سرش
رها شد زبند زره موی اوی   درفشان چوخورشید شد روی اوی
بدانست سهراب کو [8] دختر است   سر موی او از در افسر است
شگفت آمدش گفت از ایران سپاه   چنین دختر آید به آوردگاه
سواران جنگی بروز نبرد   همانا بابر اندر آرند [9] گرد
زفتراك بگشاد پیچان کمند   بینداخت وآمد میانش ببند
بدو گفت کز من رهائی مجوی   چرا جنگ جوئی [10] تو ای ماه‌روی

---

1) P. چاره او کرد. 2) C. inserit:

چو آشفته شد شیر تندی نمود   سر نیزه‌را سوی او کرد زود

3) P. کرد. 4) P. سر بسر. 5) P. بزخم male; زباد significat *celerius quam ventus, celerrime.* 6) P. بزد تیغ ونیزه. 7) P. بر گشت. 8) P. ‹ که او contra metrum. 9) P. بر آرند بر چرخ گردنده et C. post hunc vs. addit:

زنان شان چنین اند زایرانیان   چه گویند گردان جنگ‌آوران

10) P. جستی et از pro کز.

نیامد بدامم بسان تو گور　　زچنگم رهائی نیابی مشور[1]
گشادش رخ آنگاه گردآفرید　　مر[2] آنرا جزین هیچ چاره ندید
بدو روی بنمود گفت[3] ای دلیر　　میان دلیران بکردار شیر
دو لشکر نظاره برین جنگ ما　　بدین گرز وشمشیر وآهنگ ما
کنون من گشاده چنین روی وموی　　سپاه از تو گردد پر از گفتگوی
که با دختری او بدشت نبرد　　بدین سان بابر[4] اندر آورد گرد
نباید که چندین[5] درنگ آورد　　کزین رزم بر خویش[6] ننگ آورد
نهانی بسازیم بهتر بود　　خرد داشتن کار مهتر بود[7]
زبهر من آهو زهر سو مخواه　　میان دو صف بر کشیده سپاه
کنون لشکر ودژ بفرمان تست　　نباید بدین[8] آشتی جنگ جست
دژ وگنج ودژبان سراسر تراست　　چو آئی چنان کت مراد وهواست
چو رخسار بنمود سهراب را　　زخوشاب بگشود عنّاب را
یکی بوستان بود[9] اندر بهشت　　ببالای او سرو دهقان نکشت
دو چشمش گوزن ودو ابرو کمان　　تو گفتی همی بشگفد هر زمان[10]
بدو گفت زین گفته اکنون[11] مگرد　　که دیدی مرا روزگار نبرد
بدان[12] بارهٔ دژ دل اندر مبند　　که آن[13] نیست برتر زچرخ بلند
بپای آورد زخم کوپال من　　نراند کسی نیزه بر یال[14] من
عنانرا بپیچید گردآفرید　　سمند سرافراز بر دژ کشید

1) P. بزور. 2) P. که. 3) P. وگفت. 4) P. بروی. 5) P. چندی.
6) P. همان نامرا زیر. 7) In C. inversus est ordo vss. 317 et 318.
8) P. گه. 9) P. بد در. 10) P. هوا بشکفد از میان male et C. inserit vs. asterisco notatum sine dubio spurium:

* زدیدار او مبتلا شد دلش　　تو گفتی که درج بلا شد دلش

11) P. هرگز. 12) C. بدین. 13) C. این. 14) P. همان بارهرا نیزه ویال.

همی رفت سهراب [1]) با او بهم   بیامد بدرگاه دژ گزدهم
در دژ گشادند وگردآفرید   تن خسته وبسته در دژ کشید
در دژ ببستند وغمگین شدند   پر از غم دل ودیده خونین شدند
از آزار گردآفرید وهجیر   پر از درد بودند برنا وپیر
بر دختر آمد همی گزدهم   ابا نامداران وگردان بهم
بگفتش که ای [2]) نیکدل شیرزن   پر از غم بد از تو دل انجمن
که هم رزم جستی هم افسون ورنگ   نیامد زکار تو بر دوده ننگ
سپاس از خداوند چرخ بلند   که نامد بجانت زدشمن گزند
بخندید بسیار گردآفرید   بباره بر آمد سپه بنگرید
چو سهراب‌را دید بر پشت زین   چنین گفت کای گرد توران زمین [3])
چرا رنجه گشتی چنین باز گرد   هم از آمدن هم زدشت نبرد
بدو گفت سهراب کای خوب‌چهر   بتاج وبتخت وبماه وبمهر
که این باره با خاک پست آورم   ترا ای ستمگر بدست آورم
چو بیچاره گردی وپیچان شوی   زگفتار هرزه [4]) پشیمان شوی
پشیمانی آنگه نداردت سود   چو گردون گردان کلاهت ربود [5])
کجا رفت پیمان که کردی پدید   چو بشنید گفتار گردآفرید
بخندید وآنگه به افسون [6]) گفت   که ترکان زایران نیابند جفت
چنین رفت [7]) روزی نبودت زمن   بدین درد غمگین مکن خویشتن
همانا که تو خود زترکان نه‌ء   که جز بافرین بزرگان نه‌ء [8])
بدین زور واین [9]) بازوی وکتف ویال   نداری [10]) کس از پهلوانان همال

---

1) P. وسهراب. 2) P. بدو گفت کای. 3) Sic ed. Teh.; C. توران شاه ترکان وچین; P. وچین. 4) P. زگفت بهرزه male. 5) Deést in C. 6) P. وبا او بافسوس. 7) P. چنین است که male. 8) P. نهی in utroque hemist., male. 9) P. بدان زور وآن. 10) P. نیابی.

ولیکن چو آگاهی آید بشاه — که آورد گردی زتوران[1] سپاه
شهنشاه ورستم بجنبد زجای — شما با تهمتن ندارید پای
نماند یکی زنده از لشکرت — ندانم چه آید زبد بر سرت
دریغ آیدم کین چنین یال وسفت — همی از پلنگان بباید[2] نهفت
نباشی بس ایمن ببازوی خویش — خورد گاو نادان زپهلوی خویش[3]
ترا بهتر آید که فرمان کنی — رخ نامور سوی توران کنی
چو بشنید سهراب ننگ آمدش — که آسان همی دژ بچنگ آمدش
بزیر دژ اندر یکی جای بود — کجا دژ بدان جای بر پای بود
بتاراج داد آن همه بوم ورست — بیکبارگی دست بدرا بشست[4]
چنین گفت کامروز بیگاه گشت — زپیکار ما دست کوتاه گشت
بر آریم شبگیر ازین باره گرد — نهیم اندرین جای شور نبرد
چوگفت این عنانرا بتابید ورفت — سوی جای خود راهرا بر گرفت

نامهٔ گژدهم بنزدیک کاوس

چو بر گشت سهراب[5] گژدهم پیر — بیاورد وبنشاند مرد دبیر
یکی نامه بنوشت نزدیک شاه — بر افگند پوینده مردی براه
نخست آفرین کرد بر شهریار — نمود آنگهی گردش روزگار
که آمد بر ما سپاهی گران — همه رزمجویان وکندآوران
یکی پهلوانی بپیش اندرون — که سالش زدو هفت نامد[6] فزون
ببالا زسرو سهی برترست — چو خورشید تابان بدو پیکرست
برش چون بر شیر وبالاش برز — بایران[7] ندیدم چنین دست وگرز

1) P. زترکان. 2) P. بیآید falso. 3) In C. inversus est ordo vss. 352 et 353. 4) P. ببست male. 5) P. چواو باز گردید. 6) P. نیاید contra metrum pro نامد. 7) P. زترکان.

چو شمشیر هندی بچنک آیدش   زدریا واز کوه ننک آیدش
چو آواز او رعد غرنده نیست   چو بازوی او تیغ برنده نیست [1]
بایران وتوران چنو [2] مرد نیست   زگردان کس اورا هم‌آورد نیست
بنام است سهراب گرد دلیر   نه از دیو پیچد نه از پیل وشیر
تو گوئی مگر بی گمان رستمست   ویا گردی از تخمهٔ نیرمست [3]
هجیر دلاور میان‌را ببست   یکی بارهٔ تیز تک بر نشست
بشد پیش سهراب [4] رزم‌آزمای   بر اسپش ندیدم فزون زان بپای
که برهم زند مژّه‌را جنگ‌جوی   گراید زبینی سوی مغز بوی
که سهرابش از پشت زین بر گرفت   برش مانده زان بازو [5] اندر شگفت
درستست اکنون [6] بزنهار اوست   بر آزار جان [7] وپر از درد پوست
سواران ترکان بسی دیده ام   عنان‌پیچ ازین گونه نشنیده ام [8]
مبادا که او در میان دو صف   یکی مرد [9] جنگ‌آور آرد بکف
نخواهم که با او بصحرا بود   هم‌آورد اگر کوه خارا بود
بران کوه بخشایش آرد زمین   کجا [10] اسپ راند برو روز کین
اگر دم زند شهریار اندرین   نه راند [11] سپاه ونسازد کمین
از ایران همه فرّهی رفته گیر   جهان از سر تیغش آشفته گیر
زما مایه گیرد که [12] خود زور هست   نگیرد کسی دست اورا بدست

---

1) Deëst in C. 2) C. چنون. 3) C. inserit:

چو ایدر رسید اینچنین پادشاه   ابا لشکری نامور کینه‌خواه

4) P. پیش آن ترک. 5) P. دو لشکر بدو مانده. 6) P. واکنون.
7) P. مغز. 8) C. inserit:

نباشد بگیتی چو او رزم‌ساز   مگر پیلتن گرد گردن‌فراز
هم‌آورد او در جهان سربسر   نباشد بجز رستم زال زر

9) P. مردی male. 10) P. که او. 11) P. نیارد. 12) P. زمانه بگیرد چو.

عناندار چون او ندیدست کس   تو گوئی که سامر سوارست وبس
نداریم ما تاب این[1] جنگجوی   بدین گرز وچنگال وآهنگ اوی
سر بخت گردان فرو خفته گیر   بزرگیش بر آسمان رفته گیر
بنه اینك امشب همه بر نهیم   همه رویرا سوی کشور[2] نهیم
اگر خود شکیبیم یك چند نیز   نکوشیم[3] ودیگر نگوئیم چیز
که این بارهرا نیست پایاب اوی   درنگی شود شیر زاشتاب اوی
چو نامه بمهر اندر آمد بشب   فرستاده بر جست وبگشاد لب
بگفتش چنان رو که فردا پگاه   نبینند ترا هیچکس زان سپاه
فرستاد نامه سوی راه راست   پس نامه[4] آنگاه بر پای خاست

گرفتن سهراب دژ سپیدرا

چو خورشید بر زد سر از برز کوه   میانها ببستند توران گروه
سپهدار سهراب نیزه بدست   یکی بارهٔ تیز تگ بر نشست
بدان بد که گردان دژرا همه   بگیرد ببندد بسان رمه
چو آهنگ دژ کرد کسرا ندید   خروشی چو شیر ژیان بر کشید
بیامد در دژ گشادند باز   ندیدند در دژ کسی سرفراز[5]
بشب رفته بودند با گژدهم   سواران دژدار وگردان بهم
که زیر دژ اندر یکی راه بود   که دشمن ازان ره نه آگاه بود[6]

1) P. بدین contra metrum; C. طاقت درین. 2) P. لشکر. 3) P. بکوشیم. 4) P. ببست وپس سوی دست راست فرستاده نامه et C. post hunc vs. addit tres alios:

بزیر دژ اندر یکی راه بود   کجا گژدهم زان ره آگاه بود
بنه بر نهاد وسر اندر کشید   بدان راه بیراه شد ناپدید
همان شب ازان راه دژ گژدهم   برون شد همه دوده با او بهم

5) P. رزمساز. 6) In C. legitur hic vs. post vs. 392, posteriore hemist, sic mutato: کجا گژدهم زان ره آگاه بود.

چو سهراب ولشکر بـر دژ[1]) رسید   بـبـاره درون گـژدهـمرا ندیـد
هر آنکس که بود اندران[2]) جایگاه   گـنـهکـار بـودنـد اگـر بی‌گناه
بفرمان هـمـه پـیـش اوی آمدند   بجان هر کسی چاره‌جوی آمدند
همی جست گـردآفرید ونـدیـد   دلش مهر پیوند[3]) او بـر گزید
بدل[4]) گـفـت ازانپس دریغا دریغ   که شد ماه تابنده در زیر میغ[5])

---

1) P. بدژ بر. 2) C. اندرون; ed. Teh. اندران. 3) P. وپیوند. 4) C. همی. 5) Sequuntur in C. 54 vss. asterisco notati, sine dubio spurii, qui describunt Sohrabum de amissa amata Gurd-afrid plangentem, postea autem Humani herois Turaniensis admonitione commotum bellum parantem:

*مرا چشم زخمی عجب رو نمود   که دهر آنچنان صیدی از من ربود
*غریب آهوئی [آهوی C] آمدم در کمند   که از بند جست ومرا کرد بند
*پری‌پیکری ناگـهـان رو نـمـود   دلـمرا ربـود وغـمـمرا فـزود
*بناگاه پنهـان شـد آن دلربـا   شدم مـن بـداغ غمش مبتلا
*زهی چشم‌بندی که آن پر فسون   بتیغم نخست ومرا ریخت خون
*مرا تلخ شد زندگی بی رخش   تنم شد اسیر شـکـر پاسخش
*ندانم چه کرد آن فسونگر بمن   کـه ناگه مرا بست راه سخن
*بآن رزم وآن روی وآن گفتگوی   نبینم دگـر دلبری همچـو اوی
*ازان گفتنش هـرکـه آرم بیـاد   زداغـش شـود سوز ودردم زیاد
*مرا محنتی بی کران رو نمود   که از یار دوری بمن گشت سود
*بزاری مرا خـود بباید گریست   که دلدار خودرا ندانم که کیست
*همی گفت ومیسوخت از غم بسی   نمی خواست رازش بداند کسی
*ولی عشق پنهان نماند که راز   بمردم نماید همی اشك بـاز
*غم جان بر-آرد خروش از درون   اگر چند عاشق بود ذو فنون
*زبس مهر آن دخت با فرّ وهنگ   نماند ایچ بر روی سهراب رنگ

چو نامه بنزدیك خسرو [1] رسید   غمی شد دلش کان سخنها شنید
گرانمایگانرا زلشکر بخواند   وزین [2] داستان چند گونه براند

---

* ازان کار هومان نبودش خبر   که سهرابرا هست خون در جگر
* ولی از فراست بدل نقش بست   که اورا پریشانیء داد دست
* بدام کسی پای‌بند آمدست   ززلف بتی در کمند آمدست
* نهان میکند درد وخونین دلست   هوس میبرود راه وپا در گلست
یکی فرصتی جست وگفتش براز   که ای شیردل گرد گردنفراز
بزرگان پیشین بآئین کیش   گرامی ندیدند کسرا چو خویش
* ندادند بیهوده دلرا زدست   نگشتند از بادهء مهر مست
* صد آهوی مشکین بخمّ کمند   گرفتند ودلرا نکردند بند
* فریب پری‌پیکران جوان   نخواهد کسی کو بود پهلوان
* کسیرا رسد گردی وسروری   که مهر فلكرا کند مشتری
* تو ای شیردل مهتر دیوبند   زمهر که گشتی چنین مستمند
* نه رسم جهانگیری وسروریست   که از مهر ماهی بباید گریست
* ترا خواند فرزند افراسیاب   توئی سرور امروز بر خشك وآب
* زتوران بکاری برون آمدیم   شناور بدریای خون آمدیم
* سر مرز ایران گرفتیم تنگ   چنین دژ بآسانی آمد بچنگ
* اگرچند این کار باشد بکام   ولی هست در پیش رنجی تمام
* بباید شهنشاه کاوس وطوس   چو رستم که با شیر سازد فسوس
* سپهدار گودرز وگیو دلیر   فرامرز وبهرام ورهّام شیر
* چو گرگین میلاد وفرهاد زاد   گرازه که از پیل باشد زیاد
* چنین نرّه شیران پولاد چنگ   کمر بستهء کین پی نام وننگ
* بیایند یکسر بپیکار ما   که داند که خود چون شود کار ما

1) C. وزان سو چو نامه بخسرو.   2) P. وزان.

نشستند با شاه ایران بهم — بزرگان لشکر همه بیش وکم
چو طوس وچو گودرز کشواد [1] وگیو — چو گرگین وبهرام وفرهاد نیو
سپهدار نامه بر ایشان بخواند — کم وبیش آن پهلوان‌را براند
چنین گفت با پهلوانان براز — که این کار گردد بما بر دراز

---

*توئی مرد میدان این سروران — چه کارت بعشق پری‌پیکران
*بدل سرد کن مهر شوخان شنگ — که فردا نمانی زمردان جنگ
*تو ای نوجوان از دلیری خویش — گرفتی یکی کار دشوار پیش
*اگر یکدلی کام حاصل کنی — وگر نه سر اندر سر دل کنی
*یقین دان که کاری که دارد دوام — بلندی پذیرد ازان کار نام
*تو کاری که داری نبردی بسر — چرا دست یازی بکار دگر
*نبردی ومردی جهان‌را بگیر — زشاهان بدست آر تاج وسریر
*چو کشور بدست تو آید فراز — بهر جای خوبان برندت نماز
*کسی خستهٔ مهر دلبر بود — که او از زر وزور لاغر بود
*هر آنکس که شد کامران در جهان — پرستش کنندش کهان ومهان
*چو هومان بدینسان سخن پیش برد — سراسر بسهراب یل بر شمرد
*ازان گفته سهراب بیدار شد — دلش بستهٔ بند پیکار شد
*بگفت ای سر نامداران چنین — بگفتار خوبت هزار آفرین
*شد این گفت تو داروی جان من — کنون با تو نو گشت پیمان من
*جهانرا سراسر چه خشک وچه آب — در آرم بفرمان افراسیاب
*بگفت این ودلرا زدلبر بکند — بر آمد بر افراز تخت بلند
*زشتبج حصار ودرنگ وشتاب — فرستاد نامه بافراسیاب
*ازان شاد شد شاه توران زمین — همی کرد سهراب‌را آفرین

1) C. وکشواد،

بدینسان که گژدهم گوید همی   از اندیشه دلرا بشوید همی
چه سازیم ودرمان این درد [1] چیست   بایران [2] همآورد این مرد کیست
بر آن بر نهادند یکسر که گیو   بزابل شود نزد سالار نیو
برستم رساند ازین [3] آگهی   که با بیم شد تخت شاهنشهی
مر اورا بخواند بدین رزمگاه   که اویست ایرانیان‌را پناه [4]
نشست آنگهی رای‌زن با دبیر   که کاری گزاینده بُد ناگزیر

نامهٔ کاوس برستم وخواندن او ززابلستان

یکی نامه فرمود پس شهریار   نبشتن بر رستم نامدار
نخست آفرین کرد بر پهلوان   که بیدار دل باش وروشن روان
بدان کز رهِ تُرک زی ما سری [5]   یکی تاختن کرد با لشکری
بدژ در نشستست خود با سپاه   بران [6] مردم دژ گرفتست راه
یکی پهلوانست گرد ودلیر   بتن زنده پیل وبدل نرّه شیر
از ایران ندارد کسی تاب اوی   مگر تو که تیره کنی آب اوی [7]
چنین دان که اندر [8] جهان جز تو کس   نباشد بهر کار فریادرس
دل وپشت گردان ایران توئی   بچنگال ونیروی شیران توئی
ستانندهٔ شهر مازندران   گشایندهٔ بند هاماوران

1) P. کار. 2) P. از ایران. 3) P. از آن. 4) P. hunc vs. sic legit:
گو پیلتن‌را بدین رزمگاه   بخواند که اویست پشت سپاه
5) P. ترك نام‌آوری. 6) C. بدان. 7) C. inserit:
توئی پهلوان‌زادهٔ شیردل   زدشمن ربوده بشمشیر دل
سرافراز وگردنکش ونامور   زگردان گیتی بر آورده سر
سپهدار نامی گو پیلتن   ستون یلان نازش انجمن
8) P. کاندر contra metrum; C. چنان باد کاندر et ponit hunc vs. post vs. 418.

زگرز تو خورشید گریان شود   زتیغ تو بهرام [1]) بریان شود
چو گرد پی رخش تو نیل نیست   هم‌آورد تو در جهان پیل نیست
کمند تو بر شیر بند افگند   سنان تو بر کُه گزند افگند
توئی در همه بد بایران [2]) پناه   زتو بر فرازند گردان کلاه
گزاینده کاری نو آمد بپیش   کز اندیشهٔ آن دلم گشت ریش
نشستند گردان سراسر [3]) بهم   بخواندند آن [4]) نامهٔ گژدهم
بدان گونه دیدند گردان نیو   که نزد تو آید گرانمایه گیو
بنزد تو آرد مر این [5]) نامه‌را   بدانی بد ونیک این خامه‌را
چو نامه بخوانی بروز وبشب   مکن داستان‌را گشاده دو لب
اگر دسته داری بدستت [6]) مبوی   یکی تیز کن مغز وبنمای روی
مگر با سواران بسیار هوش   ززابل برانی بر آری خروش
بر آنسان که گژدهم ازو یاد کرد   جز از تو نباشد ورا هم‌نبرد [7])
چو نامه بمهر اندر آمد بداد   بگیو دلاور بکردار باد
بگیو آنگهی گفت بشتاب زود   عنان تگاور بباید بسود

---

1) P. ناهید. 2) P. در ایران male et C. post hunc vs. inserit:

درود از خداوند روز شمار   بگرشاسپ ونیرم بسام سوار
گزین گونه دارند تخم ونژاد   جهانگیر وشیراوژن پاکزاد
مرا بخت روشن بدیدار تست   بسوی خرّم وجاودان تندرست

3) P. ایران. 4) P. بخوانند این male. 5) P. همان. 6) P. دستهٔ گل بدستست contra metrum, nisi legatur بدستت. C. post hunc vs. addit:

وگر خفتهٔ زود بر جه بپای   وگر خود بپائی زمانی مپای

7) P. ازان pro ازو et C. inserit duos vs. spurios:

چوبر خوانی این نامه‌را بی درنگ   برآرای وبر کش سپه سوی جنگ
نهاد از بر نامه مهری چو قیر   زعنبر بر آمیخته وز عبیر

نباید که چون نزد رستم شوی[1]   بزابل بمانی وگر بغنوی[2]
اگر شب رسی روزرا باز گرد   بگویش که تنگ اندر آمد نبرد
وگر نه فرازست[3] این مرد گرد   بداندیش‌را خوار[4] نتوان شمرد
ازو نامه بستد هم اندر شتاب   برفت ونجست[5] ایچ آرام وخواب
شب وروز تازان چو باد دمان   نه پروای آب ونه اندوه نان
چو نزدیکیء زابلستان رسید   خروش طلایه بدستان رسید
که آمد سواری زایران چو گرد   بزیر اندرش بارهء رهنورد
تهمتن پذیره شدش با سپاه   نهادند بر سر بزرگان کلاه
پیاده شدش گیو وگردان بهم   هرآنکس که بر زین بد از بیش وکم
از اسپ اندر آمد گو نامدار   از ایران بپرسید واز شهریار
زره سوی ایوان رستم شدند   زمانی ببودند ودم بر زدند
بگفت آنچه بشنید نامه[6] بداد   زسهراب چندی سخن کرد یاد
زنیک وزبد اگهی داد نیز   همان هدیهارا بدو داد وچیز[7]
تهمتن چو بشنید ونامه بخواند   بخندید وزان کار خیره بماند
که مانندهء سام گرد از مهان   سواری پدید آمد اندر جهان
از آزادگان این نباشد شگفت   زترکان چنین یاد نتوان گرفت
نگوید کس این نامدار از کجاست   ندانم کنون کین سوار از کجاست[8]
من از دخت شاه سمنگان یکی   پسر دارم وهست او کودکی
هنوز آن گرامی نداند که جنگ   توان کرد گاه شتاب ودرنگ
فرستادمش زر وگوهر بسی   بر مادر او بدست کسی

1) P. رسی contra rhythmum finalem. 2) Ed. Teh. وگر نغنوی 3) P. فراز آمد. 4) P. خرد. 5) P. ونکرد. 6) P. ونامه. 7) Deest in C. 8) In C. hic vs. post vs. 475 locum habet pro eoque h. l. legitur alius:

ندانم درین رای یزدان بچیست   چنین پهلوان ترک فرخنده کیست

چنین پاسخ آورد کان[1]) ارجمند   بسی بر نیاید که گردد بلند
همی می خورد با لب شیربوی   شود بی گمان زود[2]) پرخاشجوی
چو آیدش هنگام تازد چو[3]) شیر   بسی سروران‌را سر آرد بزیر
ازینسان که گوئی تو ای پهلوان   که آمد سوی رزم ایرانیان[4])
زباره هجیر دلاور فگند   ببستش سراسر بخمّ کمند
نباشد چنین کار آن بچّه شیر   وگرچند گشتست گرد ودلیر[5])
بیا تا کنون سوی ایوان شویم   بشادی سوی کاخ دستان شویم
ببینیم تا رای این کار چیست   همین پهلوان ترك فرخنده کیست
بیامد سوی کاخ دستان فراز   یل پهلوان رستم سرفراز
خود وگیو در کاخ نیرم[6]) شدند   زمانی ببودند[7]) وبی غم شدند

---

1) P. آمد که این et C. post hunc vs. inserit:

هنوز آن نیاز دل وجان من   نه مرد مصافست ولشکرشکن

2) P. خود male et in C. inversus est ordo vss. 461 et 462. 3) P. هنگام بازوی male. 4) Tres vss. 463—465 leguntur in C. post sex alios, qui post vs. 475 inserti sunt, d. q. v. not. 7. 5) C. inserit:

گراویست ازو نیست هان ترس وباك   که یزدان زدشمن بر آرد هلاك
بگیو آنگهی گفت پس پیلتن   که ای گرد سالار لشکرشکن

6) P. خرّم. 7) P. نشستند et C. post hunc vs. legit versum 475, quem sequuntur sex alii:

نگوید کس این نامدار از کجاست   ندانم کنون کاین سوار از کجاست
فرسته چنین پاسخ آورد باز   که دیری نباشد ازان سرفراز
ببالا شود همچو سرو بلند   بدست اندرون گرز وبر زین کمند
ببازو قوی وبتن زورمند   ستاره در آرد زچرخ بلند
همانا که سالش نباشد دو هفت   بمردی بر چرخ گردنده رفت
ولیکن هنوزش گه رزم نیست   همان درخور سور در بزم نیست

دوم بارهاش آفرین کرد گیو   که ای پهلوان جهان گرد نیو[1]
بتو باد افروخته تاج وتخت   که زیبندهٔ تاجی ای[2] نیکبخت
مرا شاه کاوس فرمود وگفت   که در زابلستان نبایدت[3] خفت
اگر شب رسی روزرا باز گرد   مبادا که تنگ اندر آید نبرد
کنون ای سرافراز با آبروی   بایران بباید شدن پوی پوی
چنین گفت رستم کزین باك نیست   که آخر سرانجام جز خاك نیست
هم ایدر نشینیم امروز شاد   زکاوس وگردان[4] نگیریم یاد
بباشیم یکروز[5] ودم بر زنیم   یکی بر لب خشك نم بر زنیم
وزان پس بتازیم نزدیك شاه   بگردان ایران نمائیم راه
مگر بخت رخشنده[6] بیدار نیست   وگر نه چنین کار دشوار نیست
چو دریا بموج اندر آید زجای   ندارد دم آتش تیز پای
درفش مرا چون ببینند زدور   دلش ماتم آرد بهنگام سور
چو ماند همی رستم زال‌را   خداوند شمشیر وگوپال‌را
همان نیز چون سام جنگی بود   دلیر وهشیوار وسنگی بود
بدین تیزی[7] اندر نباید بجنگ   نباید گرفتن چنین کار تنگ
بمی دست بردند ومستان شدند   زیاد سپهبد بدستان شدند
دگر روز شبگیر هم پر خمار   بیامد تهمتن بیاراست کار
زمستی همان روز باز ایستاد   دوم روز رفتن نیامدش یاد
بفرمود رستم بخوالیگران   که اندر زمان آوریدند خوان
چوخوان[8] خورده شد مجلس آراستند   می ورود ورامشگران خواستند

---

1) Hic vs. et qui eum sequuntur quatuor vss. 471—474 desunt in C.
2) P. تاجی تو ای contra metrum. 3) P. مبایدت. 4) P. زگردان وخسرو ; C. زگردان وکاوس. 5) P. امروز. 6) P. بخشنده. 7) P. زودی.
8) Sec. lex. Burh. خوان met. significat i. q. نان.

چو آن روز بگذشت روز دگر   بر آراست مجلس چو رخسار خور
سه دیگر سحرگه بیاورد می   نیامد ورا یاد کاوس کی
بروز چهارم بر آراست گیو   چنین گفت با گرد سالار نیو
که کاوس تندست وهشیار نیست   همین داستان بر دلش خوار نیست
غمین بود ازین کار ودل پر شتاب   شده دور ازو خورد وآرام[1]) وخواب
بزابلستان گر درنگ آوریم   زمین پیش کاوس تنگ آوریم
شود شاه ایران بما خشمگین   زناپاک رائی در آید[2]) بکین
بدو گفت رستم مبندیش[3]) ازین   که با ما نشورد کس اندر زمین
بفرمود تا رخش‌را زین کنند   دم اندر دم نای روئین کنند
سواران زابل شنیدند نای   برفتند با ترگ وجوشن زجای
بر آراست رستم سپاهی گران   زواره شدش بر سپه پهلوان

خشم گرفتن کاوس بر رستم

چو رستم بیامد بنزدیک شاه   پذیره شدندش بیکروزه[4]) راه
چو طوس وچو گودرز کشوادگان   پیاده شده پیش اسپش دوان
پیاده شد از اسپ رستم همان   گرفتند پرسش بدل در[5]) مهان
گرازان[6]) بدرگاه شاه آمدند   گشاده دل ونیک‌خواه[7]) آمدند
چو رفتند وبردند[8]) پیشش نماز   بر آشفت وپاسخ نداد ایچ باز

---

1) P. دور از آرام واز خورد.   2) P. رائی بیاید et C. post hunc vs. inserit vs. spurium:

مرا چند گفت است کاوس شاه   که تنگ اندر آمد بایران سپاه

3) P. که منديش et post hunc vs. C. addit vs. asterisco notatum sine dubio spurium:

*صبوحی ازان روز بر خاستند   از اندیشها دل بپرداختند

4) P. بیکی روزه.   5) P. برو بر.   6) P. ازآنجا.   7) P. ابا شادمانی براه.
8) P. بردند.

شده تند کاوس چین [1]) در جبین — شده راست مانند شیر عرین
یکی بانگ بر زد بگیو از نخست — پس آنگاه شرم از دو دیده بشست
که رستم که باشد که فرمان من — کند پست [2]) وپیچد ز پیمان من
اگر تیغ بودی کنون پیش من — سرش کندمی چون ترنجی زتن
بگیرش ببر زنده بر دار کن — وزو نیز مگشای با من سخن
زگفتار او گیورا دل بخست [3]) — که یازی برستم بدین [4]) گونه دست
بر آشفت با گیو وبا پیلتن — بدو خیره مانده همه انجمن
بفرمود پس طوس‌را شهریار — که رو هر دورا زنده بر کن بدار
خود از جای بر خاست کاوس کی — بر افروخت بر سان آتش زنی
بشد طوس ودست تهمتن گرفت — بدو مانده پرخاش‌جویان شگفت
که از پیش کاوس بیرون برد — مگر اندران [5]) تیزی افسون برد
تهمتن بر آشفت با شهریار — که چندین مدار آتش اندر کنار
همه کارت از یکدگر بدترست — ترا شهریاری نه اندرخورست [6])
تو آن ترک‌را [7]) زنده بر دار کن — بر آشوب وبدخواه‌را خوار کن
همه روم وسگسار ومازندران — چو مصر وچو چین وچو هاماوران [8])
همه بنده در پیش رخش منند — جگر خستهٔ تیغ وتخش منند

1) P. وچین et in C. hic vs. legitur post vs. 511. 2) P. سست.
3) P. باجست male. 4) P. بر آن. 5) P. کاندر آن et in C. hunc vs. sequuntur duo vs. 523 et 524.
6) C. inserit:
چنین تاج بر تارك بی‌بها — بسی بهتر اندر دم اژدها
من آن رستمم زال نام آورم — که از چون تو شه خم نگیرد سرم
7) C. تو سهراب‌را et ponit hunc vs. post vs. 522. 8) Duo vss. 520 et 521 sic leguntur in C.:
زمصر وزچین وزهاماوران — زروم وزسگسار ومازندران
جگر خستهٔ تیغ وتخش من اند — همه بنده در پیش رخش من اند

تو اندر جهان خود ز من زنده‌ای   بکینه چرا دل پراگنده‌ای
برد تند یك دست بر دست طوس   تو گفتی ز پیل ژیان یافت کوس [1]
ز بالا نگون اندر آمد بسر   برو کرد رستم بتندی گذر
برون شد بخشم اندر آمد برخش   منم گفت شیراوژن تاج‌بخش [2]
چو خشم آورم شاه کاوس کیست   چرا دست یازد بمن طوس کیست [3]
مرا زور وفیروزی از داورست   نه از پادشاه ونه از لشکرست
زمین بنده ورخش گاه منست   نگین گرز [4] ومغفر کلاه منست
سر نیزه وگرز یار من اند   دو بازو ودل شهریار من اند [5]
شب تیره از تیغ رخشان کنم   بر آوردگه بر سر افشان کنم
چه آزادم او [6] نه من بنده ام   یکی بندهٔ آفریننده ام
دلیران بشاهی مرا خواستند   همان گاه وافسر بیاراستند
سوی تخت شاهی نکردم نگاه   نگه داشتم رسم وآیین وراه
اگر من پذیرفتمی تاج وتخت   نبودی ترا این بزرگی وبخت
همه هرچه گفتی سزای منست   ز تو نیکوئیها بجای منست
نشاندم [7] بدین تخت من کیقباد   چه کاوس دانم چه خشمش چه باد
وگر کیقبادم ز البرز کوه   بزاری فتاده میان [8] گروه
نیاوردمی من بایران زمین   نبستی کمربند وشمشیر کین
ترا این بزرگی نبودی وکام   که گوئی سخنها بدستان سام [9]

---

1) Duo vs. 523 et 524 sequuntur in C. versum 516. 2) Deest in C. 3) C. addit versum, qui in P. est vs. 590. 4) P. تیغ. 5) C. invertit ordinem versuum 529 et 530. 6) P. که آزاد زادم. 7) P. نشیدم vitiose. 8) P. بدور از. 9) C. inserit:

اگر من نرفتی بمازندران   بگردن بر آورده گرز گران
که کندی دل ومغز دیو[دیوی.C]سپید   کرا بود بر بازوی خود امید
چو بر گفت زین گونه گفتار چند   بگردان در پند بگشود بند

بایرانیان گفت سهراب[1]) گرد بباید نماند بزرگ ونه خورد
شما هر یکی چارهٔ جان کنید خردرا بدین کار درمان[2]) کنید
بایران نبینید زین پس مرا شمارا زمین پرّ کرگس مرا[3])
بزد اسپ واز پیش ایشان برفت همی پوست بر تنش گفتی بکفت
غمین شد دل نامداران[4]) همه که رستم شبان بود وایشان رمه
بگودرز گفتند کین کار تست شکسته بدست تو گردد درست
سپهبد چو از تو سخن بشنود[5]) بگفتار تو بی گمان بگرود
بنزدیك آن شاه دیوانه شو وزین در سخن یاد کن نو بنو
سخنهای چرب ودراز آوری مگر بخت گم بوده باز آوری
هم آنگه نشستند با یکدگر[6]) سراسر بزرگان پرخاشخر
چو گیو وچو گودرز وبهرام شیر چو رهّام وگرگین سوار دلیر
همی آن بدین این بدان گفت شاه ندارد دل نامداران[7]) نگاه
چو رستم که هست او جهان‌پهلوان ببخشید کاوس کی‌را روان
برنج وبسختیش فریادرس نبودست هرگز جز او[8]) هیچ کس
چو بستند دیوان مازندران هم آن شاه وهم ما[9]) ببند گران
زبهرش چه رنج وچه سختی کشید جگرگاه دیو دژم بر درید
بشادیش بر تخت شاهی نشاند برو آفرین بزرگان بخواند
دگر ره چو اورا بهاماوران ببستند پایش ببند گران
زبهرش چنان شهریاران بکشت بهاماوران هیچ ننمود پشت
بیاورد اورا سوی تخت باز بشاهی[10]) همی برد پیشش نماز

1) P. آن ترك. 2) P. برین کار پیمان. 3) C. post hunc vs. legit vs. 525. 4) P. ایرانیانرا. 5) P. گر از ما سخن نشنود. 6) P. هم آنگاه نشستند یك با دگر male et contra metrum. 7) P. ندارد برسم. 8) P. چنو. 9) P. همین شاه وگردان. 10) Ed. Teh. et P. بشادی.

چو پاداش او باشد آویختن   نبینیم جز روی بگریختن
ولیکن کنون است هنگام کار   که تنگ اندر آمد چنین روزگار[1]
سپهدار گودرز کشواد رفت[2]   بنزدیک خسرو خرامید تفت[3]
بکاوس کی گفت رستم چه کرد   کز ایران بر آوردی امروز گرد
فراموش کردی زهاماوران[4]   وزان کار دیوان مازندران
که گوئی ورا زنده بر دار کن   زشاهان نباید گزافه سخن[5]
چو او رفت وآمد سپاهی بزرگ   ابا[6] پهلوانی بکردار گرگ
که داری که با او بدشت نبرد   شود بر فشاند بررو تیره گرد
یلان ترا سربسر گژدهم   شنیدست ودیدست از[7] بیش وکم
همی گوید آن روز هرگز مباد   که با او سواری کند رزم یاد
کسیرا که جنگی[8] چو رستم بود   بیازارد اورا خرد کم بود[9]
چو بشنید گفتار گودرز شاه   بدانست کو[10] دارد آئین وراه
پشیمان شد از هرچه آن گفته[11] بود   ببیهودگی مغزش آشفته بود
بگودرز گفت این سخن درخورست   لب پیر با پند نیکوترست

---

1) C. inserit:

نباید که آیند ایدر بتنگ   چو ایدر نبینند مارا بجنگ
چه سازیم اکنون که رستم برفت   سوی زابلستان خرامید تفت
ابی او نباشیم در رزم شاد   همه رزم ما گشت اکنون چو باد
کسی باید اکنون برفتن دمان   مگر باز گرداند آن پهلوان

2) C. تفت. 3) C. ورفت. 4) P. بهاماوران male. 5) C. addit vs. asterisco notatum:

*مکافات رستم نمودی درست   زشاهان کس این رای هرگز نجست

6) P. یکی. 7) P. دیدست همه. 8) P. مردی. 9) Hunc vs. sequitur in C. versus 574. 10) P. که او contra metrum. 11) P. پشیمان آن شد کجا رفته.

خرد باید اندر سر شهریار | که تیزی وتندی نیاید بکار[1]
شمارا ببایـد بر او شدن | بخوبی بسی داستانها زدن
سرش کردن از تیزی من تهی | نمودن بدو روزگار بهی
بیاور تو اورا بنزدیك من | که روشن شود جان تاریك من
چو گودرز بر خاست از پیش اوی | پس پهلوان تیز بنهاد روی
برفتند با او سران سپاه | پس[2] رستم اندر گرفتند راه
چو دیدند بر ره گو پیلتن | همه نامداران شدند انجمن
ستایش گرفتند بر پهلوان | که جاوید باشی وروشن روان
جهان سربسر زیر پای تو باد | همیشه سر تخت جای تو باد
تو دانی که کاوس را مغز نیست | بتیزی سخن گفتنش نغز نیست
بگوید همانگه پشیمان شود | بخوبی ز سر[3] باز پیمان شود
تهمتن گر آزرده گردد زشاه | مر[4] ایرانیانرا نباشد گناه
که بگذارد این شهر ایران همی | کند روی فرخنده پنهان همی
هم او زین[5] سخنها پشیمان شدست | زتندی بخاید همی پشت دست
تهمتن چنین پاسخ آورد باز | که هستم زکاوس کی بی نیاز
مرا تخت زین باشد وتاج ترگ | قبا جوشن ودل نهاده بمرگ
چه کاوس پیشم چه یك[6] مشت خاك | چرا دارم از خشم او ترس وباك
سزایم بدین گفتن ناسزا | که گوید بتندی مرا پادشا[7]
که اورا زبند آوریدم برون | سوی تاج وتختش بدم رهنمون
گهی رزم دیوان مازندران | گهی جنگ با شاه هاماوران
زبند وزسختی رهانیدمش | چو در دست دشمن چنان دیدمش[8]

1) In C. recte legitur hic vs. post vs. 570. 2) P. پی. 3) P. بخوبی همان. 4) P. هم. 5) P. کنون زان. 6) P. چو یك male et in C. legitur hič vs. post vs. 526 inverso ordine hemist. 7) P. پادشاه male. 8) C. inserit:

زدانش ندارد سرش آگهی | مگر تیزی وتندی وابلهی

سرم گشت سیر ودلم کرد بس   جز از پاك یزدان نترسم زکس
زگفتار چون سیر شد تهمتن [1]   چنین گفت گودرز با پیلتن
که شاه ودلیران گردنکشان [2]   بدیگر سخنها برند این گمان
گزین [3] ترك ترسنده شد سرفراز   همی [4] گوید این گونه هر کس براز
کز آنسان که گژدهم داد [5] آگهی   همه بوم وبر گردد از ما [6] تهی
که چون رستم از وی بترسد بجنگ   مرا وترا نیست جای درنگ
زآشفتن شاه وپیگار اوی   بدیدم بدرگاه بر گفتگوی
زسهراب یل رفت [7] یکسر سخن   چنین پشت بر شاه ایران مکن
چنین بر شده نامت اندر جهان   بدین باز گشتن مگردان نهان
ودیگر که تنگ اندر آمد سپاه   مکن تیره بر خیره این تاج وگاه
که ننگ است بر [8] ما زتوران زمین   پسنده نباشد بر پاکدین
برستم بر این داستانها بخواند   تهمتن چو بشنید خیره بماند [9]
بدو گفت اگر بیم دارد دلم   نخواهم بتن جان ازو بگسلم
تو دانی که نگریزم از کارزار   ولیکن سبك داردم شهریار
چنین دید رستم ازان کار اوی   که بر گردد آید بدربار [10] اوی
ازان ننگ بر گشت [11] وآمد براه   خرامان بشد پیش کاوس شاه
چواز دور شه دید [12] بر پای خاست   بسی پوزش اندر گذشته بخواست
که تندی مرا گوهرست وسرشت   چنان رست باید که یزدان بکشت
وزین ناسگالیده [13] بدخواه نو   دلم گشت باریك چون ماه نو

1) P. چون سرد گشت انجمن. 2) Ed. Teh. وگردنکشان. 3) P. کز آن. 4) P. همین male. 5) P. که چون گژدهم داد مان. 6) P. کرد باید. 7) P. ازان ترك یل گشت. 8) P. از. 9) C. addit:

بپاسخ چنین گفت گودرزرا   که بسیار پیمودم این مرزرا

10) P. بدرگاه. 11) P. خاست. 12) P. چو از دور دید شاه contra metrum. 13) P. بد سگالنده et C. post hunc vs. inserit quatuor vs. sine dubio spurios:

بدین چاره جستن ترا خواستم چو دیر آمدی تندی آراستم
چو آزرده گشتی تو ای پیلتن پشیمان شدم خاکم اندر دهن
بدو گفت رستم که گیهان [1] تراست همه کهترانیم وفرمان [2] تراست
همان بر در تو یکی کهترم وگر کهتری را خود اندر خورم [3]
کنون آمدم تا چه فرمان دهی تو شاه جهانداری ومن رهی [4]
چنین گفت کاوس کای پهلوان ترا باد پیوسته روشن روان
چنین بهتر آید که [5] امروز بزم بسازیم وفردا گزینیم [6] رزم
بیاراست رامشگهی شاهوار شد ایوان بکردار باغ [7] بهار
گرانمایگانرا همی خواندند بدان [8] خرّمی گوهر افشاندند
از آواز ابریشم وبانگ نای سمن‌چهرگان پیش خسرو بپای [9]
همی باده خوردند تا نیم شب بیاد بزرگان گشاده دو لب
بخوردند می تا جهان تیره گشت دل نامداران زمی خیره گشت
همه مست بودند وگشتند باز بپیموده گردان شب دیرباز

لشکر کشیدن کاوس با رستم

چو خورشید آن چادر قیرگون بدرّید [10] واز پرده آمد برون

وگر نه مرا پشت لشکر توئی درین تخت شاهیم افسر توئی
بیاد تو نوشم همه روز جام بمهر تو کوشم همه صبح وشام
مرا شاهی از فرّ واورنگ تست زجمشید باشیم هر دو درست
ترا خواهم اندر جهان یار وبس که باشی بهر کار فریادرس

1) P. فرمان. 2) P. وگیهان. 3) In C. hic vs. et sequens 618 inverso ordine leguntur. 4) P. که جفت تو بادا بهی ومهی. 5) P. بیا تا بشادی یك. 6) P. گزینیم وفردا بسازیم. 7) C. خرّم. 8) P. بدین. 9) In C. hic vs. asterisco notatus est. 10) P. ببرّید.

بفرمود کاوس تا گیو وطوس ببستند بر کوههٔ پیل کوس
در گنج بگشاد وروزی بداد سپه بر نشاند وبنه بر نهاد
سپهدار وجوشنوران صد هزار شمرده بلشکرگه آمد [1]) سوار
یکی لشکر آمد زپهلو بدشت که از گرد اسپان هوا تیره گشت
سراپرده وخیمه زد بر دو میل بپوشید گیتی بنعل وبپیل [2])
هوا نیلگون شد زمین آبنوس بجنبید هامون زآوای کوس
همی رفت منزل بمنزل سپاه شده روی خورشید تابان [3]) سیاه
درفشیدن خشت وژوپین زگرد چو آتش پس پردهٔ لاجورد
زبس گونه گونه سنان ودرفش سپرهای زرّین وزرّینه کفش
تو گفتی که ابری برنگ آبنوس بیامد [4]) بباریذ ازو سندروس
جهانرا شب از روز پیدا نبود تو گفتی سپهر وثریّا نبود
ازینسان بشد تا در دژ رسید شده خاك وسنگ از جهان ناپدید
خروشی بلند آمد از دیدگاه بسهراب بنمود کامد سپاه
چو سهراب ازان گونه [5]) آوا شنید بباره بر آمد سپه بنگرید [6])
بانگشت لشکر بهامون نمود سپاهی که آنرا کرانه نبود
چو هومان زدور آن سپهرا بدید دلش گشت پر بیم ودم در کشید
بهومان [7]) چنین گفت سهراب گرد که اندیشه از دل بباید سترد
نبینی تو زین لشکر بیکران یکی مرد جنگی وگرز [8]) گران
که پیش من آید به آوردگاه گر ایدونکه یاری دهد هور وماه [9])
سلیحست بسیار ومردم بسی سرافراز نامی ندانم [10]) کسی

1) P. بلشکرگه آمد نبرده. 2) In C. legitur hic vs. post vs. 639. 3) P. جهان چون شب وروز گشته. 4) P. بر آمد. 5) P. دیده. 6) P. سپهرا بدید. 7) C. وزان پس. 8) P. مردی جنگی بگرز contra metrum. 9) P. کند با من از گرد گیتی سیاه. 10) P. وجنگی نبینم.

کنون من ببخت شه افراسیاب   کنم دشت‌را [1]) همچو دریای اب
بتنگی نداد ایچ سهراب دل   فرود آمد از باره شاداب دل
یکی جام می خواست از میگسار   نکرد ایچ رنجه دل از کارزار[2])
وزانسو سراپردهٔ شهریار   کشیدند بر دشت پیش حصار
زبس خیمه ومرد وپرده سرای   نماند ایچ بر دشت وبر کوه جای

کشتن رستم زنده رزم‌را

چوخورشید گشت از جهان ناپدید   شب تیره بر روز[3]) دامن کشید
تهمتن بیامد بنزدیک شاه   میان بستهٔ رزم [4]) ودل کینه‌خواه
که دستور باشد مرا تاجور   کز ایدر شوم بی کلاه وکمر
ببینم که این نو جهاندار کیست   بزرگان کدامند وسالار کیست
بدو گفت کاوس کین کار تست   که روشن روان بادی [5]) وتن درست
همیشه نگهدار یزدانت باد   بکام دل ورای وپیمانت [6]) باد
تهمتن یکی جامهٔ ترکوار   بپوشید وآمد نهان تا حصار
بیامد چو نزدیکیٔ دژ رسید   خروشیدن وبانگ [7]) ترکان شنید
بدان دژ درون [8]) رفت مرد دلیر   چنانچون سوی آهوان نرّه شیر
یکایک سرانرا نگه کرد ودید   زشادی رخانش چو گل بشکفید [9])
بدانگه که سهراب آهنگ جنگ   نمود وگه رفتن آمدش تنگ [10])

---

1) P. دشت کین. 2) C. inserit:
بیاراست بزم وبخوردن نشست   بگردش دلیران خسروپرست
3) P. کوه. 4) P. بسته جنگ. 5) P. که بیدار دل باشی. 6) P. پیمانت. 7) P. ونوش fortasse vitiose pro وجوش. 8) P. بر آن دژ فرا. 9) Hunc vs. sequuntur in C. tredecim vss. 669—681. 10) In C. hic vs. et quinque sequentes 664—668 asterisco notati sunt.

همی خواند پس مادرش [1] ژنده رزم   که او دیده بد پهلوان گاه بزم [2]
بد او پور شاه سمنگان زمین   همان خال سهراب باآفرین
بدو گفت کای گرد روشن روان   فرستمت همراه این نو جوان
که چون نامور سوی ایران رسد   بنزدیك شاه دلیران رسد
چو تنگ اندر آید سپه روز کین   پدررا نمائی بپور گزین
چو سهراب‌را دید بر تخت بزم   نشسته بیك دست او ژنده رزم
بدیگر چو هومان سوار دلیر   دگر بارمان نامبردار شیر
تو گفتی همه تخت سهراب بود   بسان یکی سرو شاداب بود
دو بازو بکردار ران هیون   برش چون بر شیر وچهره چو خون
زگردان [3] بگرد اندرش صد دلیر   جوان وسرافراز چون نرّه شیر
پرستار پنجاه با دست بند   بپیش دلافروز تخت [4] بلند
همه یك بیك خواندند [5] آفرین   بدان برز وبالا [6] وتیغ ونگین
همی بود رستم بدانجا زدور   نشسته نگه کرد مردان تور [7]
بشایسته کاری برون رفت ژند   گوی دید بر سان سرو بلند
بدان [8] لشکر اندر چنو کس نبود   بپسودش بتندی وپرسید [9] زود
چه مردی بدو گفت با من بگوی   سوی روشنی آی وبنمای روی
تهمتن یکی مشت بر گردنش   بزد تیز [10] وبر شد روان از تنش
بدانجایگه خشك [11] شد ژنده رزم   سر آمد برو روز پیکار وبزم [12]
زمانی همی بود سهراب دیر   نیامد بنزدیك او ژنده شیر
نگه کرد سهراب تا ژنده رزم   کجا شد که جایش تهی شد زبزم [13]

---

1) P. بخواند مادرش نامور contra metrum; C. طلب کرد مادرش‌را. 2) P. پهلوانرا ببزم. 3) P. زترکان. 4) P. et C. بخت. 5) P. همی خواند هر کس برو. 6) P. بر آن برز بالا. 7) P. سور. 8) P. بر آن. 9) P. بر رستم آمد بپرسید. 10) P. ساخت. 11) P. کشته. 12) P. بسر آمد زرزم وسر آمدش بزم. 13) C. inserit duos vs., qui spurii videntur:

برفتند ودیدندش افگنده خوار[1] بر آسوده از بزم واز کارزار[2]
خروشان پر از درد باز آمدند زدردش دل اندر گداز آمدند
بسهراب گفتند شد زنده رزم سر آمد برو کار پیگار وبزم
چو بشنید سهراب بر جست زود بیامد بر زنده بر سان دود
ابا چاکر وشمع وخنیاگران بیامد اورا دید مرده چنان
شگفت آمدش سخت وخیره بماند دلیران وگندآوران‌را[3] بخواند
بدیشان چنین گفت سهراب شیر که ای بخردان ردان[4] دلیر
یک امشب شمارا[5] نباید غنود همه شب سر نیزه باید بسود
که گرگ اندر آمد میان رمه سگ ومردرا دید در دمدمه[6]
ربود از دلیران یکی گوسفند بزاری وخواریش چونین[7] فگند
اگر یار باشد جهان آفرین چو نعل سمندم بساید زمین
زفتراك زین بر گشایم کمند بخواهم زایرانیان کین زند
بیامد نشست از بر گاه خویش گرانمایگانرا همه خواند پیش[8]
که گر[9] گم شد از تخت[10] من زنده رزم نیاید[11] همی سیر جانم زبزم
چو بر گشت رستم بر شهریار از ایران سپه گیو بد پاسدار
بره بر گو پیلتن‌را بدید بزد دست وتیغ از میان[12] بر کشید
یکی بر خروشید چون پیل مست سپر بر سر آورد وبنمود[13] دست
بدانست رستم کز ایران سپاه بشب گیو باشد[14] طلایه براه

بیامد یکی دید اورا نگون فتاده شده جانش از تن برون
زکارش بگفتند سهراب‌را بخود تلخ کردش خور وخواب‌را

1) P. وديدند اورا نگون. 2) P. تباه وشده جانش از تن برون. 3) P. وگردنکشانرا. 4) P. ویلان et C. legit hunc vs. post vs. 696. 5) C. چنين گفت کامشب. 6) P. ومردرا آزمودش همه. 7) P. et C. خونين; sed چونين est pro usitato چنين. 8) Hunc vs. sequitur in C. vs. 690. 9) C. اگر. 10) P. رزم fortasse pro بزم. 11) P. نیامد. 12) P. نیام. 13) P. وبگشاد. 14) P. آید.

بخندید وزان پس [1] فغان بر کشید / طلایه چو آواز رستم شنید
پیاده بیامد بنزدیک اوی / چنین گفت کای مهتر کینه‌جوی [2]
پیاده کجا بودهٔ تیره شب / تهمتن بگفتار بگشاد لب
بگفتش بگیو آن کجا کرده بود / چنان شیر مردی که آزرده [3] بود
برو آفرین کرد گیو گزین / که بی تو مباد اسپ وگوپال وزین
وزانجایگه رفت نزدیک شاه / زترکان سخن گفت واز بزمگاه
زسهراب واز برز وبالای اوی / زبازوی وکتف وبر وپای [4] اوی
که هرگز زترکان چنین کس نخاست / بکردار سرویست [5] بالاش راست
از ایران [6] وتوران نماند بکس / تو گوئی که سام سوارست وبس
وزان مشت بر گردن زنده رزم / گزان [7] پس نیامد [8] برزم وببزم
بگفتند وپس رود ومی خواستند / همه شب همی لشکر [9] آراستند

پرسیدن سهراب نام سرداران ایران از هجیر

چو خورشید بر داشت زرّین سپر / زمانه [10] بر آورد از چرخ سر
بپوشید سهراب خفتان جنگ / نشست از بر جرمهٔ نیل [11] رنگ
یکی تیغ هندی بُد [12] اندر برش / یکی مغفر خسروی بر سرش
کمندی بفتراك بر شست خم / خم اندر خم وروی کرده دژم
بیامد یکی تند بالا گزید / بجائی که ایران سپه‌را بدید
بفرمود تا رفت پیشش هجیر / بدو گفت کژّی نباید زتیر [13]

1) P. وآنگه. 2) P. نیکجوی vitiose pro نیکخوی. 3) P. مردی بیازرده. 4) P. وزآن بازوی رزم‌آرای. 5) P. سروست. 6) P. بایران. 7) P. کزین. 8) P. نیابد. 9) P. مجلس. 10) P. زبانه. 11) P. مشك. 12) P. برندی بر افگند. 13) P. گفت با من تو کژّی مگیر et C. post hunc vs. inserit:

نشانه نباید که خم آورد / سرافشان شود زخم کم آورد

بهر کار در پیشه[1]) کن راستی   چو خواهی که نگزایدت کاستی
سخن هرچه پرسم همه راست گوی   بکژّی مکن رای وچاره مجوی
چو خواهی که یابی رهائی زمن   سرافراز باشی بهر انجمن
از ایران هر آنچت بپرسم بگوی   متاب از ره راستی هیچ روی[2])
سپارم بتو گنج آراسته   بیابی بسی خلعت وخواسته
ور ایدون که کژّی بود رای تو   همان[3]) بند وزندان بود جای تو
چنین داد پاسخ هجیرش که شاه   زمن هرچه پرسد زایران سپاه
بگویم همه هرچه دانم بدوی   بکژّی چرا بایدم گفتگوی
نبینی جز از راستی پیشه‌ام   بکژّی نباید خود اندیشه‌ام
بگیتی به از راستی پیشه نیست   زکژّی بتر هیچ اندیشه نیست
بدو گفت کز تو بپرسم همه   زگردنکشان وزشاه ورمه
همه نامداران آن مرزرا   چو گیو وچو طوس وچو گودرزرا[4])
زبهرام واز رستم نامدار   زهر چت[5]) بپرسم بمن بر شمار
سراپردهء[6]) دیبهء رنگ رنگ   بدو اندرون خیمهای پلنگ
بپیش اندرون بسته صد ژنده پیل   یکی[7]) تخت پیروزه بر سان نیل
یکی زرد[8]) خورشید پیکر درفش   سرش ماه زرّین غلافش بنفش
بقلب سپاه اندرون جای کیست   زگردان ایران ورا نام چیست

1) P. et C. پیش, sed legendum est پیشه کن i. e. *exerce.* 2) C. inserit:

اگر راست گفتی سراسر سخن   بپاداش نیکی بیابی زمن

3) P. چنین. 4) C. چو طوس وچو کاوس وگودرزرا et post hunc vs. addit:

دلیران وگردان ایران زمین   چو گستهم وچون گیو باآفرین

5) P. کت et C. post hunc vs. addit:

یکایك نشانی بمن بر نما   اگر سر بتن خواهی وجان بجا

6) P. سراپرده از. 7) P. بر آن. 8) P. برز male.

بدو گفت کان شاه ایران بود — که بر درگهش پیل وشیران بود
وزانپس بدو گفت کز[1] میمنه — سواران بسیار وپیل وبنه
سراپردهٔ بر کشیده سیاه — رده گردش اندر ستاده سپاه
بگرد اندرش خیمه زاندازه بیش — پس پشت پیلان وشیران بپیش[2]
زده پیش او پیل پیکر درفش — بنزدش سواران زرّینه کفش[3]
چنین گفت کان طوس نوذر بود — درفشش کجا پیل پیکر بود[4]
بپرسید کان سرخ پرده سرای — سواران بسی گردش اندر[5] بپای
یکی شیر پیکر درفش بنفش[6] — درفشان گهر در میان درفش[7]
پس پشتش اندر سپاهی گران — همه نیزه‌داران وجوشن‌وران
که باشد بمن نام او باز گوی — زکژّی[8] میاور تباهی بروی
چنین گفت کان فرّ آزادگان — سپهدار گودارز کشوادگان
سپه‌کش بود گاه کینه دلیر — دو چل پور دارد چو پیل وچو شیر
کجا پیل با او نکوشد بجنگ[9] — نه از دشت ببر ونه از کُه پلنگ
دگر گفت[10] کان سبز پرده سرای — یکی لشکری گشن پیشش[11] بپای
یکی تخت پرمایه اندر میان — زده پیش او اختر کاویان
برو بر نشسته یکی پهلوان — ابا فرّ وبا سفت ویال گوان
ازان کس که بر پای پیشش بر است — نشسته بیک سر ازو برتر است

---

1) P. بر. 2) P. وبالا زپیش. 3) C. inserit:

چه باشد زایرانیان نام اوی — بگو تا کجا باشد آرام اوی

4) C inserit:

سپهدار واز تخمهٔ پادشاه — سرافراز ولشکرکش وکینه‌خواه
ندارد ابا زخم او شیر تاو — بزرگان زبیمش پذیرند ساو

5) C. یکی لشکری گشن پیشش. Cf. vs. 749. 6) P. بزر. 7) P. درفشان یکی در میانش گهر. 8) P. بکژّی. 9) P. که با او نکوشد دلاور نهنگ. 10) P. بپرسید. 11) C. بزرگان ایران بپیشش.

یکی باره پیشش ببالای اوی   کمندی فرو هشته تا پای [1] اوی
بخود [2] هر زمان بر خروشد همی   تو گوئی که دریا بجوشد همی
بسی پیل برگستوان‌دار پیش   همی جوشد آن مرد بر جای خویش
بایران نه مردی ببالای اوی   نبینم همی اسپ همتای [3] اوی
درفشش ببین اژدها پیکرست   بران نیزه بر شیر زرّین سرست [4]
هجیر آنگهی گفت با خویشتن   که گر من نشان گو پیلتن
بگویم بدین نیکدل شیر مرد   زرستم بر آرد بناگاه گرد
ازان به نباشد که پنهان کنم   زگیردنکشان نام او بفگنم
بدو گفت کز چین یکی نیکخواه   بنوّی بیامد بنزدیک شاه
بپرسید نامش زفرّخ هجیر   بگفتا [5] که نامش ندارم بویر
بدین دژ بدم من بدان روزگار   کجا او بیامد بر شهریار [6]
غمین گشت سهراب‌را دل بدان [7]   که جائی نیامد زرستم نشان
نشان داده بد از پدر مادرش   همی [8] دید ودیده نبد باورش
همی نام جست از دهان هجیر   مگر کان سخنها شود دلپذیر
نبشته بسر بر دگر گونه بود   زفرمان نکاهد نه هرگز فزود [9]

---

1) P. بر پای. C. نبینم همی اسپ همتای. Cf. vs. 756. 2) P. بدو, male. 3) C. کمندی فرو هشته تا پای. Cf. vs. 753. 4) C. inserit:

که باشد بنام آن سوار دلیر   که هر دم همی بر خروشد چو شیر

5) P. بدو گفت contra metrum et C. post hunc vs. inserit:

دگر باز پرسید سهراب ازوی   که باری مرا نام چینی بگوی
بپاسخ چنین گفت با او هجیر   که ای پر هنر مهتر شیرگیر

6) C. addit:

گمانم که آن چینی این پهلو است   که هر گونه ساز وسلاحش نو است

7) P. بر آن. 8) P. همه. 9) C. inserit vs. asterisco notatum sine dubio spurium:

* قضا چون زگردون فرو هشت پر   همه زیرکان کور گردند وکر

وزان پس بپرسید کز مهتران   کشیده سراپردهٔ بر[1] کران
سواران بسیار وپیلان بپای   بر آید همی نالهٔ کرّه‌نای
یکی کرگ پیکر درفش از برش   به ابر اندر آورده زرّین سرش
میان سراپرده تختی زده   ستاده غلامان بپیشش رده[2]
چنین گفت کان پور گودرز گیو   که خوانند گردان ورا گیو نیو
زگودرزیان مهتر وبهترست   به ایران سپه بر دو بهره سرست
سرافراز داماد رستم بود   بایران زمین همچو او کم بود
بدو گفت ازان سو که تابنده شید   بر آید یکی پرده بینم سپید
زدیبای رومی بپیشش[3] سوار   رده بر کشیده فزون از هزار
پیاده سپردار وزوپین‌وران[4]   شده انجمن لشکر[5] بی کران
نشسته سپهدار بر تخت عاج   نهاده بران عاج کرسی ساج
زپرده فرو هشته دیبا[6] جلیل   غلام ایستاده رده[7] خیل خیل
بدو گفت کورا فریبرز خوان   که فرزند شاهست وتاج گوان[8]
بدو گفت سهراب کین درخورست   که فرزند شاهست وبا افسرست[9]
بپرسید ازان زرد پرده سرای   درفشی درخشان بپیشش[10] بپای
بگرد اندرش زرد وسرخ وبنفش   زهر گونهٔ بر کشیده درفش
درفشی پس پشت پیکر گراز   سرش ماه سیمین وبالا دراز[11]

1) P. بی. 2) C. inserit:

زایران بگو نام آن مرد چیست   کجا جای دارد نژادش زکیست

3) P. وپیشش. 4) C. ونیزه‌وران. 5) P. لشکری. 6) C. زدیبا فرو هشته زیبا. 7) P. برش et in C. inversus est ordo vss. 778 et 779. Cf. de vs. 779 supra p. 387 vs. 123. 8) Hunc vs. praecedit alius in C.:

چه نام است اورا زنام‌آوران   سپهبد نژاد است با سروران

9) C. inserit vs. sequentem 803. 10) P. یکی ماه پیکر درفشی. 11) C. inserit:

چه خوانند اورا زگردنکشان   بگو تا چه داری ازو هم نشان

چنین گفت کورا گرازست نام — که در جنگ شیران ندارد[1] لگام
هشیوار واز تخمهٔ گیوگان[2] — که بر درد وسختی نباشد ژکان
نشان پدر جست وبا او نگفت — همی داشت آن راستی در نهفت
جهانرا چه سازی که خود ساختست — جهاندار ازین[3] کار پرداختست
زمانه نبشته دگر گونه داشت — چنان کو گذارد بباید گذاشت
چو دل بر نهی در[4] سرای سپنج — همه زهر زو بینی ودرد ورنج
دگر باره پرسید ازو[5] سرفراز — ازان کش بدیدار او بد نیاز
ازان پردهٔ سبز واسپ بلند — وزان مرد وآن تاب داده کمند
وزان پس هجیر سپهبدش گفت — که از تو سخنرا نباید[6] نهفت
گر از نام چینی بمانم همی — ازان است کورا ندانم همی
بدو گفت سهراب کین نیست داد — زرستم نکردی سخن هیچ یاد
کسی کو بود پهلوان جهان — میان سپه در نماند نهان
تو گفتی که در لشکر او مهترست — نگهبان هر مرز وهر کشورست
برزمی که کاوس لشکر کشد — به پیل دمان تخت وافسر کشد
جهان پهلوان بایدش پیش رو — چو بر خیزد از دشت آوای غو
چنین داد پاسخ مر اورا هجیر — که شاید بدن[7] کان گو شیرگیر
کنون رفته باشد بزابلستان — که هنگام بزم است در گلستان
بدو گفت سهراب کین خود بگوی[8] — که دارد سپهبد[9] سوی جنگ روی
زهر سو زبهر جهاندار شاه — بیایند نزدش مهان با کلاه[10]
برامش نشینند جهان پهلوان — بزین[11] بر بخندند پیر وجوان
مرا با تو امروز پیمان یکیست — بگویم که گفتار من اندکیست

1) P. نتابد. 2) C. گیو دان. 3) P. همه contra metrum. 4) P. بر. 5) P. آن. 6) P. چه باید. 7) P. بدآن vitiose. 8) P. مگوی. 9) P. تهمتن. 10) In C. legitur hic vs. post vs. 781. 11) P. برو.

اگر پهلوانرا نمائی بمن | سرافراز باشی بهر انجمن
ترا بی نیازی دهم [1]) در جهان | گشاده کنم گنجهای نهان [2])
ور ایدون که این راز داری زمن | گشاده بمن بر بپوشی سخن
سرترا نخواهد همی تن بجای | میانجی کن اکنون بدین [3]) هردو رای
نبینی که موبد بخسرو چه گفت | بدانگه که بگشاد راز از نهفت
سخن گفت ناگفته چون گوهرست | کجا [4]) نابسوده ببند اندرست
چو از بند وپیوند یابد رها | درخشنده مهری بود بی بها
چنین داد پاسخ هجیرش که شاه | چو سیر آید از مهر واز تاج وگاه [5])
نبرد کسی جوید اندر جهان | که او ژنده پیل اندر آرد زجان [6])
ززخم سر گرز سندانشکن | بر آرد دمار از دو صد انجمن
کسیرا که رستم بود همنبرد | سرش زاسمان اندر آرد بگرد
همآورد او بر زمین پیل نیست | چو گرد پی اسپ [7]) او نیل نیست
تنش زور دارد بصد زورمند | سرش برترست از درخت بلند
چو او خشم گیرد بروز نبرد | بچنگش چه شیر وچه پیل وچه مرد [8])

---

1) P. کنم. 2) P. مهان male. 3) P. مر آن. 4) P. همی. 5) P. از تخت ومهر وکلاه. 6) P. نهان et C. inserit:

اگر خود ببینی تو چنگال اوی | چنان هیبت وپیکر ویال اوی
بدانی که از وی نیابد رها | نه دیو ونه شیر ونه نرّ اژدها

7) P. رخش. 8) C. inserit sex vs. spurios:

نخواهم که با او بصحرا بود | همآورد اگر کوه خارا بود
هنرهای رستم بگرد جهان | همه آشکار است پیش مهان
تو با او پسنده نباشی بجنگ | چو او تیغ هندی بگیرد بچنگ
بگیتی ندیدی تو جنگآوران | که بودند با گرزهای گران
چو افراسیاب آن سپهدار چین | ابا نامداران توران زمین
بشمشیر کین رستم پیلتن | بباريد آتش بران انجمن

بـدو گـفـت سـهـراب آزادگـان — سـیـه بـخـت گـودرز کشوادگان
که همچون توئی خواند باید پسر — بدین زور وآین دانش واین هنر
تـو مردان جنگی کجـا دیدهٔ — کـه بانگ پـی اسپ نشنیدهٔ
که چندین زرستم سخن بر زبان — بـرانـی ستائی ورا هـر زمـان[1]
از آتش تـرا بیم چندان بـود — کـه دریـا بـآرام جنبان بـود
چو دریای سبز[2] اندر آید زجای — نـدارد دم[3] آتـش تـیـز پـای
سـر تیرگی انـدر آیـد بخواب — چو تیغ تپش بـر کشد آفتاب[4]
بـدل گـفـت ناکاردیده هـجـیـر — کـه گـر مـن نشان گـو شیرگیر
بگویم بدین تـرك بـا زور دسـت — چنین[5] یال واین خسروانی نشست
زلشکر کـنـد جنگجو[6] انجمن — بـر انـگـیـزد آن بـارهٔ پیلتن
بدین زور واین کتف واین یال اوی — شـود کشته رستم بچنگال اوی
زگردان[7] نیاید کسی جنگجوی — که بـا او بروی اندر آرد[8] بروی
زایران[9] نباشد کـسـی کینه‌خواه — بگیرد سـر تخت کـاوس شـاه
چنین گفت موبد که مردن بنام — بـه از زنده دشمن بـدو شادکام
اگر من شوم کشته بر دست اوی — نگـردد سیه روز وخون[10] آبجوی
چـو مـن هست گودرزرا سالخورد — دگر پور هفتاد وشش شیر مرد[11]
چـو گـیـو جهانگیر لشکرشکن — کـه باشد بهر جـا سر انجمن
چـو بـهـرام ورهـام گـردن‌فـراز — چـو شیدوش شیراوژن رزمساز
پس از مرگ من مهربانی کنند — زدشمن بکین جان‌ستانی کنند

1) C. inserit:
گرش بینم آنگاه آیدت یاد — که دریای جوشان بلرزد زباد
2) P. دریا سبك. 3) P. دمی. 4) C. inserit:
چو بر گفت ازین گونه سهراب گرد — غمین گشته هزمان همی‌بر شمرد
5) P. بدین. 6) P. جنگجوی. 7) P. از ایران. 8) P. که روی اندر آرد ابا وی. 9) P. چو زایران. 10) P. رود در. 11) Pro hoc vs. legitur in C. vs. 839.

چو گودرز وهفتاد[1]) پور گزین   همه نامداران با آفرین
نباشد[2]) بایران تن من مباد   چنین دارم از موبد پاك یاد
چو تن سر کشد از زمین[3]) بیخ سرو   سزد گر گیارا نبوید تذرو
بسهراب گفت این چه آشفتنست   همه با من از رستمت گفتنست[4])
چرا باید این کینه آراستن   ببیهوده چیزی زمن خواستن
که آگاهیء آن نباشد برم   بدین کینه خواهی بریدن سرم
بهانه نباید بخون ریختن   چه باید کنون رنگت آمیختن
همی پیلتن‌را نخواهی[5]) شکست   همانا کت آسان نباید بدست
نباید ترا جست با او نبرد   بر آرد به آوردگه از تو گرد

تاختن سهراب بر لشکر کاوس

چو بشنید گفتارهای درشت   سر پردلان زود بنمود[6]) پشت
نهان کرد ازو روی وچیزی نگفت   عجب ماند ازان[7]) گفتهای نهفت
زبالا زدش تند یك پشت[8]) دست   بیفگندش آمد بجای نشست
بسی کرد اندیشهای دراز   زهر گونهء کرد پیکار ساز
ببست از پی کینه آنگه کمر   نهاد از سر سروری تاج زر
زره‌را وخفتان بپوشید شاد[9])   یکی ترك رومی بسر بر نهاد[10])
گرفتش سنان وکمان وکمند   گران گرزرا پهلو دیوبند
زتندی بجوش آمدش خون ورگ[11])   نشست از بر بارهء تیزتك

---

1) Ed. Teh. وهشتاد, C. هشتاد et legunt hunc vs. loco vs. 835. 2) P. بماند. 3) P. که گر باشد اندر چمن. 4) P. گفتنیست et in priore hem. آشفتنیست male. 5) P. بخواهی. 6) P. ازو روی بر گاشت وبنمود. 7) P. از خیره بماند contra metrum, nisi legatur بشد. 8) P. مشت male. 9) Sic Atkinson, P. زره بست et C. بپوشید خفتان وبسر. 10) C. رومی بکردار باد. سر نهاد. 11) P. برگ et Atkinson رگ.

خروشید وبگرفت نیزه بدست   به آوردگه[1] رفت چون پیل مست
برون آمد ورای ناورد کرد   بر آورد بر چهرهٔ ماه گرد[2]
وزان پس دمان شد بپرده سرای   بنیزه بر آورد بالا زجای[3]
بکردار گوران زچنگال شیر   رمیدند از وی سران[4] دلیر
کس از نامداران ایران سپاه   نیارست گردن بدو در نگاه
زپای ورکیب وزدست وعنان   زبازوی وآن آب[5] داده سنان
وزان پس دلیران[6] شدند انجمن   بگفتند کاینت گو پیلتن
نشاید نگه[7] کردن آسان بدوی   که یارد شدن پیش او جنگجوی
وزان پس خروشید سهراب گرد   همی شاه کاوس را بر شمرد
چنین گفت کای شاه آزاد مرد   چه گونه است کارت بدشت نبرد
چرا کردهٔ نام کاوس کی   که در جنگ شیران نداری تو پی
گر این نیزه در مشت پیچان کنم   سپاه ترا جمله بیجان کنم
یکی سخت سوگند خوردم ببزم   بدان[8] شب کجا کشته شد ژنده رزم
کز ایران نمانم یکی نیزه‌دار   کنم زنده کاوس کی را بدار
که داری از ایرانیان تیز چنگ   که پیش من آید بدین دشت جنگ[9]

---

1) P. اوردگاه contra metrum et in C. inversus est ordo hemist., sed aliud est posterius hemist: چو کوه روان اسپش از جا بجست 2) C. inserit:

بیامد دمان تا بقلب سپاه   رسید او بنزدیك کاوس شاه

3) Deest in C. 4) P. ازو سردران. 5) P. زبازو وآن تاب; in C. inversus est ordo vss. 860 et 861. 6) P. سران ودلیران. 7) P. نگاه contra metrum. 8) P. در آن. 9) C. inserit:

کجا گیو وگودرز وطوس دلیر   فریبرز کاوس وگستهم شیر
سوار جهان رستم نامور   دگر زنگهٔ گرد پرخاشخر
در آیند ومردی نمایند هین   درین رزمگاه از پی خشم وکین

بگفت وهمی بود خاموش بس   از ایران نداد ایچ پاسخش کس[1]
خم آورد پشت وسنان سنیخ   بزد تند وبر کند هفتاد میخ
سراپرده یک بهره آمد زپای[2]   زهر سو بر[3] آمد دم کره‌نای
غمین گشت کاوس وآواز داد   که ای نامداران فرخ نژاد
یکی نزد رستم برید آگهی   کزین ترک شد مغز گردان تهی
ندارم سواری ورا همنبرد[4]   از ایران نیارد کس این کار کرد
بشد طوس وپیغام کاوس برد   شنیده سخن[5] پیش او بر شمرد
بدو گفت رستم که هر شهریار   که کردی مرا ناگهان خواستار
گهی جنگ بودی گهی ساز بزم[6]   ندیدم زکاوس جز رنج رزم
بفرمود تا رخش‌را زین کنند   سواران بروها پر از چین کنند
زخیمه نگه کرد رستم بدشت   زره گیورا دید کاندر[7] گذشت
نهاد از بر رخش رخشنده زین   همی گفت گرگین که بشتاب هین
همی بست با گرز[8] رهام تنگ   ببرگستوان بر زده طوس چنگ
همی آن بدین این بدان گفت زود   تهمتن چو از پرده آوا شنود
بدل گفت این رزم آهرمنست   نه این رستخیز از پی یکتنست
بزد دست وپوشید ببربیان   ببست آن کیانی کمر بر میان
نشست از بر رخش وپیمود[9] راه   زواره نگهبان گاه وسپاه
بدو گفت از ایدر مرو پیشتر   بمن دار گوش از یلان بیشتر
درفشش[10] ببردند با او بهم   همی رفت پرخاشجوی ودژم
چو سهراب‌را دید وآن یال[11] وشاخ   برش چون بر سام جنگی فراخ

---

1) C. addit:

ازان پس بجنبید از جای خویش   بنزدیک پرده سرا رفت پیش

2) P. بپای male. 3) P. در. 4) P. همنورد. 5) P. همه. 6) P. ناز وبزم. 7) P. که ایدر male et contra metrum. 8) P. بست بر باره. 9) P. وبگرفت. 10) P. درفشی. 11) P. با بال.

بدو گفت از ایدر بیکسو شویم   بر آوردگه بر بسی آهو[1] شویم
بمالید سهراب کفرا بکف   به آوردگه[2] رفت از پیش صف
بگفت او برستم برو تا رویم   بیکجای هردو دو مرد گویم
از ایران وتوران نخواهیم[3] کس   چو من باشم وتو بآورد بس
به آوردگه مر ترا جای نیست   ترا خود بیك مشت من پای نیست
ببالا بلندی وبا کتف ویال   ستم یافت با این[4] زبسیار سال
نگه کرد رستم بدان سرفراز   بدان سفت وچنگ ورکیب دراز
بدو گفت نرم ای جوانمرد نرم   زمین خشك وسرد وهوا نرم وگرم
بپیری بسی دیدم آوردگاه   بسی بر زمین پست کردم سپاه
تبه شد بسی دیو بر دست من   ندیدم بدان سو[5] که بودم شکن
نگه کن مرا تا[6] ببینی بجنگ   اگر زنده مانی نترس از نهنگ
مرا دید در جنگ دریا وکوه   که با نامداران توران گروه
چه کردم ستاره گوای منست   بمردی جهان زیر پای منست[7]
همی رحمت آرد[8] بتو بر دلم   نخواهم که جانت زتن بگسلم
نمانی بترکان بدین یال وسفت   به ایران ندانم ترا نیز جفت
چو آمد زرستم چنین گفتگوی   بجنبید سهراب را دل بدوی
بدو گفت کز تو بپرسم سخن   همه راستی باید افگند بن

1) P. ازین هردو لشکر ببیرون contra rhythmum finalem, nisi legatur بدان رو pro ببیرون et C. post hunc vs. addit:

بجنبید سهراب پرخاشخر   زگفت گو پیلتن نامور

2) P. بآوردگاه contra metrum. 3) P. ایران نخواهی همی یار. 4) P. یافت یالت et in C. inversus est ordo vss. 895 et 896. 5) P. نگشتم بسوئی. 6) P. چون. 7) C. inserit:

کسانی که دیدند رزم مرا   شمردند گوئی که بزم مرا

8) P. آمد.

یکایک نژادت مرا یاد دار   ز گفتار خوبت مرا شاد دار
من ایدون گمانم که تو رستمی   که [1] از تخمهٔ نامور نیرمی
'چنین داد پاسخ که رستم نیم   هم از تخمهٔ سام نیرم نیم
که او پهلوانست ومن کهترم   نه با تخت وگاهم نه با افسرم
زامّید سهراب شد ناامید   بدو تیره شد روی روز سپید

رزم رستم با سهراب

به آوردگه [2] رفت ونیزه گرفت   همی مانده از گفت مادر شگفت
یکی تنگ میدان فرو ساختند   بکوتاه نیزه همی باختند [3]
نماند ایچ بر نیزه بند وسنان   بچپ باز بردند هر دو عنان
بشمشیر هندی بر آویختند   همی زاهن آتش فرو ریختند
بزخم اندرون تیغ شد ریز ریز   چه زخمی که پیدا کند رستخیز
گرفتند ازانپس عمود گران   همی کوفتند آن برین این بران [4]
زنیرو عمود اندر آمد بخم   چمان بادپایان وگردان دژم
زاسپان فرو ریخت برگستوان   زره پاره شد بر میان گوان
فرو ماند اسپ ودلاور زکار   یکی‌را نبد دست وبازوش یار
تن از خوی پر آب ودهان پر زخاك [5]   زبان گشته از تشنگی چاك چاك
یك از دیگر استاد آنگاه [6] دور   پسر از درد باب وپدر از رنج پور
جهانا شگفتی زکردار [7] تست   شکسته هم از تو هم از تو درست
ازین دو یکی‌را نجنبید مهر   خرد دور بُد مهر ننمود چهر
همی بچّه‌را باز داند ستور   چه ماهی بدریا چه در دشت گور
'نداند همی مردم از رنج وآز   یکی دشمنی‌را زفرزند باز

1) P. هم. 2) P. آوردگاه contra metrum. 3) P. تاختند. 4) P. غمی گشت بازوی کندآوران. 5) P. آب وهم کام [گام] خاك. 6) P. یکی از دگر ایستادند. 7) P. شگفتا که کردار.

بدل گفت رستم که هرگز نهنگ ندیدم که آید بدین سان بجنگ
مرا خوار شد جنگ دیو سپید زمردی شد امروز دل[1]) ناامید
زدست یکی ناسپرده جهان نه گردی نه نامآوری از مهان
بسیری رسانیدم از روزگار دو لشکر نظاره بدین کارزار
چو آسوده شد بارهٔ هر دو مرد زآزار جنگ وزننگ ونبرد
بزه بر نهادند هر دو کمان جوانه همان سالخورده همان[2])
زره بود وخفتان وببربیان زکلک وزپیکان نیامد زیان[3])
غمین شد دل[4]) هر دو از یکدگر گرفتند هر دو دوال کمر
تهمتن اگر دست بردی بسنگ بکندی سیه سنگرا[5]) روز جنگ
کمربند سهرابرا چاره کرد که از زین بجنباند اندر نبرد
میان جوانرا نبد آگهی بماند از هنر دست رستم تهی
فرو داشت دست از کمربند اوی شگفتی فرو ماند از بند اوی[6])
دو شیراوژن از جنگ سیر آمدند تبه گشته وخسته دیم آمدند
دگر باره سهراب گرز گران ززین بر کشید وبیفشرد ران
بزد گرز وآورد کتفش بدرد بپیچید ودرد از دلیری بخورد
بخندید سهراب وگفت[7]) ای سوار بزخم دلیران نهٔ[8]) پایدار
بزیر اندرت[9]) رخش گوئی خرست دو دست سوار از همه بدترست[10])

---

1) P. دلم contra metrum. 2) C. یکی سالخورده دگر نو جوان.
3) C. inserit:
بهم تیرباران نمودند سخت تو گوئی فرو ریخت برگ درخت
4) P. دلی male. 5) P. کوهرا et C. post hunc vs. inserit:
بزور از زمین کوه بر داشتی گران سنگرا موم پنداشتی
6) P. تهمتن چنان خیره مانده بدوی. 7) P. گفت. 8) P. نهی.
9) P. برزم اندرون. 10) P. برترست et C. post hunc vs. inserit:
مرا رحمت آید بتو بر زدل که ازخونت آغشته گشت است گل

اگرچه گوی سرو بالا بود جوانی کند پیر کانا بود [1]
بپستی [2] رسید این ازان آن ازین چنان تنگ شد بر دلیران زمین
که از یکدگر روی بر گاشتند دل وجان باندیشه [3] بگذاشتند
تهمتن بتوران سپه شد بجنگ بدانسان [4] که نخچیر بیند پلنگ
بایران سپه رفت سهراب گرد عنان باره تیزتگرا سپرد
بزد خویشتنرا بایران [5] سپاه بدستش [6] بسی نامور شد تباه
میان سپاه اندر آمد چو گرگ پراگنده گشتند خرد وبزرگ
دل رستم اندیشهٔ کرد بد که کاوسرا بی گمان بد رسد [7]
ازین پر هنر ترك نو خاسته [8] بخفتان بر وبازو آراسته
بلشکرگه خویش تازید زود که اندیشهٔ دل بدان [9] گونه بود
میان سپه دید سهرابرا زمین لعل کرده بخونابرا
سر نیزه پر خون وخفتان ودست چوشیری که گردد زنخچیر [10] مست
دژم [11] گشت رستم چو اورا بدید خروشی چو شیر ژیان بر کشید
بدو گفت کای ترك [12] خونخواره مرد زایران سپه جنگ با تو که کرد
چرا دست با من [13] نسودی همه چو گرگ آمدی در میان رمه
بدو گفت سهراب توران سپاه ازین رزم دورند وهم بی گناه

---

1) C. addit:

تهمتن نداد ایچ اورا جواب شگفتی فرو ماند در پیچ وتاب

2) P. بسستی. 3) P. به اندوه. 4) P. بر آنسان. 5) P. ابر آن. 6) P. زگردش, quae fortasse est mala lectio pro زگرزش. 7) Pro hoc vs. in C. leguntur duo:

چو رستم بنزدیك توران رسید پشیمان شد آه از جگر بر کشید
غمین گشت واندیشهٔ کرد ودید که کاوسرا بی گمان بد رسید

8) C. خواسته. 9) P. اندیشه دلرا بر آن. 10) P. تو گفتی زنخچیر گشتنست. 11) P. غمی. 12) P. که ای تیز contra metrum. 13) P. بدرا male.

تو آهنگ کردی بدیشان [1]) نخست   کسی با تو پیکار وکینه نجست
بدو گفت رستم که شد تیره روز   چو پیدا کند تیغ گیتی‌فروز [2])
بدین دشت هم دار وهم منبرست   که روشن جهان زیر تیغ اندرست
گر ایدون که بازو بشمشیر وتیر [3])   چنین آشنا شد تو هرگز ممیر
بگردیم شبگیر با تیغ کین   تو رو تا چه خواهد جهان‌آفرین [4])

باز گشتن رستم وسهراب بلشکرگاه

برفتند وروی هوا تیره گشت   زسهراب گردون همی خیره گشت
تو گفتی زجنگش سرشت آسمان   نیاساید از تاختن یک زمان
دگر باره زیر اندرش آهنست   شگفتی روانست [5]) وروئین تنست
شب تیره آمد سوی لشکرش   میان سوده از جنگ وآهن برش
بهومان چنین گفت کامروز هور   بر آمد جهان کرد [6]) پر جنگ وشور
شمارا بسر زان [7]) سوار دلیر   که یال یلان داشت چنگال [8]) شیر
چه آمد شمارا چه گفت وچه کرد   که او بود همزور من در نبرد [9])
چه کرد او [10]) ابا لشکرم سربسر   که چون او ندانم بگیتی دگر
یکی پیر مردست بر سان شیر   نگردد زجنگ وزپیکار سیر [11])

---

1) P. بر ایشان.   2) C. inserit:
بکشتی بگردیم فردا پگاه   ببینیم تا بر که گرید سپاه
3) P. که شمشیر با بوی شیر.   4) Deest in C.   5) P. روانش et pro دگر male وگر.   6) P. گشت.   7) P. شمارا چه گفت آن.   8) P. وچنگال contra metrum.   9) Hic vs. et sequens 973 sic leguntur in P.
چه آمد ابا لشکرم سربسر   که چون او ندانم بگیتی دگر
بلشکر چه گفت وببازو چه کرد   که او بود همزور من در نبرد
10) P. چه آمد.   11) C. inserit duos vss. spurios:
اگر گویم از کار آن نامدار   نه چندان بود کاید اندر شمار
دو بازوش مانندهٔ ران پیل   بجوشد زآواز او رود نیل

ندانم بگرد جهان سربسر   که بندد گه[1]) کینه چون او کمر
بدو گفت هومان که فرمان شاه   چنین[2]) بد کز ایدر نجنبد سپاه
همه کار ما سخت باساز[3]) بود   بآوردگه گشتن[4]) آغاز بود
بیامد یکی مرد پرخاشجوی   بدین لشکر گشن بنهاد روی
تو گفتی زمستی کنون خاستست   که این جنگرا یکتن آراستست[5])
زهر سو پراگند گرد نبرد   زلشکرگه ما بسی کشت مرد[6])
وز آنپس بدان لشکر خویش روی   نهاد وهمی رفت در پویه پوی
چنین گفت سهراب کو زین سپاه   نکرد از دلیران کسیرا تباه
از ایرانیان من بسی کشته ام   زمینرا بخون چون گل آغشته ام
وزین بر شما جز نظاره نبود   ولیکن نیامد کسی خود چه سود[7])
اگر شیر پیش آمدی بی گمان   نرستی چنین دان زگرز گران
بپیشم چه ببر[8]) وپلنگ وهزبر   بپیکان فرو بارم[9]) آتش زابر
چو گردان[10]) مرا روی بینند تیز   زره بر تنانشان شود ریزه ریز
چو فردا بپیش است[11]) روز بزرگ   پدید آید آنکس که باشد سترگ[12])
بنام جهانآفرین یك خدای   یکی دشمنیرا نمانم بجای[13])
کنون خوان ومی باید آراستن   بباید بمی غم زدل کاستن
وزان روی رستم سپهرا بدید   سخن راند با گیو گفت[14]) وشنید
که امروز سهراب جنگآزمای   چگونه بجنگ اندر آورد پای

---

1) C. گهی. 2) P. چنان. 3) P. ناساز. 4) P. رفتن. 5) C. inserit:

عنان باز پیچید وبر داشت راه   بایران سپه رفت ازین جایگاه

6) In C. desunt vss. 980 et 981. 7) C. inverso ordine vss. 984 et 985.
8) C. شبیر. 9) P. فرود آرم. 10) P. ایشان. 11) P. کنون روز فرداست.
12) P. آید از میش یکباره گرگ. 13) C. hunc vs. sic legit:

بنام خدای جهانآفرین   نمانم زگردان یکی بر زمین

14) P. وگفت.

چنین گفت با رستم گرد گیو   کزین گونه هرگز ندیدیم نیو
بیامد دمان تا میان سپاه   زلشکر بر طوس شد کینه‌خواه
که او بود بر زین[1] ونیزه بدست   چو گرگ این فرود آمد وبز[2] نشست
بیامد چو با نیزه اورا بدید   بکردار شیر ژیان بر دمید
خمیده عمودی[3] بزد بر برش   زنیرو بیفتاد ترگ از سرش
نتابید با او بتابید روی   شدند از دلیران بسی جنگجوی
زگردان کسی مایهٔ[4] او نداشت   بجز پیلتن پایهٔ او نداشت
هم آئین پیشین نگه داشتم[5]   سپه‌را برو هیچ نگذاشتم[6]
بتنها نشد بر[7] برش جنگجوی   سپردیم میدان کینه بدوی
سواری نشد پیش او یکتنه   همی تاخت از قلب تا میمنه
زهر سو همی شد دمان ودنان   بزیر اندرون بود اسپش چمان
غمین گشت رستم زگفتار اوی   بر شاه کاوس بنهاد روی
چو کاوس کی[8] پهلوان‌را بدید   بر خویش نزدیک جایش گزید
زسهراب رستم زبان بر گشاد   زبالا وبرزش[9] همی کرد یاد
که کس در جهان کودکی[10] نارسید   بدین شیرمردی وگردی ندید
ببالا ستاره بساید همی   تنش‌را زمین بر نتابد همی
دو بازو ورانش چو ران هیون   همانا که دارد ستبری فزون
بتیغ وبتیر وبگرز وکمند   زهر گونهٔ آزمودیم چند
سرانجام گفتم که من پیش ازین   بسی گردرا بر گرفتم ززین
گرفتم دوال کمربند اوی   بیفشاردم سخت پیوند اوی
همی خواستم کش ززین بر کنم   چو دیگر کسانش بخاک افگنم

1) P. پای. 2) P. آمد آن بر; C. چو گرگین. 3) P. عمود خمیده. 4) P. پایهٔ et in post. hemist. مایهٔ. 5) P. داشتیم. 6) P. سپاهی برآن ساده نگماشتیم. 7) P. کس. 8) P. مر. 9) P. وزورش. 10) P. کودك.

گر از باد جنبان شود کوهسار نجنبد ابر زین مر[1]) آن نامدار
ازو باز گشتم که[2]) بیگاه بود که شب سخت تاریك وبی ماه بود
بدان تا بگردیم فردا یکی بکشتی گرائیم ما اندکی[3])
بکوشم ندانم[4]) که پیروز کیست ببینیم[5]) تا رای یزدان به چیست
کزویست پیروزی ودستگاه هم او آفرینندهٔ هور وماه
بدو گفت کاوس یزدان پاك تن بدسگالان کند چاك چاك
من امشب بپیش جهان‌آفرین بمالم فراوان سر[6]) اندر زمین
بدان تا ترا بر دهد دستگاه برین ترك بدخواه گم کرده راه
کند تازه پژمرده کام ترا بر آرد بخورشید نام ترا
بدو گفت رستم که با فرّ شاه بر آید همه کامهٔ نیك‌خواه[7])
بلشکرگهٔ خویش بنهاد روی پر اندیشه جان وسرش[8]) کینه‌جوی
زواره بیامد خلیده روان که امروز چون گشت بر پهلوان
ازو خوردنی خواست رستم نخست پس آنگه زاندیشه دلرا بشست[9])
چنین[10]) راند پیش برادر سخن که بیدار دل باش وتندی مکن
بشبگیر چون من بآوردگاه روم[11]) پیش آن ترك ناوردخواه
بیاور سپاه ودرفش مرا همان تخت وزرّینه کفش مرا

---

1) P. از زین من بجنبانم et بود pro شود. 2) P. چو. 3) C. addit:
چو فردا بیاید بدشت نبرد بکشتی همی بایدم چاره کرد
4) P. ببینم. 5) P. بدانیم. 6) P. بمالم فراوان رخ. 7) C. inserit vs.:
بگفت این وبرخاست پس پیلتن دژم گشته او پیش آن انجمن
8) P. بد جان سرش. 9) C. inserit duos vss.:
همانگه بدو حال سهراب گرد سراسر همه هرچه بد بر شمرد
سپهرا دو فرسنگ بد در میان گشادن نیارست یك تن میان
10) P. چنان. 11) P. شوم.

همی باش در[1]) پیش پرده سرای　　چو خورشید تابان بر آید زجای
گر ایدون که پیروز باشم بجنگ　　بـه آوردگه بر نیارم درنگ
وگر خود دگر گونه گردد سخن　　تو زاری مساز[2]) ونژندی مکن
میائید یکتن به آوردگاه　　مسازید جستن سوی رزم راه
یکایك سوی زابلستان شوید　　از ایدر بنزدیك دستان شوید[3])
تو خرسند گردان دل مادرم　　چنین راند ایزد قضا بر سرم
بگویش که تو دل بمن در[4]) مبند　　مشو جاودان بمهر جانم نژند
کس اندر جهان جاودانه نماند[5])　　زگردون مرا خود بهانه نماند
بسی دیو وشیر وپلنگ ونهنگ　　تبه شد زچنگم بهنگام جنگ
بسی باره ودژ که کردیم[6]) پست　　نیاورد کس دست من زیردست
در مرگرا آن[7]) بکوبد که پای　　باسپ اندر آرد بر آید[8]) زجای
اگر سال گردد فزون از هزار　　همین است راه وهمین است کار
نگه کن بجمشید شاه بلند　　همان نیز طهمورث دیوبند
بگیتی چو ایشان نبد شهریار　　سرانجام رفتند زی کردگار[9])
چو گیتی بریشان نماند وبگشت　　مرا نیز بر ره ببايد گذشت[10])
چو خرسند گردد بدستان بگوی　　که از شاه گیتی مبرتاب روی
اگر جنگ سازد تو سستی مکن　　چنان رو که او راند از بن سخن

1) P. بر. 2) P. نساز. 3) C. inserit:

ازو بر گشائی یکایك سخن　　که روز تهمتن در آمد ببن
چنین بود فرمان یزدان پاك　　که گردد بدست جوانی هلاك

4) P. بر. 5) P. بماند vitiose. 6) P. بارهٔ دژ که دیدیم. 7) P. مرگ آن کس. 8) P. بجنبد. 9) C. inserit:

بمردی زگرشاسپ برتر نبود　　سپهر برین گردگاهش بسود
نریمان وسام آن دو گردنفراز　　زمردن بگیتی نبد شان جواز

10) Hunc vs. sequitur in C. vs. 1047.

همه مرگراییم پیر وجوان   بگیتی نماند کسی جاودان
زشب نیمهٔ گفت سهراب بود   دگر نیمه آرامش[1] وخواب بود

افگندن سهراب رستمرا

چو خورشید رخشان بگسترد پر[2]   سیه زاغ پران فرو برد سر[3]
تهمتن بپوشید ببربیان   نشست از بر اژدهای دمان
سپهرا دو فرسنگ بد در میان   گشادن نیارست یکتن میان[4]
بیامد بدان[5] دشت آوردگاه   نهاده زآهن بسر بر کلاه
همه تلخی از بهر بیشی بود   مبادا که با آز خویشی بود[6]
وزان روی سهراب با انجمن   همی می گسارید با رودزن
بهومان چنین گفت کان[7] شیر مرد   که با من همی گردد اندر نبرد
زبالای من نیست بالاش کم   برزم اندرون دل ندارد دژم
بر وکتف ویالش بمانند[8] من   تو گوئی که داننده بر زد رسن
زپای ورکیبش همی مهر من   بجنبد بشرم آورد چهر من
نشانهای مادر بیابم همی   بدل نیز لختی بتابم همی
گمانی برم من که او رستمست   که چون او نبرده بگیتی کمست
نباید که من با پدر جنگجوی   شوم خیره رو[9] اندر آرم بروی

1) P. آسایش. 2) P. بر آورد سر. 3) P. پر. 4) Legitur in C. post vs. 1026 in nota 9. 5) P. بر آن. 6) Deest in C. 7) P. کین. 8) P. همانند. 9) P. روی et C. post hunc vs. inserit quinque, ut videtur, spurios, quorum tertius asterisco notatus est:

زدادار گردم بسی شرمناک   سیه رو روم از سر تیره خاک
نباشد امید سرای دگر   نباید که رزم آورم با پدر
*بشاهان گیتی شوم رو سیاه   که بر مرز ایران وتوران سپاه
نگوید کسی جز به بد نام من   نباشد بهر دو سرا کام من
سراسیمه گردم از آویختن   بجز بد نباشد زخون ریختن

بدو گفت هومان که در کارزار   رسیدست رستم بمن چند بار
شنیدی [1] که در جنگ مازندران   چه کرد آن سپهبد [2] بگرز گران
بدین [3] رخش ماند همی رخش اوی   ولیکن ندارد پی وپخش اوی [4]
بشبگیر چون بر دمید آفتاب   سر جنگجویان بر آمد زخواب
بپوشید سهراب خفتان رزم   سرش پر زرزم ودلش پر زبزم
بیامد خروشان بدان [5] دشت جنگ   بچنگ اندرون گرزهٔ گاورنگ
زرستم بپرسید خندان دو لب   تو گفتی که با او بهم بود شب
که شب چون بدی روز چون خاستی   زپیکار دل بر چه آراستی
زکف بفگن این تیر [6] وشمشیر کین   بزن جنگ [7] بیدادرا بر زمین
نشینیم هر دو پیاده بهم   بمی تازه داریم روی دژم
بپیش جهاندار پیمان کنیم   دل از جنگ جستن پشیمان کنیم
همان [8] تا کسی دیگر آید برزم   تو با من بساز وبیارای بزم
دل من همی بر تو مهر آورد   همی آب شرمم بچهر آورد
همانا که داری زگردان نژاد   کنی پیش من گوهر خویش یاد [9]
زمن نام پنهان نبایدت کرد   چو گشتی تو با من کنون همنبرد [10]
مگر پور دستان سام یلی   گزین نامور رستم [11] زابلی
بدو گفت رستم که ای نامجوی   نکردیم هرگز چنین گفتگوی
زکشتی گرفتن سخن بود دوش   نگیرم فریب تو زین در مکوش [12]

---

1) P. شنیدم. 2) P. دلاور. 3) P. بدان. 4) C. inserit:
چو یك بهره از تیره شب در گذشت   خروش طلایه بر آمد زدشت
جهانجوی سهراب دل پر زرزم   به آرامگه رفت از تخت بزم
5) P. بر آن. 6) P. گرز. 7) P. جنگ male. 8) P. بمان. 9) C. inserit:
زنام تو کردم همی جستوجوی   نگفتند نامت تو با من بگوی
10) P. در نبرد. 11) P. رستمی male. 12) P. بگوش.

نه من کودکم گر تو هستی جوان   بکشتی کمر بسته دارم میان
بکوشیم فرجام[1] کار آن بود   که فرمان ورای جهان‌بان بود
بسی گشته ام در فراز ونشیب[2]   نیم مرد گفتار زرق وفریب[3]
بدو گفت سهراب کای مرد پیر   اگر نیست پند منت جایگیر[4]
مرا آرزو بد که بر بسترت   بر آید بهنگام هوش از برت
کسی کز تو ماند ستودان کند   بپرّد روان تن بزندان کند
اگر هوش تو زیر دست منست   بفرمان یزدان بر آرم زدست[5]
زاسپان جنگی فرود آمدند   هشیوار با[6] کبر وخود آمدند
ببستند بر سنگ اسپ نبرد   برفتند هر دو روان پر زدرد
چو شیران بکشتی بر آویختند   زتنها خوی وخون همی ریختند
زشبگیر تا سایه گسترد هور   همی این بر آن آن برین کرد زور[7]
بزد دست سهراب چون پیل مست   چو شیر دمنده زجا در بجست
کمربند رستم گرفت وکشید   زبس زور گفتی زمین[8] بر درید
یکی نعره[9] بر زد پر از خشم وکین   بزد رستم شیررا بر[10] زمین
برستم در آویخت چون[11] پیل مست   بر آوردش از جای وبنهاد پست
نشست از بر سینهٔ پیلتن   پر از خاك چنگال وروی ودهن
بکردار شیری که بر گور نر   زند دست وگور اندر آید بسر
یکی خنجر آبگون بر کشید   همی خواست از تن سرشرا برید

1) P. وفرجام et C. post hunc vs. addit:

ودیگر که در جای ننگ ونبرد   پژوهش نجویند مردان مرد

2) P. ام من نشیب وفراز. 3) P. ومجاز. 4) P. دل پذیرم. 5) P. بفرجام یزدان بیازیم دست. 6) P. وبا. 7) Deest in C. 8) P. تنش. 9) P. بانگ et C. invertit ordinem vss. 1093 et 1094. 10) P. تو گفتی بدرّید روی. 11) P. گرفتش زجای آن تن.

نگه کرد رستم بآواز گفت — که این راز باید گشاد از نهفت
بسهراب گفت ای یل شیرگیر — کمندافگن وگرز وشمشیرگیر[1])
دگر گونه این[2]) باشد آئین ما — جز این باشد آرایش دین ما
کسی کو بکشتی نبرد آورد — سر مهتری زیر گرد آورد
نخستین که پشتش نهد بر زمین — نبرّد سرش گرچه باشد بکین
اگر[3]) بار دیگرش زیر آورد — بافگندنش نام شیر آورد
روا باشد ار سر کند زو جدا — بدین گونه بر باشد آئین ما
بدین چاره از چنگ نرّ[4]) اژدها — همی خواست یابد[5]) زکشتن رها
دلیر جوان سر بگفتار پیر — بداد ونبود آن سخن جایگیر[6])
یکی از دلیری دوم از زمان — سوم از جوانمردیش بی گمان
رها کردش[7]) از دست وآمد بدشت — بدشتی که بر پیشش آهو گذشت
همی کرد نخچیر یادش[8]) نبود — ازان کس که با او نبرد آزمود
همی دیر شد باز هومان چو گرد[9]) — بیامد بپرسید ازو از نبرد
بهومان بگفت آن کجا رفته بود — سخن هرچه[10]) رستم بدو گفته بود
بدو گفت هومان دریغ ای جوان — بسیری رسیدی همانا زجان
دریغ این[11]) بر وبرز وبالای تو — رکیب دراز ویلی پای تو
هزبری که آورده بودی بدام — رها کردی از دست وشد کار خام
نگه کن که زین بیهده کارکرد — چه آرد[12]) بپیشت بروز نبرد
یکی داستان زد بدین[13]) شهریار — که دشمن مدار ارچه خردست خوار
بگفت ودل از جان او بر گرفت — پر انده همی ماند اندر شگفت
بهومان چنین گفت سهراب گرد — که اندیشه از دل بباید سترد

1) P. وشمشیر وتیر male. 2) P. تر, pro quo M. legit بر. 3) P. وگر. 4) P. آن. 5) P. که یابد contra metrum. 6) P. وببود این سخن دل پذیر. 7) C. کرد. 8) P. وبادش. 9) P. شد تا که هومان زگرد. 10) P. سخنها که. 11) P. آن. 12) P. آید. 13) P. برین.

که فردا بیاید بر من بجنگ   ببینی بگردنش بر پالهنگ
بلشکرگه خویش بنهاد روی   بخشم وپر از غم دل از کار اوی[1]
چو رستم زچنگ وی آزاد گشت[2]   بسان یکی کوه پولاد گشت[3]
خرامان بشد سوی آب روان   چو جان رفته گویا بیابد[4] روان
بخورد آب وروی وسر وتن بشست   بپیش جهان‌آفرین شد نخست[5]
همی خواست پیروزی ودستگاه   نبود آگه از بخش خورشید وماه
که چون رفت خواهد سپهر از برش   بخواهد ربودن کلاه از سرش
شنیدم که رستم زآغاز کار   چنان یافت نیرو زپروردگار
که گر سنگ‌را او بسر بر شدی   همی هر دو پایش بدو در شدی
ازان زور پیوسته رنجور بود   دل او ازان آرزو دور بود
بنالید بر کردگار جهان   بزاری همی آرزو کرد آن
که لختی ززورش ستاند همی   که رفتن[6] بره بر تواند همی
بدان[7] سان که ازپاك یزدان بخواست   زنیروی آن کوه‌پیکر بکاست
چو باز آنچنان کار پیش آمدش   دل از بیم سهراب ریش آمدش
بیزدان بنالید کای کردگار   بدین کار این بنده‌را پاس دار[8]
همان زور خواهم کز[9] آغاز کار   مرا دادی ای پاك پروردگار
بدو باز داد آنچنان کش بخواست   بیفزود در تن هر آنچش[10] بکاست
وزان آبخور شد بجای نبرد   پر اندیشه بودش دل وروی زرد
همی تاخت سهراب چون پیل مست   کمندی ببازو کمانی بدست

1) In C. hic vs. ante vs. 1118 locum habet. 2) P. بود. 3) P. یکی سرو آزاد بود. 4) P. چنان چون شده باز یابد; M. چو جان رفته کو باز یابد. 5) C. inserit:

بزمزم بنالید بر بی‌نیاز   نیایش همی کرد بر چاره‌ساز

6) P. برفتن omisso که. 7) P. بر آن. 8) P. باش یار. 9) P. که. 10) P. بیفزود زور تن آنکش.

گرازان وچون شیر نعره‌زنان سمندش جهان وجهانرا کنان
بران گونه رستم چو اورا بدید عجب ماند درو همی بنگرید
غمین گشت وزو ماند [1]) اندر شگفت زپیکارش اندازه سر گرفت
چو سهراب باز آمد اورا بدید زباد جوانی دلش بر دمید
چو نزدیکتر شد بدو [2]) بنگرید مر اورا بدان [3]) فرّ وآن زور دید
چنین گفت کای رسته از چنگ شیر [4]) چرا آمدی باز نزدم دلیر [5])
چرا آمدی باز پیشم بگوی سوی راستی خود نداری تو روی [6])

کشته شدن سهراب از رستم

دگر باره اسپان ببستند سخت بسر بر همی گشت بدخواه بخت
هرانگه که خشم آورد بخت شوم شود سنگ خارا بکردار موم [7])
بکشتی گرفتن نهادند سر گرفتند هر دو دوال کمر
سپهدار سهراب آن [8]) زور دست تو گفتی که چرخ بلندش ببست
غمین گشت رستم بیازید چنگ گرفت آن سر ویال جنگی پلنگ [9])
خم آورد پشت دلاور [10]) جوان زمانه سر آمد [11]) نبودش توان

1) P. ازو مانده. 2) P. برو. 3) P. بر آن. 4) P. جنگ من. 5) P. باز در جنگ من. 6) C. addit:

همانا که از جان تو سیر آمدی که در جنگ شیران دلیر آمدی
دو بارت امان دادم از کارزار بپیریت بخشیدم ای نامدار
چنین داد پاسخ بدو پیلتن که ای نامور گرد لشکرشکن
نه گویند زین گونه مردان مرد همانا جوانی ترا غرّه کرد
ببینی کزین پیر مرد دلیر چه آید بروی تو ای نرّه شیر

7) In C. duo vss. 1145 et 1146 inverso ordine leguntur. 8) P. سرافراز سهراب‌را. 9) P. نهنگ. 10) P. دلیر contra metrum. 11) P. بیامد male.

زدش بر زمین بر بکردار شیر   بدانست کو[1] هم نماند بزیر
سبك تیغ تیز از میان[2] بر کشید   بر پور[3] بیدار دل بر درید
هر آنکه که تو تشنه گشتی بخون   بیالودی این خنجر آبگون[4]
زمانه بخون تو تشنه شود   بر اندام تو موی دشنه شود
بپیچید از آنپس یکی آه کرد   زنیك وبد اندیشه کوتاه کرد
بدو گفت کین بر من از من رسید   زمانه بدست تو دادم کلید
تو زین بیگناهی که این کوژ پشت   مرا بر کشید وبزودی بکشت
ببازی بگویند همسال[5] من   بخاك اندر آمد چنین یال من
نشان داد مادر مرا از پدر   زمهر اندر آمد روانم بسر
همی جستمش تا ببینمش روی   چنین جان بدادم بدین آرزوی
دریغا که رنجم نیامد بسر[6]   ندیدم درین هیچ روی پدر
کنون گر تو در آب ماهی شوی   ویا چون شب اندر سیاهی شوی
وگر چون ستاره شوی بر سپهر   ببرّی زروی زمین پاك مهر
بخواهد هم از تو پدر کین من   چو بیند که خشتست بالین من
ازان[7] نامداران گردنکشان[8]   کسی هم برد نزد رستم نشان
که سهراب کشتست وافگنده خوار   همی خواست کردن ترا خواستار
چو بشنید رستم سرش خیره گشت   جهان پیش چشم اندرش تیره[9] گشت
همی بی تن وتاب وبی توش گشت   بیفتاد از پای وبیهوش گشت
بپرسید ازان پس که آمد بهوش   بدو گفت با ناله وبا خروش
بگو تا چه داری زرستم نشان   که گم باد نامش زگردنکشان
که رستم منم کم مماناد نام   نشیناد بر ماتمم پور[10] سام

1) P. که آن contra metrum. 2) P. نیام. 3) P. شیر. 4) C. omittit duos vss. 1153 et 1154. 5) P. همه سال male et contra metrum. 6) P. ببر male. 7) P. ازین. 8) P. وگردنکشان. 9) P. چشمش همه خیره. 10) P. زال.

بـزد نعره وخونش آمـد بجوش همی کند موی وهمی زد خروش
چوسهراب رستم بدان [1] سان بدید بیفتاد وهوش از سرش بر پرید [2]
بدو گفت گـر زانکه رستم توئی بکشتی مـرا خیره بـر بدخوئی
زهـر گـونه بـودم تـرا رهنمای نجنبید یـك ذرّه [3] مهرت زجای
کنون بـنـد بگشای از جوشنم برهنه ببین ایـن تـن روشنم [4]
چو بر خاست آواز کوس از درم بیامد پر از خون دو رخ مادرم
همی جانش از رفتن من بخست یکی مهره بـر بازوی من ببست
مـرا گفت کین [5] از پدر یادگار بدار وببین تـا کی [6] آید بکار
کنون کارگر شد که پیکار گشت پسر پیش چشم پدر خوار گشت
چو بگشاد خفتان وآن مهره دید همه جامه بـر خویشتن بر درید
همی گفت کای کشته بر دست من دلیـر وستوده بـهـر [7] انجمن
همی ریخت خون [8] وهمی کند موی سرش [9] پر زخاك وپر از آب روی
بدو [10] گفت سهراب کین بدتریست [11] بـآب دو دیـده نبـاید گریست
ازین خویشتن کشتن اکنون چه سود چنین رفت واین بودنی کار بود
چو خورشید تابان زگنبد بگشت تـهـمتـن نـیـامـد بلشکر زدشت
زلشکر بـیـامـد هشیوار بیست که تا اندر آوردگه [12] کار چیست
دو اسپ اندر آن دشت بر پای بود پر از گـرد ورستم دگر جای بود
گـو پیلتنرا چـو بـر پشت زین ندیدند گردان دران دشت کین
چنان بد گمان شان که او [13] کشته شد سـر نامداران هـمـه گشته شد
بکاوس کـسـی تاختنـنـد آگـهـی کـه تخت مهی شد زرستم تهی

1) P. بدین. 2) P. دمید male. 3) P. باره. 4) C. recte inserit:
ببازوم بـر مهرهٔ خـود نـگـر ببین تا چه دید این پسر از پدر
5) P. که این contra metrum. 6) P. که male. 7) P. ستوده بهر جای
8) P. همی ناله کرد. 9) P. سری. 10) P. همی. 11) P. کین چاره نیست. 12) P. آوردگاه contra metrum. 13) P. که contra metrum.

زلشکر بسر آمد سراسر خروش   بر آمد زمانه یکایك بجوش
بفرمود کاوس تا بوق وکوس   دمیدند وآمد سپهدار طوس
وزان پس بلشکر چنین گفت شاه   کز[1] ایدر هیونی سوی رزمگاه
بتازید تا کار سهراب چیست   که بر شهر ایران بباید گریست
اگر کشته شد رستم جنگجوی   از ایران که یارد شدن پیش اوی[2]
بانبوه زخمی بباید زدن   بدین رزمگه بر نشاید[3] بدن
چو آشوب بر خاست از انجمن   چنین گفت سهراب با پیلتن
که اکنون چو روز من اندر گذشت   همه[4]) کار ترکان دگر گونه گشت
همه مهربانی بدان[5]) کن که شاه   سوی جنگ توران[6]) نراند سپاه
که ایشان بپشتیء[7]) من جنگجوی   سوی مرز ایران نهادند روی
بسی روزرا داده بودم نوید   بسی کرده[8]) بودم زهر در امید
چه دانستم ای پهلو نامور   که باشد روانم بدست پدر
نباید که بینند رنجی براه   مکن جز بنیکی در[9]) ایشان نگاه
درین[10]) دژ دلیری به بند منست   گرفتار خمّ کمند[11]) منست
بسی زو نشان تو پرسیده ام   همه[12]) بُد خیال تو در دیده‌ام
جز آن بود یکسر سخنهای اوی   ازو باز ماند تهی جای اوی
چو[13]) گشتم زگفتار او ناامید   شدم[14]) لاجرم تیره روز سپید
ببین تا کدامست از ایرانیان   نباید که آید بجانش زیان

1) P. که. 2) C. inserit:

بباید چو جمشید آواره گشت   که بنهیم سر جمله در کوه ودشت

3) P. رزمگاه هم نباید male et contra metrum. 4) P. همان. 5) P. بر آن. 6) P. ترکان. 7) C. زبهر. 8) P. داده et C. post hunc vs. addit:

بگفتم اگر زنده بینم پدر   بگیتی نمانم یکی تاجور

9) P. بر et in C. hic vs. legitur post vs. 1201. 10) P. ازین. 11) C. کمندی. 12) P. همی. 13) P. که et in C. hic vs. asterisco notatus est. 14) P. شده.

نشانی که بد دادهٔ مادر مرا   بدیدم نبد دیدهٔ باور مرا
چنینم نوشته بد اختر بسر   که من کشته گردم بدست پدر
چو برق آمدم رفتم اکنون چو باد   بمینو مگر بینمت باز[1] شاد
زسختی برستم فرو بست[2] دم   پر آتش دل ودیدگان پر زنم
نشست از بر رخش رستم چو گرد   پر از خون دل ولب پر از باد سرد
بیامد بپیش سپه با خروش   دل از کردهٔ خویش پر[3] درد وجوش
چو دیدند ایرانیان روی اوی   همه بر نهادند بر خاک روی
ستایش گرفتند بر کردگار   که او زنده باز آمد از کارزار
چو زان گونه دیدند بر خاک سر   دریده همه جامه وخسته بر
بپرسش گرفتند[4] کین کار چیست   ترا دل بدین گونه از بهر کیست
بگفت آن شگفتی که خود کرده بود   گرامی پسررا که آزرده بود
همه بر گرفتند با او خروش   نماند آن زمان با سپهدار هوش
چنین گفت با سرفرازان که من   نه دل دارم امروز گوئی نه تن
شما جنگ توران مجوئید کس   که این بد که من کردم امروز بس
زواره بیامد بر پیلتن   دریده بر وجامه[5] وخسته تن
چو رستم برادر بران گونه دید   بگفت آنچه از پور کشته شنید
پشیمان شدم من زکردار[6] خویش   ستانم[7] مکافات زاندازه بیش
پسررا بکشتم بپیرانه سر   بریده[8] پی وبیخ آن نامور
دریده[9] جگرگاه پور جوان   بگرید برو[10] چرخ تا جاودان
فرستاد نزدیک هومان پیام   که شمشیر کین ماند اندر نیام

---

1) P. نیز. 2) P. بسته. 3) P. پر از contra metrum. 4) P. بگفتند. 5) P. بتن جامه. 6) P. شدم گفت از کار. 7) P. بیابم. 8) P. بریدم et C. invertit ordinem versuum 1227 et 1228. 9) P. دریدم. 10) P. بدو.

نگهدار آن لشکر اکنون توئی — نگه کن بدیشان[1]) مگر نغنوی
که با تو مرا روز پیکار نیست — همان بیش ازین جای گفتار نیست
تو از زشت‌خوئی نگفتی ورا — بر آتش زدی جان ودیده مرا[2])
برادرش‌را گفت پس پهلوان — که بر گرد ای[3]) گرد روشن روان
تو با او برو تا لب رود آب — مکن بر کسی هیچ گونه شتاب
زواره بیامد هم اندر زمان — بهومان سخن گفت از پهلوان
بپاسخ چنین گفت هومان گرد — که بنمود سهراب‌را دستبرد
هجیر ستیزندهٔ بدگمان — که میداشت راز سپهبد نهان
نشان پدر جست با او نگفت — روانش ببیدانشی بود[4]) جفت
بما این بد از شومیء او رسید — بباید مر اورا سر از تن برید
زواره بیامد[5]) بر پیلتن — زهومان سخن راند[6]) واز انجمن
زکار هجیر بد بدگمان — که سهراب‌را زو سر آمد زمان
تهمتن زگفتار او خیره گشت — جهان پیش چشم اندرش[7]) تیره گشت
بنزد هجیر آمد از دشت کین — گریبانش بگرفت وزد بر زمین
یکی خنجر آبگون بر کشید — سرش‌را همی خواست از تن برید
بزرگان بپوزش فراز آمدند — هجیر از در مرگ باز استدند
چو بر گشت ازان جایگه پهلوان — بیامد بر خسته پور جوان
بزرگان برفتند با او بهم — چو طوس وچو گودرز وچون گستهم
همه لشکر از بهر آن ارجمند — زبان بر گشادند یکسر زبند
که درمان این کار یزدان کند — مگر کین غمان بر تو آسان کند
یکی دشنه بگرفت رستم بدست — که از تن ببرّد سر خویش پست
بزرگان بدو اندر آویختند — زمژگان همی خون دل[8]) ریختند

---

1) P. بریشان. 2) Deest in C. 3) P. که ای نامور. 4) P. کرد.
5) P. بر آمد. 6) P. گفت. 7) P. چشمش همه. 8) P. فرو.

بدو گفت گودرز کاکنون چه سود　گر از روی گیتی بر آری تو دود
تو بر خویشتن گر کنی صد گزند　چه آسانی آید بدان ارجمند
اگر مانده باشد مر اورا [1] زمان　بماند بگیتی تو با او بمان
وگر زین جهان آن جوان رفتنیست　بگیتی نگه کن که جاوید کیست
شکاریم یکسر همه پیش مرگ　سر زیر تاج وسر [2] زیر ترگ
چو آیدش هنگام بیرون کنند　وزان پس ندانیم تا چون کنند [3]
زمرگ ای سپهبد بی اندوه کیست　همی خویشتنرا بباید [4] گریست
درازست راهش وگر کوته است　پراگندگانیم اگر [5] همره است

نوشدارو خواستن رستم از کاوس

بگودرز گفت آنزمان پهلوان　که ای گرد بانام [6] روشن روان
پیامی زمن سوی [7] کاوس بر　بگویش که مارا چه آمد بسر
بدشنه جگرگاه پور دلیم　دریدم که رستم [8] مماناد دیر
گرت هیچ یاد است کردار من　یکی رنجه کن دل بتیمار من
ازان نوشدارو که در گنج تست　کجا خستگانرا کند تن درست
بنزدیک من، با یکی جام می　سزد گر فرستی هم اکنون زپی
مگر کو ببخت تو بهتر شود　چو من پیش تخت تو کهتر شود
بیامد سپهبد بکردار باد　بکاوس یکسر پیامش بداد
بدو گفت کاوس کز پیلتن　کرا بیشتر آب نزدیک من [9]
نخواهم که اورا [10] بد آید بروی　که هستش بسی نزد من آبروی

1) P. اگر هیچ ماندش بگیتی. 2) C. وسری. 3) P. کند in utroque hemist. 4) P. نباید et in C. inversus est ordo vss. 1258 et 1259. 5) P. پراگنده باشیم چون. 6) P. با زور. 7) P. نزد. 8) P. بریدم که دستم male. 9) P. کرا آب بیشست از انجمن. 10) P. هرگز.

ولیکن اگر داروی نوش من ‏ ‏ دهم زنده ماند یل[1] پیلتن
کند پست رستم بنیرو ترا[2] ‏ ‏ هلاک آورد بی گمان مر مرا
اگر یکزمان زو بمن بد رسد ‏ ‏ نسازیم پاداش او جز به بد[3]
شنیدی که او گفت کاوس کیست ‏ ‏ گر او شهریارست پس طوس کیست
کجا گنجد اندر[4] جهان فراخ ‏ ‏ بدان فرّ[5] وبرز وبدان یال وشاخ
کجا باشد او پیش تختم بپای ‏ ‏ کجا راند او زیر فرّ همای[6]
بدشنام چندی مرا بر شمرد ‏ ‏ بپیش سپه آبرویم ببرد
چو فرزند او زنده ماند[7] مرا ‏ ‏ یکی[8] خاک باشد بدست اندرا
سخنهای سهراب نشنیدهٔ ‏ ‏ نه مرد بزرگ[9] جهاندیدهٔ
کز ایرانیان سر ببرّم هزار ‏ ‏ کنم زنده کاوس کی‌را بدار
اگر ماند او زنده اندر جهان ‏ ‏ بپیچند ازو هم[10] مهان وکهان
کسی دشمن خویشتن پرورد ‏ ‏ بگیتی درون[11] نام بد گسترد
چو بشنید گودرز بر گشت زود ‏ ‏ بر رستم آمد بکردار دود
بدو گفت خوی بد شهریار ‏ ‏ درختیست حنظل همیشه ببار
بتندی بگیتی ورا یار نیست ‏ ‏ همان رنج کسرا خریدار نیست

---

1) P. گو. 2) P. شود پشت رستم بنیروترا. 3) P. بسازیم پاداش او چون سزد, in qua lect. inest interrogatio. Praeterea C invertit ordinem vss. 1272 et 1273 et post hunc vs. inserit:

همان نیز سهراب بر گشته بخت ‏ ‏ که سوگند خوردی بتاج وبتخت
بدین نیزه‌ات گفت بیجان کنم ‏ ‏ سرت بر سر دار پیچان کنم

4) P. او در. 5) P. بر male. 6) C. inserit:

نخواهم بنیکی سوی او نگاه ‏ ‏ اگر تاج‌بخش است وگر رزم‌خواه

7) C. باشد. 8) P. همی. 9) P. بزرگی male. 10) C. از وی. 11) P. برون male.

ترا رفت باید بنزدیك اوی   که روشن کنی جان تاریك اوی

زاری کردن رستم بر سهراب

بفرمود رستم که تا پیشکار   یکی جامه آرد بهش پر نگار[1]
جوانرا بران جامهٔ زرنگار   بخوابانْد وآمد[2] بر شهریار
گو پیلتن سر سوی راه کرد   کس آمد پیش[3] زود وآگاه کرد
که سهراب شد زین جهان فراخ   همی از تو تابوت خواهد[4] نه کاخ
پدر جست وبرّ زد یکی سرد باد[5]   بنالید ومژگان بهم بر نهاد[6]
پیاده شد از اسپ رستم چو باد   بجای کله خاك بر سر نهاد
بزرگان لشکر همه[7] همچنان   غریوان وگریان وزاری کنان
همی گفت زار ای نبرده جوان   سرافراز واز تخمهٔ پهلوان
نبیند چو تو نیز خورشید وماه   نه جوشن نه خود ونه تخت[8] وکلاه
کرا آمد این پیش کامد مرا   که فرزند کشتم بپیران سرا
نبیره[9] جهاندار سام سوار   سوی مادر از تخمهٔ نامدار
چو من نیست در گرد گیهان یکی   بمردی بدم پیش او کودکی[10]
بریدن دو دستم سزاوار هست   جز از خاك تیره مبادم نشست[11]

---

1) P. تار از زرّ سازند جامه, M. سازید. 2) P. بخوابند که آید contra metrum, M. بخوابید کاید. 3) P. پسش. 4) P. جوید et C. post hunc vs. addit:

چو بشنید رستم خراشید رو   همی زد بسینه همی کند مو

5) P. باد سرد. 6) P. بمالید مژگان وخوناب کرد. 7) P. همی. 8) P. جوشن وتخت ونه تاج. 9) C. نبیره. 10) Hic vs. legitur in C. ante vs. 1299. 11) C. inserit:

که فرزند سهراب دادم بباد   که چون او گوی نامداری نزاد
زسام نریمان وگرشاسپ گیو   بمردی فزون بود وگردان نیو

چه گویم چو آگه شود [1] مادرش   چه گونه فرستم کسیرا برش
چه گویم چرا کشتمش بی گناه   چرا روز کردم برو بر سیاه
کدامین پدر هرگز این [2] کار کرد   سزاوارم اکنون بگفتار سرد
بگیتی که کشتست فرزندرا   دلیر وجوان وخردمندرا
پدرش آن گرانمایه‌تر [3] پهلوان   چه گوید بدان [4] دخت پاك جوان
برین [5] تخمهٔ سام نفرین کنند [6]   مرا نام بی‌مهر وبی‌دین کنند [7]
که دانست کین کودك ارجمند   بدین سال گردد چو سرو بلند
بجنگ آیدش رای وسازد سپاه   بمن بر کند روز روشن سیاه
بفرمود تا دیبهٔ خسروان   کشیدند بر روی پور جوان
همی آرزو گاه وشهر آمدش   یکی تنگ تابوت بهر آمدش
ازان دشت بردند [8] تابوت اوی   سوی خیمهٔ خویش بنهاد روی
بپرده سرای آتش اندر زدند   همه لشکرش خاك بر سر زدند
همان خیمه ودیبهٔ رنگ رنگ [9]   همه [10] تخت پرمایه زرین [11] پلنگ
بر آتش نهادند بر [12] خاست غو   همی کرد زاری جهاندار گو
جهان چون تو دیگر نبیند سوار   بمردی وگردی گه کارزار
دریغ آن همه مردی ورای تو   دریغ آن رخ وبرز وبالای [13] تو
دریغ این غم وحسرت [14] جان‌گسل   زمادر جدا وز پدر داغ دل
همی ریخت خون وهمی کند خاك   بتن جامهٔ خسروی کرده [15] چاك

1) P. بود. 2) C. پدر اینچنین. 3) P. گرانمایهٔ. 4) P. بر آن et C. post hunc vs. legit vs. sequentem 1318. 5) P. ابر. 6) P. کند. 7) P. همان نام من نیز بی دین کند. 8) P. بر داشت. 9) P. همه خیمه از دیبهٔ هفت رنگ. 10) P. همان. 11) P. زرین. 12) P. وبر. 13) P. بالای. 14) P. آن همه حسرت. 15) P. کرد. In C. sex vss. 1316—1321 hoc ordine se invicem excipiunt: 1317. 1320. 1321. 1319 et 1316, versu 1318 supra post vs. 1303 posito.

بگفتا نکوهش[1]) کند زال زر   همان نیز رودابهء پرهنر
که رستم بکینه[2]) برو دست یافت   بدشنه جگرگاه او بر شکافت
بدین[3]) کار پوزش چه پیش آورم   که دل شان بگفتار خویش آورم
چه گویند گردان وگردنکشان   چو زین سان شود نزد ایشان نشان
ازین چون بدیشان رسد[4]) آگهی   که بر کندم از باغ سرو سهی
همه پهلوانان کاوس شاه   نشستند بر خاک با او براه
زبان بزرگان پر از پند بود   تهمتن بدرد[5]) از جگر بند بود
چنینست کردار چرخ بلند   بدستی کلاه وبدیگر کمند
چو شادان نشیند کسی با کلاه   بخمّ[6]) کمندش رباید زگاه
چرا مهر باید همی بر جهان   چو باید[7]) خرامید با همرهان
چو اندیشهء بود[8]) گردد دراز   همی گشت باید سوی خاک باز
اگر چرخرا هست ازین آگهی   همانا که گشتست مغزش تهی
چنان دان کزین گردش آگاه نیست   بچون[9]) وچرا سوی او راه نیست
بدین رفتن اکنون نباید گریست   ندانیم[10]) فرجام این کار چیست
زسهراب چون شد خبر نزد شاه   بیامد بنزدیک او[11]) با سپاه
برستم چنین گفت کاوس کی   که از کوه البرز تا برگ[12]) نی

---

1) C. نکوهش فراوان. 2) P. چه رستم بکشتن et C. legit hunc vs. post vs. 1303. 3) P. بربین. 4) P. رسید male. 5) P. زدرد male. 6) P. زخمّ male. 7) P. بباید pro چو باید et C. post hunc vs. addit tres vs. spurios:

یکی دایره آمده چنبری   فراوان درین دایره داوری
نه هم پادشاه ونه هم بنده‌را   شناسد نه دانان نه داننده‌را
جهان سرگذشت است ازهر کسی   چنین گونه گون بازی آرد بسی

8) P. روز. 9) P. که چون. 10) P. که ندانیم contra metrum. 11) P. گو. 12) P. آب.

همی برد خواهد بگردش سپهر   نبایـد فگندن بدین خاك مهر
یکی زود سازد [1]) یکی دیرتر   سرانجام بر مرگ باشد گذر
دل وجان بدین [2]) رفته خرسند کن   همه [3]) گوش سوی خردمند کن
اگر آسمان بر زمین بر زنی   وگر آتش اندر جهان در زنی
نیابی همان [4]) رفتهرا باز جای   روانش کهن دان بدیگر سرای
من از دور دیدم بر ویال اوی   چنان برز وبالا [5]) وگوپال اوی
زمانه بسر انگیختش با سپاه   که ایدر بدست تو گردد تباه
چه سازی ودرمان این کار چیست   برین رفته تا چند خواهی گریست
بدو گفت رستم که او خود گذشت   نشستست هومان درین[6]) پهن دشت
زتوران سرانند وچندی زچین   ازیشان بدل در مدار ایچ کین
زواره سپهرا گذارد براه   بنیروی یزدان وفرمان شاه
بدو گفت شاه ای گو نامجوی   ازین رزم اندوهت آید [7]) بروی
گر ایشان بمن چند بد کرده اند   وگر دود از ایران بر آورده اند [8])
دل من زدرد تو شد پر زدرد   نخواهم از ایشان بکین یاد کرد [9])

باز گشتن رستم بزابلستان

وزانجایگه شاه لشکر براند   به ایران خرامید رستم[10]) بماند

1) P. میرد. 2) P. ازین. 3) P. همان. 4) C. همه. 5) P. بالا et C. post hunc vs. inserit:

بگفتم بترکان نماند همی   زتخم بزرگان بماند همی

6) P. بر آن. 7) P. آمد. 8) C. inserit:

ولیکن چو رای تو با جنگ نیست   مرا نیز با جنگ آهنگ نیست

9) C. addit:

هجیر دلاور بیامد زراه   چنین گفت کز پیش رفت آن سپاه

10) P. ورستم.

بدان تا زواره بیاید زراه   برو [1]) آگهی آورد زان سپاه
زواره بیامد سپیده دمان   سپه راند رستم هم اندر زمان [2])
پس آنگه سوی زابلستان کشید   چو آگاهی از وی بدستان رسید
همه سیستان پیش باز آمدند   برنج وبدرد وگداز آمدند
سپه پیش تابوت می راندند   بزرگان بسر خاک بفشاندند
بریده سمند سرافراز دُم   دریده همه کوس روئینه [3]) خم
چو تابوترا دید دستان سام   فرود آمد از اسپ زرّین لگام
تهمتن پیاده همی رفت پیش   دریده همه جامه دل کرده ریش
گشادند گردان سراسر کمر   همه پیش تابوت بر خاک سر [4])
گرفتند تابوت او سر [5]) بزیر   دریغ آن [6]) چنان نامدار دلیر
تهمتن بزاری به پیش پدر   زتابوت زردوز بر کرد سر
بدو گفت بنگر که سام سوار   بدین تنگ تابوت خفتست زار
ببارید دستان زدو دیده خون   بنالید با [7]) داور رهنمون
تهمتن همی گفت کای نامدار   تو رفتی ومن مانده ام خوار وزار [8])
همی گفت زال اینت کاری [9]) شگفت   که سهراب گرز گران بر گرفت
نشانی شد اندر میان مهان   نزاید چنو مادر اندر [10]) جهان
همی گفت ومژگان پر از آب کرد   زبان پر زگفتار سهراب کرد

---

1) P. بدو. 2) C. inserit:

بریده دُم بادپایان هزار   پر از خاک سر مهتران نامدار

eumque versum quatuor vss. 1350—1353 hoc ordine sequuntur: 1353. 1352. 1350 et 1351. 3) P. وروئینه. 4) C. inserit:

همه رخ کبود وهمه جامه چاک   بسر بر فشانده برین سوگ خاک

5) P. تابوت از اشتر. 6) P. دریغا. 7) P. در; M. بر. 8) P. مانده خوار وبزار male. 9) P. کار. 10) P. مادری در; C. چنون.

چو آمد تهمتن به ایوان خویش   خروشید وتابوت بنهاد [1] پیش
چو رودابه تابوت سهراب دید   زچشمش [2] روان جوی خوناب دید
همی گفت زار ای گو سرفراز   زمانی زصندوق سر بر فراز [3]
بزاری همی مویه آغاز کرد   همی بر کشید از جگر باد سرد
که ای پهلوان زادهٔ بچّه شیر [4]   نزاید چو تو [5] زورمند دلیر
بمادر نگوئی همی راز خویش   که هنگام شادی چه [6] آمدت پیش
بروز جوانی بزندان شدی   برین [7] خانهٔ مستمندان شدی
نگوئی چه آمدت پیش از پدر   چرا بر دریدت بدینسان جگر
فغانش زایوان بکیوان رسید   همی زار بگریست هر کان شنید
بپرده درون رفت با سوگ ودرد   دلش پر زدرد ورخش پر زگرد [8]
چو رستم چنان دید بگریست زار   ببارید از دیدهٔ خون بر کنار
تو گفتی مگر رستخیز آمدست   که دلرا زشادی گریز آمدست
دگر باره تابوت سهراب شیر   بیاورد پیش مهان دلیر
ازان تخته [9] بر کند وبگشاد سر   کفن زو جدا کرد پیش پدر
تنشرا بدان نامداران نمود   تو گفتی که ازچرخ بر خاست دود
هر آنکس که بودند پیر وجوان   زن ومرد گشتند همه بی توان [10]
همه رخ کبود وهمه جامه چاك   همه دل پر از درد وسر پرّ زخاك [11]
همه کاخ تابوت بُد سربسر   غنوده بصندوق در شیر نر

---

1) C. تابوت; P. وبنهاد تابوت. 2) P. دو چشمش. C. post hunc vs. inserit:

بدان تنگ تابوت خفته جوان   بزاری بگفت ای شه پهلوان

3) In C. legitur hic vs. post vs. 1369. 4) P. زادهٔ شیرگیر. 5) P. چنین. 6) P. چو male. 7) P. بدین 8) P. ودو رخساره زرد. 9) P. میخ. 10) P. گشتند یکسر نوان. 11) C. hunc vs. sic. legit:

مهان جهان جامه کردند چاك   به ابر اندر آمد سر گرد وخاك

تو گفتی که سام است با یال وسفت   غمین شد ز جنگ اندر آمد بخفت [1]
بپوشید بازش بدیبای زرد   سر تنگ تابوت‌را سخت کرد
همی گفت اگر دخمه زرّین کنم   ز مشك سیه گردش آگین کنم
چو من رفته باشم نماند بجای   وگر نه مرا خود جزین نیست رای [2]
یکی دخمه کردش چو سمّ [3] ستور   جهانی ززاری [4] همی گشت کور
تراشید تابوتش از عود خام   برو بر زده بند زرّین ستام
بگیتی همه بر [5] شد این داستان   که چون کشت فرزندرا پهلوان
جهان سربسر پر زتیمار گشت   هر آنکس که بشنید غمخوار گشت
برستم برین [6] روز چندی گذشت   بگرد دلش شادمانی نگشت
به آخر شکیبائی آورد پیش   که جز آن نمیدید هنجار خویش
جهانرا بسی هست زینسان [7] بیاد   بسی داغ بر جان هر کس نهاد
کرا در جهان هست هوش وخرد   کجا او فریب زمانه خورد
چو ایرانیان زین خبر یافتند   بران آتش غم همی [8] تافتند
وزان روی هومان بتوران رسید   بگفت او بافراسیاب آنچه دید
ازو مانده بد شاه توران شگفت   وزان کار اندازه اندر [9] گرفت

آگاهی یافتن مادر از کشته شدن سهراب

غریو آمد از شهر توران زمین   که سهراب شد کشته بر دشت [10] کین
خبر زو بشاه سمنگان رسید   همه جامه بر خویشتن بر درید

1) C. inserit:
چو دیدند آن مردمان روی اوی   بکردند هر کس بسر های وهوی
2) C. inserit:
چه سازم من اکنون سزاوار اوی   که ماند ازو در جهان رنگ وبوی
3) C. زسمّ; P. et Atkinson چو سمّ. Atk. گردش. 4) P. بزاری. Atk. گور pro کور. 5) P. پر. 6) P. بر آن. 7) P. از آنسان. 8) P. همان. 9) P. اندازها بر. 10) P. دست vitiose.

بمادر خبر شد که سهراب گرد بتیغ پدر خسته گشت وبمرد [1]
بزد چنگ وبدرید پیراهنش درخشان شد آن لعل زیبا تنش
بر آورد بانگ وغریو وخروش زمان تا زمان زو همی رفت هوش [2]
مر آن زلف چون تاب داده کمند بانگشت [3] بپیچید واز بن فکند
روان گشته از روی او جوی [4] خون زمان تا زمان اندر آمد نگون
همه [5] خاك تیره بسر بر فگند بدندان زبازوی خود گوشت کند [6]
بسر بر فگند آتش وبر فروخت همه موی مشکین بآتش [7] بسوخت
همی گفت کای [8] جان مادر کنون کجائی سرشته بخاك وبخون [9]
چو چشمم بره بود گفتم مگر زسهراب ورستم بیابم خبر
گمانم چنان بود گفتم کنون بگشتی بگرد جهان اندرون
پدررا همی جستی ویافتی کنون بامدن تیز بشتافتی
چه [10] دانستم ای پور کاید [11] خبر که رستم بخنجر دریدت جگر
دریغش نیامد از [12] آن روی تو ازان برز وبالای وبازوی [13] تو
ازان [14] گردگاهش نیامد دریغ که ببرید رستم ببرنده تیغ [15]
بپرورده بودم تنش‌را [16] بناز برخشنده روز [17] وشبان دراز

1) C. inserit:

خروشید وجوشید وجامه درید بزاری بران کودك نارسید

2) P. او همی شد زهوش et C. addit:

فرو برد ناخن دو دیده بکند بر آورد بالا در آتش فگند

3) P. بر انگشت. 4) P. زرخ میچکیدش فرود آب. 5) P. همی. 6) P. همه گوشت بازو بکند. 7) P. همه روی وموی سیاهش. 8) P. که ای contra metrum. 9) P. بخاك اندرون et C. inserit:

غریب واسیر ونژند ونزار بخاك اندرون آن تن نامدار

10) P. چو male. 11) P. که آید contra metrum. 12) P. بر. 13) P. بر آن برز بالا وآن موی. 14) P. بر آن. 15) P. بدرید رستم مر آنرا بتیغ. 16) P. تنت‌را. 17) P. ببر بر بروز.

کنون آن بخون اندرون غرقه گشت   کفن بر تن پاك او[1] خرقه گشت
کنون من کرا گیرم اندر کنار   که خواهد بدن[2] مر مرا غمگسار
کرا خوانم اکنون بجای تو پیش   کرا گویم این درد وتیمار خویش[3]
دریغا تن وجان وچشم وچراغ   بخاك اندرون مانده از کاخ وباغ
پدر جستی ای گرد[4] لشکر پناه   بجای پدر گورت آمد براه
از امّید نومید گشتی تو زار[5]   بخفتی بخاك اندرون زار وخوار[6]
ازان پیش کو دشنهرا بر کشید   جگرگاه سیمین تو بر درید
چرا آن نشانی که مادرت داد   ندادی برو بر نکردیش[7] یاد
نشان داده بود از پدر مادرت   زبهر چه نامد همی باورت
کنون مادرت ماند بی تو اسیر   پر از رنج وتیمار ودرد وزحیر
چرا نامدم با تو اندر سفر   که گشتی بگردان گیتی سمر[8]
مرا رستم از دور بشناختی   ترا با من ای پور بنواختی
بینداختی تیغ آن سرفراز[9]   نکردی جگرگاهت[10] ای پور باز
همی گفت ومیخست ومیکند موی   همی زد کف دست بر خوبروی[11]
زبس کو همی شیون وناله کرد   همه خلقرا چشم پر ژاله کرد
برین[12] گونه بیهش بیفتاد وپست[13]   همه خلقرا دل برو بر بخست

---

1) P. بر بر وبال تو. 2) P. که باشد همی. 3) In C. inversa sunt hemist. 4) P. شیر. 5) P. گشتی بزار. 6) P. زاروار. 7) P. بدو ونکردیش. 8) P. گشتی بکام دلت ماه وخور; sed ob rhythmum finalem cum C. legendum est سمر, quod sec. lex. Burh. et Gl. Sch. significat i. q. افسانه. 9) P. نیزه نردت فراز نینداختی male. 10) P. جگرگاه. 11) C. inserit duos vs., posteriorem asterisco notatum:

همی گفت مادرت بیچاره گشت   بخنجر جگرگاه تو پاره گشت
*زهر سو برو انجمن گشت خلق   کزان گریه درخون همی گشت غرق

12) P. بر آن. 13) P. ومست.

بیفتاد بر خاك چون [1] مرده گشت   تو گفتی همی خونش[2] افسرده گشت
بهوش آمد وباز نالش گرفت   بر آن پور کشته سگالش گرفت
زخون جگر کرد لعل [3] آبرا   بیاورد آن تاج سهرابرا [4]
همی زار بگریست بر تاج وتخت   همی گفت ای خسروانی درخت [5]
بیاورد آن جرمهٔ بادپای   که در روز روشن بدو بود رای
سر اسپ اورا ببر در گرفت   بماندهٔ جهانی بدو در[6] شگفت
گهی بوسه زد بر سرش [7] گه بروی   زخون زیر سمّش همیراند جوی [8]
زخون مژه خاکرا کرد لعل [9]   همی روی مالید بر سمّ ونعل[10]
بیاورد آن جامهٔ شاهوار   گرفتش چو فرزند اندر کنار
بیاورد خفتان ودرع وکمان   همان نیزه وتیغ وگرز گران[11]
بیاورد زین ولگام[12] وسپر   لگام وسپررا همی زد بسر
کمندش بیاورد هشتاد[13] باز   بپیش[14] خود اندر فگندش دراز
بیاورد آن جوشن وخود اوی   همی گفت کای شیر پرخاشجوی
همی[15] تیغ سهرابرا بر کشید   فش ودمّ اسپش زنیمه برید[16]
بدرویش داد این[17] همه خواسته   زر وسیم واسپان آراسته

---

1) P. وچون. 2) P. گفتی که خونش هم. 3) C. زخون او همی لعل کرد. 4) C. بپیش آورید اسپ سهرابرا. 5) Hic vs. et sequens 1435 desunt in C. 6) P. جهانی بدو مانده اندر. 7) P. بوسه بر سر. 8) P. بمالید بر سمّ او روی وموی زدی. 9) P. لعل کرد. 10) P. همی گشت در خاك ودر خون بدرد, d. q. cf. vs. 1437 in ed. P., quae invertit ordinem vss. 1438 et 1439. 11) C. inserit:

بسر بسر همی زد گران گرزرا   همی یاد کرد آن بسر وبرزرا

12) P. زرّین لجام et in C. hic vs. et duo sequentes hoc ordine se invicem excipiunt: 1443. 1441 et 1442. 13) C. هفتاد. 14) P. بحلق. 15) P. همان. 16) P. بیامد روان دمّ اسپش درید. 17) P. آن.

در کاخ بر بست وتختش بکند   زبالا دژ آورد وپستش[1] فکند
در خانهارا[2] سیه کرد پاك   زکاخ ورواقش[3] بر آورد خاك
فرو هشت جائی که بد جای[4] بزم   ازان بزمگه رفته بودش[5] برزم
بپوشید پس جامهٔ نیلگون   همان نیلگون غرق گشته[6] بخون
بروز وبشب مویه[7] کرد وگریست   پس از مرگ سهراب سالی بزیست
سرانجام هم در غم او بمرد   روانش بشد سوی سهراب گرد
چنین گفت بهرام نیکو[8] سخن   که با مردگان آشنائی مکن
نه ایدر همی ماند خواهی دراز   بسیچیده باش ودرنگی مساز[9]
بتو داد یکروز نوبت پدر   سزد گر ترا نوبت آید بسر
چنین است ورازش نیامد[10] پدید   نیابی بخیره چه جوئی کلید
در بسته‌را کس نداند گشاد   بدان[11] رنج عمر تو گردد بباد
ولیکن که اندر گذشت از قضا   چنین بد قضا از خداوند ما[12]
دل اندر سرای سپنجی مبند   سپنجی نباشد[13] بسی سودمند
ازین داستان روی بر تافتم   بکار سیاوش بپرداختم[14]
یکی داستانست پر آب چشم   دل نازك از رستم آید بخشم

---

1) P. بر آورد وخوارش. 2) P. کاخهارا. 3) P. وزایوان et in C. inversus est ordo vss. 1447 et 1448. 4) P. هشت آن جای وماوای. 5) P. کز آن بزمگه رفته بود او. 6) P. کرده. 7) P. نوحه. 8) C. شیرین. 9) C. inserit vs. spurium:

چنین است رسم سرای کهن   سرش هیچ پیدا نه بینی زبن

10) P. رازش نیابد. 11) P. درین. 12) Deest in C. 13) P. مباشد vitiose. 14) In C. pro vss. 1459 et 1460 legitur vs. 1459 sic mutatus:

بدین داستان من سخن ساختم   دگر بر سیاوش بپرداختم

EMENDATIONIBUS IN APPARATU CRITICO ALLATIS ADDE

CORRIGENDA.

Pag.	vs.	
4	69	pro سرنجام leg. سرانجام
9		l. ult. pro 8) C. leg. 8) P.
13		l. 17 pro اول leg. اوّل
28	98	» بزرگی leg. بزرگی
30	129	» مهتری leg. مهتر
32	178	» ببرّید leg. ببرید
33	188	» سوی leg. سوئی
35	7	» بودند leg. بدند
41	132	» روشنده leg. رخشنده
42	155	» کین leg. کینه
46	232	» پادشاه leg. پادشا
47		l. atplt. leg.: 3) P. کنی
59	483	» گاوسار leg. گاوسر
62	540	» پانصد leg. پنجصد
64		nota 1 pro نیکو leg. ونیکو
73		l. 1 pro آزمون leg. آزمودن
96	644	» جفاپیشگان leg. جفاپیشگان
96		lin. 11 pro آگاهی leg. آگاه

Pag.	vs.	
99	691	pro زرینش بفرمود leg. زرّینش فرمود
100	722	» وگوبند leg. وکوبند
105	805	» سراپردۀ leg. سراپردهٔ
106	827	» وسلم leg. وبسلم
107	843	» شناسندۀ leg. شناسندهٔ
113	911	» آن leg. از
114	916	» وزیبای leg. وزیبائی
115	933	» وپوزش leg. پوزش
118	987	» خروشی leg. خروش
134	94	» شیرخوره leg. شیرخواره
142	242	» چراخوار leg. چرا خوار
161		supra in margine dele 217.
172		nota 2 leg. سپهبد
173		lin. 14 pro بر leg. در
175	831	pro آرد شازین l. آردش ازین
175	835	» برگذشت، leg. درگذشت
230	1800	» زرمنزلی leg. زر منزلی
287	85	» بیارید leg. بیارند

کتاب شاهنامه

آغاز کتاب

بسم الله الرحمن الرحیم

بنام خداوند جان وخرد	کزین برتر اندیشه بر نگذرد
خداوند نام وخداوند جای	خداوند روزی ده رهنمای
خداوند کیوان [1] وگردان سپهر	فروزندهٔ ماه وناهید ومهر
زنام ونشان وگمان برتر است	نگارندهٔ بر شده گوهر است
به بینندگان آفریننده‌را	نه بینی مرنجان دو بیننده‌را
نیابد بدو نیز اندیشه راه	که او برتر از نام واز جایگاه
سخن هرچه زین گوهران بگذرد	نیابد بدو راه جان وخرد
خرد گر سخن بر گزیند همی	همان‌را گزیند که بیند همی [2]
ستودن نداند کس اورا چو هست	میان بندگی‌را ببایدت بست
خردرا وجان‌را همی سنجد او	در اندیشهٔ سخته [3] کی گنجد او
بدین آلت ورای وجان وروان	ستود آفریننده‌را چون [4] توان
بهستیش [illegible] [5] که خستو شوی	زگفتار بیکار یکسو شوی

---

1) C. گیهان. 2) In C. versibus 8 et 9 antepositi sunt vs. 10 et 11. 3) P. سخن. 4) C. کی. 5) C. باید.